NATI
CENTI
SEATI
HAS
KOSSUTH

NATO, CENTO, SEATO, OAS

A második világháború befejezésekor, amikor az egész világ fellélegzett, és az emberiség egy hosszan tartó békés korszak beköszöntésében reménykedett, az imperialisták már tudták, hogy leszerelés helyett hamarosan minden eddiginél nagyobb arányú fegyverkezésbe kezdenek. Hiszen a háború után egyre nagyobb tért hódító szocializmustól jobban féltek, mint annak idején a fasizmustól. Megkezdték hát erőik egyesítését azzal a céllal, hogy agresszív katonai tömbökkel vegyék körül a már kialakult szocialista tábort és gátat vessenek a szocializmus további terjedésének.

Ezek a katonai tömbök, bár soraikat a legkülönbözőbb érdekellentétek s a szabadságra törekvő népek megmozdulásai gyengítik, minduntalan veszélyes gócokat hoznak létre a világnak hol ezen, hol azon a pontján, és akadályozzák a békés egymás mellett élés tendenciájának érvényesülését.

Könyvünk a négy legjelentősebb agresszív csoportosulással foglalkozik. Részletesen ismerteti kialakulásuk történetét, fejlődésük legfontosabb állomásait, elemzi jelenlegi helyzetüket, a bennük működő összetartó és széthúzó erők harcát. Felépítésükről a szövegen kívül képet kapunk a függelékben található szemléltető táblázatokból is.

Ez a könyv, mely kézikönyvnek is használható, kitűnő szolgálatot tesz mindazoknak, akik a nemzetközi politikával tudományos alapon vagy egyszerűen csak érdeklődésből foglalkoznak, és jól használható segédkönyvként bármilyen színvonalú oktatásban előadóknak és hallgatóknak egyaránt.

NATO, CENTO, SEATO, OAS

NATO
CENTO
SEATO
OAS

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1966

A könyvet a prágai Nemzetközi Politikai és Világgazdasági Intézet szerzői kollektívája készítette (Miloslav Had, dr. Alexandr Ort, František Vychodil, Jaroslav Pátek, Antonín Seifert).

A mű eredeti címe:

„Pakty“ NATO, CENTO, SEATO, OAS

A katonai csoportosulások kialakítása új jelenség a nemzetközi kapcsolatok történetében. Békeidőben még sohasem kötöttek annyi katonai szerződést, sohasem költöttek annyit fegyverkezésre, sohasem dolgoztak annyian közvetve vagy közvetlenül a hadigépezet számára, mint a második világháború után. Ez kifejeződése a kapitalista rendszer válságának, és egyben megnyilvánulása az uralkodó burzsoázia ama törekvéseinek, hogy gátat vessen a nemzeti felszabadító mozgalmak terebélyesedésének, a szocializmus térhódításának.

Az Amerikai Államok Szervezete (OAS) volt az első a paktumok sorában, majd sorra alakultak a világ legkülönbözőbb részein az agresszív katonai tömbök, melyeknek tulajdonképpeni célja a szocialista tábor stratégiai bekerítése.

E katonai tömbök közül a négy legjelentősebbet, a NATO-t, a CENTO-t, a SEATO-t és az OAS-t mutatja be könyvünk. E négy imperialista csoportosulás története egyszersmind az imperializmus háború utáni világuralmi törekvéseinek története is. A csehszlovák szerzői kollektíva ismerteti kialakulásuk történetét, szervezeti felépítésüket, elemzi a bennük zajló folyamatokat.

A szerzők és kiadójuk hozzájárulásával a művet a kibővített német kiadásból fordítottuk, melyet a szerzők kérésünkre kiegészítettek a legfrissebb fejleményekkel.

A KIADÓ

NATO

AZ AMERIKAI URALKODÓ KÖRÖK EURÓPAI TERVEI

1. Az atlanti szövetség létrejöttének előzményei

1949. április 4-én az Észak-atlanti Szerződés aláírásával az amerikai külpolitika elérte azt, amire a háború után következetesen törekedett: sikerült olyan imperialista csoportosulást létrehoznia, amelyben az uralkodó szerep az Egyesült Államoké, s amely a szocialista országok ellen irányul.

Az amerikai uralkodó körök a második világháború befejezésétől kezdve rendszeresen munkálkodtak azon, hogy megteremtsék hatalmi terveik megvalósításának előfeltételeit. A George Kennan által 1947-ben megfogalmazott doktrínával, a „kommunizmus visszaszorításának" doktrínájával összhangban igyekeztek megteremteni az integrált Európát, amely teljesen amerikai befolyás alatt áll, s ennek megfelelő szerepet tölt be az amerikai uralkodó körök világuralmi terveinek megvalósításában.

A MARSHALL-TERV

Az Egyesült Államok Európa gazdasági megsegítése útján akarta valóra váltani európai terveit. Ez a globális jellegű segítség az amerikai imperialisták véleménye szerint hatékonyabban járulhatott hozzá gazdasági, katonai és politikai céljaik eléréséhez. Ebből a meggondolásból hirdette meg Marshall amerikai külügyminiszter 1947. június 5-én a Harvard Egyetemen a róla elnevezett tervet. Nem volt véletlen, hogy ez éppen abban az időben történt, amikor a „kommunizmus visszaszorításának" doktrínáját megfogalmazták.

Miután az amerikai Kongresszus elfogadta a gazdasági segélyről szóló törvényt, 1948. április 16-án 16 állam képviselői

aláírták az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetéről (OEEC) szóló konvenciót. Az alapító országok: Ausztria, Belgium, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország, Portugália, Svájc, Svédország, Törökország. Csakhamar csatlakozott Nyugat-Németország is, amelyet 1948-ban még a három nyugati megszálló hatalom képviselt.

1948 júliusában, az OEEC-ről szóló konvenció ratifikálása után az Egyesült Államok kétoldalú szerződéseket kötött az egyes nyugat-európai országokkal. Ezek a szerződések a külföldi segélyre vonatkozó amerikai törvényből indulnak ki. Ez jogi szempontból abnormális jelenség volt. A történelemben még nem fordult elő, hogy nemzetközi szerződések egy állam belső törvényén alapuljanak. A szerződések tartalmából kitűnt, hogy a szerződő felek korántsem voltak egyenjogúak. A „segélyezett" nyugat-európai országok kötelezték magukat, hogy lehetővé teszik az amerikai kormánynak gazdaságuk ellenőrzését, s hogy valutájukat a dollárhoz igazítják. Ezenkívül ki kellett fejezniük a szocialista országokkal szemben folytatandó diszkriminációs politikával való egyetértésüket, s bele kellett egyezniük abba is, hogy az amerikai tőke behatoljon gyarmataikra.

Az amerikai uralkodó körök, hogy hatékony nyomást gyakorolhassanak a nyugat-európai országokra, úgy döntöttek, hogy évről évre állapítják meg a segély mértékét. Így akarták leküzdeni az integrált tőkés Európa megteremtésére irányuló amerikai tervekkel szemben kifejtett ellenállást. Az amerikai Kongresszus kikötötte, hogy megvonja a gazdasági segítséget attól az államtól, amelynek fenntartásai vannak a nyugat-európai integráció politikájával szemben.

A Marshall-terv keretében nyújtott segély folyósításának három fő formája volt: 1. „ajándékok" (a segély 76 százaléka), 2. kölcsönök (körülbelül 9 százalék, amelyet az amerikai Export- és Importbank folyósított az európai országoknak) és 3. a „feltételes segély" (körülbelül 15 százalék), amelynek célja hivatalosan „az európai országok egymás közti kereskedelmének támogatása" volt. Ez a „feltételes segély" fejezte ki konkrétan a nyugat-európai integrációs tendenciák támogatására irányuló amerikai külpolitika törekvéseit.

A Marshall-terv 1948. április 3-tól 1952. június 30-ig volt hatályban. Az amerikai „segély" együttes összege elérte a 12,2 milliárd dollárt.

A MARSHALL-TERV CÉLJAI

A terv keretében elsősorban közszükségleti cikkeket — textilárut, búzát, dohánytermékeket, tojásport, tejport stb. — szállítottak, továbbá nyers- és üzemanyagot (ez alkotta az amerikai szállításoknak csaknem 80 százalékát), s csak csekély mértékben termelési eszközöket (szerszámgépeket, szállítóeszközöket stb.). A segély összetételének megállapításában az amerikai uralkodó köröket politikai és gazdasági indítékok vezették. A közszükségleti cikkek és a nyersanyagok Nyugat-Európába szállítása azt jelentette, hogy az Egyesült Államok el tudta helyezni azokat az árukat, amelyek különben eladatlanul hevertek volna a raktárakban, s egyben létrejöttek az előfeltételek ahhoz, hogy a nyugat-európai országok gazdaságilag hosszú időre függő helyzetbe kerüljenek az Egyesült Államokkal szemben. Nyugat-Európában 1947 és 1949 között hiány volt közszükségleti cikkekben, s így a Marshall-terv keretében eszközölt amerikai szállítások igen jól jöttek. Így a reakciós pártok jelentős fegyverhez jutottak a forradalmi munkásmozgalom, elsősorban a kommunista pártok elleni harcukban: lehetővé vált számukra, hogy a háborúban tönkrement termelés helyreállításának és megújulásának tényét demagóg módon kihasználják, és az egyéni fogyasztás bizonyos fokú növekedésére hivatkozzanak.

A polgári pártok szándékosan eltúlozták az amerikai segély jelentőségét, s idealizálták — főképpen a kispolgári rétegek előtt — az Egyesült Államok külpolitikáját. Ezzel valóra vált az amerikai imperializmus egyik legfontosabb szándéka: a kommunista pártok befolyásának csökkentése és az amerikai politikát támogató csoportok erősítése. A Marshall-terv ebben a tekintetben igen fontos politikai szerepet töltött be, s hozzájárult ahhoz, hogy a kommunistaellenes, szovjetellenes kirohanások az európai burzsoá kormányok többségének nyílt politikai irányvonalává váljanak. E politika megvalósításának

első intézkedéseként a nyugat-európai kormányokból kiszorították a kommunistákat.

A nyugat-európai országok gazdasági struktúrája nem változott. Tovább tartott a dolláréhség, az egyes valutákat nem stabilizálták, sőt 1949 szeptember-októberben csaknem harminc tőkésországban leértékelték. Elsők között a brit kormány hajtotta végre a devalvációt 1949. szeptember 18-án.

A devalváció egyike volt azoknak az eszközöknek, amelyekkel az Egyesült Államok gazdaságpolitikája megszilárdította az amerikai tőke pozícióit a kapitalista világban. Az amerikai monopoltőkés köröknek az volt az érdekük, hogy gyengítsék kapitalista konkurrenseiket, mert így könnyebben rájuk kényszeríthették politikájukat. A devalváció főleg a brit imperializmus gazdasági pozíciói ellen irányult; a font sterling stabilitása létkérdés a brit imperializmus számára. A devalváció révén a nyugat-európai valuták még erősebben függtek a dollártól, növekedett az amerikai tőke befolyása, s az Egyesült Államok uralkodó körei arra használhatták fel az így előállott helyzetet, hogy tovább munkálkodjanak a nyugat-európai integrált gazdaság megteremtését célzó hatalmi terveik megvalósításán.

Ily módon az Egyesült Államoknak Nyugat-Európában fokozatosan sikerült megvalósítania néhány olyan tervet, amelyek a „kommunizmus feltartóztatásának" általános stratégiájához tartoztak. Az amerikai politika egyik legfontosabb aspektusa a politikai és katonai területen való további behatolás előfeltételeinek megteremtése volt.

Az Egyesült Államok szándékai világosan felismerhetők a brüsszeli paktummal kapcsolatos magatartásán.

A BRÜSSZELI PAKTUM

A nyugat-európai burzsoázia is részt vett azokban az erőfeszítésekben, amelyek a szocialista országok elszigetelésére hivatott modern „cordon sanitaire" megteremtésére irányultak. Különösen aktív volt ebben a tekintetben a brit imperializmus, amely 1948. március 17-én Franciaországgal, Belgiummal, Hollandiával és Luxemburggal együtt első ízben hozott létre szer-

ződéses katonai egyesülést. Ezt az egyesülést a szerződés aláírásának színhelyéről brüsszeli paktumnak nevezték el. Nagy-Britannia nemcsak azokat a célokat követte politikájával, amelyek lényegében megegyeztek az amerikai külpolitika céljaival, s amelyek a „feltartóztatás" doktrínájában fejeződtek ki, hanem azt a célt is, hogy ellensúlyozza a Nyugat-Európában és a gyarmatokon érvényesülő amerikai befolyást és erősítse saját hatalmi pozícióit.

A brüsszeli paktum létrejötte új mozzanatokat hozott a nemzetközi életbe; először fordult elő, hogy békeidőben állandó katonai szervezet állt fenn. A katonai szervek összetétele Nagy-Britannia uralkodó befolyását tükrözte. Az egyesített szárazföldi, tengeri és légi haderők főparancsnokává Montgomery brit tábornagyot nevezték ki.

Ámde a brüsszeli paktum a tőkés világ akkori erőviszonyai közepette nem érhette el célját, Nagy-Britannia nem tudta biztosítani nyugat-európai hegemóniáját. A brit uralkodó körök egyrészt a közös osztályérdekek védelmében, másrészt az Egyesült Államoktól való gazdasági függésük folytán már az első pillanattól kezdve kénytelenek voltak tekintettel lenni az amerikai politikára.

Az Egyesült Államoknak a brüsszeli paktummal kapcsolatos magatartásáról külön kell beszélni. Bár a paktum egyértelműen az amerikai befolyás ellen irányult, az amerikai politikusok (például Truman elnök) mégis mellé álltak. Az amerikai uralkodó körök abból a meggyőződésükből indultak ki, hogy mihelyt biztosítják fölényüket a tőkés világban, a brüsszeli paktumot saját céljaik elérésére használhatják majd fel. A brüsszeli paktum támogatása nem Nagy-Britannia hatalmi céljainak, hanem mindenekelőtt a szocialista országok ellen irányuló csoportosulásnak a támogatását jelentette; ez teljes mértékben megfelelt a „feltartóztatás" doktrínájában kifejeződő amerikai politikai irányvonalnak.

Ugyanakkor az Egyesült Államok megteremtette a formális feltételeket is ahhoz, hogy alkalomadtán csatlakozzék a brüsszeli paktumhoz vagy saját égisze alatt egy másik katonai csoportosulást hozzon létre. Ezt a célt szolgálta az úgynevezett Vandenberg-határozat, amelyet az amerikai Kongresszus 1948. június 11-én fogadott el.

Nem tekinthetjük véletlennek, hogy 1948 júliusától kezdve (vagyis attól kezdve, hogy az amerikai gazdasági segélyről szóló kétoldalú egyezményeket aláírták), amerikai és kanadai megfigyelők vettek részt a brüsszeli paktum ülésein. Emellett az amerikai kormány szélesebb körű katonai csoportosulás megteremtésére összpontosította erejét, s ehhez felhasználta a már fennálló brüsszeli paktumot.

1948. július 6-án, nem sokkal azután, hogy az amerikai Kongresszus elfogadta a Vandenberg-határozatot, Washingtonban tárgyalások indultak meg az amerikai külügyminisztérium, Kanada és a brüsszeli paktumhoz tartozó országok képviselői között. Ezeken megvetették az új, szélesebb körű katonai csoportosulás alapjait. A tárgyalások szeptember 9-én értek véget. A kiadott közös közlemény kollektív katonai szerződés megkötését ajánlotta a tagállamok kormányainak.

Október végén a brüsszeli paktum Tanácsa határozatot tett közzé, amelyben teljesen magáévá tette az észak-atlanti védelmi szerződés megkötésére irányuló javaslatot. Ezzel a kezdeményezés teljes egészében Washington kezébe ment át. December 10-én az Egyesült Államok, Kanada és a brüsszeli paktumhoz tartozó országok képviselői amerikai javaslatra megkezdték az atlanti szerződés tervezetének kidolgozását. Közben az Egyesült Államok igyekezett rábírni a Marshall-terv keretében segélyezett országokat a tervezett paktumhoz való csatlakozásra. Különösen nagy volt a nyomás Dániára és Norvégiára. A norvég kormány sokáig habozott, és csak 1949. március 3-án határozta el a csatlakozást.

1949. március 15-én hivatalosan meghívták azokat az országokat, amelyek 1948 decemberében nem vettek részt a szerződés szövegének kidolgozásában. Március 18-án nyilvánosságra hozták a szerződés tervezetét. A következő hónapban pedig — április 4-én — Belgium, Dánia, az Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország és Portugália képviselői Washingtonban aláírták az Észak-atlanti Szerződést.

A szerződés aláírása elmélyítette a két rendszer közti ellentéteket, s azt mutatta, hogy a vezető imperialista országok az „erőpolitikának" és a harmadik világháború előkészítésének útjára léptek.

2. A NATO és vezető szerveinek struktúrája

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (North Atlantic Treaty Organization — NATO), amelyet atlanti szövetségnek is neveznek, 14 cikkelye van. A szerződést húszévi időtartamra kötötték, de kimondták, hogy az tíz év után felülvizsgálható.

A szerződés tartalma elárulja aláíróinak céljait. Az egyes cikkelyeket úgy fogalmazták, hogy azok jogi alapot szolgáltassanak az uralkodó burzsoá körök osztályérdekeinek védelméhez: alkalmasak legyenek az „erőpolitika" érvényesítésére, s megteremthessék a szocialista országok elleni általános támadás előfeltételeit. Az „atlanti közösség" valódi céljait békeproklamációk és egyéb frázisok mögé rejtették.

Már a bevezető rész megfogalmazásából is látható a létrejött szervezet osztálytartalma és zárt jellege. A tagállamok kijelentik, hogy eltökélt szándékuk „biztosítani népeik szabadságát, közös örökségét és civilizációját, amelyek a demokráciának, a személyi szabadságnak és a jog uralmának elveire épülnek"[1].

Az osztályérdekeken alapuló kizárólagosság, az egész közösség zárt jellege a 2. cikkelyben fejeződik ki, amely szerint a szerződő felek „... megszilárdítják szabad intézményeiket, jobb megértést alakítanak ki ezen intézmények alapjául szolgáló elveket illetően, s elősegítik a belső szilárdság és a jólét előfeltételeinek létrejöttét"[2].

A NATO zárt jellegét fejezi ki ezenkívül a 10. cikkely is, amely főképpen az új tagok felvételéről szól:

„A szerződő felek egyhangú határozat alapján meghívhatnak új tagnak minden olyan európai államot, amelynek módjában van elősegíteni jelen szerződés alapelveinek érvényesülését, és hozzájárulni az észak-atlanti térség biztonságának megteremtéséhez. Minden meghívott állam a szerződés tagállamává válik, mihelyt belépési nyilatkozatát az Amerikai Egyesült Államok kormányánál letétbe helyezte."[3]

A 10. cikkely több helyen biztosítja, hogy a szövetség agresz-

[1] Die Pariser Verträge. Berlin 1956. 313. old.
[2] Ugyanott.
[3] Ugyanott, 315. old.

szív jellegét ne változtathassa meg valamely haladó szellemű állam csatlakozása. Egyetlen állam sem dönthet egymaga a NATO-hoz való csatlakozásáról. Arra van szükség, hogy a tagállamok *meghívják,* s az új tagállamnak vállalnia kell, hogy csatlakozik a NATO agresszív terveihez (hozzájárul az északatlanti térség biztonságának megteremtéséhez).

Jó néhány cikkelyt szándékosan úgy fogalmaztak, hogy többféleképpen értelmezhessék őket. Példaként álljon itt a 4. cikkely:

„A szerződő felek tanácskozni fognak egymással, ha egyikük felfogása szerint valamely szerződő fél területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti."[4]

Ennek a mondatnak az a szerepe, hogy garantálja az egyes tagállamok burzsoáziájának uralkodó pozícióik védelmét egy „belső agresszióval", azaz a forradalmi erők győzelmével szemben. Ez a fogalmazás lehetővé teszi, hogy a NATO például amerikai ösztönzésre tanácskozzék Franciaország vagy Olaszország belső helyzetéről, s intézkedéseket tegyen a monopoltőke pozícióinak biztosítására.

A NATO ELLENTÉTBEN AZ ENSZ ALAPOKMÁNYÁVAL

Bár a NATO tagállamai az Észak-atlanti Szerződés egyes pontjaiban formailag kifejezték, hogy „hisznek az Egyesült Nemzetek alapokmányának céljaiban és alaptételeiben", ez nem változtat azon a tényen, hogy a NATO megteremtése ellentétben van ezekkel a célokkal és alaptételekkel.

1950. november 30-án Ernest Davies akkori brit külügyi államtitkár-helyettes foglalta össze az alsóházban azokat a tényezőket, amelyek a nyugati hatalmakat a NATO megteremtésére indították. Kijelentette, hogy a NATO-t azért hívták életre, „mert az ENSZ keretében nem volt megfelelő az együttműködés, mert a Szovjetunió háború nélkül eredményesen kiterjesztette befolyási szféráját, mert további, hasonló irányú fejlődés veszélye fenyeget, s mert a Szovjetunió hatalma egyre növekszik. Mindez arra kényszerített bennünket, hogy regio-

[4] Ugyanott, 314. old.

nális alapon kollektív biztonsági rendszert teremtsünk a szabad világ nemzetei között, s ezt a szövetséget minden erőnkkel támogassuk. Mindaddig, amíg a kollektív biztonság nem válik egyetemessé, a regionális csoportosulások nélkülözhetetlenek. Nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy megvédjük a világ szabadon maradt részét az agresszióval szemben, s lehetővé tegyük ebben a térségben a demokratikus életforma fenntartását."[5]

Ez az „érvelés" néhány szóban megvilágítja, mi is késztette az imperialista uralkodó köröket a NATO megteremtésére, milyen módszereket alkalmaznak ezek a körök eljárásuk igazolására, országuk közvéleményének félrevezetésére.

Az imperialista uralkodó körök mindenekelőtt azzal indokolják a NATO létrehozását, hogy „az ENSZ keretében nem volt megfelelő az együttműködés", hogy „csalódtak" az ENSZ tevékenységében, hogy a világszervezet „nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket".

Ezek a megállapítások lényegében a „kommunizmus feltartóztatását" célzó politika sikertelenségét fejezik ki, hiszen az imperialista országoknak — elsősorban az Egyesült Államoknak — nem sikerült olyan fórummá tennie az ENSZ-et, amely törvényesítené az amerikai világuralmi terveket. 1947-ben kudarcba fulladt az imperialista országoknak az a kísérlete, hogy létrehozzanak egy „kis közgyűlést", amely hatályon kívül helyezte volna az ENSZ-alapokmány 27. cikkének 3. bekezdését (ez a bekezdés rögzíti azt az elvet, hogy a világbékével és a nemzetközi biztonsággal összefüggő fontos politikai kérdések eldöntéséhez az öt nagyhatalom egyhangúsága szükséges). Ezek után az Egyesült Államok és a többi imperialista hatalom ENSZ-en kívüli akciókra, olyan katonai-politikai szervezetek megteremtésére törekedett, amelyeknek működése a Biztonsági Tanács tevékenységének megbénítását célozta.

Különösen fontos Daviesnek az a beismerése, hogy a NATO azért alakult meg, „mert a Szovjetunió háború nélkül eredményesen kiterjesztette befolyási szféráját, mert további, hasonló irányú fejlődés veszélye fenyeget, s mert a Szovjetunió hatalma egyre növekszik". Itt a történelmi tények szándékos eltorzítá-

[5] Parliamentary Debates, House of Commons, 1950—1951. 481. köt. London, nov. 20—dec. 1. 1350. old.

sáról van szó; „szovjet expanziónak" tüntetik fel azt a tényt, hogy a társadalmi rend néhány európai és ázsiai országban megváltozott.

Jogilag tarthatatlan az a próbálkozás, hogy a NATO-t olyan „regionális alapon álló kollektív biztonsági rendszernek" tüntessék fel, amely megfelel az ENSZ alapokmányának. Az észak-atlanti szövetség regionális jellegéről még csak szó sem lehet, hiszen a paktum a földgolyó mindkét oldalán elterülő országokat foglal magában, s nem is tűzi ki céljául regionális kérdések rendezését. Tagjai közé olyan államokat is felvettek, amelyek 1949-ben nem voltak tagjai az Egyesült Nemzetek Szervezetének, például Olaszországot és Portugáliát, jóllehet az ENSZ-alapokmány 52. cikke csak ENSZ-tagok közti regionális egyezmények megkötésére vonatkozik.[6]

Nem szolgálhat magyarázatul a NATO megalakítására az az érvelés sem, amely szerint minden ENSZ-tagnak joga van az egyéni vagy a kollektív önvédelemhez. Ez a jog ugyanis az alapokmány értelmében csak akkor illet meg valamely tagállamot, ha fegyveres támadás éri.[7] Márpedig sem az Egyesült Államokat, sem Nagy-Britanniát, sem Franciaországot nem fenyegette fegyveres támadás.

A NATO tagja lett a három imperialista nagyhatalom: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország. A Hitler-ellenes koalíció hatalmai közül csak a Szovjetunió előtt zárták be a NATO kapuját, ami csak azzal magyarázható, hogy az észak-atlanti szövetség a Szovjetunió ellen irányul. Ezzel megsértették az ENSZ-alapokmány elveit, elsősorban azokat, amelyek az ENSZ legfontosabb szervének, a Biztonsági Tanácsnak a meghatalmazására vonatkoznak.

Az észak-atlanti paktum egyik legfontosabb cikkelye az 5. cikkely: „A szerződő felek megegyeznek abban, hogy bármely tagállam vagy tagállamok ellen Európában vagy Észak-Amerikában végrehajtott fegyveres támadást mindannyiuk elleni támadásnak tekintik; ezért a szerződő felek megállapodnak, hogy ilyen fegyveres támadás esetén mindegyikük ... segítséget nyújt a megtámadott félnek vagy feleknek ..."[8]

---

[6] Lásd Die Organisation der Vereinten Nationen — Dokumente. 1. köt. 119. old.
[7] Lásd ugyanott, 117—119. old.
[8] Die Pariser Verträge. 314. old.

Ezzel teljesen kikapcsolják a Biztonsági Tanácsot, amelynek az ENSZ alapokmánya értelmében az a feladata, hogy „a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért a fő felelősséget"[9] viselje, hogy megállapítsa „a béke bárminő veszélyeztetésének vagy megszegésének, vagy bárminő támadó cselekménynek fennforgását"[10], s hogy döntsön a világbéke és a nemzetközi biztonság fenntartására, illetve helyreállítására szolgáló intézkedések fölött.

Behatóbban konkretizálja az 5. cikkely lényegét a 6. cikkely, amely meghatározza a fegyveres támadás fogalmát, és igen tág tartalmat tulajdonít neki.[11] A 6. cikkely alapján például elképzelhető, hogy a NATO agresszív erői légi incidenst provokálnak, amely aztán ürügyül szolgálhat egy világkonfliktus kirobbantásához. A cikkely olyan rendelkezéseket tartalmaz, amilyenekkel eddig még egyetlen nemzetközi szerződésben sem találkozhattunk. Megvan bennük az a lehetőség, hogy a résztvevők valamely incidenst egyoldalúan értelmezzenek, s így az egy háború okául szolgáljon. Ez, ha bekövetkezne, befejezett tény elé állítaná a Biztonsági Tanácsot, s minthogy annak öt állandó tagja közül három a NATO-hoz tartozik, a tanács nem tudná rendezni a konfliktust. Ezt a következtetést az 5. cikkely második része is igazolja; ez látszatra összhangban van az ENSZ-alapokmány 51. cikkével, amely kimondja: „A tagok az önvédelem e jogának gyakorlása során foganatosított rendszabályaikat azonnal a Biztonsági Tanács tudomására tartoznak hozni, és ezek a rendszabályok semmiképpen sem érintik a Biztonsági Tanácsnak a jelen Alapokmány értelmében fennálló hatáskörét abban a tekintetben, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartása vagy helyreállítása végett az általa szükségesnek tartott intézkedéseket megtegye."[12]

---

[9] Az ENSZ alapokmánya. Lásd *Varga Sándor:* Hogyan működik az ENSZ. Kossuth Könyvkiadó 1961. 72. old.

[10] Ugyanott, 75. old.

[11] Lásd Die Pariser Verträge. 314. old.

[12] Az ENSZ alapokmánya. Lásd *Varga Sándor:* Hogyan működik az ENSZ. 79. old.

A SZOVJETUNIÓ MAGATARTÁSA

A Szovjetunió kezdettől fogva ellenezte, hogy egyes hatalmak más hatalmak ellen irányuló katonai tömböket létesítsenek. 1949 elején, amikor az észak-atlanti paktum aláírásának előkészületei a leglázasabban folytak, a Szovjetunió javasolta az Egyesült Államoknak, adjanak ki közös nyilatkozatot, amelyben kötelezik magukat, hogy a vitás kérdéseket békés úton oldják meg, hogy békeszerződést kötnek és megkezdik a fokozatos leszerelést.

1949. január 29-én a szovjet külügyminisztérium nyilatkozatot adott ki a NATO-ról. A nyilatkozat elemezte a brüsszeli paktum és a tervezett észak-atlanti szövetség céljait. Kifejtette, hogy az Észak-atlanti Szerződés megkötése megsemmisíti a Hitler-ellenes koalíciót, s veszélyezteti az ENSZ-alapokmány elveinek érvényesülését.

A Szovjetunió arra a következtetésre jutott nyilatkozatában, hogy a szovjet államnak és a világ békeszerető erőinek még következetesebben kell harcolniuk az ENSZ aláásására és szétbomlasztására törekvő agresszív erők ellen. Ugyanakkor szovjet—amerikai kormányfői összejövetelt javasolt egy békeszerződés előkészítésére. De Truman amerikai elnök és Acheson külügyminiszter 1949. február 2-án elutasította a szovjet javaslatot.

A következő évek eseményei bebizonyították, hogy a szovjet kormány egészen pontosan jellemezte az észak-atlanti szövetséget. A NATO egyike lett azoknak a fő szervezeteknek, amelyeket az imperialista hatalmak uralkodó körei, elsősorban az Egyesült Államok uralkodó körei a szocialista országok elleni agresszív politikájuk érvényesítésére használnak fel.

A NATO VEZETŐ SZERVEINEK MEGTEREMTÉSE

Az atlanti szövetség legfelsőbb szervének — a Tanácsnak — ülésein fennállása óta a katonai és a politikai stratégia kérdéseire fordítja a legnagyobb figyelmet.

A paktum ratifikálása után (1949. augusztus 24.) a NATO Tanácsa első ízben szeptember 17-én ült össze Washingtonban.

Az első ülés szervezeti problémákkal foglalkozott, s elsősorban a legszükségesebb ügyrendi kérdéseket tárgyalta (a tárgyalási nyelv, az ülések lebonyolítása, az elnökség stb.).

Már az első ülésen látszott, milyen célokra hozták létre valójában az atlanti szövetséget.

Megteremtették a katonai szervek hálózatát, s ez már a kezdet kezdetén világosan bebizonyította, hogy a NATO elsősorban katonai csoportosulás, amely az Egyesült Államok hatalmi érdekeinek érvényesítése végett jött létre. Elsősorban a Katonai Bizottságot (Military Committee) kell megemlítenünk, amely valamennyi tagállam vezérkarának képviselőiből tevődik össze. Afféle végrehajtó szervként alakult meg az úgynevezett Állandó Csoport (Standing Group), az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország képviselőjéből. Az a tény, hogy a Katonai Bizottság és az Állandó Csoport székhelyéül Washingtont jelölték ki, azt mutatja, hogy az amerikai katonai körök minden lehetőséget megragadtak a két szerv tevékenységének maximális befolyásolására.

A védelmi bizottságból és a katonai segélyszervekből álló rendszert öt regionális tervező csoporttal egészítették ki, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy stratégiai terveket dolgozzanak ki területükre vonatkozóan, s ezeket egybehangolás és határozathozatal végett az Állandó Csoport elé terjesszék.

Az öt regionális csoport földrajzi egységeket ölel fel, amelyek egy elkövetkező háborúban hadműveletek színhelyei lennének. Ezek a földrajzi egységek: Észak-Európa, Nyugat-Európa, Dél-Európa a Földközi-tenger nyugati része, valamint Kanada és az Egyesült Államok az Atlanti-óceán északi részével. Amikor a Német Szövetségi Köztársaságot is bevonták a NATO-ba, a katonai tervezést Közép-Európára is kiterjesztették.

A nemzetközi feszültség fokozódásának éveiben (1950—1953) alakították ki fokozatosan a NATO mai struktúráját. Pontosan meghatározták, hogy a Katonai Bizottság Állandó Csoportjának funkciója az egész atlanti szövetség globális stratégiájának kidolgozása. Minden regionális egység az Állandó Csoportnak van alárendelve.

Ebben az időben az integrált európai haderőknek az Egyesült Államok által sürgetett kiépítése folytán a parancsnokságnak is olyan struktúrája alakult ki, amely lehetővé teszi az ame-

rikai stratégáknak az atlanti hadigépezet kézben tartását. A figyelem a regionális parancsnokságok, különösen az európai főparancsnokság kérdésére összpontosult.

A NATO REGIONÁLIS PARANCSNOKSÁGAI

A NATO Tanácsának 1950 decemberi ülésszakán Eisenhower amerikai tábornokot nevezték ki a NATO első nyugat-európai főparancsnokává. Eisenhower, akinek 1951 tavaszán kellett átvennie a parancsnokságot, 1951 elején Európába érkezett, s megkezdte „szövetséges atlanti" törzskarának kiépítését. A legtöbb pozíciót mindjárt kezdetben észak-amerikaiak töltötték be. A törzskar főnökének posztjára Eisenhower az ugyancsak amerikai Gruenther tábornokot, későbbi utódját nevezte ki.

Az egyes tagállamok katonai egységeit a NATO nyugat-európai parancsnokainak rendelték alá. E haderők egy részét kezdettől fogva a Nyugat-Európában állomásozó fegyveres erők, valamint a Németország nyugati övezeteiben állomásozó amerikai, brit és francia megszálló csapatok alkották (a nyugat-berlini, az ausztriai és a trieszti megszálló erők kivételével). 1952 folyamán a Nyugat-Európában tartózkodó amerikai hadsereg létszáma 400 000-re emelkedett.[13]

ELLENTÉTEK A PARANCSNOKI POSZTOK BETÖLTÉSÉBEN

Az atlanti szövetség katonai struktúrája az intenzív háborús előkészületek ellenére sem fejlődött tervszerűen, s a NATO Tanácsának határozatait nem hajtották idejében végre. Ebben jelentős szerepük volt az imperialisták — elsősorban az Egyesült Államok és Nagy-Britannia — közti ellentéteknek.

A NATO megalakítása után még hosszú ideig, gyakorlatilag 1952-ig folyt a vita a szövetség katonai és polgári vezető szerveinek megteremtéséről és összetételéről. A legsúlyosabb ellentétek Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között merültek fel. Ezekben az ellentétekben a kulcspozíciókért küzdő imperialista partnerek hatalmi érdekei fejeződtek ki.

---

[13] Lásd *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. Frankfurt am Main 1957. 83. old.

Jellemzők voltak a földközi-tengeri parancsnokság felállítása körül felmerült ellentétek. A brit tervek szerint ez a parancsnokság egyenrangú lett volna az európai (SHAPE), illetőleg az atlanti-óceáni (SACLANT) regionális parancsnoksággal, s egy brit tengernagy töltötte volna be a parancsnoki posztot. Ezzel szemben az amerikai katonai körök úgy tervezték, hogy a földközi-tengeri parancsnokság csak a SHAPE déli szárnyát fogja alkotni. Hosszas vita után a felek csak 1952 decemberben kötöttek kompromisszumot, amelyet aztán a NATO Tanácsa jóváhagyott. Lényegében az amerikai elgondolás diadalmaskodott. A földközi-tengeri parancsnokságot a SHAPE-nek rendelték alá; parancsnokká egy brit tengernagyot neveztek ugyan ki, viszont a Földközi-tengeren működő 6. amerikai flottát kivonták hatásköre alól, úgyhogy a földközi-tengeri parancsnokságnak elsősorban brit tengeri haderők vannak alárendelve.

Hasonló vita keletkezett a két angolszász nagyhatalom között az atlanti-óceáni parancsnoki funkció betöltéséről. A NATO Tanácsa már 1950 decemberben elhatározta ennek a parancsnokságnak a felállítását. Nagy-Britannia mindenáron brit tengernagyot akart kineveztetni erre a posztra, s magatartása miatt az atlanti főparancsnokság létrehozása az eredeti döntéshez képest egy teljes évvel elhúzódott. Csak 1952. január 30-án, Churchill és Truman személyes megbeszélése után nevezték ki Lynde D. McCormick amerikai tengernagyot atlanti-óceáni főparancsnokká. A SACLANT székhelyéül Norfolk amerikai várost (Virginia állam) jelölték ki. Az atlanti főparancsnok — a nyugat-európai főparancsnoktól eltérően — nem rendelkezik állandó fegyveres erőkkel. Az egyes tagállamok kötelezték magukat arra, hogy gyakorlatok céljára és háború esetén fegyveres erőket — főleg hadihajókat — bocsátanak a parancsnokság rendelkezésére.

Bizonyos mértékben az atlanti főparancsnoksághoz hasonlít a La Manche-csatorna főparancsnoksága is, amelyet 1952 februárjában alakítottak meg. Ennek a parancsnokságnak — amelynek felállításával az Egyesült Államok engedményt tett Nagy-Britanniának — bizonyos sajátosságai vannak a többivel szemben. Bár a legfelsőbb stratégiai parancsnokságot az Állandó Csoport egyesíti, működik a Csatorna főparancsnoksága

mellett még az úgynevezett La Manche-csatorna-bizottság is, mint afféle közbülső szerv az Állandó Csoport és a Csatorna parancsnoksága között. A brit kormányzó körök hosszas vita után elérték, hogy a bizottságot és a főparancsnokságot teljes egészében a brit katonai körök tartsák kézben, s így ez az egyetlen terület, ahol az amerikai katonai befolyás nincs túlsúlyban.

Végül szólni kell az úgynevezett kanadai—amerikai regionális tervező csoportról, amelyet az amerikai és a kanadai vezérkari főnök irányít, s amely teljes egészében az Egyesült Államok katonai köreinek befolyása alatt áll, tehát kívül esik minden hatékony NATO-ellenőrzésen.

A NATO POLGÁRI SZERVEINEK MEGTEREMTÉSE

Az atlanti szövetség katonai struktúrájának kiépítése során létrehozták a NATO úgynevezett polgári szerveit is. A NATO Tanácsának 1950 májusi ülésén megalakították a külügyminiszter-helyettesek tanácsát, amelynek feladata a NATO Tanácsa által megszabott feladatok végrehajtásának ellenőrzése, valamint a katonai és a polgári szervek tevékenysége közti összhang biztosítása. A testület állandó elnöke Charles M. Spofford, az Egyesült Államok képviselője lett. Az Egyesült Államok mindössze egyetlen engedményt tett Nagy-Britanniának: beleegyezett abba, hogy a testület állandó székhelye London legyen.

A NATO-szervek jelentős újjászervezését határozta el a külügyminiszterek 1951 májusi tanácskozása. Az addigi miniszteri szerveket — a Védelmi Bizottságot (amely a NATO-országok külügyminisztereiből állt), valamint a Fegyverkezési, Pénzügyi és Gazdasági Bizottságot (amelynek tagjai a pénzügyminiszterek voltak) — a Tanácsnak rendelték alá. Ily módon a NATO Tanácsa ellenőrzése alatt tartotta a szövetség politikai, katonai és gazdasági tevékenységét.

Hasonlóképpen szervezték újjá a külügyminiszter-helyettesek tanácsát is. 1951 májusa után már nemcsak a külügy-, hanem a pénzügy- és a hadügyminiszter-helyettesek is tagjai voltak ennek a testületnek. Ezenkívül megalakították a Pénz-

ügyi és Gazdasági Igazgatóságot a NATO-országok pénzügyi és gazdasági politikájának befolyásolására.

A NATO Tanácsának 1952 februári lisszaboni ülésszakán elhatározták a NATO polgári szerveinek átalakítását. A külügyminiszter-helyettesek tanácsa helyett megalakult a NATO Állandó Tanácsa, és átvette a Fegyvergyártási Igazgatóság, valamint a Pénzügyi és Gazdasági Igazgatóság funkcióját is. A NATO Állandó Tanácsa jelentős jogokat kapott, és fontos NATO-szerv lett, mely felelős a szövetség működéséért a NATO Tanácsának két ülése közti időszakban. Ezenkívül a lisszaboni ülésen nemzetközi titkárságot alakítottak, s meghatározták a NATO főtitkárának funkcióját. A főtitkárra jelentős jogkört ruháztak át, elsősorban a határozatok végrehajtásának ellenőrzése és a különféle NATO-szervek működésének egybehangolása terén.

Nagy-Britannia a katonai szervek parancsnoki posztjainak betöltésében tett engedmények árán elérte, hogy a NATO első főtitkárává Lord Ismay volt nemzetközösségügyi minisztert nevezték ki. Lord Ismay lemondása után azonban (1957) Nagy-Britanniának már nem sikerült ismét saját képviselőjét a NATO főtitkári posztjára juttatnia. Lord Ismay utódja a jobboldali szocialista Paul-Henri Spaak, volt belga külügyminiszter lett, akit 1961. április 21-én hosszas tárgyalások után Dirk U. Stikker volt holland külügyminiszter követett.[14]

A lisszaboni tanácsülésen lényegében az észak-atlanti szövetség katonai és polgári szerveinek mai struktúráját teremtették meg.

A polgári szervek az idők folyamán állandóan bővültek. Mai rendszerük és struktúrájuk meglehetősen áttekinthetetlen. Ezen a területen világosan tükröződnek az atlanti szövetség tagjai közti ellentétek. Gyakorlattá vált, hogy különféle bizottságokat és tanulmányozó csoportokat alakítottak csak azért, hogy időlegesen megelőzzék az elégedetlen tagállamok (főképpen a kisebbek) követeléseit.

A NATO struktúrájának kiépítése során azoknak a tényezőknek a hatása tükröződött, amelyek bizonyos mértékben a csoportosulás egész fejlődését meghatározzák. Itt egyfelől az

[14] 1964. augusztus 1. óta: Manlio Brosio (Olaszország). — *A szerk.*

Egyesült Államok hegemóniájára, másfelől az imperialisták közti ellentétekre kell gondolnunk.

Az atlanti szerződés katonai és polgári szerveinek megteremtése csak külső megjelenési forma volt, melynek keretében a csoportosulás legfőbb tevékenysége, a nemzetközi feszültség állandó fokozódására vezető tevékenysége megvalósult.

3. A NATO a nemzetközi feszültség fokozódásának éveiben

A szocialista országokkal szemben követett amerikai politika koncepciója az atlanti szerződés létrejötte után még agresszívabb formát öltött, mind katonai, mind pedig gazdasági és lélektani területen.

A háborús hisztéria felszítása és a nemzetközi kapcsolatok módszeres mérgezése révén létrejöttek az előfeltételek ahhoz, hogy az észak-amerikai gazdaságon kívül a nyugat-európai gazdaság is a fegyverkezés felé orientálódjék, és intenzíven folyt egy új világháború előkészítése.

A „KÖLCSÖNÖS VÉDELMI SEGÍTSÉGRŐL" SZÓLÓ TÖRVÉNY

Az észak-amerikai politika céljai világosan mutatkoztak meg az úgynevezett kölcsönös védelmi segítségről szóló törvényjavaslatban, amelyet Truman elnök 1949. július 25-én, vagyis nyomban azután terjesztett az amerikai Kongresszus elé, hogy valamennyi tagállam ratifikálta az Észak-atlanti Szerződést. A Kongresszus hamar jóváhagyta a javaslatot, s a törvény október 6-án, az elnök aláírásával hatályba lépett. Már maga a szövegezés is megmutatta, milyen célt követett az amerikai külpolitika ezzel a törvénnyel. Különös hangsúlyt kapott benne az Észak-atlanti Szerződés, valamint a tőkésországok integrált „védelmének" jelentősége. A törvény azokra az országokra vonatkozott, amelyeknek „függetlenségét és szabadságát veszély fenyegette". A szenátusi bizottságok még kiegészítéseket fűztek hozzá, hogy biztosítsák a „segítségben" részesülő

országok fegyveres erőinek amerikai ellenőrzését. Az illető országokat a segítség megvonásával fenyegették meg arra az esetre, ha nem járulnak hozzá az ellenőrzéshez.

Tehát itt nemcsak arról volt szó, hogy a haladó erők ellen újabb offenzíva indult — amely a Marshall-tervtől eltérően ezúttal egészen nyíltan katonai síkon folyt —, hanem arról is, hogy a tőkésországok gazdaságilag és katonailag még függőbb helyzetbe kerültek az Egyesült Államokkal szemben. A „kölcsönös védelmi segítségről" szóló törvény értelmében a figyelem elsősorban az európai tőkésországokra irányult, amelyeket az amerikai imperializmus a legfontosabb területnek tekintett. A „védelmi segély" együttes összege 1949 és 1951 között 6,5 milliárd dollárra rúgott, ebből 5,5 milliárdot szántak az európai országoknak.

1950. január 27-én kétoldalú egyezmények jöttek létre Washingtonban az Egyesült Államok és nyolc — amerikai pénzsegélyt és katonai segítséget kérelmező — európai állam (a brüsszeli paktum tagállamai, továbbá Olaszország, Dánia és Norvégia) között. Ezek az egyezmények nagyon hasonlítottak a Marshall-terv keretében folyósított „segélyekről" szóló szerződésekhez. Egy amerikai törvényből indultak ki (Mutual Defence Assistance Act), és nemzetközi jogi okmány formájában szentesítették a nyugat-európai országoknak az Egyesült Államoktól való függését. Ugyanakkor arról tanúskodtak, hogy az atlanti szerződés hatékony eszközzé vált az Egyesült Államok nyugat-európai uralmának megvalósítására. Az első amerikai fegyverszállítmányok 1950 márciusában érkeztek Európába.

Ezt követően az amerikai uralkodó körök megkezdték a nyugat-európai országoknak nyújtott „segítség" valamennyi formájának centralizálását, s ezzel növelték az amerikai nyomás hatékonyságát. A Gazdasági Együttműködés Hivatalát, amely 1948-ban a Marshall-terv keretében nyújtott amerikai „segély" megindításával összefüggésben alakult meg, 1951 decemberében a Kölcsönös Biztonság Hivatala váltotta fel; ezt 1953-tól kezdve Külföldi Műveletek Hivatalának, 1955 óta pedig Nemzetközi Együttműködési Hivatalnak nevezik.

A „BIZTONSÁG KÖLCSÖNÖS SZAVATOLÁSÁNAK" TÖRVÉNYE

A nemzetközi feszültség fokozódásával, főképpen az agresszív koreai háború kirobbantása után, az Egyesült Államok egyre több pénzt fektetett a nyugat-európai hadseregek felfegyverzésébe. 1951 októberében az amerikai Kongresszus elfogadta a „biztonság kölcsönös szavatolásának" törvényét. Ennek keretében 1951 és 1954 között 12,5 milliárd dollárt szavaztak meg az amerikai állami költségvetésből hadigazdasági célokra.

Ennek a törvénynek a része volt az úgynevezett Kersten-féle záradék is, amelynek értelmében 100 millió dollárt fordítanak a Szovjetunió és a szocialista országok elleni kém- és diverzáns tevékenység finanszírozására.

GAZDASÁGI BLOKÁD A SZOCIALISTA ORSZÁGOK ELLEN

Ez a politika a szocialista országok elleni gazdasági blokádot is magában foglalta. A tőkésországokkal való hagyományos kereskedelmi kapcsolatok megszakadásának és a honvédelmi kiadások kényszerű növelésének az imperialisták elgondolása szerint a szocialista országok között kialakult újfajta kapcsolatok megbomlására, az életszínvonal süllyedésére és a lakosság elégedetlenségére kellett volna vezetnie; ennek elősegítése végett különleges intézményeket hoztak létre („Amerika hangja", „Szabad Európa", az angol rádió — BBC — idegen nyelvű adásai stb.). Az első lépés az volt, hogy azoknak a tőkésállamoknak, amelyek a Marshall-terv keretében amerikai „segélyt" kaptak, megtiltották a szocialista országokkal való kereskedelmi kapcsolatok fejlesztését. 1949 novemberében nagyarányú diplomáciai tanácskozások után megalakult egy speciális nemzetközi szerv a gazdasági háború folytatására, az úgynevezett konzultatív csoport, amelynek legfőbb feladata az úgynevezett stratégiai árucikkekre vonatkozó exporttilalom megtartásának ellenőrzése volt. 1950 elején a vezető NATO-országok, továbbá Japán és a Német Szövetségi Köztársaság képviselőiből újabb speciális szerv jött létre, az úgynevezett Koordinációs Bizottság (COCOM — Co-ordinating Committee).

A gazdasági blokád politikájával az Egyesült Államok nyíltan a tőkésországok belügyeibe való beavatkozásra törekedett. Az amerikai Kongresszus 1951-ben elfogadta „a közös védelmet szolgáló segély ellenőrzéséről" szóló, úgynevezett Battle-törvényt, amely nagyarányú beavatkozást jelentett az amerikai segélyt elfogadó nyugat-európai országok gazdasági életébe. A Battle-törvény segítségével az amerikai imperialisták még hatékonyabban ellenőrizhették, hogyan érvényesülnek a gazdasági blokád főbb elvei a Koordinációs Bizottság keretében. 1952-ben észak-amerikai nyomásra fokozták a gazdasági korlátozásokat a Kínai Népköztársasággal és a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal szemben; ugyanakkor speciális bizottság alakult (CHINCOM) a korlátozások betartásának ellenőrzésére.

KÉTOLDALÚ SZERZŐDÉSEK AMERIKAI TÁMASZPONTOKRÓL

Ezzel párhuzamosan az észak-amerikai diplomácia arra törekedett, hogy növelje a szocialista országok megtámadására szolgáló katonai támaszpontok számát. Az Egyesült Államok egész sereg egyezményt kötött európai tőkésállamokkal — Franciaországgal, Dániával, Izlanddal, Portugáliával —, s ezek lehetővé tették, hogy az illető országok vagy gyarmataik területén amerikai támaszpontok létesüljenek.[15]

Az amerikai diplomáciának ezeket a lépéseit azokkal az erőfeszítésekkel összefüggésben kell néznünk, amelyek arra irányultak, hogy egységes antikommunista front alakuljon ki a Közép- és a Távol-Keleten is. Ebből az időből származik az úgynevezett közép-keleti parancsnokság felállítására vonatkozó javaslat. Ez a szerv Törökországon és Görögországon

[15] 1951. január 28.: francia—amerikai egyezmény a franciaországi Chateauroux-ban létesítendő légi támaszpontról; 1951. július 12.: francia—amerikai egyezmény Marokkó területén létesítendő hét amerikai támaszpontról; 1951. április 27.: amerikai—dán egyezmény Grönland „védelméről", aminek alapján az Egyesült Államok jogot szerzett ahhoz, hogy támaszpontokat építsen ki Grönland területén; 1951. május 7.: amerikai—izlandi egyezmény a sziget „védelméről"; 1951. szeptember 6.: amerikai—portugál egyezmény az Azori-szigeteken létesítendő amerikai katonai támaszpontokról.

kívül az Arab Liga államait is egyesítette volna a NATO déli szárnyában. Ugyanezt a taktikát követték a Távol-Keleten is. 1951. augusztus 30-án az Egyesült Államok „kölcsönös védelmi szerződést" kötött a Fülöp-szigetekkel. Szeptember 1-én amerikai kezdeményezésre létrejött az ANZUS-szövetség Ausztrália, Új-Zéland és az Egyesült Államok részvételével. Szeptember 8-án az Egyesült Államok aláírta a különbékét Japánnal, s egyidejűleg megkötötték az úgynevezett biztonsági szerződést, amely lényegében Japán további amerikai megszállását szabályozta.

Ezeket a lépéseket abban az időben tették, amikor az amerikai imperialisták nyílt támadást indítottak a szocialista tábor ellen. Az amerikai stratégák a gazdasági blokád hatására spekuláltak, arra építettek, hogy a szocialista világrendszer a kínai népi forradalom győzelme ellenére sem szilárdult még meg kellőképpen.

Ezeket a kedvezőnek ítélt feltételeket akarták kihasználni, amikor nyílt támadást intéztek a szocialista országok ellen, mégpedig a Távol-Keleten, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ellen, amelyet a szocialista tábor leggyengébb láncszemének tekintettek. Az ENSZ nevével visszaélve próbáltak ennek az agressziónak legális látszatot adni.

A „FELSZABADÍTÁS DOKTRÍNÁJA"

A koreai háború annak az új, agresszívabb irányvonalnak az érvényesítését jelentette, amelyet a harmadik világháború előkészítésének gondolata sugallt. Az amerikai uralkodó körök már nem érték be a „kommunizmus visszaszorításának" 1947-ben Kennan által megfogalmazott doktrínájával. Az 1952. évi választási kampány során a Republikánus Párt képviselői — elsősorban J. F. Dulles — az amerikai külpolitika új formulájával léptek fel, amely a „felszabadítás doktrínája" néven vált ismeretessé a világközvélemény előtt.

Az új doktrína tartalmilag nyílt orientálódás volt a szocialista országok belügyeibe való beavatkozásra; a végcélt az amerikai terv az illető országoknak „a kommunizmustól való megszabadításában" jelölte meg.

Úgy tervezték, hogy a koreai háború a doktrína szellemében a szocialista országok elleni általános imperialista hadjárat kezdete lesz. Hogy ilyen tervek voltak, s hogy alaposan elő is készítették őket, arról az a lázas tevékenység tanúskodott, amelyet az amerikai imperializmus Nyugat-Európában a NATO felhasználásával folytatott. Az amerikai kormányzó körök a NATO fennállásának első pillanatától kezdve saját stratégiai doktrínájukat érvényesítették a NATO keretében, a „kard és pajzs"-stratégiát, amely arra szolgált, hogy megvalósítsák hatalmi terveiket a szocialista országokkal szemben csakúgy, mint saját szövetségeseikkel szemben.

A NATO STRATÉGIÁJA

A NATO Tanácsának 1950 januári ülésszakán meghirdették a „Forward Strategy" elvét. Ennek a stratégiának az volt a legfőbb célja, hogy a „védelmi" vonalat minél keletebbre tolják. A „Forward Strategy" kezdettől fogva számolt Nyugat-Németországnak a NATO-hoz csatlakozásával. Például Ben T. Moore megjegyzi: „1950-től kezdve a »Forward Strategy« arra a feltételezésre épült, hogy a németek lényegesen hozzá fognak járulni a védelemhez."[16]

Az 1950. évi katonai terveknek megvolt a konkrét időbeosztásuk. Az utasítás szerint a NATO összes katonai tervei azzal a számítással készültek, hogy a háború 1954-ben kitör.[17]

A „Forward Strategy" elve általában a nyugati és elsősorban az amerikai katonai doktrína alkotóeleme volt. Az ötvenes évek elején amerikai katonai és politikai körök nyomására a NATO magáévá tette a globális stratégia doktrínáját, amely pontosan meghatározta, mi legyen az egyes tagállamok katonai kontingenseinek feladata a szocialista országok elleni háborúban. Ez a doktrína a „kard és pajzs" doktrínája néven vált ismertté.

Az amerikai NATO-koncepciót Bradley tábornok már 1949.

---

[16] *Ben T. Moore:* NATO and the Future of Europe. New York 1958. 212. old.
[17] Lásd *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 240—241. old.

július 29-én kifejtette kongresszusi beszédében. A koncepció a NATO keretén belüli funkciók „specializálásából" indult ki.

„Először, az Egyesült Államoknak stratégiai bombatámadásokra lesz megbízása... — mondta Bradley —, mivel a legfontosabb a közös védelemben az, hogy atombombát tudunk szállítani. Másodszor, az Egyesült Államok és a nyugati tengeri hatalmak hadiflottája végrehajtja a legfontosabb tengeri hadműveleteket, ideértve a tengeri utak védelmét. A Nyugat-európai Unió és a többi állam saját kikötőinek és partjainak védelmét veszi át. Harmadszor, úgy véljük, hogy a szárazföldi erők legnagyobb részének Európából kell jönnie, s a többi állam támogatni fogja ezeket az erőket mozgósítási lehetőségeihez mérten."[18]

Tehát az amerikai katonai körök arra számítottak, hogy a „pajzs" szerepét — vagyis azoknak a haderőknek a szerepét, amelyek egy elkövetkező háborúban előretolt állásokban harcolnának — az európai NATO-tagállamok szárazföldi és légi hadereje fogja betölteni. Ahhoz pedig, hogy ez a „pajzs" hatékonyan töltse be ezt a szerepet, mélyreható változásokra volt szükség a nyugat-európai hadseregek szervezeti felépítésében és felszerelésében.

Ez volt az oka annak, hogy az amerikai uralkodó körök kezdettől fogva nagy fontosságot tulajdonítottak az amerikai parancsnokság alá kerülő „integrált fegyveres erők kiépítésének".

A „kard" szerepe — vagyis a NATO legfőbb ütőerejének szerepe — az atomfegyverekkel felszerelt amerikai stratégiai légierőre várna. Az amerikai stratégiai légierő (a „kard") nincs és sohasem volt alárendelve az atlanti főparancsnokságnak. Hasonlóképpen a brit uralkodó köröknek is sikerült elérniük stratégiai légierejük függetlenségét.

Eleinte a NATO tevékenysége, a legfontosabb stratégiai doktrínákkal összhangban, amerikai nyomásra két fő dologra irányult: a nyugat-európai integrált fegyveres erők kiépítésére és ezzel összefüggésben Nyugat-Németországnak a NATO-ba való belépésére. A nemzetközi feszültség fokozódása köze-

[18] House Committee of Foreign Affairs, Hearings, Mutual Defence Assistance Act of 1949. 81 Congress. 1. session. 71. old.

pette, a koreai háború kitörése után éppen ezek a kérdések álltak a NATO katonai és politikai tevékenységének homlokterében.

AZ INTEGRÁLT FEGYVERES ERŐK

A NATO Tanácsának 1950 májusi ülésszaka tárgyalta meg első ízben azt a kérdést, amely az egyik legfontosabb helyet foglalja el a szövetség tevékenységében: az integrált fegyveres erők megteremtésének kérdését. Ez a tanácsülés öntötte formába első ízben az egyes tagállamok szuverén jogaiba való messzemenő beavatkozást, s az amerikai katonai körök nyíltan hirdették azt a tervüket, hogy maguk alá rendelik az európai tőkésországok hadigépezetét. Konkrét megegyezés azonban nem jött létre; erről tanúskodik a közlemény általános megfogalmazása is, amely szerint elhatározták, hogy „közös erőfeszítéssel egy korszerű fegyverekkel ellátott védelmi rendszert hoznak létre"[19].

Az amerikai kormányzó körök csak a koreai háború kitörése után, a fokozódó háborús hisztéria és az erősödő amerikai nyomás közepette valósították meg terveiket, mint az a Tanács 1950. szeptember 26-i záróközleményéből kiolvasható: „A Tanács jóváhagyta a központi parancsnokság alatt működő nagyszabású közös haderő minél gyorsabb felállítását."[20]

A közlemény igen pontosan és részletesen meghatározta a „közös védelmi erő" és a „központi parancsnokság" fogalmát.

„A Tanács által jóváhagyott közös haderő fogalma a következő elvekre épül:

1. A haderőt az Észak-atlanti Szerződés keretében szervezzük, s politikai és stratégiai szempontból a szervezet megfelelő hatóságainak rendeljük alá.
2. A haderő élén főparancsnok fog állni, aki kellő hatalommal fog rendelkezni annak biztosításához, hogy a ve-

[19] *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 377. old.
[20] Ugyanott, 397. old.

zénylete alatt álló nemzeti egységeket békében és háborúban egyaránt hatékony közös haderővé képezik ki.
3. A főparancsnokot nemzetközi törzskar fogja támogatni, amely a haderőben részt vevő valamennyi államot képviseli."[21]

Az Egyesült Államok az integrált fegyveres erőkről szóló határozat kikényszerítésével egyidejűleg a katonai költségvetés növelését is követelte. A Tanács 1951 szeptemberi ottawai ülésszakán az amerikaiak nyomást gyakoroltak partnereikre, hogy azok növeljék a haditermelést és a katonai kiadásokat, s gyorsítsák meg a gazdasági remilitarizálást. Erre a célra egy ideiglenes tanácsi bizottság alakult (Temporary Council Committee — TCC) az Egyesült Államok (Averell Harriman), Nagy-Britannia (Sir Edwin Plowden) és Franciaország (Jean Monnet) képviselőiből.

Az ideiglenes bizottság tevékenysége durva beavatkozás volt a NATO-tagállamok belügyeibe. A bizottságnak az volt a feladata, hogy egyenként megállapítsa az összes NATO-országok gazdasági és katonai kapacitását, s információkat szerezzen be a gazdasági és a katonai tervezésről. Tevékenységének eredménye egy ajánlás volt a fegyveres erők bővítésére, ami egyet jelentett a NATO-országok gazdasági életébe való fokozott beavatkozással. Az ajánlást az illetékes kormányokkal egyáltalán nem tárgyalták meg.

A NATO TANÁCSÁNAK 1952 FEBRUÁRI LISSZABONI ÜLÉSSZAKA

Az ideiglenes tanácsi bizottság elvi ajánlását a NATO Tanácsa az 1952 februári lisszaboni ülésszakon fogadta el. Az ülésszakról kiadott közlemény a többi között így szól: „A Tanács az ideiglenes bizottság javaslatai alapján részletes és átfogó intézkedéseket tett. Döntései értelmében mielőbb kiegyensúlyozott kollektív haderőt kell szervezni, amely a tagállamok lehetőségeinek keretén belül eleget tehet a külső

[21] Ugyanott.

biztonság követelményeinek. Megegyezés történt arra vonatkozólag, hogy milyen fokú védelmi képességet kell elérni 1952 folyamán, továbbá, hogy milyen intézkedéseket kell tenni ugyanebben az évben a védelmi képesség további fokozására. A felek megállapodtak egy sereg fontos lépésben, amelyet az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének és a tagállamok kormányainak meg kell tenniük, hogy ezt a fejlesztést a segélyforrások ésszerű felhasználásával hajtsák végre. Elfogadtak néhány alapelvet, s javasolták a kormányoknak, hogy ezek szem előtt tartásával gondoskodjanak a tagállamok gazdasági és társadalmi stabilitásának fenntartásáról és erősítéséről."[22]

A Tanács kidolgozta az 1952. évi militarizálási tervet, s meghatározta a fegyveres erők kiépítésének ütemtervét 1954-ig. Az amerikai delegációnak a következő kontingensek megállapítását sikerült keresztülhajszolnia:

1952	50 hadosztály	4000 repülőgép	704 nagy hadihajó
1953	75 „	6500 „	
1954	96 „	9000 „	

A NATO-tervek szerint 35—40 hadosztálynak kell állandó harckészültségben állnia (ebből 25—30-nak az úgynevezett középső fronton), a többi hadosztálynak egy hónap alatt mozgósíthatónak kell lennie.[23] Azzal számoltak, hogy 1954-re 12 nyugatnémet hadosztály áll majd atlanti parancsnokság alatt az „európai hadsereg" keretében.

A lisszaboni ülésszak az egyik legagresszívabb észak-atlanti értekezletként vonult be a történelembe, s a harmadik világháború kirobbantására való közvetlen orientációról tanúskodott.

Ez az ülésszak a „Forward Strategy" szellemében további két államot vett fel a szervezet tagjai sorába: Görögországot és Törökországot.

Az Egyesült Államoknak a fokozódó háborús hisztéria légkörében sikerült leküzdenie néhány NATO-ország ellenállását,

[22] Ugyanott, 472. old.

[23] Lásd *Robert E. Osgood:* NATO — The Entangling Alliance. Chicago 1962. 85. old.

elsősorban Dániáét és Norvégiáét, amelyek már 1950-ben is rámutattak arra, hogy az említett két ország felvétele a Szovjetunióval való kapcsolatok további romlására vezet.

AZ INFRASTRUKTÚRA PROGRAMJA

Az amerikai katonai tervek befolyásának további megnyilvánulása az infrastruktúra programjának gyors ütemű megvalósítása volt. Az infrastruktúra igen tág fogalom. Mindenekelőtt olyan területeken építendő objektumok létesítését jelenti, amelyekről feltételezhető, hogy háború esetén hadműveleti területek lesznek. Dulles definíciója szerint az infrastruktúra a NATO rendelkezésére álló berendezéseket jelenti, helyüktől függetlenül. Ezek az objektumok és építmények biztosítanák a csapatok gyors mozgását, ellátását és az egységek közti összeköttetést. Erre a célra kikötő-berendezéseket, repülőtereket, olajvezetékeket, stratégiai fontosságú utakat, vasutakat, telefonhálózatokat, radarállomásokat stb. építettek. Az infrastruktúrát az Egyesült Államok a „kard és pajzs" stratégiai elveivel összhangban 1951-től kezdve igen intenzíven valósította meg. Az infrastruktúra programja keretébe tartozó objektumok túlnyomó többségét a fokozódó nemzetközi feszültség éveiben, tehát 1951 és 1953 között létesítették. Ezekben az években 160 repülőtér, 9000 kilométer hosszú csővezeték, 42 000 kilométernyi telefonvezeték (ebből 1600 kilométer hosszú tenger alatti kábel), számos gyakorlótér, laktanya, flottatámaszpont, helyőrségi parancsnokság és radarberendezés létesült.

A NATO keretében létesített infrastruktúra a Nyugat-európai Unió 1949-ben kiépített infrastruktúrájához kapcsolódott. Az egyes szakaszokat mindig a NATO Tanácsának ülésszaka határozta meg. A katonai berendezések felépítésének költségeit eleinte néhány, később valamennyi NATO-tagállam viselte.

Az infrastruktúra programjának megvalósítása már kezdettől fogva nagy nehézségekbe ütközött. 1953 áprilisáig folyt a vita az egyes tagállamok hozzájárulásának mértékéről.

Az infrastruktúra felépítésében elért bizonyos eredmények ellenére az e célra fordított összegek a NATO-országok fegy-

verkezési kiadásaihoz képest csekélyek voltak. Például 1960-ban a tagállamok fegyverkezési költségeiknek mindössze 2 százalékát adták az infrastruktúra-program megvalósítására.[24]

A MILITARIZÁLÁS GAZDASÁGI KÖVETKEZMÉNYEI

A koreai háború kitörése után, amikor az amerikai külpolitika a fegyverkezés és az infrastruktúra programjának bővítését a NATO tevékenységének homlokterébe helyezte, a NATO Tanácsának ülésein az egyes kormányok képviselői gyakrabban utaltak országuk kedvezőtlen gazdasági helyzetére.

A nyersanyagok ára a koreai háború következtében hat hónap alatt gyakorlatilag megkétszereződött. A nyugat-európai országok, amelyek fegyverkezési költségeik növelésére kötelezték magukat, kénytelenek voltak magasabb áron nyersanyagot importálni, s ezáltal fizetési mérlegük jelentős mértékben rosszabbodott.

A fegyverkezési kiadások növekedése mindenekelőtt az illető országok dolgozóit sújtotta. A legfontosabb közszükségleti cikkek ára emelkedett, az inflációs tendencia fokozottabban érvényesült.

1951. február 26-án Franciaország NATO-képviselője összefoglaló jellemzést adott a nyugat-európai országok helyzetéről, s ennek során felhívta a figyelmet „gazdasági struktúrájuk fokozódó romlására". Ezért az európai NATO-tagállamok sürgős kívánságára gazdasági és pénzügyi együttműködési hivatalt alapítottak, amely „a védelmi terhek igazságos elosztásával" foglalkozott.

Az Egyesült Államok különféle módszerekhez folyamodott terveinek megvalósítása és a militarizálás meggyorsítása végett.

Az egyik ilyen módszer az volt, hogy az amerikaiak hadianyagot szállítottak az 1951 októberében elfogadott „kölcsönös biztonsági törvény" alapján.

Egy másik forma az úgynevezett off-shore hitelek folyósítása volt. Ennek a „segélynek" a lényege abban rejlett, hogy az

[24] Lásd ugyanott, 169. old.

amerikai állami költségvetésből szabaddá tett összegekért megrendeléseket adtak az egyes nyugat-európai országoknak hadianyag — elsősorban lőszer — gyártására. Az amerikai kormány főképpen arra törekedett, hogy Nyugat-Európában fejlődjön a lőszergyártás, s hogy a nyugat-európai hadseregek lőszer tekintetében ne szoruljanak az amerikai szállításokra. Az amerikai forrásokból finanszírozott megrendelések alapján kötött szerződések 2,5 milliárd dollárról szóltak.

A NATO Tanácsa ezzel a „segélyformával" első ízben 1953 áprilisában foglalkozott. Az amerikai „segélynek" az volt a rendeltetése, hogy fokozza a nyugat-európai országok gazdaságának militarizálását és az Egyesült Államoktól való függésüket.

Ám ezek az amerikai akciók nem tudták kiküszöbölni a NATO-n belüli gazdasági ellentéteket. Az amerikai katonai segítség a dollárövezetben egy időre megjavította ugyan a nyugat-európai országok fizetési mérlegét, de nem oldotta meg az atlanti tömb fő problémáját. A fegyverkezés súlyos teherként nehezedett a tagállamokra, s ezek minden alkalmat megragadtak, hogy katonai kötelezettségeiket mérsékeljék vagy egymásra hárítsák.

4. A NATO és a Nyugat-Európa „integrációjára" vonatkozó tervek

A fegyveres erők integrálását célzó intézkedések szoros összefüggésben voltak a Nyugat-Európa „integrációjára" vonatkozó amerikai tervek megvalósításával. Az integrációnak az volt a célja, hogy az egyes európai tőkésországok erőforrásait az Egyesült Államok vezetése alatt gazdasági, katonai és politikai téren egyaránt maximálisan centralizálják, s ezzel szilárd európai kiindulóbázist teremtsenek a szocialista országok elleni támadáshoz.

Az amerikai uralkodó körök a nyugat-európai államok ellenállásának letörése végett 1949-ben — miután számos nyugat-európai kormányzat leértékelte országának valutáját —

nagyarányú gazdasági nyomásba kezdtek, s ehhez maximális mértékben felhasználták a létrejött atlanti szerződést. Paul G. Hoffman, a Marshall-terv adminisztrátora 1949. október 31-én beszédet intézett az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetébe tömörült országok minisztereihez, s nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az egyes országoknak konkrét intézkedéseket kell tenniük Európa gazdasági integrációjára. Állást foglalt az egységes piac megteremtése, az adó- és általában a pénzügyi politika egybehangolása, a kereskedelem-politika egyeztetése, közös dollár- és aranytartalék létrehozása és a konkurrencia korlátozása mellett. Az amerikai kormányzó körök nyomatékosan utaltak az amerikai Kongresszus ama határozatának jelentőségére, amely leszögezte, hogy „az amerikai segély további folyósítása a program megvalósításában részt vevő országok további együttműködésétől függ"[25].

Az amerikai nyomásnak voltak bizonyos eredményei. Hoffman beszéde után tárgyalások kezdődtek a kereskedelem és a fizetés liberalizálásáról, 1950 nyarán pedig egyezmény jött létre az Európai Fizetési Unió megteremtéséről; ennek tagjai az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetéhez tartozó államok lettek. Nem tudta azonban az Egyesült Államok megtörni az európai országok — főként Nagy-Britannia — ellenállását. Már 1950-ben látható volt, hogy nem sikerül megvalósítani a Nyugat-Európa gazdasági integrációjára irányuló globális tervet.

Fontos része volt az amerikai integrációs terveknek a német imperializmus gazdasági hatalmának helyreállítása, valamint a nyugatnémet gazdasági és emberi erőforrásoknak az amerikai hadistratégiai célokra való felhasználása. Az európai országok globális integrációjának meghiúsulása után az amerikai kormányzó klikk a francia uralkodó körök által kidolgozott integrációs terveket támogatta, nevezetesen a Schuman-tervet, amelyet a francia külügyminiszter 1950. május 9-én tett közzé, később pedig az úgynevezett Pleven-tervet, amelyet a francia miniszterelnök ugyanabban az évben október 24-én hozott nyilvánosságra.

[25] *Ben T. Moore:* Nato and the Future of Europe. 30. old.

A Schuman-terv fő célja az volt, hogy a nyugat-európai szén- és acélkartellt legalizálja és az úgynevezett Kis-Európához tartozó országok (Franciaország, Nyugat-Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg) politikájának részévé tegye. A Schuman-terv az integrációs célzatú intézkedésekben nem szorítkozott gazdasági területre; a terv névadója leplezetlenül kijelentette, hogy „az Európai Szén- és Acélközösség terve megnyithatja az érdekelt országok katonai együttműködésének útját"[26].

Egy esztendővel később, 1951. április 18-án, hosszas tárgyalások után aláírták a Montánunióról — az Európai Szén- és Acélközösségről — szóló szerződést. A szerződés 1952. június 16-án lépett hatályba, miután az aláíró államok ratifikálták. A Montánunió célja olyan egységes vámterület létesítése, amelyen belül a szén-, az érc- és az acélkereskedelem vámmentes. A Montánuniónak konkrét fejlesztési terve volt. Egy hathónapos előkészítő szakasz után következett a második szakasz, amelyben öt év alatt megteremtették a szén- és az acéltermékek egységes piacát. Erre az „összeillesztési" időszakra a nem rentábilis szén- és acéltermelési egységek felszámolását vették tervbe. A második szakasz után az 50 évre kötött szerződésnek az elgondolások szerint automatikusan kellett működnie.

A történelem tanúsága szerint a Schuman-terv volt az első fontos lépés Nyugat-Németországnak a NATO rendszerébe való bevonása útján.

NYUGAT-NÉMETORSZÁG REMILITARIZÁLÁSÁNAK TERVEI

A Nyugat-Németország remilitarizálására vonatkozó tervek jelei már a NATO megalakulása és a nyugatnémet állam megteremtése előtt is mutatkoztak, de a nyugati hatalmak — elsősorban az Egyesült Államok — akkor még nem mertek nyíltan előhozakodni ilyen tervekkel.

A NATO létrejötte már kedvezőbb feltételeket teremtett

[26] „Business Week", New York 1950. május 20. 20. old.

a nyugatnémet újrafelfegyverzés politikájának érvényesítéséhez.

A NATO keretében az amerikai kormány 1950 májusában, a tagállamok külügyminisztereinek értekezletén „a német kérdés újabb felülvizsgálását"[27] javasolta. De ez a javaslat a tagállamok ellenállásába ütközött. A NATO-országok külügyminisztereinek májusi értekezletéről kiadott közlemény ezt a kérdést egyáltalán nem említi.

A nyugatnémet újrafelfegyverzés terveit csak a koreai háború kitörése után kezdték leplezetlenül valóra váltani. A tervek kidolgozásában tevékenyen részt vettek a bonni uralkodó körök. Így például Adenauer 1950. augusztus 17-én kijelentette: „Fel kell ismernünk a hatalmas német védelmi erők megteremtésének szükségességét. Nem beszélek létszámról és fegyverzetről, de az utóbbinak megfelelően erősnek kell lennie... A nyugat-európai hadseregek tevékenységében való részvételünk kérdését mielőbb el kell dönteni."[28]

Tizenhárom nappal később, augusztus 30-án Adenauer átadta a nyugati hatalmak megbízottainak az úgynevezett fegyverkezési memorandumot, amelyben először az NSZK-ban tartózkodó nyugati megszálló csapatok megerősítését, továbbá a nyugatnémet rendőri osztagok létszámának és a nyugatnémet kormány hatáskörének növelését követelte.

Az amerikai, a brit és a francia külügyminiszter 1950 szeptemberi New York-i értekezlete az amerikai küldöttség nyomására határozatot hozott Nyugat-Németországnak a „szövetséges fegyveres erők" kötelékébe való bevonásáról.

Ezzel a határozattal a nyugati hatalmak formálisan elismerték, hogy a potsdami egyezménnyel ellentétben már megtették az első lépéseket Nyugat-Németország remilitarizálására.

A nyugatnémet újrafelfegyverzés politikájának realizálásában fontos szerepük volt a NATO szerveinek. 1950 szeptemberében, a New York-i konferencia után Acheson amerikai külügyminiszter a NATO Tanácsának ülésén előterjesztette az NSZK-nak a NATO-ba való bevonásáról, nyugatnémet egységeknek az integrált fegyveres erőkbe való besorolásáról és az

---

[27] *Robert E. Osgood:* NATO — The Entangling Alliance. 65. old.

[28] „The New York Times", 1950. augusztus 18.

NSZK erőforrásainak az integrált fegyveres erők ellátására való felhasználásáról készített tervet. Erről a tervről az amerikaiak előzetesen tanácskoztak a nyugatnémet kormánnyal, amely lényegében egyetértett vele.

A nyugat-európai közvélemény igen kedvezőtlenül fogadta az agresszív amerikai és nyugatnémet körök terveit, különösen azokban az országokban, amelyek a háború idején német megszállás alatt voltak. A közvélemény nyomása olyan mértékű volt, hogy még a francia külügyminiszter is kénytelen volt a NATO Tanácsának ülésén kormánya nevében bizonyos fenntartásokkal élni az amerikai tervvel szemben.

A Tanács 1950 szeptemberi ülésszakán nem született konkrét megegyezés arra vonatkozóan, milyen formában vonják be a nyugatnémet hadsereget az észak-atlanti paktumba. Az amerikai delegációnak mégis sikerült elérnie, hogy a közleménybe beiktassák a külügyminiszteri értekezlet 1950. szeptember 19-i határozatát, amely szerint „Németországot olyan helyzetbe kell hozni, hogy hozzájárulhasson Nyugat-Európa védelméhez". Ezenkívül a NATO Tanácsa „tudomásul vette, hogy a megszálló hatalmak megvizsgálták az ügyet és megbízták a védelmi bizottságot, hogy minél előbb terjesszen elő javaslatokat"[29].

A PLEVEN-TERV

A nyugatnémet felfegyverzés tervének kidolgozását a francia kormánykörök vállalták. 1950. október 24-én, egy hónappal a NATO Tanácsának ülésszaka után Pleven miniszterelnök a francia nemzetgyűlés elé terjesztette egy olyan európai hadsereg megteremtésének tervét, amely az egyesült Európa politikai intézményeihez kapcsolódna. Ezt a tervet az amerikai javaslatok mellé alternatívaként nyújtották be a NATO hadügyminiszteri bizottságának.

Az amerikai uralkodó körök eleinte igen hűvösen fogadták a francia javaslatokat. Mint Ben T. Moore kijelenti, „előre láttuk — s mint később kiderült, helyesen —, hogy a francia elgondolás föderalisztikus elemei bonyolult tárgyalásokra és

[29] *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 398. old.

a német felfegyverzés vég nélküli halogatására fognak vezetni. Ezért törekedtünk minden eszközzel arra, hogy a német kontingenseket inkább közvetlenül a NATO-haderőbe sorolják be, mint az európai hadseregbe."[30]

A nyugatnémet újrafelfegyverzés formája tekintetében támadt nézeteltérés ellenére a NATO Tanácsa 1951 decemberében elhatározta, hogy a három nyugati megszálló hatalom tárgyalásokba kezd Nyugat-Németországgal a németek „védelmi hozzájárulásáról"[31].

Az amerikai uralkodó körök csak 1951 júliusában foglaltak állást az Európai Védelmi Közösség mellett, amikor már nyilvánvaló volt, hogy a NATO-ba való közvetlen bevonás amerikai terve elfogadhatatlan a nyugat-európai közvélemény számára, míg a francia terv legalább formailag tudott bizonyos garanciákat nyújtani a nyugatnémet terjeszkedési törekvéseket illetően. De az amerikai kormány a francia tervhez való hozzájárulása fejében biztosítékokat követelt Franciaországtól. A francia kormány hozzájárult ahhoz az amerikai tervhez, amely szerint a haderőknek az Európai Védelmi Közösség keretében történő integrálását nem hadosztály, hanem hadsereg szinten hajtják végre.[32] Ennek az amerikai tervnek az volt a célja, hogy az Európai Védelmi Közösség és a NATO keretében egyaránt megkönnyítse az önálló nyugatnémet kontingens gyors kiépítését.

1951 következő hónapjaiban a nyugatnémet újrafelfegyverzésről folytatott tárgyalások gyors ütemben haladtak előre. A NATO Tanácsának 1951. szeptember 20-tól 25-ig tartó ottawai, majd november 24-től 26-ig tartó római ülésszaka már az Európai Védelmi Közösségről szóló szerződés alapelveiről tárgyalt.

Az Európai Védelmi Közösség további fejlődése szempontjából döntő jelentőségű a NATO Tanácsának 1952. február 20—25-i lisszaboni ülésszaka. A Tanács meghatározta az Európai Védelmi Közösség és a NATO közti kapcsolatok alapelveit. Az ülésszakról kiadott közlemény szerint a Tanács elhatározta,

---

[30] *Ben T. Moore;* NATO and the Future of Europe. 39. old.

[31] *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 401. old.

[32] Lásd *Lewis J. Edinger:* West German Rearmament. 17—21. old. Idézve: *Robert E. Osgood:* NATO — The Entangling Alliance. 382. old.

„javasolja tagállamainak és az Európai Védelmi Közösségnek, hogy a két szervezet tagjai vállaljanak kötelezettségeket egymás biztonságának szavatolására. Ezeket a kötelezettségeket a részt vevő államokban érvényes alkotmányos eljárásoknak megfelelően kellene ratifikálni. Mindezek a döntések azon a meggyőződésen alapulnak, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének és az Európai Védelmi Közösségnek közös célja az atlanti körzet védelmének megerősítése, s hogy az Európai Védelmi Közösséget ebben a szellemben kell fejleszteni. Ennek alapján a Tanácsban az a vélemény alakult ki, hogy a két közösség kapcsolatainak és kölcsönös kötelezettségeinek a két szervezet szoros szövetségére kell épülniük, s az egyik szervezetnek kötelessége az említett célért a másik keretében tevékenykedni és azt erősíteni."[33]

Ily módon az amerikai uralkodó köröknek lényegében sikerült saját változatukat diadalra juttatniuk Nyugat-Németország újrafelfegyverzését illetően, s a francia Pleven-terv elfogadása átmeneti szakasszá vált az eredeti célok megvalósítása útján.

A lisszaboni ülésszak után az események viszonylag gyorsan követték egymást. 1952. május 26-án az amerikai, a brit és a francia kormány megkötötte Nyugat-Németországgal a szövetségi köztársaság és a három hatalom közti kapcsolatokról szóló úgynevezett általános szerződést, amelynek az volt a célja, hogy a Német Szövetségi Köztársaságnak a szuverén állam látszatát kölcsönözze, s így lehetővé tegye a nyugatnémet kormánynak az Európai Védelmi Közösségről szóló szerződés aláírását.

AZ EURÓPAI VÉDELMI KÖZÖSSÉG

Az Európai Védelmi Közösségről szóló szerződést egy nappal később, 1952. május 27-én írták alá Párizsban. A szerződéshez öt pótjegyzőkönyvet mellékeltek: a katonai és a pénzügyi egyezményt, valamint a NATO-val való kapcsolatokról, a Nagy-Britanniával való kapcsolatokról és a fegyveres erők státusáról szóló egyezményt.

[33] *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 471—472. old.

A szerződés egy nemzetek fölötti szervezet megteremtését irányozta elő, közös szervekkel, közös fegyveres erőkkel és közös költségvetéssel. A legfontosabb az „európai hadsereg" felállítására vonatkozó megállapodás volt. Ez a hadsereg az aláíró államok — vagyis Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország — egységeiből tevődött volna össze. Ezeknek az egységeknek a katonáit kivonták volna az egyes nemzeti hadseregek kötelékéből, és az „európai parancsnokságnak" rendelték volna alá. A szerződés előírta, hogy a nyugatnémeteknek — a lisszaboni ülésszakon jóváhagyott NATO-terveknek megfelelően — 1954 végéig tizenkét hadosztállyal kell erősíteniük az „európai hadsereget".

A szerződés bonyolult rendszerű vezetés megszervezését írta elő. A vezető szervekre tartoztak volna a védelem és a fegyverkezés kérdései. Ez a vezetési rendszer a tagállamok szuverenitásának nagymértékű korlátozását jelentette.

A három megszálló nagyhatalom — az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország — külön nyilatkozatban garantálta az „Európai Védelmi Közösség integritását", s katonai megtorlással fenyegette meg mindazokat az államokat, amelyek a közösségből való kilépésre gondolnának.

Az Európai Védelmi Közösségről szóló szerződés aláírása után az amerikai diplomácia legfőbb gondja a szerződés ratifikálásának kierőszakolása volt. Ez világosan tükröződik a következő NATO-tanácsülésekről kiadott közleményekben, amelyek 1954-ig újra meg újra leszögezték, hogy ezt a szerződést minél előbb ratifikálni kell.

Az Európai Védelmi Közösség koncepciója bizonyos értelemben a brit külpolitikának is megfelelt. Az angol uralkodó köröknek érdekükben állott, hogy Nyugat-Németország a szocialista országok elleni támadó erővé váljék. Emellett fölöttébb tetszett ezeknek a köröknek, hogy ez az erő egy bizonyos „nemzetek fölötti" ellenőrzés alatt állna. Ugyanakkor arra is számítottak, hogy a nyugatnémet iparnak a fegyverkezésre való átállítása csökkenteni fogja a nyugatnémet konkurrencia veszélyét a tőkés piacokon, gyengíteni fogja a nyugatnémet külkereskedelmi expanziót. Persze, a brit kormányzó körök tisztában voltak azzal, hogy ha Nyugat-Európában angol rész-

vétel nélkül államok fölötti szervek által irányított katonai szervezet jön létre, ez a későbbiekben az imperialista táborban érvényesülő brit hatalmi befolyás csökkenésére vezet.

Végül is ez a meggondolás határozta meg az Európai Védelmi Közösséggel kapcsolatos brit magatartást. A brit kormány viszonylag hűvösen fogadta a közösség tervét, s csak akkor kezdte erősebben támogatni, amikor az a veszély fenyegette, hogy a terv nem valósulhat meg (különösen Franciaországban növekedett az ellenállás a tervvel szemben), ami súlyos következményekkel járna az egész atlanti szövetségre nézve. A brit kormány 1954. április 13-án egyezményt kötött az Egyesült Királyság és az Európai Védelmi Közösség együttműködéséről, s nyilatkozatot tett az Egyesült Királyság és az Európai Védelmi Közösség fegyveres erői közti katonai összeköttetés kérdéseiben követendő közös politikáról, végül pedig egyoldalú deklarációt tett közzé az Európai Védelmi Közösséggel kapcsolatban folytatandó brit politikáról. Mindezt azért tette, hogy meggyőzzön egyes polgári — elsősorban francia köröket — az Európai Védelmi Közösség brit támogatásáról, s megnyerje őket ennek a tervnek.

1954-ben azonban egyre érezhetőbbé vált a nemzetközi kapcsolatokban a szocialista tábor békeoffenzívája. Kifejlődtek és megszilárdultak a baráti kapcsolatok a keleti nemzeti államok, a Szovjetunió és Kína között. A szocialista országok olyan javaslatokat tettek az európai problémák megoldására, amelyek egyre nagyobb visszhangra találtak a nyugati országok közvéleményében. Az egyik legfontosabb javaslat az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtéséről szólt; ezt a javaslatot a Szovjetunió terjesztette elő a négy nagyhatalom külügyminisztereinek berlini konferenciáján.

A nemzetközi erőviszonyokban végbement változások abban is megnyilvánultak, hogy a nyugat-európai (elsősorban a francia) közvélemény fokozottabban harcolt az Európai Védelmi Közösség ellen. Az ellenállás olyan nagy volt, hogy a terv kudarcát még a realizálására tett amerikai és angol kormányintézkedések sem tudták megakadályozni.

1954. szeptember 30-án döntő szavazásra került sor a francia nemzetgyűlésben. Az Európai Védelmi Közösség tervét 319 szavazattal 264 ellenében elvetették. Ezzel Franciaország,

Európa és az egész világ békeszerető erői jelentős győzelmet arattak. A NATO agresszív katonai tervei, amelyek szerint 1954-re 12 nyugatnémet hadosztályt vontak volna be az „európai hadseregbe", jelentős módosításokra szorultak.

A NATO-nak ebben az időben az amerikai tervek szerint olyan platformmá kellett volna válnia, amelynek alapján előkészíthetik és egybehangolhatják a szocialista országok elleni általános hadjáratot. Bizonyította ezt a szándékot a vietnami gyarmati háború internacionalizálásának megvitatása és egy Kína elleni támadásra szolgáló déli kiindulóbázis megteremtése. Ezeket a terveket első ízben a NATO Tanácsának 1953 áprilisi párizsi ülésszakán tárgyalták meg — ahol már előrevetette árnyékát a koreai fegyverszünet —, másod ízben pedig 1954 áprilisában, közvetlenül az indokínai problémák rendezésére összeülő genfi konferencia előtt.

E tervek kudarca, akárcsak az Európai Védelmi Közösségnek a francia nemzetgyűlésben való visszautasítása, a világ békeszerető erőinek nagymértékű megerősödéséről tanúskodott. Az imperialista uralkodó körök kénytelenek voltak lemondani eredeti terveikről, és új formákat keresni Nyugat-Németország mielőbbi újrafelfegyverzéséhez és a nyugati agresszív katonai paktumokba való bevonásához.

5. A Német Szövetségi Köztársaság bevonása a NATO-ba

Az Európai Védelmi Közösség kudarca után a nyugati hatalmak és az NSZK kormányzó köreinek minden erőfeszítése arra irányult, hogy amilyen gyorsan csak lehet, más formát találjanak a feltámasztott nyugatnémet imperializmusnak az atlanti szövetségbe való bevonásához. A Nyugat-Németországban talpra állt reakciós militarizmus számára mindenekelőtt lehetővé akarták tenni a teljes kibontakozást és azt, hogy átvegye a NATO-ban a legfőbb ütőerő szerepét a szocialista országok elleni támadás előkészítése során.

A brit diplomácia a brit imperializmus érdekeinek jobban megfelelő rugalmasabb megoldás mellett foglalt állást. Nyu-

gat-Németországnak a NATO-ba való felvétele mellett szükségesnek tartotta a brüsszeli paktumnak Nyugat-Németországra és Olaszországra való kiterjesztését is. Ezzel a lépéssel akarta megteremteni a feltételeket ahhoz, hogy Anglia aktív külpolitikát folytathasson Nyugat-Németország irányában, s hogy ismét a régi szerepét tölthesse be az európai politikában.

Az Európai Védelmi Közösség kudarca után Eden angol külügyminiszter 1954 szeptemberében nyugat-európai körútra indult, hogy híveket szerezzen a brit tervnek.

Az 1954. szeptember 28-tól október 3-ig tartó londoni konferencián megegyezés jött létre az érdekelt államok között Nyugat-Németország remilitarizálását illetően. Kilenc ország — a brüsszeli paktumhoz tartozó államok, valamint az NSZK, Olaszország, az Egyesült Államok és Kanada — járult itt hozzá az NSZK felfegyverzéséhez és a brüsszeli paktumba, valamint a NATO-ba való bevonásához. A konferencia résztvevői Franciaország aggályainak eloszlatása végett kifejezték, hogy készek „garanciákat" nyújtani és ellenőrzés alá vonni Nyugat-Németország felfegyverzését.

A PÁRIZSI SZERZŐDÉSEK

A londoni tanácskozáson megvetették az alapját ama szerződések megkötésének, amelyek arra voltak hivatva, hogy a megállapodásoknak megadják a jogi formáját. Ezt a feladatot az 1954. október 19-től 23-ig tartó párizsi értekezlet töltötte be. Itt egy sereg dokumentumot írtak alá, amelyek „párizsi szerződések" néven ismeretesek.

A brüsszeli paktumhoz és az Észak-atlanti Szerződéshez csatolt összes dokumentumokat, jegyzőkönyveket, határozatokat, nyilatkozatokat, módosításokat és kiegészítéseket képmutatóan az említett katonai csoportosulások „békés", „védelmi" céljainak dokumentumaiként fogalmazták meg.

Pedig a párizsi szerződések igazi célja az volt, hogy „jogi alapot" teremtsenek a nyugatnémet újrafelfegyverzéshez és Nyugat-Németországnak a NATO legfőbb európai támaszpontjává változtatásához. Ezért a brüsszeli paktum eredeti szövegéből kihagyták mindazokat a részeket, amelyek a német

militarizmus feltámadásának veszélyére utaltak. Nyugat-Németországnak megengedték, hogy fegyveres erőket állítson fel és újra megindítsa a haditermelést. A brüsszeli paktum tagállamai, melyekhez a párizsi szerződések aláírásával Nyugat-Németország és Olaszország is csatlakozott, kötelezték magukat arra, hogy fegyveres erőik megfelelő kontingenseit a NATO európai főparancsnokságának rendelik alá.

Nyugat-Németország kötelezte magát, hogy kezdetben 12 hadosztályból álló hadsereget ad a nyugati katonai rendszerhez. A többi tagállam részesedését a következőképpen állapították meg: Franciaország 14, Olaszország 12, Belgium és Hollandia 5 hadosztály, Nagy-Britannia 4 hadosztály és a 2. taktikai légi egység, Luxemburg 1 ezred. A fegyveres erők állomáshelyét a NATO stratégiájával összhangban kell meghatározni. Külön szerződésben bővítették a NATO nyugat-európai főparancsnokának hatáskörét. Eszerint a főparancsnoknak joga volt információkat kérni a fegyverzet helyzetéről, a fegyveres erők állapotáról és elhelyezéséről, s joga volt helyszíni ellenőrzést is tartani.

Külön jegyzőkönyv szólt Nyugat-Németországnak a NATO-hoz való csatlakozásáról.

Az NSZK-nak a NATO-ba és a Nyugat-európai Unióba való bevonásával szorosan összefüggött Nyugat-Németország állami szuverenitásának kérdése. A kérdés megoldásának alapjául az 1952. május 26-i úgynevezett általános szerződés irányelvei szolgáltak. Az NSZK és a három nagyhatalom kapcsolatáról szóló szerződés — ahogyan a felülvizsgált általános szerződést nevezik — jelentős mértékben korlátozza a Német Szövetségi Köztársaság szuverenitását. A szerződés tulajdonképpen szentesíti a megszállási rendszert és a három nagyhatalom korlátlan nyugat-németországi jogait.[34]

A nyugati hatalmaknak és a bonni uralkodó köröknek egész Németországra vonatkozó céljait a szerződés 7. cikkelyének 2. bekezdésében fogalmazták meg:

„A békeszerződés megkötéséig az aláíró államok közös erőfeszítéseket tesznek, hogy békés eszközökkel elérjék közös céljukat: az újraegyesített Németországot, amelynek a szövet-

[34] Lásd Die Pariser Verträge. 60. old.

ségi köztársaságéhoz hasonló szabad, demokratikus alkotmánya van, s amely szerves része az európai közösségnek."[35]

Ebből a cikkelyből látható a nyugatnémet imperialisták legfőbb stratégiai célja: a nyugati hatalmak segítségével megsemmisíteni a német történelem első forradalmi munkás-paraszt államát — a Német Demokratikus Köztársaságot —, és egész Németországot bevonni az agresszív csoportosulásokba.

AZ ÚGYNEVEZETT BIZTOSÍTÉKOK TARTALMA

A párizsi szerződések fontos részét alkotják az úgynevezett biztosítékok, amelyek hipotetikus jellegűek ugyan, de amelyeket a közvélemény félrevezetésére be kellett iktatni a dokumentumokba. Mindenekelőtt az angol kötelezettségvállalásról van szó; Nagy-Britannia vállalta, hogy 1998-ig az európai kontinensen tart négy hadosztályt és a taktikai légierők egy ezredét, vagyis akkora haderőt, amekkorával részt vesz Nyugat-Németország megszállásában.

Ezt a kötelezettségvállalást azonban az angolok különféle fontos kikötésekkel enyhítették.

„Ha az Egyesült Királyság fegyveres erőinek az európai szárazföldön való fenntartása bármikor túl nagy pénzügyi megterhelést jelentene az Egyesült Királyságra nézve, akkor az Egyesült Királyság kérni fogja az Észak-atlanti Tanácstól a kötelékek fenntartásához megszabott pénzügyi feltételek felülvizsgálását."[36]

És alább:

„Ez a kötelezettség azzal a megszorítással lép érvénybe, hogy valamely akut tengerentúli válság Őfelsége Kormányát arra kényszerítheti, hogy eltekintsen ettől az eljárástól."[37]

Ez a megszorítás lehetővé teszi a brit kormány számára, hogy visszahívja csapatait Nyugat-Európából azzal az indokolással, hogy „akut válság" tört ki gyarmatain, ahol a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése minduntalan a néptömegek és a gyarmati hatóságok összetűzésére vezet.

[35] Ugyanott, 62. old.
[36] Ugyanott, 335. old.
[37] Ugyanott.

A második garancia a Német Szövetségi Köztársaságnak az a kötelezettségvállalása, hogy nem gyárt „saját területén" ABC-fegyvereket (atom-, baktérium- és „chemiai", azaz vegyi fegyvereket), nagy hatótávolságú rakétákat, irányított lövedékeket stb., továbbá az a határozat, hogy megszervezik e kötelezettségvállalás teljesítésének ellenőrzését.

Persze, a fegyverzet ellenőrzéséről szóló 3. számú jegyzőkönyv már maga is számos olyan fenntartást foglal magában, amely illuzórikussá teszi ezt az ellenőrzést. Ilyen fenntartás mindenekelőtt az, hogy „saját területén" kívül (például Spanyolországban, Franciaországban vagy Olaszországban) gyárthat Nyugat-Németország hasonló fegyvereket. A 3. számú jegyzőkönyv I. számú mellékletében az NSZK már a párizsi szerződések aláírása során kikötötte, hogy később három bekezdést — a IV. (a nagy hatótávolságú és az irányítható lövedékekről, valamint az influencia-aknákról), az V. (a hadihajókról, kivéve a védelmi célokat szolgáló kisebb hajókat) és a VI. (a stratégiai célokat szolgáló bombavetőkről) szóló bekezdést — a szövetségi köztársaság indítványára módosítani vagy érvényteleníteni lehet. Ezek a változások a szövetségi köztársaság indítványára „a brüsszeli miniszteri tanács kétharmados többséggel hozott határozatával következhetnek be, ha az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének illetékes főparancsnoka ezt a fegyveres erők szükséglete alapján javasolja"[38].

Az NSZK ama kötelezettsége, hogy „saját területén" nem gyárt ABC-fegyvereket, a 3. számú jegyzőkönyv II. számú mellékletének ismeretében egészen formálissá válik. Ez a melléklet ugyanis leszögezi:

„Ez a jegyzék magában foglalja az I—III. bekezdésekben meghatározott fegyvereket és a kizárólag ezek gyártására szolgáló berendezéseket. E meghatározás alól kivételt képeznek mindazok a szerkezetek, részek, eszközök, berendezések, anyagok és organizmusok, amelyek polgári célokra, vagy az elméleti és az alkalmazott tudományok területén a tudományos, orvosi vagy ipari kutatás céljaira szolgálnak."[39]

E meghatározás alapján Nyugat-Németország szervezett ku-

[38] Ugyanott, 294. old.
[39] Ugyanott.

tatásokat végezhet az atomfizika területén és egyéb olyan területeken, amelyek szoros kapcsolatban vannak a vegyi és a baktériumfegyverek gyártásával, azzal az ürüggyel, hogy polgári célokat szolgáló tudományos kutatásokról van szó.

A Nyugat-európai Uniónak a fegyverzet ellenőrzésére felállítandó hatóságáról szóló 4. számú jegyzőkönyv arra hivatott, hogy biztosítsa ama kötelezettségek teljesítését, amelyet az NSZK a fegyverzet ellenőrzéséről szóló 3. számú jegyzőkönyv I. számú mellékletében vállalt. Ez az ellenőrzés a 4. számú jegyzőkönyv 8. cikkelye által előírt formában merő fikció, mivel nem terjed ki a NATO parancsnoksága alá rendelt fegyveres erőkre.

Fokozzák az úgynevezett garanciák illuzórikus jellegét azok a meghatározások is, amelyek lehetővé teszik Nyugat-Németországnak, hogy a Nyugat-európai Unió keretében létesített fegyverkezési bizottságot teljes egészében a maga javára használja fel. Az NSZK-nak nemcsak az a célja, hogy együttműködjék a NATO-val a fegyverkezésben, hanem egyszersmind az is, hogy támogassa a fegyverzet terén végzett kutatásokról, a fegyverek szabványosításáról, gyártásáról és szállításáról kötendő egyezményeket, amelyek a Nyugat-európai Unió valamennyi állama vagy egyes államai között, vagy pedig a Nyugat-európai Unió és a NATO tagállamai között jöhetnek létre.

A nyugatnémet imperialisták és militaristák intenzíven kihasználják ezeket a lehetőségeket. Az ő befolyásukra sikerült megteremteni 1958 elejére az NSZK, Franciaország és Olaszország közös fegyverkezési csúcsszervét. Ebből világosan felismerhető az NSZK ama törekvése, hogy fokozatosan átvegye Nyugat-Európában a fegyver- és hadianyaggyártás irányítását.

A NATO ATOMFELFEGYVERZÉSE

A nyugati hatalmak, élükön az Egyesült Államokkal, már a párizsi szerződések ratifikálása előtt megnyitották az utat Nyugat-Németország atomfelfegyverzése felé. A NATO 1954 decemberi ülésszakán olyan határozat született, amely lényeges változást jelentett az eredeti NATO-tervekben, elsősorban

a Tanács 1952 februári lisszaboni ülésszakán jóváhagyott tervekben.

A NATO Tanácsa kénytelen volt elismerni, hogy a Lisszabonban kitűzött célok irreálisak és elérhetetlenek voltak. A Tanács 1954 decemberében — az addigi ülésszakoktól eltérően — a következő évre nem emelte a fegyveres erők létszámát, jóllehet az 1952-ben kitűzött célokat nem érték el, hanem a következő megállapításra szorítkozott: „Az 1955-ös célok számszerűleg körülbelül azonosak az 1954-es célokkal, de szükségesnek tartjuk a kiképzés és a felszerelés további javítását, az ütőképesség fokozását."[40]

Lényeges változást jelentett a NATO-tervekben az a határozat, melynek értelmében a Tanács megbízta a NATO parancsnokait, hogy a stratégiai terveket annak a ténynek a figyelembevételével dolgozzák ki, hogy minden körülmények között sor kerül atomfegyver alkalmazására.[41] Ez a határozat előírta a nyugat-európai NATO-haderőknek taktikai atomfegyverekkel való felszerelését.

A NATO stratégiai tervezésében bekövetkezett változások azokból a főbb amerikai stratégiai alapelvekből indultak ki, amelyek „New Look" néven váltak ismeretessé.

A „New Look" stratégiai koncepcióját a republikánusok hatalomra jutásakor alakították ki. Alapelveit, mely az amerikai hadügyi politikát meghatározza, 1953-ban rögzítették.

Maxwel D. Taylor, az Egyesült Államok volt dél-vietnami nagykövete szerint „a New Look elfogadása az Eisenhower-kormány egyik legfontosabb akciója volt. Ez az akció megszabta azt az irányt, amelyet az Egyesült Államok hadügyi politikája 1953 óta mindmáig (azaz 1959-ig, amikor Taylor megírta könyvét. — *A szerzők.*) követ. E politika közvetlen eredményeként az 1955-ös és az 1956-os költségvetési évre csökkentették a fegyveres erők létszámát, s a hagyományos haderő rovására ugrásszerűen fokozták a nukleáris fegyverrel felszerelt légierő korszerűsítésének ütemét."[42]

A „New Look" stratégiai koncepciója teljes mértékben érvényre juttatta az úgynevezett tömeges megtorlás elvét, amelyre

---

[40] *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 747. old.

[41] Lásd „The New York Times", 1954. december 15. és 18.

[42] *Maxwell D. Taylor:* The Uncertain Trumpet. New York 1959. 18. old.

az amerikai politika a második világháború után épült. A „New Look"-koncepció politikai célját J. F. Dulles akkori amerikai külügyminiszter tárta fel 1954. január 12-én. Megbízásából az amerikai Nemzetbiztonsági Tanács (National Security Council) olyan határozatot hozott, amelynek alapján az amerikai stratégia „a tetszésünk szerinti helyeken alkalmazandó megtorló eszközök nagy kapacitására fog támaszkodni"[43]. A „New Look" stratégiai koncepciója meglehetősen kalandor jellegű volt, hiszen olyan időben dolgozták ki és kezdték érvényesíteni, amikor az Egyesült Államok elvesztette atomfegyver-monopóliumát, s a Szovjetunió a stratégiai bombázók terén meglevő amerikai fölényt is fokozatosan kiegyenlítette. A „New Look"-stratégia meglepetésszerű tömeges atomfegyver-támadásokat vett tervbe a szocialista tábor legfontosabb katonai és gazdasági központjai ellen. Politikai területen ez a koncepció nemcsak a vitás nemzetközi problémák tisztázása végett a szocialista országokkal folytatandó tárgyalásoktól való elzárkózást jelentette, hanem az „erőpolitika" folytatását is, amely a „háborús szakadék szélén táncolás" kalandorpolitikájában csúcsosodott ki.

Az amerikai uralkodó körök a NATO keretében is megkezdték a „New Look"-stratégia legfontosabb elveinek érvényesítését. A NATO Tanácsának említett 1954 decemberi határozatai tükrözték ezt a tényt azzal, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a NATO-országokban működő fegyveres erők atomfelszerelésének.

Az 1954 decemberi döntést egy esztendővel később a NATO Tanácsának 1955 decemberi ülésszaka megerősítette. Az itt kiadott közlemény kimondta: „A Tanács kifejezte valamennyi tagállam kormányának azt az eltökélt szándékát, hogy a legkorszerűbb fegyverekkel látja el az atlanti fegyveres erőket."[44]

A Tanács 1954 decemberi és 1955 decemberi döntése kedvező ürügyet adott a nyugatnémet uralkodó köröknek arra, hogy a NATO keretében a Bundeswehr atomfelfegyverzését szorgalmazzák.

---

[43] *D. F. Fleming:* The Cold War and its Origins. London 1961. 678. old.
[44] *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 799. old.

Az a tény, hogy a nyugati hatalmak a párizsi szerződések révén bevonták Nyugat-Németországot a NATO-ba és a Nyugat-európai Unióba, új politikai helyzetet teremtett Európában. A szocialista országok ebben az időben kiterjedt offenzívát indítottak azzal a céllal, hogy megmutassák a világközvéleménynek a nemzetközi feszültséget előidéző okok megszüntetésének útját, s megakadályozzák a Németország kettészakítottságának elmélyítéséhez vezető további lépéseket.

Ezért javasolták a szocialista államok az európai kollektív biztonság megteremtését. Ezt a javaslatot a Szovjetunió első ízben a négy nagyhatalom külügyminisztereinek 1954. évi berlini értekezletén terjesztette elő. A szovjet javaslat egészen más úton akarta megoldani az európai kérdéseket, mint a nyugati hatalmak, amelyek ezt az utat az Európai Védelmi Közösségben vélték megtalálni.

A szocialista országok a kollektív biztonság gondolatát helyezték szembe a párizsi szerződésekkel. 1954. november 13-án a szovjet kormány jegyzéket intézett mindazokhoz az országokhoz, amelyekkel diplomáciai kapcsolatot tartott fenn, s figyelmeztette őket, hogy a párizsi szerződések összeegyeztethetetlenek az európai béke megszilárdításának és a német nemzeti egység helyreállításának feladatával, és megszegik azokat a szövetségi kötelezettségeket, amelyeket Anglia és Franciaország a Szovjetunióval kötött szerződéseikben vállaltak.[45]

AZ EURÓPAI BIZTONSÁG

A szovjet kormány javasolta, hogy 1954. november 29-re hívják össze az európai országoknak, továbbá az Egyesült Államoknak és Kínának — mint a Biztonsági Tanács állandó tagjainak — értekezletét az európai biztonság problémáinak megvitatására.

[45] Lásd Dokumente der Aussenpolitik der DDR. 2. köt. Berlin 1955. 99—104. old.

A szocialista országok egyöntetűen támogatták a szovjet javaslatot. A nyugati hatalmak azonban elzárkóztak előle, arra hivatkozva, hogy a párizsi szerződések ratifikálása nem akadályozza a nyugati hatalmaknak és a Szovjetuniónak a megoldatlan európai problémákról folytatandó tárgyalásait.

1954. november 29-től december 2-ig a szocialista államok képviselői értekezletet tartottak Moszkvában. Az itt elfogadott nyilatkozat elemezte a nemzetközi helyzetet, rámutatott, milyen veszélyes következményekkel járna a párizsi szerződések ratifikálása, s újólag hangsúlyozta a német kérdés békés megoldásának elsőrendű jelentőségét. Ehhez — állapították meg a konferencia résztvevői — sürgősen le kell mondani Nyugat-Németország újrafelfegyverzésének és a katonai csoportosulásokba való bevonásának tervéről; el kell érni, hogy 1955-ben egész Németország területén szabad választásokat tartsanak, s ezen az alapon megalakuljon az egységes, demokratikus és békeszerető Németország kormánya; meg kell kötni a békeszerződést Németországgal, és rögzíteni kell a megszálló csapatok Kelet- és Nyugat-Németországból való kivonulásának időpontját.[46]

A zárt katonai csoportosulások helyett az értekezlet résztvevői olyan kollektív biztonsági rendszer megteremtését javasolták, amely — társadalmi rendszerükre való tekintet nélkül — az európai országok részvételén alapul. Az értekezlet elfogadta egy európai kollektív biztonságról kötendő szerződés elveit.

Az értekezlet kimondta: „... a párizsi egyezmények ratifikálása esetén közös intézkedéseket kell tennünk a fegyveres erők megszervezésére és parancsnokságuk felállítására, valamint egyéb, a védelmi képesség fokozása szempontjából szükséges intézkedéseket népeink békés építőmunkájának védelmezése, határaink és felségterületeink sérthetetlenségének szavatolása és az esetleges agresszió elleni védekezés biztosítása végett."[47]

A Szovjetunió, hogy gátat vessen Európában a veszedelmes irányú fejlődésnek, kijelentette, hogy 1955-ben „össznémet

[46] Lásd ugyanott, 124—138. old.
[47] Ugyanott, 137. old.

szabad választásokat kell tartani". A német kérdésről 1955. január 15-én kiadott szovjet kormánynyilatkozat egyértelműen leszögezte:

„Jelenleg még vannak ki nem használt lehetőségek arra, hogy megegyezést érjünk el a német nép jogos érdekeinek figyelembevételével végrehajtandó újraegyesítés és az ennek előmozdítására hivatott 1955-ös össznémet szabad választások kérdésében. Ezek a lehetőségek akkor maradnak fenn, ha elhárul Németország újraegyesítésének jelenlegi legfőbb akadálya: a Nyugat-Németország remilitarizálására és katonai csoportosulásokba való bevonására irányuló tervek."[48]

A szovjet kormány ugyanakkor egyértelműen figyelmeztette a nyugati hatalmakat:

„A párizsi egyezmények ratifikálása új helyzetet fog teremteni, amelyben a Szovjetunió nemcsak az NDK-val való baráti kapcsolatainak szorosabbra fűzésére fog gondot fordítani, hanem arra is, hogy a békeszerető európai államok közös erőfeszítésekkel szilárdítsák Európa békéjét és biztonságát."[49]

A szocialista országok javaslatai és függetlenségük megvédésére tett lépéseik nagy visszhangra találtak a népek körében. A közvélemény nyomása világszerte akkora volt, hogy a nyugati hatalmak uralkodó körei kénytelenek voltak manőverekhez folyamodni. Egyfelől minden nyomós indok nélkül elvetették az össznémet szabad választásokra vonatkozó szovjet javaslatot, másfelől az angol és a francia kormány, hogy kicsikarja a párizsi szerződések ratifikálását, a négy nagyhatalom kormányfőinek értekezlete mellett foglalt állást.

A Szovjetunió kijelentette, hogy egyetért a legmagasabb szintű konferencia megtartásával. Célja az volt és ma is az, „hogy nyíltan megtárgyalja a többi nagyhatalommal a legfontosabb nemzetközi kérdéseket, megtalálja a közös nyelvet, s közös erőfeszítések révén hozzájáruljon a nemzetközi feszültség enyhüléséhez és az államok közti bizalom megszilárdításához".

A párizsi szerződéseket a szocialista országok egyértelmű figyelmeztetései ellenére ratifikálták. Így lehetővé tették a nyu-

[48] Ugyanott, 308. old.
[49] Ugyanott, 310—311. old.

gatnémet imperializmusnak, hogy a nyugati katonai csoportosulásokat — az észak-atlanti szövetséget és a Nyugat-európai Uniót — saját hatalmi terveinek, törekvéseinek megvalósítására használja fel.

A VARSÓI SZERZŐDÉS

Az európai szocialista országoknak az 1954 decemberi nyilatkozat szellemében gondoskodniuk kellett biztonságukról. 1955. május 11-től 14-ig az európai szocialista államok képviselői Varsóban konferenciát tartottak, amely logikus folytatása volt az 1954 decemberi moszkvai értekezletnek. A párizsi szerződések ratifikálása után előállott új európai helyzetre való tekintettel az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés megkötését és fegyveres erőik közös parancsnokságának felállítását határozta el.

A Varsói Szerződés Szervezetét semmiképpen sem szabad egy szintre helyezni az atlanti paktummal vagy más agresszív csoportosulással. Már az egyes cikkelyek megfogalmazása is azt mutatja, hogy kizárólag védelmi jellegű szerződésről van szó, nyílt szerződésről, amelyhez társadalmi és államrendszerére való tekintet nélkül bármely állam csatlakozhat; az a záradék, amelynek értelmében a Varsói Szerződés hatályát veszti, mihelyt életbe lép egy európai kollektív biztonsági szerződés, a szocialista országoknak a katonai csoportosulások alakítása ellen irányuló következetes külpolitikai irányvonaláról tanúskodik.

A szocialista országok ugyanakkor minden alkalmat felhasználtak a nemzetközi feszültség enyhítésére. A Szovjetunió részt vett a négy nagyhatalom kormányfőinek 1955 júliusi genfi értekezletén. A szovjet küldöttség itt új javaslatot tett a leszerelésre és az európai biztonsággal összefüggő kérdések — köztük a német kérdés — megoldására. Konstruktív állásfoglalásával hozzájárult annak az úgynevezett genfi szellemnek

a kialakulásához, mely a nemzetközi feszültség enyhítésének szimbóluma lett, s megmutatta, hogy van lehetőség a két társadalmi rendszer békés egymás mellett élésére.

6. Az atlanti szövetség problémái

A NATO inspirálói arra számítottak, hogy ez a katonai csoportosulás lesz az az alap, melyen a tőkésországok túlnyomó többsége összefog, s hogy a kommunizmus és a forradalmi nemzeti felszabadító mozgalom elleni harc talaján lehetségessé válik az imperialista hatalmak közti ellentétek kiküszöbölése. Bizonysága ennek például az az értékelés, amelyet a nemzetközi kérdésekkel foglalkozó brit királyi intézet tanulmányi csoportja adott „Az atlanti szövetség — a NATO feladata a szabad világban" című, 1952-ben megjelent kiadványban:

„Az észak-atlanti szövetség megteremtésének egyik fontos meghatározó tényezője az a törekvés volt, hogy véget vessenek a viszálykodásnak a nyugati világban."

Az atlanti paktum létrehozása az európai reakciós erők pozícióinak időleges konszolidálódására vezetett. De az imperialisták közti ellentétek nem szűntek meg. Az „atlanti szövetség" és az „atlanti szolidaritás" hivatalos hangoztatása nem rejthette el az ellentétek további fennállását és állandó növekedését.

A KIS TAGÁLLAMOK HELYZETE A NATOBAN

1955 és 1957 között előtérbe lépett a kis és a nagy NATO-államok közti ellentét. Az egyes imperialista hatalmak agresszív politikája láttán a kisebb államok kezdtek attól tartani, hogy mások érdekeiért világháborúba sodorják őket.

1956-ban aztán — mint egyes nyugati szerzők (például A. Buchan) kijelentették — kitört „a kis államok lázadása". Ezért a NATO Tanácsának 1956 májusi ülésszakán megalakították a „három bölcs" (az olasz, a norvég és a kanadai kül-

ügyminiszter) bizottságát, amelynek javaslatokat kellett kidolgoznia a „NATO-n belüli nem katonai együttműködés" megerősítésére. A „három bölcs" bizottságának jelentését a NATO Tanácsának 1956 decemberi ülésszaka vitatta meg.

Az imperialista nagyhatalmak képviselői kénytelenek voltak beleegyezni egy szélesebb körű politikai tanácskozásba, de kitértek a megvitatásra szoruló kérdések pontosabb meghatározása elől. Ez a „gumi-formula" gyakorlatilag megőrizte a fennálló állapotot, és szabad kezet hagyott az imperialista nagyhatalmaknak. Elég utalnunk arra, hogy az Egyesült Államok nem sokkal a „három bölcs" jelentésének jóváhagyása után, 1957. január 5-én minden előzetes tanácskozás nélkül kihirdette az úgynevezett Eisenhower-doktrínát, amelynek az volt a célja, hogy a közel-keleti brit befolyást amerikai befolyás váltsa fel. Egy másik példa: az amerikai és a brit kormány határozatot hozott a Tunéziába irányuló fegyverszállításokról anélkül, hogy előzőleg a francia kormánnyal tanácskoztak volna.

A „három bölcs" javaslata mindössze a titkárság kibővítését, a főtitkár hatáskörének növelését és a NATO propagandatevékenységének fokozását eredményezte. A NATO Tanácsának 1956 decemberi ülésszaka után a Tanács és a főtitkár egyaránt nagyobb hatáskört kapott a tagállamok közti viszályok tisztázásában. A „három bölcs" e javaslatának elfogadása már önmagában is az egyes tagállamok közti feszült viszonyról tanúskodott.

A NAGY ÉS A KIS NATO-ÁLLAMOK KÖZTI VISZÁLYOK

Elsősorban a ciprusi kérdésben egyfelől Nagy-Britannia és Törökország, másfelől Görögország között kialakult nézeteltérést, továbbá az izlandi felségvizek kiterjesztése körül keletkezett brit—izlandi vitát kell megemlítenünk.

A brit—izlandi vita 1952-től 1960-ig húzódott. Az a mód, ahogyan az angolok igyekeztek megoldani a problémát, már önmagában is azt mutatta, hogy a brit politika döntő tényezője nem az „atlanti barátság", hanem a brutális erőszak. A vitát sikerült ugyan elsimítani, de természetesen nem Izland javára.

A Ciprus körüli vita több éven át tartott, és különösen 1954 és 1959 között volt éles. 1959 elején az amerikai diplomácia beavatkozása folytán egy kompromisszumos megoldással — a Ciprusi Köztársaság megteremtésére vonatkozó szerződéssel — átmenetileg lekerült a napirendről. Anglia keresztülvitte, hogy megtartsa ciprusi katonai támaszpontjait, amelyeknek a brit és az atlanti stratégiában egyaránt fontos szerepük volt.

A tapasztalatok tanúsága szerint a kis államok sohasem számíthatnak arra, hogy az atlanti koalíció keretén belül egy nagyhatalommal támadt nézeteltérés során teljes mértékben érvényre juttathatják érdekeiket. Az Egyesült Államok és a többi szövetséges nagyhatalom nyomására végül is kénytelenek kapitulálni. Ebben fontos szerepe van annak, hogy a kis NATO-országok élén a burzsoázia áll, amely legnagyobb ellenségét most sem az idegen, imperialista befolyásban, hanem mindenekelőtt saját országának munkásosztályában, haladó erőiben látja.

DÁNIA, NORVÉGIA ÉS IZLAND HELYZETE A NATOBAN

A tagállamok közül az északi országok — Dánia, Norvégia és Izland — tanúsítanak fékező, sőt olykor bíráló magatartást az atlanti parancsnokság agresszív tervei iránt.

Norvégiában, Dániában és Izlandban már hosszabb idő óta áll a harc egyfelől a szovjetellenes konzervatív körök, másfelől a néptömegek és a baloldali pártok között. E harc eddigi eredménye egy ingadozó, gyakran ellentmondásokkal terhes külpolitika. A pozitív nemzetközi tényezők közé sorolhatjuk a svéd semlegesség hatását. Ezenkívül éreztetik befolyásukat azok a tapasztalatok is, amelyeket Finnország szerzett a Szovjetunióval való békés egymás mellett élés megvalósításában. A NATO-ban ezeknek a tényezőknek az együttes hatása Dánia és Norvégia fékező magatartásában nyilvánult meg.

Az említett országok nyomban a NATO megalakulása után sajátos helyzetet töltöttek be a szervezetben. Dánia, Norvégia és Izland csak Washington és London erős gazdasági, politikai és diplomáciai nyomására lépett be 1949-ben a NATO-ba. A norvég kormány a közvélemény nyomására kénytelen volt az

Észak-atlanti Szerződés aláírásakor kijelenteni, hogy nem engedi meg norvég területen idegen haderő elhelyezését.

A norvég és a dán kormány elutasította a NATO Tanácsának 1954 decemberi határozatait, amelyek atomfegyvereknek a hadseregek általános felszerelésébe való beiktatását írták elő és az 1957 decemberi határozatokat, amelyek jóváhagyták, hogy amerikai támaszpontok és atomfegyverraktárak létesüljenek az atlanti szövetség tagállamainak területén. Ez az elutasító magatartás is gyengítette az agresszív észak-atlanti paktum pozícióit.

A semlegességet követelő mozgalom Izlandban is igen erős. 1956. március 28-án az izlandi parlament határozatot fogadott el, amely követelte az amerikai egységeknek az országból való kivonulását. A határozat végrehajtása gyakorlatilag Izlandnak a NATO-ból való kilépését jelentené, hiszen ennek az országnak nincsenek saját fegyveres erői, területén csak amerikai egységek tartózkodnak. Az Egyesült Államok mozgósította az izlandi konzervatív, amerikabarát erőket, s ellenállása következtében eddig még nem sikerült érvényesíteni a parlamenti határozatot.

A BRIT HADÜGYI POLITIKA

A brit imperializmus a NATO megalakulása után minden erejével arra törekedett, hogy az atlanti szövetség keretén belül, mint e szövetség vezető hatalma, az Egyesült Államok mellett különleges helyzetet biztosítson magának. Mindenekelőtt igyekezett a NATO második atomhatalmává válni. 1952-ben végrehajtotta első atombombakísérletét, 1955-ben pedig elhatározta, hogy létrehozza a brit hidrogénbombát. Ezt 1957-ben próbálták ki.

A Szuezi-csatorna körüli válságban (1956) bekövetkezett kudarc után a brit kormány elhatározta, hogy mielőbb áttér az úgynevezett nemzeti elrettentő eszköz megteremtésére, s ezzel ellensúlyozza nemzetközi befolyásának csökkenését. Igyekezett maximális mértékben kihasználni a „New Look"-stratégia alaptételeit, vagyis annak a stratégiai elgondolásnak az alaptételeit, amelyet az amerikai kormány 1953-tól kezdve

a NATO keretében is érvényesített. 1957 elején úgynevezett fehér könyvében védelmezte a „nemzeti elrettentő eszköz" politikáját. Közölte, hogy elsősorban egy brit atomhaderő megteremtésére és nukleáris fegyverek célba juttatására szolgáló eszközök létrehozására fog törekedni.

A brit kormány arra számított, hogy egyszer majd a V-bombázók (Viktor, Vulcan) és a (folyékony üzemanyaggal működő) Blue Streak közepes hatótávolságú rakéták lesznek a brit nukleáris és termonukleáris fegyverek hordozói. Erről a Blue Streak-rakétáról kezdettől fogva tudták — mint ezt például R. E. Osgood megállapította —, hogy könnyen sebezhető és csak az első csapás mérésére alkalmas.[50] Ez volt a fő gondolat a brit „nemzeti elrettentő eszköz" megteremtésének politikájában is. Nem védelmi politikáról volt szó, mint azt a brit kormány el akarta hitetni a közvéleménnyel, hanem olyan politikáról, amely számolt a szocialista országok elleni agresszióval. A „védelemről" szóló, már említett 1957-es dokumentum előírta a brit fegyveres erők létszámának lényeges csökkentését, mégpedig az 1957. évi 690 000 főről 1962-ig 375 000 főre. A dokumentum feltételezte, hogy 1960-ban megszüntetik a katonai kötelezettséget, s a brit hadsereg kizárólag hivatásos katonákból álló hadsereggé válik. Ugyanakkor arra is számítottak, hogy a nyugat-németországi brit egységek létszámát 12 hónap alatt 77 000 főről 64 000-re, később pedig még tovább csökkentik.

A brit „nemzeti elrettentő eszköz" megteremtésének további politikai okait Macmillan akkori brit miniszterelnök nyíltan kifejtette 1958 februárjában egy televízió-interjú során: „Az a körülmény, hogy függetlenül járulunk hozzá a védelemhez, kedvezőbb nemzetközi pozícióhoz segít bennünket, és jobb helyzetet biztosít nekünk az Egyesült Államokkal szemben. Arra a helyre jutunk, amely megillet bennünket: egy nagyhatalom pozíciójába. Így az Egyesült Államok kénytelen lesz többet adni a véleményünkre, s ez igen fontos."[51]

Ez a nyilatkozat a brit politika lényeges motívumait leplezte le. A brit „nemzeti elrettentő eszköz" megteremtése semmi

[50] Lásd *Robert E. Osgood:* NATO — The Entangling Alliance, 243. old.
[51] „The Times", 1958. február 24.

esetre sem vezethetett paritáshoz Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között. Becslések szerint Nagy-Britannia nukleáris potenciálja mintegy 2—3 százaléka az amerikainak. Volt azonban az angoloknak egy eszközük, amelyet más NATO-tagállamok nélkülöztek. Az Egyesült Államoknak ugyanis számolnia kellett azzal, hogy a brit nagyhatalmi törekvések valóra váltásáért termonukleáris háborúba keveredik.

A brit politika éles ellentéteket robbantott ki a NATO keretében. Az amerikai kormány teljesen tisztában volt azzal, milyen következményekkel járhat a brit politika az imperialista szövetségben elfoglalt amerikai pozíciókra nézve, s kihívásnak tekintette ezt a politikát azzal az uralkodó szereppel szemben, amelyet az Egyesült Államok mint a nukleáris fegyverek és hordozóik monopoltulajdonosa a NATO-ban betölt, s azzal a hatalmi pozícióval szemben, amely biztosítja számára, hogy egyedül határozza meg a paktum stratégiai terveit.

Ezenkívül az amerikai kormány attól tartott — s mint bebizonyosodott, nem alaptalanul —, hogy ez a brit politika, a „nemzeti elrettentő eszköz" politikája precedenst teremt a többi NATO-ország számára, s ezzel megingatja az Egyesült Államok NATO-beli pozícióját. Ezért az amerikai kormány arra törekedett, hogy felszámolja a briteknek a „nemzeti atomhaderejükre" épülő különleges NATO-beli helyzetét.

KERESKEDELMI EMBARGÓ A SZOCIALISTA ORSZÁGOK ELLEN

Az 1955 és 1957 közti időszakban, a NATO katonai doktrínájának újraértékelése idején az atlanti szövetség kormányai úgy látták, hogy kénytelenek szembeszállni a szocialista országoknak — elsősorban a Szovjetuniónak — a békés egymás mellett élés lenini elgondolására épülő politikájával. A Szovjetunió ebben az időben előterjesztett békejavaslatai jelentős visszhangra találtak a nyugati országok közvéleményében. Ezt a tényt a NATO katonai körei sem hagyhatták figyelmen kívül.

A NATO-országok hangadói, hogy megszüntessék a szovjet külpolitikának a nyugati közvéleményre gyakorolt befolyását, a történelmi tények meghamisításához folyamodtak. A nem-

zetközi feszültség enyhülését, amelyet a szocialista országok békekezdeményezései eredményeztek, úgy tüntették fel, mintha az a NATO tevékenysége nyomán következett volna be. Sőt 1956 májusában még messzebbre mentek: a NATO érdemének minősítették, „hogy a szovjet kormány az úgynevezett koegzisztencia útjára lépett"[52]. Jellemző, hogy a NATO uralkodó körei éppen ebben az időben fordítottak fokozottabb figyelmet a paktum céljainak propagálására. Így például a tagállamok polgári képviselői 1955 óta minden évben értekezletre ülnek össze Párizsban. Feladatuk az, hogy „demokratikus színezetet" adjanak a katonai szövetségnek.

A különféle „atlanti" egyesüléseknek is az a feladatuk, hogy a NATO céljait propagálják a tagállamok lakossága körében. Ám az eredmények meglehetősen szerények. Ben T. Moore szerint „az egyes tagállamokban végzett közvéleménykutatás azt mutatta, hogy a lakosságnak csak kis része van egyáltalán tisztában a »NATO« rövidítés jelentésével"[53].

Egyfelől a két rendszer közti erőviszonyokban bekövetkezett változás és a szocialista országok pozíciójának egyre nyilvánvalóbb megszilárdulása, másfelől pedig a tőkésországoknak a felvevőpiacokért folytatott egyre súlyosbodó harca az Egyesült Államok által kezdeményezett embargó-politika kudarcára vezetett.

Az embargó előírásaihoz kezdettől fogva csak az Egyesült Államok tartotta magát, míg a nyugat-európai országok — kiváltképpen Anglia és Franciaország — egyáltalán nem, vagy csak a szankciókkal való amerikai fenyegetőzések hatására vették figyelembe őket.

1954 augusztusában történt meg először, hogy a szocialista országokkal való kereskedelemben bevezetett korlátozások közül néhányat megszüntettek a nyugat-európai országok nyomására.

1956-ban tűzték napirendre az ázsiai népi demokratikus országokkal — elsősorban a Kínai Népköztársasággal — való kereskedelem tilalmának felülvizsgálását. Ezúttal is az európai NATO-országok szálltak síkra az embargó-intézkedések

[52] *Franz W. Engel:* Handbuch der NATO. 803. old.
[53] *Ben T. Moore:* NATO and the Future of Europe. 110. old.

revíziója mellett. 1957 áprilisában tárgyalások indultak meg azok között az országok között, amelyek részt vettek a Kínával való kereskedelem ellenőrzésére alakított bizottság (CHINCOM) tagállamai között. Az Egyesült Államok a nyugat-európai országok nyomására hajlandó volt megszüntetni néhány kereskedelmi korlátozást az ázsiai népi demokratikus országokkal szemben, de ugyanakkor ragaszkodott az európai szocialista országokra érvényes korlátozások kiterjesztéséhez. A nyugat-európai országok nem fogadták el az amerikai feltételeket. Nagy-Britannia fontos egyoldalú intézkedéseket tett, és 1957 májusában megszüntetett néhány korlátozást a Kínával folytatott kereskedelemben. Azóta kereskedelmi téren a brit hatóságok nem tesznek különbséget a Kínai Népköztársaság és az európai szocialista országok között. Az angol példát más európai tőkésországok is követték.

1957 novemberében, amikor már nyilvánvaló volt az amerikai álláspont tarthatatlansága, az amerikai kormány a CHINCOM és a COCOM egyesítése mellett foglalt állást. Ez lényegében azt jelentette, hogy az Egyesült Államok hozzájárult az 1952-ben amerikai nyomásra megalakított CHINCOM feloszlatásához.

De ez nem szüntette meg azokat az ellentéteket, amelyek a tőkésországok között a szocialista államokkal szembeni kereskedelmi embargó kérdésében keletkeztek. Ez a téma mindmáig napirenden van a NATO-szervek megbeszélésein csakúgy, mint az egyes NATO-országok közti tanácskozásokon.

7. Kísérletek egy új NATO-stratégia kidolgozására

Az atlanti szövetség fejlődésében fontos mérföldkő volt az 1957-es esztendő. A szovjet tudomány és technika eredményei, amelyek a legjobban mindenekelőtt az interkontinentális ballisztikus lövedékek kifejlesztésében fejeződtek ki, s amelyeket 1957. október 4-én az első szputnyik felbocsátása fémjelzett, alaposan megzavarták a NATO stratégiai terveit. A két tábor közti katonai erőviszonyokban jelentős változások mentek végbe. A „tömeges megtorlás" néven ismert stratégiai koncep-

ció összeomlott. Az atlanti katonai csoportosulás súlyos válságba került.

Ez a válság különböző irányokban nyilvánult meg. Először is szertefoszlott az a gondosan táplált illúzió, hogy a stratégiai légierő — vagyis az atom- és hidrogénfegyver hordozói — tekintetében a NATO és különösen az Egyesült Államok fölényben van a szocialista országokkal szemben. A katonai erőviszonyokban bekövetkezett változások folytán az Egyesült Államok területe a történelem folyamán először vált katonailag sebezhető területté, hiszen interkontinentális ballisztikus rakétákkal szemben nem volt semmiféle védelem.

Nem kevésbé jelentős balsikerek érték a NATO-t politikai téren. Az „erőpolitika" hatástalannak bizonyult. A szocialista tábor nem gyengült, hanem ellenkezőleg, erősebb lett. A magyarországi ellenforradalom kudarca láthatóvá tette a NATO korlátait. A „nemzeti kommunizmus" kihasználására épült atlanti tervek füstbe mentek.

Jelentősen csorbult az atlanti katonai tömb tekintélye az ázsiai és az afrikai nemzeti államok szemében is, mert újólag bebizonyosodott — például 1956-ban, az Egyiptom elleni angol—francia—izraeli agresszió alkalmával vagy 1957 végén, a Szíriai Köztársaság elleni agresszió előkészítése során —, hogy ez a tömb régi és új gyarmatosító hatalmakat tömörít, amelyek semmiféle eszköztől sem riadnak vissza céljaik elérése érdekében. Az imperialista országok 1957 decemberében súlyos belső ellentétek jegyében kezdték meg a NATO Tanácsának soron következő ülésszakát; erről tanúskodott például az az angol elhatározás, hogy Nagy-Britannia áttér az „önálló elrettentés" politikájára.

A NATO rendkívül súlyos válságáról árulkodott az is, hogy fennállása óta először kellett a felmerült ellentétek megtárgyalására a tagállamok kormányfőit konferenciára összehívni.

Az amerikai kormányzó körök úgy próbálták leküzdeni az atlanti szövetségben támadt ellentéteket, hogy fokozott nyomást gyakoroltak a tagállamokra, többek között egy „új", vonzóbb koncepciót dolgoztak ki az egyes tagállamok közti kapcsolatok javítására. Ez volt a „szabad világ országainak kölcsönös függéséről" szóló koncepció, melyet első ízben Eisenhower és Macmillan 1957 októberi bermudai megbeszé-

lésén fogalmaztak meg, s a NATO Tanácsának ülésein érvényesítettek. A koncepció leglényegesebb eleme az, hogy a tagállamok politikáját még jobban alá kell rendelni az amerikai külpolitikai irányvonalnak. Feladata, hogy segítségével az amerikai katonai körök könnyebben tudják a közös atlanti parancsnokság cégére alatt teljes mértékben hatalmukba keríteni a nyugat-európai országok fegyveres erőit. A „kölcsönös függés" politikájához tartoznak az összes létező katonai csoportosulások — a NATO, a CENTO (a volt bagdadi paktum) és a SEATO — pontos egybehangolását célzó tervek is.

A NATO TANÁCSÁNAK 1957 DECEMBERI TANÁCSKOZÁSAI

A NATO Tanácsának 1957 decemberi, a kormányfők részvételével megtartott értekezletét az amerikai delegáció rendkívüli aktivitása jellemezte. Az Egyesült Államok számára igen fontos volt, hogy ez alkalommal újból megszilárdítsa NATO-beli helyzetét, s ugyanakkor elfogadtassa a szocialista országok fölényének leküzdésére szolgáló katonai terveket. Ezeket a terveket az amerikai küldöttség a „kommunista veszélyről" szóló elmaradhatatlan frázisokon kívül a „kölcsönös függés" elméletével támasztotta alá.

A katonai jellegű tanácskozások lényegében a következő problémák körül forogtak: 1. atom-robbanófejeket őrző és az európai NATO-főparancsnok révén amerikai ellenőrzés alatt álló raktárak létesítése az egyes államok területén; 2. amerikai támaszpontok építése közepes hatótávolságú rakéták részére az egyes tagállamok területén; 3. az európai NATO-tagállamok szárazföldi és tengeri haderejének mielőbbi integrációja és felszerelésének szabványosítása.

A fő kérdésben — a rakéta-támaszpontok létesítésében — az amerikaiaknak nem sikerült kicsikarniuk minden küldöttség hozzájárulását.

AZ MC—70-TERV ÉS AZ ÚGYNEVEZETT NORSTAD-TERV

Az 1957 decemberi ülésszak után a NATO-országok figyelme a katonai tervek megvitatására összpontosult. A katonai kérdéseket a tagállamok hadügyminisztereinek konferenciája tárgyalta, amelyet 1958. március 13-tól 15-ig és április 15-től 17-ig tartottak Párizsban. A fő napirendi pont a katonai előkészületek hosszú lejáratú (ötéves) terve, az MC—70-terv, valamint az 1957 decemberi tanácskozásokon született Norstad-terv volt.

Az MC—70-terv kidolgozása már 1956-ban megkezdődött. 1956 decemberében a NATO Tanácsa megszabta az új katonai tervek irányvonalát. Eszerint a terveknek a „Forward Strategy" elveiből kell kiindulniuk, s „számításba kell venniük a szovjet potenciál állandó növekedését, valamint a különféle új típusú fegyvereket, amelyek védelmi célokra a NATO rendelkezésére állanak"[54].

1957-ben a NATO Katonai Bizottsága meghatározta a NATO-fegyverkezés ötéves tervének alapelveit, melyek az MC—70 nevet kapták. Leszögezte, hogy Közép-Európában 30 hadosztályból álló, atomfegyverrel felszerelt NATO-haderőt kell létesíteni. Az atomfegyverek viszont továbbra is amerikai ellenőrzés alatt maradnak.

Az MC—70-tervet egészében a NATO-tagállamok hadügyminisztereinek 1958 márciusi és áprilisi értekezlete tárgyalta meg, és 1958. május 1-én a NATO Állandó Tanácsa elfogadta.

Az említett tanácskozásokon az MC—70-terv mellett elfogadták az úgynevezett Norstad-tervet is, amely közepes hatótávolságú amerikai rakéták támaszpontjainak a NATO-országok területén való kiépítését irányozta elő. Az MC—70-dokumentumot és a Norstad-tervet összefüggésükben kell szemlélnünk, mert csak együtt nyújtanak képet az imperialista háborús előkészületek méreteiről.

A Norstad-tervnek az volt a lényege, hogy három övezet létesül Európában az amerikai rakéta-támaszpontok elhelyezéséhez. Az első övezet Nyugat-Európa (Belgium, Hollandia,

[54] NATO-Letter. 1957. január 1. 4. old.

Nyugat-Németország és Észak-Franciaország) volt. Az itteni rakéta-támaszpontoknak szoros kapcsolatot kellett kiépíteniük az Atlanti-óceánon tartózkodó hadihajókon elhelyezett támaszpontokkal. A második övezet az Alpok vidékét foglalta magában, míg a harmadik övezet egyesítette a görögországi és a törökországi támaszpontokat, amelyeknek a földközi-tengeri 6. amerikai flottával kellett együttműködniük.

Az amerikai kormány megkezdte terveinek gyors ütemű realizálását. 1958. február 22-én angol—amerikai egyezményt írtak alá brit területen létesítendő amerikai rakéta-támaszpontokról. 1959 és 1960 folyamán körülbelül 60 (folyékony üzemanyaggal működő) Thor-rakétát helyeztek el brit területen. Intenzív tárgyalásokat folytattak az amerikaiak az olasz kormánnyal; ezek a tárgyalások 1959. március 29-én olaszországi rakéta-támaszpontok létesítéséről szóló egyezmény megkötésével zárultak. Hasonló egyezmény jött létre 1959 október végén Törökországgal. A két országban összesen mintegy 45 (folyékony üzemanyaggal működő) Jupiter típusú rakétát helyeztek el.

De már 1959-ben látható volt, hogy az amerikai Thor és Jupiter típusú rakéták támaszpontjai nem teljesítik az amerikai militaristák terveiben rájuk rótt feladatot. A támaszpontok nem vezettek az interkontinentális ballisztikus rakéták nyomán kialakult szovjet fölény felszámolására, sőt egy sereg újabb problémát vetettek fel. Az említett két rakétatípus ugyanis igen megbízhatatlan és könnyen sebezhető volt. Kezdettől fogva az „első csapás" eszközének szánták őket, ami nyilvánvalóvá tette az amerikai stratégia valódi célját: termonukleáris háborút kirobbantani a szocialista országok ellen a váratlanság tényezőjének kihasználásával. Ez természetesen nagy nyugtalanságot keltett az érintett országok népei körében az ellencsapás közvetlen veszélye miatt.

Az amerikai kormány 1959 októberében — miután értékelte a nyugat-európai rakéta-támaszpontok létesítésére irányuló politikájának addigi eredményeit — bejelentette, hogy közepes hatótávolságú rakéták részére nem rendez be további támaszpontokat Európában. Ehelyett az amerikaiak Polaris-rakéták támaszpontjainak kiépítésére fordították figyelmüket. 1963 elején az amerikai kormány a Thor típusú rakéták nagy-bri-

tanniai, valamint a Jupiter-rakéták olasz- és törökországi támaszpontjainak leszerelését határozta el.

Az MC—70-terv kidolgozásával a NATO újabb fejlődési szakaszába lépett, melyet a fokozott kalandor jelleg, a fokozott agresszivitás és a nemzetközi feszültség veszedelmes növekedése jellemez.

Ha figyelembe vesszük, hogy a Tanács 1954 decemberi határozata szerint a NATO-stratégia arra épül, hogy a NATO *elsőként* alkalmazza az atomfegyvert, ha figyelembe vesszük továbbá, hogy az atomtámadás megindításának elhatározása gyakorlatilag a NATO európai főparancsnokának hatáskörébe került[55], világossá válik, milyen rendkívüli veszélyt jelent a NATO Európa és az egész világ békéjére nézve.

A NATO Tanácsának határozata erősen növelte az amerikai katonai körök európai befolyását. Norstad tábornok az utóbbi években tulajdonképpen átvállalta azt a feladatot, amely eredetileg a washingtoni Állandó Csoporté volt. Különféle „stratégiai terveket" terjesztett elő, megpróbált kiváltságos helyzetet teremteni magának, igyekezett minél függetlenebb lenni a tagállamok — köztük az Egyesült Államok — kormányától.

Norstad tábornok jogot formált ahhoz, hogy fontos, világpolitikai jelentőségű javaslatokban is állást foglaljon (például a Disengagement-terv kérdésében). Ilyen esetekben mindig a hidegháború bajnokaként és olyan akciók pártolójaként lépett fel, amelyek a nemzetközi feszültség fokozódását idézik elő. Ez a kalandorkodás vezetett arra, hogy Kennedy elnök végül is visszahívta Norstad tábornokot.

Az 1957 óta elért eredmények nem elégítik ki az amerikai uralkodó köröket. A NATO Tanácsa 1958-tól kezdve minden egyes ülésszakán megállapította, hogy a tagállamok nem teljesítik a fegyverkezési tervet. Így például az 1959 decemberi ülésszak arra a megállapításra jutott, hogy egyetlen tagállam sem teljesítette az MC—70-tervben megszabott feladatokat.

A fegyverkezés súlyos teherként nehezedik a NATO-országokra. Ezért egyre erélyesebben hallatszanak olyan hangok, amelyek követelték a terhek csökkentését vagy más partnerokra való áthárítását. Ugyanakkor az amerikai kormány az

[55] Lásd *A. Buchan:* Nato in the 1960's. New York 1960. 94. old.

Egyesült Államok fizetési mérlegének romlása miatt azt követelte a nyugat-európai országoktól, hogy vegyék át a fegyverkezési költségek egy részét, és fokozott mértékben vegyenek részt a fejlődő országok gazdasági segítésében, mert ellenkező esetben megszüntetik a Nyugat-Európába irányuló fegyverszállításokat. 1959 végén az amerikai sajtó már olyan húrokat is pengetett, hogy az amerikai kormány fontolóra veszi csapatainak Nyugat-Európából való kivonását. Az atlanti szövetség további programja tekintetében uralkodó homályról tanúskodott az a tény, hogy az 1959 decemberi ülésszakon a NATO Tanácsa amerikai javaslatra „hosszú lejáratú, az elkövetkező tíz évre szóló terv" kidolgozásával bízta meg az Állandó Tanácsot.

TERV A „NEGYEDIK ATOMHATALOMRÓL"

Az új katonai erőviszonyok kialakulása és az a tény, hogy az Egyesült Államok területe — a történelem folyamán először — katonailag sebezhető területté vált, új változat kidolgozására késztette az amerikai stratégákat. Az új változat, amely a tervek szerint megkímélné az Egyesült Államokat a nukleáris ellencsapástól, a „korlátozott háború" változata volt. Elgondolása első ízben 1959-ben merült fel, és a „negyedik atomhatalom" megteremtésének terveként vált ismeretessé. Jellemző, hogy 1959-ben a nyugat-európai országok (az NSZK kivételével) elzárkóztak a terv elől. Az amerikai uralkodó köröknek csak 1960-ban, a nemzetközi helyzet kiéleződése folytán sikerült elérniük, hogy a Tanács soron következő (1960 decemberi) ülésszaka megtárgyalja az új tervet.

Az új terv szerint a NATO Tanácsa (gyakorlatilag az európai főparancsnok) ellenőrzi az összes nyugat-európai *atom- és rakétafegyvereket.* A terv első része a nyugat-európai NATO-légierőnek rakétákkal való kiegészítését, később felváltását irányozza elő. A terv magvát alkotó második rész arra épül, hogy Nyugat-Európa területén a NATO-főparancsnokság rendelkezik minden atomfegyver fölött. A terv szerint az Egyesült Államok négy év alatt 300 Polaris-rakétát és öt hajóból álló Polaris-rakétákkal felszerelt tengeralattjáró-flottát bocsát a nyugat-európai NATO-főparancsnokság rendelkezésére.

Ez a terv veszedelmesen kalandor jellegű, s az amerikai és a nyugatnémet imperializmus legreakciósabb, legagresszívabb erőinek szoros kapcsolatát fejezi ki. Végleges formájában Norstad és Adenauer tanácskozásai után alakult ki, mindazonáltal tele van hátsó szándékokkal és ellentmondásokkal. Az amerikai stratégák azt remélik az amerikai parancsnokság alatt létesítendő nyugat-európai „negyedik atomhatalomtól", hogy az Egyesült Államok területe háború esetén esetleg elkerülheti a szocialista országok ellencsapását. A „kard" szerepét a terv szerint már nem az amerikai stratégiai légierő, hanem a nyugat-európai országokban és mozgó tengeri támaszpontokon elhelyezett rakétafegyverek rendszere töltené be. Ebben a tekintetben az európai „korlátozott háború" újabb változatáról volt szó. A nyugatnémet imperializmus az egészben azt látja, hogy alkalma van hamarabb atomfegyverhez jutni és erősíteni NATO-beli helyzetét.

1960-ban az amerikai uralkodó körök tovább fejlesztették a tervet. Ez abban a beszédben mutatkozott meg, amelyet Herter amerikai külügyminiszter mondott el a NATO Tanácsának decemberi ülésszakán. Herter beterjesztett egy javaslatot, amelyet a NATO sokoldalú nukleáris erőire vonatkozó terv első változatának lehet tekinteni. A Tanács közleménye a többi között így hangzott:

„A Tanács nagy érdeklődéssel fogadta az Egyesült Államok javaslatát, és utasította az állandó képviselőket a javaslat és a vele összefüggő kérdések részletes megvizsgálására."[56]

A Kennedy-kormány hivatalba lépése után felülvizsgálták az amerikai stratégiai doktrínát, s ennek keretében a „negyedik atomhatalom" létrehozására vonatkozó tervet is.

Mindazonáltal az 1961 májusi oslói ülésszak nem tisztázta a „negyedik atomhatalom" tervének kérdését. A problémát az Állandó Tanácsnak adták át megvitatásra, megoldását pedig a NATO Tanácsának 1961 decemberi ülésszakára halasztották.

Ezen az ülésszakon a tervet hivatalosan F. J. Strauss terjesztette elő a nyugatnémet kormány nevében. Nemcsak amellett kardoskodott, hogy a NATO „azonnali akciókat" vigyen

[56] Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung. Bonn 1960. 237. sz. 2293. old.

véghez a terv megvalósítására, hanem azt is követelte, hogy a „taktikai atomfegyvereket" közvetlenül a szocialista országok határán helyezzék el. Követelte továbbá a NATO keretében a teljes nyugatnémet ellenőrzést az atom- és a rakétafegyver felhasználása fölött. Strauss javaslata szerint az amerikai elnök mellett az a kormány lenne az atomfegyver bevetéséről dönteni hivatott NATO-beli fő partner, amelynek „területe veszélyeztetett vagy közvetlenül érdekelt terület", azaz a nyugatnémet kormány.

A nyugatnémet terv, amely a NATO keretében egy amerikai—nyugatnémet tengely létesítésére irányult, a brit és a norvég küldöttség nyílt, valamint a francia küldöttség burkolt ellenállásába ütközött. A nyugatnémet követelést nem fogadták el, az egész kérdést mint „sürgős ügyet" az Állandó Tanácsnak adták át egy részletesebb javaslat kidolgozására.

8. Az ellentétek a NATO-ban

Mint kifejtettük, az atlanti katonai csoportosulás komolyan fenyegeti a világbékét. Ezért Európa és az egész világ népeinek legnagyobb éberségére van szükség, még akkor is, ha a NATO legtöbb terve eddig kudarcot vallott.

Az imperialista csoportosulások — ezen belül a NATO — politikájának tanulmányozása során a csoportosulás fejlődését mindig a legkülönbözőbb nézőpontokból kell szemlélnünk. Egyfelől gondosan követnünk kell a NATO agresszív tevékenységét, másfelől figyelmet kell szentelnünk azoknak a tényezőknek is, amelyek hozzájárultak a NATO-tervek többségének kudarcához. Az okokat az atlanti paktum lényegében kell keresnünk.

Az atlanti paktum különféle célokat követő államok katonai csoportosulása. Elsősorban a szocialista táborral szemben érvényesítendő katonai nyomás eszköze, az „erőpolitika" eszköze. A NATO további célja, hogy megakadályozza a társadalmi változásokat a nyugat-európai országokban és általában a forradalmi mozgalom fellendülését világszerte. S nem utolsósor-

ban törekszik a NATO az imperialisták közti ellentétek kiküszöbölésére.

A NATO fő tartalma az, hogy az imperialista burzsoázia katonai erőszak alkalmazása, vagy a katonai erőszakkal való fenyegetőzés útján próbálja feltartóztatni a történelmi fejlődést.

A NATO a szocialista világrendszer országai ellen irányul. Egyes céljait az amerikai Ben T. Moore is fejtegeti könyvében. Megállapítása szerint a NATO stratégiai célja az, hogy az „erőpolitika" révén „változásokat" idézzen elő „a kommunista rezsimek jellegében", ezenkívül rákényszerítse a szocialista országokra „Németország szabadságban való újraegyesítését", valamint „a megfelelő ellenőrzés mellett történő leszerelés"[57] kémkedési célokat szolgáló nyugati tervét. A NATO-stratégák a szocialista országok elleni agresszív háború kirobbantására spekuláltak. A katonai körök szeme előtt „a kommunizmus elleni preventív háború" lebegett, mely az úgynevezett első csapás elméletének továbbfejlesztésén alapult. Ezeknek a céloknak megfelelően fogalmazták meg az Észak-atlanti Szerződés egyes cikkelyeit.

Ám az imperialista államok uralkodó körei nem merték nyíltan propagálni stratégiájukat saját országaikban. Céljaikat békéről szóló frázisok mögé rejtették, s legfőbb fegyverük a közvélemény rendszeres félrevezetése volt; gondosan táplálták azt az illúziót, hogy a NATO védelmi szervezet, amely a „szabad világ biztonságát" szavatolja a „kommunista agresszióval" szemben. Csakhogy ez a burzsoá propaganda tele van ellentmondásokkal. Egyfelől meg akarja győzni a közvéleményt az atlanti szövetség „erejéről", másfelől állandóan azt hangoztatja, hogy a „kommunista világ" fölényben van hagyományos fegyverek, tengeralattjárók vagy atom- és rakétafegyverek terén; így akarja indokolni a katonai kiadások állandó növelését és a lázas fegyverkezést. Arra a kérdésre azonban még nem válaszolt és nem is szándékozik válaszolni a nyugati propaganda, hogy a Szovjetunió — amely az ötvenes évek elején még amerikai stratégák jelentése szerint is döntő fölényben volt a hagyományos fegyverek terén, az ötvenes évek

[57] *Ben T. Moore:* NATO and the Future of Europe. 102. old.

végére pedig az úgynevezett abszolút fegyverek (atom-robbanófejekkel ellátott interkontinentális rakéták) tekintetében is hasonló fölénybe került — miért nem valósította meg „terveit" akkor, amikor Nyugat-Németország még nem volt felfegyverkezve, s a Nyugat kedvezőtlen katonai helyzetben volt.

A szocialista rendszer lényege a béke fenntartását és megszilárdítását követeli meg a termelőerők fejlesztése, a lakosság anyagi és kulturális színvonalának emelése végett. A burzsoá propaganda azonban szándékosan elferdíti a szocialista rend jellegét, s egészen torz és hamis formában ábrázolja a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének politikáját, amelyet a szocialista államok fennállásuk óta legfőbb külpolitikai irányvonaluknak tekintenek.

A NATO története bővelkedik a tevékenységének alapjául szolgáló fő politikai koncepciókat ért kudarcokban. Nem sikerült meggátolni a szocialista világrendszer fejlődését és erősödését. Sem reakciós szervezetek, sem a „nemzeti kommunizmusról" szóló revizionista eszmék segítségével nem sikerült belülről szétbomlasztani a szocialista országokat. Már az ötvenes évek elején megszűnt az atommonopólium, s azóta az erőviszonyok katonai téren is egyértelműen a szocialista országok javára változnak. Balsikerrel járt a szocialista országok elleni blokád politikája. A NATO katonai terveinek gyakori módosításai is a két tábor közti erőviszonyoknak az imperializmusra nézve kedvezőtlen változását tükrözik.

A NATO, az imperialista világ legreakciósabb köreinek szövetsége a közvélemény előtt is lejáratta magát. Tagállamai között található valamennyi európai gyarmattartó hatalom, ideértve a fasiszta Portugáliát is. A Salazar-rezsim a NATO-ba való belépés során kikötötte, hogy NATO-tagsága semmiképpen sem érintheti a fasiszta Spanyolországhoz fűződő szoros kapcsolatait. Ezt a képet csak teljesebbé teszi a nyugati imperialista hatalmak (elsősorban az Egyesült Államok és Nyugat-Németország) és a fasiszta Franco-rendszer szoros együttműködése, valamint az időről időre szárnyra kelő hír, amely szerint tervbe vették Spanyolországnak a NATO-ba való bevonását.

Az atlanti paktum egy további ismertetőjele, mely a szövetséget fennállása óta jellemzi, a gyarmattartó hatalmaknak a nemzeti felszabadító mozgalom elleni harca. Amikor Washingtonban aláírták az Észak-atlanti Szerződést, két tagállam folytatott gyarmati háborút: Nagy-Britannia a Maláj-félszigeten és Franciaország Indokínában. A francia kormánynak még azt is sikerült elérnie, hogy az akkori „algériai megyét" ahhoz a területhez sorolják, amelyre a NATO „védelmi" tevékenysége kiterjed.

A forradalmi nemzeti felszabadító mozgalommal szemben is ellenséges NATO agresszív jellege mindjobban előtérbe lépett. Az atlanti stratégákat egyre gyakrabban foglalkoztatta az a kérdés, vajon hogyan állhatnák útját a gyarmatrendszer felbomlásának. Ezzel az atlanti paktum nemcsak a gyarmattartó országok kiváltságait védelmező szervezetté vált, hanem a különféle neokolonialista tervek egybehangolásának centrumává is. Ezt a szándékot az atlanti országok kormányfői világosan ki is fejezték a NATO Tanácsának 1957 decemberi közleményében:

„Tehát szövetségünk nem foglalkozhat kizárólag az északatlanti térséggel vagy csak a katonai védelemmel. Politikai és gazdasági erejét is a kölcsönös függőség elvének megfelelően kell megszereznie, szem előtt tartva a saját térségén kívül végbemenő fejlődést is."[58]

Az imperialista hatalmak ma két fő módszerre fordítanak figyelmet: mindenekelőtt a neokolonializmus politikájára, továbbá — miként a múltban is — a nyers katonai erőszak alkalmazására.

Jelenleg az imperialista országok, elsősorban az Egyesült Államok uralkodó körei egyre nagyobb figyelmet szentelnek a gyarmati uralom „klasszikus" módszerének, vagyis a katonai erőszaknak. Az amerikai kormány fokozott ütemben állít fel úgynevezett gerillahadtesteket és a partizánmozgalom ellen bevetendő egységeket. Az amerikai imperializmus mind gyak-

[58] Bulletin. 237. sz. 2190. old.

rabban lép fel a nemzetközi zsandár szerepében. A „kommunizmus elleni harc" jegyében támogatja a korhadt diktatúrákat (főképpen Ázsiában és Latin-Amerikában), s nemegyszer nyíltan beavatkozik a nemzeti függetlenségükért harcoló országok belügyeibe. Intervenciójuknak az imperialisták a „korlátozott háborúk" és a „közvetett agresszió" elméletével akarják a törvényesség és a katonai szükségszerűség látszatát kölcsönözni.

Az az elvi egység, amely az imperialista uralkodó köröket a forradalmi nemzeti felszabadító mozgalom ellen összefűzi, nem jelenti azt, hogy nincsenek ellentétek az egyes imperialista hatalmak között. A nemzeti felszabadító mozgalom elleni harcban minden imperialista ország saját érdekeit tartja szem előtt, s ezek az érdekek kritikus helyzetekben sokszor kerülnek ellentétbe a többi ország érdekeivel. Az atlanti szövetségben ezek a befolyási övezetek körül kibontakozó ellentétek „bizalmi válságként" jelentkeznek, s az atlanti tömböt gyengítő tényezők közé tartoznak. Az utóbbi évek folyamán többször is tanúi lehettünk ilyen helyzetnek. Nagy problémákat okozott az atlanti szövetségben Franciaország algériai és Portugália angolai véres gyarmati háborúja. Az Egyesült Államok az ilyen kérdésekben a rugalmas megoldások mellett száll síkra, mert neokolonialista koncepciójához szervesen hozzátartozik, hogy az új afrikai államok bizalmába férkőzzék. Másfelől az európai imperialista hatalmak igen vegyes érzelmekkel fogadják az Egyesült Államoknak a forradalmi Kuba elleni agresszív akcióit és latin-amerikai vagy délkelet-ázsiai (például laoszi és dél-vietnami) politikáját, mert joggal félnek attól, hogy az amerikai kalandorpolitika olyan konfliktusokba sodorja őket, amelyekben ők maguk nem érdekeltek, vagy amelyek veszélyeztetik hatalmi érdekeiket.

A függetlenségükért harcoló népek szemében az atlanti paktum a gyarmati uralom jelképe lett. S e következtetésük helyességét nap mint nap igazolják saját tapasztalataik.

Az imperialista hatalmak közti ellentétek nem szorítkoznak a NATO-ban ezekre a problémákra. Az ellentéteket több csoportra oszthatjuk: 1. olyan ellentétek, amelyeket az amerikai katonai politika és az amerikai irányítás idézett elő a NATO-ban, 2. a feltámadt nyugatnémet imperializmus és a többi

ország közti ellentétek, 3. a francia imperializmus politikája által előidézett ellentétek és végül 4. gazdasági ellentétek a NATO keretében.

AZ AMERIKAI KATONAI POLITIKA KÖVETKEZMÉNYEI A NATOBAN

Sajátos helyet foglalnak el az atlanti tömbben azok az ellentétek, amelyeket az egyes nyugat-európai NATO-tagállamoknak az amerikai hadügyi politikával és a fontosabb amerikai stratégiai tervekkel szemben tanúsított ellenállása idézett elő.

Az Egyesült Államok, mint legerősebb imperialista hatalom, pozícióját és a nyugat-európai NATO-partneroknak nyújtott gazdasági és katonai „segélyt" a maga katonai-politikai céljainak elérésére használja fel. A „Forward Strategy", a „kard és pajzs", és a „háborús szakadék szélén táncolás" doktrínája híven tükrözi a NATO-n belüli erőviszonyokat. Az amerikai stratégáknak kezdettől fogva az volt az elképzelésük, hogy a szocialista országok elleni háborút idegen haderővel, más országok rovására, de a tőkésországok haderőinek teljes amerikai ellenőrzése mellett fogják viselni. Ezt a koncepciót fejezte ki például a „kiegyensúlyozott kollektív fegyveres erők" elmélete, amely szerint a nyugat-európai országok adnák a hadseregeket, az Egyesült Államok pedig a nehézfegyvereket és a parancsnokságot. Ugyancsak ezt az elképzelést tükrözte a „korlátozott háborúk" elmélete is, amely egy korlátozott európai konfliktus keletkezésével számolt.

Figyelmen kívül hagyva ennek a koncepciónak a mai nemzetközi erőviszonyokat tekintve teljesen abszurd voltát, ezek a tervek arra épülnek, hogy az európai NATO-országok hadseregeinek megsemmisülésével számolni kell, míg az amerikai hadsereg fő erőit meg kell kímélni a Szovjetunióval való katonai összeütközés céljára.

Hasonló szándékkal létesítették az amerikai uralkodó körök a katonai támaszpontokat a NATO-tagállamok területén. A támaszpontok lehetővé tennék az amerikaiaknak, hogy elpusztítsák a szocialista országok fontos katonai és gazdasági

célpontjait, s hogy az ellencsapást európai szövetségeseik területére tereljék.

A burzsoáziájuk által a NATO-ba vitt nyugat-európai népek mindinkább tudatában vannak az amerikai stratégia veszélyes kalandor jellegének. Ez megmutatkozott többek között 1960-ban, amikor az U—2-es és az RB—47-es amerikai repülőgépek provokációs repülést hajtottak végre a Szovjetunió légiterében, továbbá 1961-ben, amikor amerikai tengeralattjárók megsértették a Szovjetunió felségvizeit.

Még jobban megnyilvánult a népek hangulata 1962 októberében, a karib-tengeri válság idején, amikor a világ az amerikai kormány kalandor jellegű akciója folytán kis híján egy termonukleáris háborúba sodródott.

Nyugat-Európában — elsősorban Angliában — erősödik a mozgalom a NATO öngyilkos atomstratégiája és az amerikai támaszpontok ellen.

Az amerikai propaganda arról igyekszik meggyőzni a nyugtalan nyugat-európai közvéleményt, hogy a Nyugat-Európában állomásozó amerikai fegyveres erők háború esetén ugyanolyan terhet viselnének, mint a „pajzs" országainak seregei. Még számos nyugati burzsoá megfigyelő is rámutat arra, hogy ez a propaganda egyáltalán nem meggyőző. Az amerikai kormány sohasem szabta meg pontosan nyugat-európai fegyveres erőinek létszámát. Ben T. Moore szerint a kormányt csak olyan nyilatkozatok kötik, hogy fegyveres erőinek „az észak-atlanti térség közös védelméhez" szükséges „megfelelő részét" (fair share) tartja fenn Európában, de ezt a „megfelelő részt" sohasem határozták meg konkrétan.[59]

Az egyik cél, amelyet az Egyesült Államok és a NATO Nyugat-Európában elért, a nyugatnémet hadsereg feltámasztása és a NATO-parancsnokság alá rendelése volt. Ezt egyrészt nagy jelentőségűnek tartották az imperialisták, mert „tapasztalt tisztekkel és tábornokokkal" erősíthették haderőiket; ugyanakkor azonban volt ennek a NATO számára negatív jelentősége is.

[59] *Ben T. Moore:* NATO and the Future of Europe. 42. old.

Nyugat-Németország bevonása után az atlanti szövetségben elmélyültek az ellentétek. Egyfelől Nyugat-Németország gazdasági, politikai és katonai hatalmának megerősödése a nyugat-európai gazdasági és politikai élet integrálódásának meggyorsulására és az NSZK NATO-beli befolyásának növekedésére vezet, aminek következtében a NATO mindjobban a nyugatnémet kormány revansista külpolitikai irányvonalának járszalagjára kerül. Másfelől ugyanezen tényezők következtében a NATO-tagállamok fokozott mértékben tartanak attól, hogy a nyugatnémet politikai célokért háborúba sodródnak.

Ez a körülmény igen világosan megmutatkozott a német békeszerződés megkötésére és a nyugat-berlini helyzet normalizálására tett szovjet javaslatok megvitatása során. A nyugatnémet imperialisták és militaristák a legmerevebben elzárkóztak a NATO-politika mindenfajta módosítása elől, s politikájuk érvényesítése végett a legdurvább nyomást gyakorolták nyugati szövetségeseikre. Hivatkoztak az NSZK és a három nagyhatalom kapcsolatairól 1954. október 23-án Párizsban megkötött egyezmény 7. cikkelyére, valamint a NATO Tanácsának a német kérdésről tett nyilatkozataira. Azzal fenyegetőztek, hogy az NDK és a keleti német határok elismerését az 1954-es párizsi szerződések megsértésének fogják tekinteni, s ez esetben kénytelenek lesznek megfontolni további NATO-tagságukat. A nyugati hatalmak szovjetellenes politikáját igen alaposan kihasználó bonni kormány nyomása a feltámadt német militarizmus hatékony fegyverének bizonyult és a normális európai viszonyok helyreállításának számottevő akadálya lett.

BRIT JAVASLATOK A „FESZÜLTSÉG ENYHÍTÉSÉRE"

Az NSZK NATO-beli befolyásának növekedése elsősorban Nagy-Britanniának a NATO-val szemben tanúsított magatartására volt igen nagy hatással. Nagy-Britannia, amelynek nyugateurópai befolyását leginkább veszélyezteti az NSZK gazdasági és politikai hatalmának növekedése, olyan intézkedéseket igyekezett kiharcolni, amelyek korlátozzák a nyugatnémet befolyás

terjedését az észak-atlanti szövetség keretében. Ez a törekvés már önmagában is a brit hatalmi pozíciók jelentős gyengüléséről tanúskodik.

Nagy-Britannia az NSZK-nak a NATO-ba való belépése óta igyekszik ilyen politikát érvényesíteni. 1955 júliusában Eden akkori brit miniszterelnök a négy nagyhatalom kormányfőinek genfi értekezletén javaslatot tett a „korlátozott és ellenőrzött leszerelés Kelet és Nyugat közti övezetének" megteremtésére. De Washington és Bonn nyomására a brit kormány még ugyanabban az évben elállt javaslatától. 1956-tól kezdve a Munkáspárt kidolgozta, 1958-ban pedig hivatalos politikájának nyilvánította a „Disengagement" koncepcióját. A brit kormány állandóan számolt ezzel a koncepcióval mint európai politikájának egyik lehetséges változatával, amiről az a tény is tanúskodik, hogy Macmillan brit miniszterelnök egy módosított formulát iktatott be a feszültség enyhítéséről abba a brit—szovjet közleménybe, amelyet moszkvai látogatása során 1959 elején aláírt. Később azonban a brit kormány — akárcsak 1955-ben — elejtette európai politikájának ezt az újabb változatát.

A „Disengagement" koncepciója magán viselte és mindmáig magán viseli a német kérdésben folytatott hivatalos brit politika felülvizsgálásának bélyegét. Ám a felülvizsgálás folyamata nem volt egyszerű és egyenes vonalú. A brit kormány és a munkáspárti ellenzék nem védelmezte következetesen javaslatait, s engedtek az Egyesült Államok, valamint Nyugat-Németország nyomásának.

A „Disengagement" koncepciójának — a kormányénak csakúgy, mint az ellenzékének — az a legfőbb gyengéje, hogy két merőben ellentétes dolgot próbál közös nevezőre hozni: egyfelől az agresszív NATO támogatását (ami antikommunista politikát jelent minden következményével együtt, ideértve Adenauer csődbe jutott politikáját is), másfelől egy semleges, demilitarizált európai övezet megteremtését. A koncepció belső ellentmondását ellenfelei — elsősorban a nyugatnémet kormány és a NATO katonai körei — jól ki is használják.

A „nemzeti elrettentés" brit politikája kiváló precedensül szolgált a de Gaulle-kormány akciói számára. Az algériai hadvezetőség reakciós puccsa után, amely 1958 májusában a de Gaulle-féle tekintélyuralom megteremtésére vezetett, a francia imperializmus megpróbálta megerősíteni NATO-beli pozícióit, s ugyanakkor a NATO-t saját hatalmi érdekeinek érvényesítésére, elsősorban afrikai gyarmati uralmának fenntartására felhasználni.

Ezt a célt szolgálta az az üzenet is, amelyet de Gaulle 1958. szeptember 24-én küldött Eisenhower amerikai elnöknek és Macmillan brit miniszterelnöknek. Ebben de Gaulle követelte, hogy alakítsanak hármas direktóriumot, amely felelős a nyugati politikai és katonai stratégia kidolgozásáért, a nyugati technikai erőforrások (elsősorban az atomenergia) egyesítéséért és a „Nyugat védelmi szervezetének" revíziójáért, s amelynek hatáskörébe tartozik többek között új hadműveleti területek létesítése és a parancsnoki funkciók újrafelosztása. Az új hadműveleti területek közé tartozna Afrika is.

E javaslatok valóra váltása a francia imperializmus elgondolása szerint Franciaország megingott nemzetközi pozícióinak megszilárdulására, belpolitikai téren pedig a de Gaulle-rezsim megerősödésére vezetett volna. De Gaulle javaslatait azonban az Egyesült Államok, Anglia, az NSZK és a többi NATO-tagállam egyhangúlag elutasította.

A francia kormány nem állt el terveitől, s megvalósításuk érdekében igyekezett minden lehetséges módon nyomást gyakorolni. 1959-ben a francia kormány nem volt hajlandó alárendelni földközi-tengeri flottáját az atlanti parancsnokságnak. Visszautasította azt az amerikai javaslatot, hogy amerikai rakéta-támaszpontok és atombomba-raktárak létesüljenek francia területen, ha nem kapja meg az ellenőrzés jogát. Végül pedig a „légi védelmet" kivonta a NATO-parancsnokság hatásköréből.

Ennek a politikának a része a francia imperializmusnak az a törekvése, hogy belépjen a nyugati „atomklubba". 1960-ban és 1961-ben a franciák az afrikai államok tiltakozása ellenére négy atomkísérletet hajtottak végre a Szaharában.

C. L. Sulzberger befolyásos amerikai újságíró 1962 elején így értékelte Franciaországnak a NATO-val szemben tanúsított magatartását:

„Franciaország NATO-tagsága továbbra is egy hidegháborús küzdőtárs részvétele, nem pedig egy szövetségesé. Ne felejtsük el, hogy a francia flotta kívül áll a NATO-n, hogy a SHAPE-ben a francia tengeri erők képviselőjének helye már régóta betöltetlen. De Gaulle két hadosztályt már visszahívott Algériából, két további hadosztályt pedig ebben az évben hív vissza; de ezeket nem fogja a NATO alá rendelni. A francia légierő nincs egybehangolva a szövetségesek légierejével. De Gaulle még egyszer sem látogatott a SHAPE-hez, amely mintegy húsz mérföldnyire van Párizstól."[60]

9. A NATO-probléma 1961 és 1965 között

AZ AMERIKAI STRATÉGIAI DOKTRÍNA FELÜLVIZSGÁLÁSA

1961-ben, a Kennedy-kormány hivatalba lépése után az Egyesült Államokban megkezdődött az amerikai hadügyi politika és a legfőbb stratégiai doktrína alapos átértékelése. Az átértékelést egyrészt a két tábor közötti erőviszonyok jelentős megváltozása, másrészt az imperialista táboron belüli erőeltolódás idézte elő.

A Kennedy-kormány hivatalba lépéséig az amerikai hadügyi politikát a „tömeges megtorlás" stratégiai doktrínája határozta meg, amelynek legfontosabb ismertetőjele a „New Look" politika volt.

Ám az amerikai katonai szakemberek körében már 1955-től kezdve akadtak hangok, amelyek kritizálták ezt a doktrínát. Eleinte ezek a kritikák a szárazföldi erők köreiből származtak, amelyeket leginkább érintett a doktrína gyakorlati érvényesítése, mert nekik a kormány a légierőhöz és a flottához képest egyre kevesebb pénzt biztosított a katonai költség-

[60] „The New York Times", 1962. január 8.

vetésből. Később a hadiflotta képviselői is csatlakoztak hozzájuk. Legfőbb szószólójuk Maxwell D. Taylor, a szárazföldi erők törzskarának akkori főnöke volt. Taylor már 1956 tavaszán cikket írt a „Foreign Affairs" című folyóirat számára, s ebben összefoglalta nézeteit. A cikk megjelenését azonban a hadügyés a külügyminisztérium megakadályozta.

A nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változásokkal párhuzamosan egyre világosabbá vált, hogy a „tömeges megtorlás" stratégiai koncepciója zsákutcába jutott. Mind több bírálat érte a merev „New Look" politikáját. Ez elsősorban abban nyilvánult meg, hogy az uralkodó körök egy „helyi háború" viselésének lehetőségein kezdtek gondolkodni. A helyi háború hivatalos meghatározásai igen gyorsan változtak. Egyszer úgy vélték, hogy helyi háborút csak Európán kívül lehet viselni (a nemzeti felszabadító mozgalom ellen), máskor úgy gondolták, hogy Európában is elképzelhető, akár az úgynevezett taktikai atomfegyverek alkalmazásával is. E részleges módosítások ellenére a „tömeges megtorlás" az amerikai imperializmus legfontosabb stratégiai doktrínája maradt.

Az amerikai stratégia ellentmondásait az ötvenes években az amerikai hadügyi politikáról megjelent elméleti írások is tükrözték. A szerzők (H. Kissinger, R. Osgood és mások) igyekeztek elméleti érveket találni annak alátámasztására, hogy a „helyi háború" az amerikai katonai-stratégiai doktrína szerves részévé válik.

A „RUGALMAS REAGÁLÁS" STRATÉGIAI DOKTRÍNÁJA

A katonai szakértők közül M. D. Taylor tábornok foglalkozott a legbehatóbban a „tömeges megtorlás" hivatalos stratégiai doktrínájának bírálatával. 1958-ban új stratégiai doktrínát dolgozott ki, amelyet a „rugalmas reagálás" doktrínájának nevezett el. Nézeteit az Eisenhower-kormány nem fogadta el, mire Taylor 1959-ben saját kérésére nyugállományba vonult.

A jövőbeli amerikai stratégia jellegére vonatkozó nézeteit 1959-ben „The Uncertain Trumpet" című könyvében foglalta össze. Véleménye szerint „a rugalmas reagálás katonai programjának kezdettől fogva egyértelműen el kell utasítania a tö-

meges megtorlás stratégiájára támaszkodást. Világosan ki kellene jelenteni, hogy az Egyesült Államok felkészül arra, hogy bárhol, bármikor, a helyzetnek megfelelő fegyverekkel és erőkkel válaszol. Ily módon visszaadjuk a háborúnak történelmi indokoltságát..."[61]

Ez a lehető legnyíltabban jellemzi a „rugalmas reagálás" stratégiájának lényegét, elénk tárja az amerikai imperializmus rendkívül veszélyes agresszív politikáját. Abból a feltevésből indul ki, hogy katonai eszközökkel befolyásolható a történelmi fejlődés, s a jelenlegi világ ellentmondásai az imperializmus javára oldhatók meg.

Taylor doktrínája jelentős változásokat tételezett fel a NATO eddigi stratégiájában is, amely „a pajzs és kard" stratégiája néven ismeretes. Taylor szerint „ez a pajzs védelmet biztosít ugyan, de manőverezési lehetőséget nem. Mostantól kezdve inkább a helyi háború erőit kell katonai stratégiánk aktív csírájának tekintenünk... Az eddigi felfogás szerint az európai és a távol-keleti szárazföldi erők alkotják azt a pajzsot, amelynek védelme alatt az Egyesült Államok atomkardjával pusztító csapást mér. Most a szerepeket fel kell cserélni. Az atomfegyverrel felszerelt megtorló erők alkotnák azt a védőpajzsot, amely elhárítja az ellenséges atomtámadás veszélyét, míg a helyi háborút megvívó haderő lenne a rugalmas kard a csapás elhárításához, a visszavágáshoz és a támadáshoz. Ezért e kard minősége új, nagyobb jelentőségűvé válik."[62]

A „rugalmas reagálás" stratégiájának érvényesítésére Taylor számos intézkedést javasolt, elsősorban a rakétafelszerelés, a rakétaelhárítás megerősítését és a szárazföldi hadsereg arányának növelését a fegyveres erők rendszerében. Igen fontosnak tartotta a „helyi háború" viseléséhez szükséges haderő növelését és megerősítését, mert — mint erről már szó volt — ebben látta a „rugalmas reagálás" stratégiájának egyik első csíráját. Továbbá javasolta a fegyveres erők újjászervezését és egy vezérkari hatáskörrel felruházott központi operatív stratégiai szerv létesítését. E program végrehajtásához Taylor a katonai kiadások jelentős növelését kérte. Véleménye szerint

[61] *Maxwell D. Taylor:* The Uncertain Trumpet. 146. old.
[62] Ugyanott, 63—64. old.

a következő öt évben az Egyesült Államoknak évente 50—55 milliárd dollár összegű katonai kiadással kell számolnia.

Taylor doktrínája bizonyos módosítások után az amerikai kormány hivatalos politikája lett. Célja, hogy megszilárdítsa az amerikai imperializmus vezető pozícióját a kapitalista világban, megerősítse az egész imperializmust, és megteremtse a feltételeket a szocialista országok és a forradalmi nemzeti felszabadító mozgalom felszámolásához. J. F. Kennedy, az Egyesült Államok akkori elnöke a Kongresszushoz intézett 1961. január 31-i üzenetében a következőket mondotta:

„Felhívtam a hadügyminiszter figyelmét, hogy értékelje át egész védelmi stratégiánkat, vizsgálja meg, hogy eleget tudunk-e tenni kötelezettségeinknek, vizsgálja meg stratégiai támaszpontjaink, katonai erőink és riasztó rendszereink hatékonyságát, sebezhetőségét és elhelyezését, hadműveleteink hatékonyságát és gazdaságosságát, jelenlegi hagyományos és nukleáris katonai erőink és haditechnikánk szervezetét és mozgékonyságát, a jelenlegi és a jövendő veszély szempontjából."

A „rugalmas reagálás" doktrínájának elfogadása nemcsak abban mutatkozott meg, hogy fő szerzőjét, Taylor tábornokot hivatalosan kinevezték a vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnökévé, hanem az állami költségvetés területén tett intézkedésekben és a fegyveres erők újjászervezésében — az évszázad legszélesebb körű átszervezésében — is.

A fegyveres erőket a stratégiai feladatok jellege szerint a következőképpen osztották fel:

1. Stratégiai ütőerők.
2. Általános rendeltetésű fegyveres erők.
3. Légvédelmi és rakétaelhárító erők.
4. Stratégiai csapatszállító erők.
5. Taktikai ütőerők.

A jelenlegi amerikai hadügyi politikának a „rugalmas reagálás" stratégiájából kiinduló fontos összetevője az „elrettentő erő" megteremtése, ami a gyakorlatban a nukleáris és termonukleáris fegyverek további felhalmozását, s korszerű hordozóik, elsősorban rakéták gyors ütemű építését jelenti.

Ezt a politikát az „ellensúly"-elmélet és a „második csapás erőinek" elmélete van hivatva indokolni. Az „ellensúly"-elmélet lényegében az „elrettentő erő" (deterrent power) kiépítésé-

nek szükségességére vonatkozó régi koncepció továbbfejlesztése. Minthogy azonban a Pentagon stratégáinak véleménye szerint a hatalmas „ellensúly" egy nukleáris konfliktusban még nem elegendő a győzelemhez, ezt az elméletet ki kell egészíteni a „második csapás erőinek" elméletével. Olyan erőkről és eszközökről van szó, amelyek túl tudják élni az ellenség első atomtámadásait. A „második csapás erőihez" tartoznak elsősorban Polaris-rakétákkal felszerelt atom-tengeralattjárók, interkontinentális ballisztikus rakéták, különösen Minuteman típusúak, a stratégiai légierő egy része.

Ezeknek az elméleteknek a gyakorlati alkalmazása egyet jelent a lázas fegyverkezés fokozásával. A közvélemény előtt ezt a politikát egy „ellenséges támadás" veszélyének hangoztatásával próbálják igazolni. De az igazi értelmét annak, amit az amerikai uralkodó körök ezzel a politikával el akarnak érni, maga Kennedy elnök világította meg Steward Alsopnak adott interjújában:

„Bizonyos körülmények között kezünkbe fogjuk venni a kezdeményezést a Szovjetunióval való atomfegyver-konfliktusban." A következtetés teljesen világos. Tehát nem az úgynevezett második csapás erőiről van szó, hanem meglepetésszerű támadásra létrehozott erőkről. Ennek megfelelően kell értékelnünk az Egyesült Államok kormányának a leszerelési kérdésekben tanúsított magatartását. Akár a nukleárisfegyver-kísérletek betiltásáról, akár az általános és teljes leszerelésről van szó, az amerikaiak makacsul ragaszkodnak az ellenőrzés követeléséhez. Ezzel az ellenőrzéssel szeretnék megkönnyíteni a katonai körök számára annak megállapítását, hogy milyen célok ellen vessék be a szocialista országokban a meglepetésszerű támadásra szánt eszközöket.

A „rugalmas reagálás" stratégiájának további fontos része az Egyesült Államok felkészítése úgynevezett korlátozott háborúk folytatására. Taylor tábornok a „rugalmas reagálás" doktrínájának fő szerzője a következőképpen definiálta a helyi háborúkat:

„A kölcsönös feltartóztatás körülményei között a helyi háborút úgy kell definiálnunk, hogy az olyan fegyveres konfliktus, melyben az Egyesült Államok léte nem forog közvetlenül veszélyben... Ez az új felfogás lehetővé tenné a fegyveres konf-

liktusokat olyan helyeken is, mint például a NATO-övezet, ami eddig lehetetlen volt."[63]

Végül szerves része a „rugalmas reagálás" stratégiájának a nyílt orientálódás az ellenforradalom exportjának legaktívabb, leghatékonyabb, legátütőbb formájára. Az amerikai uralkodó körök intenzíven képezik ki az úgynevezett különleges alakulatokat, amelyeknek fő feladata a partizánmozgalom elleni harc. Arra számítanak, hogy ezeknek az alakulatoknak a tagjai tanácsadóként fognak működni az egyes országok alakulatai mellett. Feladatuk a korrupt imperialistabarát rendszerekkel szembeni fegyveres ellenállás elfojtása lenne. Ezt a tervüket az amerikai imperialisták már meg is valósítják; szemléltető példa erre a Kubai Köztársaság, a Dominikai Köztársaság és más latin-amerikai országok elleni intervencióra szánt alakulatok kiképzése, meg a korrupt, imperialistabarát rezsimmel és az amerikai intervencióval küzdő dél-vietnami nép elleni kiterjedt háború.

A mai nemzetközi erőviszonyok közepette a „rugalmas reagálás" stratégiája igen veszélyes kísérlet a történelmi fejlődés irányának visszafordítására. E stratégia szerint az amerikai imperializmusnak a fegyveres konfliktusok egész sorára van szüksége érdekeinek megvédéséhez. Ennek közvetlen következménye a fokozott lázas fegyverkezés, amely különösen veszélyes jellegű a nukleáris rakétafegyverek korszakában, amikor véletlen folytán is kirobbanhat a háború. E politika további következménye az általános és teljes leszerelésre vonatkozó tárgyalások szabotálása.

Az amerikai militarista körök nagy erőfeszítéseket tettek, hogy meggyőzzék az amerikai és a nemzetközi közvéleményt az új amerikai katonai stratégia „ésszerűségéről", és azt a látszatot keltsék, hogy ezt a stratégiát követve csekély veszteségekkel átvészelhető egy esetleges termonukleáris háború.

McNamara amerikai hadügyminiszter szerint ennek a stratégiának a lényege az, hogy ellenséges atomtámadás esetén a feladat nem a polgári lakosságnak, hanem az ellenség fegyveres erejének elpusztítása, továbbá, hogy „visszatartja az eset-

[63] „Army, Navy, Air Force Journal", 1962. január 10.

leges ellenséget attól, hogy támadást intézzen nagyvárosaink ellen"[64].

Így akarták meggyőzni az amerikai közvéleményt arról, hogy a termonukleáris hadviselés bizonyos szabályok korlátai közé szorítható. Nagyon felelőtlen elmélet ez, és egyáltalán nem felel meg a valóságnak. Egy esetleges termonukleáris háborúban lehetetlen különbséget tenni a katonai és nem katonai célpontok között; a nagy katonai objektumok többsége ugyanis a nagyvárosok közelében van. (S ez elsősorban a sűrűn lakott Nyugat-Európára vonatkozik.)

Szovjet politikusok és katonai vezetők félreérthetetlenül kijelentették, hogy szerintük az efféle nyilatkozatok felelőtlenek és szöges ellentétben vannak a valósággal. A Szovjetunió rakéta- és nukleáris potenciáljának növekedése McNamarát is rákényszerítette arra, hogy valamelyest megváltoztassa a háború jellegére vonatkozó nézetét.

Az „US News and World Report" amerikai hetilapnak 1965. április 12-én adott interjújában McNamara elismerte, hogy az Egyesült Államok nem tud védekezni az interkontinentális ballisztikus rakéták ellen. A rakétavédelem kiépítése rendkívül költséges lenne. McNamara szerint „egy olyan rendszer létesítése, mely körülbelül 23 nagyvárosunkat védené, 15—20 milliárd dolláros beruházást igényelne, karbantartása pedig mintegy 1,5—2 milliárd dollárba kerülne évente". Egy ilyen rendszer „az emberveszteségeket a hetvenes években 125 millióról 100 millióra csökkentené", de csak akkor, ha addigra kiépülne az atomóvóhelyek hálózata. McNamara hozzátette: „Semmi olyan rendszer vagy rendszerek kombinációja nincs a láthatáron, amely biztonságos védelmet nyújtana a szovjet interkontinentális rakéták ellen."

Ezek a kijelentések mindennél meggyőzőbben mutatják a tényleges nemzetközi erőviszonyokat. A szovjet rakéta- és nukleáris fegyverek ereje döntő tényező, amely megakadályozza az imperialista hatalmak stratégáit abban, hogy a szocialista országok ellen irányuló agresszív terveiket megvalósítsák.

---

[64] „The New York Times", 1962. június 18.

A „rugalmas reagálás" doktrínája kísérlet a válságból való kijutásra. Belső ellentmondások jellemzik, amelyek lehetetlenné teszik az amerikai kormány számára teljes gyakorlati megvalósítását. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy nem veszélyezteti komolyan a békét, s nem olyan eszköz, amelyet az amerikai uralkodó körök a haladással szemben akarnak felhasználni.

Melyek a „rugalmas reagálás" stratégiai koncepció fő belső ellentmondásai?

1. A „rugalmas reagálás" stratégiája, ha teljesítenie kell azt a funkciot, amellyel szerzői felruházták, feltételezi, hogy az Egyesült Államok az új nemzetközi erőviszonyok közepette monopolisztikusan ellenőrizni fogja az egész atlanti csoportosulás nukleáris és rakétafegyvereit. McNamara 1962 júniusi szavai szerint „a közös stratégia ... hangsúlyozza az egységes tervezésnek, a végrehajtó hatalom összpontosításának és az irányítás központosításának jelentőségét. Jobb lesz, ha stratégiáink között nem lesz ellentét, nehogy meglepjen bennünket egy atomháború."

2. Ezt a stratégiát azonban olyan időszakban dolgozták ki, amikor Nyugat-Európában már volt önálló nemzeti atomerő, mégpedig Nagy-Britanniának és Franciaországnak. Az amerikai koncepció következetes megvalósítása megkövetelné, hogy a NATO-tagállamok lemondjanak saját atompotenciáljuk kiépítéséről. Az amerikai véleményt ismét McNamara tolmácsolta már említett nyilatkozatában: „független akciók elvén alapuló korlátozott atompotenciálok kiépítése nagy veszélyt rejtene magában, jelentős összegeket emésztene fel; az eszközök gyorsan elavulnának és nem lennének megbízhatóak az elhárításra".

Az amerikai uralkodó körök tisztában vannak azzal, hogy a NATO-tagok saját nukleáris erejük kiépítésével olyan eszközökre tesznek szert, amelynek segítségével az Egyesült Államokat akarata ellenére bevonhatják egy termonukleáris konfliktusba. McNamara ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Ha fő ellenségünk arra a következtetésre jutna, hogy valószínű

a nukleáris erők önálló felhasználása, megelőző csapást mérhetne rájuk. Háború esetén ezeknek az erőknek a legnagyobb atomhatalmak városainak elpusztítására való felhasználása öngyilkosságot jelentene. Fontos katonai objektumok elleni felhasználásuknak szintén nem lenne lényeges jelentősége a konfliktus végső kimenetele szempontjából. Akár egyetlen további nemzeti atomerő kiépítése is az atomfegyvereknek más országokra való kiterjesztését jelentené minden ezzel járó veszéllyel együtt." Az Egyesült Államok azonban nem érte el célját, hanem inkább arra ösztönözte nyugat-európai szövetségeseit (elsősorban Franciaországot), hogy politikájukat még alaposabban megindokolják.

3. Az amerikai stratégiai doktrína legellentmondóbb része a Nyugat-Európában elhelyezett úgynevezett taktikai atomfegyverek kérdése. Az eredeti amerikai koncepció abból indult ki, hogy egy esetleges európai fegyveres konfliktus helyi jellegű háborúra szorítkozhatna, amelyet csak hagyományos fegyverekkel vívnának meg. Helyesen úgy vélte, hogy már az úgynevezett taktikai nukleáris fegyverek felhasználása is szükségszerűen általános termonukleáris háborúba csapna át.

A „rugalmas reagálásra" vonatkozó amerikai doktrína eredeti változata a nyugatnémet kormány határozott ellenállásába ütközött. A doktrína eme részének következetes végrehajtása az amerikai nukleáris erők korlátozását jelentette volna Európában és különösen a Német Szövetségi Köztársaságban, ami a bonni kormánykörök véleménye szerint nagymértékben megnehezítette volna azt, hogy a Bundeswehr ellenőrzési jogot kapjon. A nyugatnémet kormánynak, kihasználva az amerikai politika antikommunista voltát, sikerült érvényre juttatnia a maga irányvonalát. Az amerikai taktikai atomfegyverek arzenálját Európában nem korlátozták, hanem ellenkezőleg, kibővítették.

Az amerikai stratégia belső ellentmondását szemléltetően jellemzi H. Kissinger:

„Az Egyesült Államok stratégiai doktrínája jelentős belső ellentmondást mutat a taktikai nukleáris fegyverek tekintetében, amelyeket korábban a kontinensen levő katonai felszerelés kulcsfontosságú elemének tekintettek. Egyrészt a kontinensen levő taktikai nukleáris fegyverek mennyiségét lényegesen,

a Pentagon hivatalos becslése szerint körülbelül 60 százalékkal, emelték. Másrészt a taktikai nukleáris fegyverek nem felelnek meg a kormány stratégiai koncepciójának, mert a fronton levő egységek kezében rendkívül nehezen rendelhetők alá központi parancsnokságnak és ellenőrzésnek, amelyet viszont az új doktrína feltételez."[65]

Az európai NATO-stratégia kialakítására gyakorolt nyugatnémet befolyás a „rugalmas reagálás" doktrínájának bejelentése után még fokozódott. Ez különösen az „előretolt védelem" katonai-stratégiai doktrínájának megfogalmazásában mutatkozott meg. Ezt a doktrínát Lemnitzer amerikai tábornok, a NATO európai főparancsnoka hirdette meg 1963. szeptember 1-én a parancsnoksága alá tartozó területre. Ez a koncepció azzal számol, hogy Európában korlátozott háborúra kerül sor, amelyet a NATO parancsnokságának elképzelései szerint mind hagyományos, mind pedig atomfegyverekkel kell folytatni. Ennek megfelel az európai NATO-hadseregek struktúrája és felszerelése is. Lemnitzer tábornok kijelentése szerint „fegyveres erőink túlnyomó többsége két képességgel rendelkezik. Más szavakkal ez azt jelenti, hogy mind a hagyományos, mind pedig az atomháborúra fel vannak szerelve."

A NATO nyugat-európai atompotenciálja jelentős. Fennáll az a veszély, hogy a két európai csoportosulás — a NATO és a Varsói Szerződés — határán kiprovokált részleges konfliktus világméretű termonukleáris konfliktusba csap át, hiszen az atomkonfliktusnak Európára való korlátozása a jelenlegi feltételek között elképzelhetetlen.

A nyugati sajtó adatai szerint 1964 végén a Német Szövetségi Köztársaság, Nagy-Britannia, Olaszország, Görögország és Törökország területén ezer atomfegyverrel felszerelt egység volt. Ezek a fegyverek, amelyek mindegyikének — a legkisebb töltetektől egészen az atombombáig — nagyobb a pusztító ereje, mint a Hirosimára és Nagaszakira ledobott atombombáké, az amerikai hadsereg ellenőrzése alatt állnak, s elméletileg nem használhatók fel az Egyesült Államok elnökének beleegyezése nélkül. Csakhogy a NATO minden hadserege, beleértve a nyugatnémet Bundeswehrt is, gyakorlatozik

[65] *Henry A. Kissinger:* The Troubled Partnership. 102. old.

az atomfegyverekkel és készül esetleges felhasználásukra. A NATO fő támadó erejét Közép-Európában az Egyesült Államok 7. hadserege és a Bundeswehrnek a NATO parancsnokságához beosztott 12 hadosztálya képezi. Ezek a haderők kitűnően gépesítettek és nagy mennyiségű rakétával vannak ellátva.

Az új amerikai stratégiai doktrína egyes következtetéseit valamennyi nyugat-európai ország közül a brit kormány igyekszik leginkább érvényre juttatni. Erre egyrészt stratégiai, másrészt gazdasági megfontolások késztetik. Nagy-Britannia az NSZK-ban az 1965-ben 51 ezer főnyi rajnai hadsereget azoknak a kötelezettségeknek alapján tartja fenn, amelyeket az 1954-es párizsi egyezményekkel kapcsolatban vállalt. Közben a brit kormányt mind az amerikai, mind a nyugatnémet katonai körök állandóan bírálják amiatt, hogy kisebb létszámú haderőt tart az NSZK-ban, mint amennyit vállalt. A rajnai hadsereg fenntartása rendkívül költséges, s ráadásul a költségek a korszerűsítési kiadások miatt állandóan emelkednek is. A brit fizetési mérleget évente 80—90 millió fonttal terhelik meg. A nyugatnémet hozzájárulás e haderő fenntartásához viszonylag alacsony, s hosszú és nem túlságosan gyümölcsöző tárgyalásokkal jár.

A brit kormány éppen ezért igyekezett kihasználni az amerikai stratégiában bekövetkezett változásokat. Hivatalos dokumentumában, a honvédelemről szóló 1965. évi Fehér Könyvben mondta ki először hivatalosan, hogy nézete szerint Európában nem kell számolni a két rendszer közötti széles körű konfliktussal. „Nemzetünk számára az egyetlen közvetlen veszély a Kelet és Nyugat közötti konfliktusból fakadó atomháború lenne. Ez a kölcsönös feltartóztatás körülményei között jelenleg csaknem teljesen kizárt, s ha figyelembe vesszük azt az óriási kockázatot, amely bármilyen konfliktus következtében keletkezne Európában, akkor a szándékos agresszió még korlátozott keretek között is kevéssé valószínű." Sajtójelentések szerint a brit kormány ragaszkodik ahhoz, hogy a NATO európai stratégiai tervezésében változások legyenek. Sőt a brit hivatalos körökben olyan jelek is mutatkoztak (elsősorban Wilson és Healey 1965 márciusában modott alsóházi beszédeiben), hogy megfontolás tárgyává tették a NATO nyugat-euró-

pai taktikai légvédelmi erőinek denuklearizálását. Az atlanti parancsnokság és főként a Német Szövetségi Köztársaság nyomására a brit kormány egyelőre eltekintett ettől.

4. A „rugalmas reagálás" koncepciója sajátos munkamegosztást tételez fel az Egyesült Államok és a NATO nyugat-európai tagországai között. Az Egyesült Államoknak az úgynevezett elrettentő eszközökre (nukleáris és rakétafegyverekre), a nyugat-európai országoknak ütőképes hagyományos erők kiépítésére kell összpontosítaniuk erejüket. Valójában tehát a feladatoknak olyan megosztásáról van szó, amilyent az Egyesült Államok 1949-ben a NATO kiépítésének kezdeti stádiumában képzelt el, márpedig azóta a körülmények alaposan megváltoztak, az Egyesült Államok szerepe csökkent, Nyugat-Európáé növekedett a NATO-ban.

Az új amerikai stratégiai elgondolások szerint a „pajzs" és a „kard" szerepe felcserélődött. A Kennedy amerikai elnök és Macmillan brit miniszterelnök által 1962 decemberében aláírt nassaui közlemény a nukleáris fegyvereket nevezi „pajzsnak", a hagyományos fegyvereket pedig „kardnak". Az amerikaiak ennek során a NATO nyugat-európai országokban levő hagyományos erőinek növelését irányozták elő. A nyugat-európai országokat azonban az amerikai érvek nem győzték meg, ellenállnak az amerikai nyomásnak, s nem hajlandók növelni hagyományos erőiket.

Az amerikai stratégiai doktrínában bekövetkezett változások éles ellentéteket idéztek elő a NATO-ban. Az Egyesült Államoknak nem sikerült rákényszerítenie doktrínáját nyugat-európai szövetségeseire, s ez a NATO-ban végbement gyökeres változásokról tanúskodik. Tehát a hatvanas évek közepén az atlanti paktum egységes szövetséges stratégia nélküli katonai csoportosulás, egyes fő kérdésekben homlokegyenest különböző nemzeti stratégiák összessége.

TERV A NATO SOKOLDALÚ NUKLEÁRIS EREJÉNEK MEGTEREMTÉSÉRE

Az Egyesült Államok és a nyugat-európai országok közötti fő ellentmondás a NATO-ban a stratégiai döntés problémájára, szűkebb értelemben az atomfegyverek felhasználásával kapcso-

latos döntés problémájára összpontosul. Az Egyesült Államok a megoldást az atomfegyverek monopolisztikus birtoklásában látja, de az újonnan kialakult helyzetben nem hagyhatja teljesen figyelmen kívül szövetségeseinek követeléseit.

Ennek az ellentmondásos helyzetnek a következménye az amerikai kormány bonyolult manővere is. Egyrészt továbbra is igyekszik megtartani a stratégiai döntés monopóliumát, másrészt bizonyos engedményeket tesz nyugat-európai partnereinek mellékes kérdésekben. Ezeket az engedményeket azonban elvi jellegű engedményeknek tünteti fel.

Az amerikai kormány például atomtöltetek célba juttatására alkalmas rövidebb hatótávolságú rakétákat adott egyes NATO-tagállamoknak, de az atomtöltetek ellenőrzését fenntartotta magának. Beleegyezését adta olyan általános irányelvek kidolgozásához, amelyek szerint a NATO-nak háború esetén atomfegyvert kell alkalmaznia, bizonyos információkat adott a tagországoknak az atomfegyverekről. Beleegyezett továbbá abba, hogy a SACEUR (a NATO európai főparancsnoksága) képviselői az amerikai stratégiai légierő parancsnokságával együtt koordinációs tervet dolgozzanak ki háború esetére a NATO és az Egyesült Államok nukleáris és rakétaerejének felhasználására vonatkozólag (az Egyesült Államoknak a NATO-parancsnokság alá nem tartozó erőiről van szó).

Az amerikai kormány az Egyesült Államok és a nyugat-európai országok közötti ellentétek áthidalásának legjelentősebb eszközét „a NATO sokoldalú nukleáris erejére" vonatkozó tervben (MLF) látta.

Az MLF-terv az amerikaiak NATO-politikájának egyik fő céljaként szerepelt 1963 február, de Gaulle vétója után, amely megakadályozta Nagy-Britannia csatlakozását az Európai Gazdasági Közösséghez. H. Kissinger értékelése szerint: „Az Egyesült Államok részben azért összpontosította erejét a nukleáris ellenőrzés problémájára, mert úgy vélte, hogy a francia kihívás összekapcsolja a politikai autonómiát a nukleáris függetlenséggel, részben pedig azért, mert félt a német nemzeti nukleáris programtól és a francia—német nukleáris együttműködéstől."[66]

[66] Ugyanott, 128. old.

Az MLF-terv eredeti változatán 1960-ban kezdtek dolgozni. A külügyminisztérium tanulmányi csoportja, amelyet R. R. Bowie vezetett, benyújtotta a 4. atomhatalom létrehozására vonatkozó javaslatát, amelyet Herter 1960 decemberében a NATO Tanácsa elé terjesztett tanulmányozás végett.

A Kennedy-kormány kezdetben nem tulajdonított nagy jelentőséget ennek a javaslatnak. Inkább olyan eszközként akarta felhasználni, amelynek segítségével elérheti az európai tagországoknál a hagyományos erők növelését. Az elképzelés egészen egyszerű volt: az MLF-et akkor hozzák létre, ha majd a nyugat-európai tagországok beleegyeznek az amerikai stratégiai doktrína egyik fő követelésébe, a szerepek megfelelő felosztásába.

Az amerikai kormány azonban úgy döntött, hogy még e fontos feltétel teljesítése előtt megvalósítja az MLF létrehozására irányuló tervet. Ennek egyik oka az volt, hogy az amerikai kormány elhatározta a Skybolt típusú rakéták gyártásának leállítását. A Nagy-Britanniával kötött korábbi megállapodás szerint ezek a rakéták szolgáltak volna a brit stratégiai légierőnek a brit nukleáris fegyverek célba juttatására.

Az amerikai kormány úgy döntött, hogy a helyzetet és az Egyesült Államok gyakorlati monopóliumát a legkorszerűbb hordozórakéták gyártására használja fel, s rákényszeríti a brit kormányra a „rugalmas reagálás" koncepcióját, amelynek szerves része volt, az egész szövetség stratégiai és nukleáris rakétafegyvereinek az Egyesült Államok által történő monopolisztikus ellenőrzése.

Az első politikai dokumentum, amelyben a sokoldalú nukleáris erőről említés történik a Kennedynek az Egyesült Államok elnökének és Macmillan brit miniszterelnöknek 1962 decemberi nassaui tárgyalásairól kiadott közlemény volt. A dokumentum azonban számos olyan megfogalmazást tartalmazott, amelyeket szerzői különbözőképpen magyarázhattak, s amelyek a szövetségen belül hosszú ideig tartó vitákra vezettek. A helyzetet találóan jellemzi H. Kissinger: „A nassaui megállapodás rendkívül kétértelmű dokumentum, azt a törekvést tükrözi, hogy a szövetség rendelkezésére álló összes nukleáris erők integrációjára vonatkozó amerikai követelést össze kell egyeztetni a bizonyos fokú függetlenség megőrzésére irányuló brit

kívánsággal. Az Egyesült Államok vállalta, hogy Polaris-rakétákat szállít Nagy-Britanniának. Nagy-Britanniának tengeralattjárókat kellett építenie és atomfejeket szállítania. Az amerikai rakétákkal és brit atomfejekkel felszerelt brit tengeralattjárókat viszont a »sokoldalú« NATO-erőhöz kellett beosztani, amelynek megteremtésére az Egyesült Államok és Nagy-Britannia vállalkozott, s amelynek magában kellett volna foglalnia brit bombázó kötelékeket, amerikai Polaris-rakétákat és különféle európai taktikai erőket. Egy további cikkely kimondja, hogy mindkét kormány célja »a NATO sokoldalú erejének kifejlesztése, a többi atlanti szövetségessel való állandó tanácskozás alapján«. Nagy-Britannia kötelezte magát, hogy nukleáris erőit »a nyugati szövetség nemzetközi védelmének céljára« fogja felhasználni, kivéve »ha életbevágó nemzeti érdek a tét«. Hasonló fenntartást találunk abban a megállapításban, mely szerint a két kormány egyetértett abban, hogy a nyugati védelem »oszthatatlan és... hogy minden válság vagy veszély közepette ez az egység biztosítja legjobban a Nyugat védelmét«. Végül Nagy-Britannia és az Egyesült Államok megállapodtak abban, hogy a NATO-nak a nukleáris »pajzson« kívül nem nukleáris »karddal« is kell rendelkeznie, s így megfordították a NATO hagyományos katonai koncepcióját."[67]

Jelentős problémák keletkeztek a „sokoldalú" fogalom magyarázatával kapcsolatban. Nagy-Britannia azt állította, hogy ez a fogalom a nemzeti kontingenseknek a NATO-hoz való beosztását (assignment) jelenti, ezzel szemben az Egyesült Államok kijelentette, hogy vegyes legénységű tengeri haderőről van szó.

A sokoldalú nukleáris erő létrehozására vonatkozó terv megtárgyalása nagyon lassan haladt előre. Az Egyesült Államok furcsa helyzetbe került. Egyfelől nagy erőfeszítéseket tett a NATO sokoldalú nukleáris erejének megteremtésére és az egységes stratégiai ellenőrzési rendszer megteremtésére, másfelől a Kelet és a Nyugat közötti tárgyalásokban, a délkelet-ázsiai háborúban vagy a fegyverkezés ellenőrzésének kérdésében többé-kevésbé egyoldalúan és önállóan járt el.

Igen élénken érdeklődött a NATO sokoldalú nukleáris

[67] Ugyanott, 82. old.

erejére vonatkozó terv iránt a nyugatnémet kormány. De Gaulle francia elnök ezzel szemben 1963 januárjában kijelentette „hogy ez a dolog technikai szempontból nem időszerű számunkra ... Eszközeinket idegen parancsnokság alatt levő sokoldalú haderőbe adni azt jelentené, hogy szembefordulunk honvédelmünk és politikánk alapelvével."

Számottevő ellenállásba ütközött a terv Nagy-Britanniában is. A brit álláspont nagyon bizonytalan volt. A NATO kisebb tagországai nyílt bizalmatlansággal fogadták a tervet.

A szocialista országok az MLF-tervet kezdettől fogva határozottan elítélték. Olyan eszköznek tekintették, amelynek segítségével a nyugatnémet kormánykörök biztosítani akarják az atomfegyverek ellenőrzését. Nyomatékosan hangsúlyozták, hogy megvalósítása fokozná az európai feszültséget, s a szocialista országokat arra kényszerítené, hogy megtegyék a szükséges intézkedéseket saját védelmük biztosítására.

Az eredeti terv szerint a sokoldalú nukleáris erő amerikai Polaris-rakétával felszerelt és a NATO parancsnoksága alá helyezett tengeralattjáró-flottából állt volna. A Német Szövetségi Köztársaság nyomására az amerikai katonai körök megváltoztatták az MLF-tervet. Az új változat szerint a sokoldalú nukleáris erő körülbelül 200 Polaris-rakétával felszerelt mintegy 25 hadihajóból állna. A tízezer tonna vízkiszorítású, nagy sebességre képes hajók, amelyeket a vállalkozásban részt vevő országokból kikerült legénység kezelne, s amelyek kereskedelmi hajókra hasonlítanának, sokat tartózkodnának a víz alatt és állandóan változtatnák helyüket.

A NATO sokoldalú nukleáris erejének kiépítésével kapcsolatos költségek nagyon magasak. Becslések szerint az első tíz évben elérik a négymilliárd dollárt. A két legfontosabb résztvevő az Egyesült Államok és a Német Szövetségi Köztársaság. Az Egyesült Államok a költségek 40 százalékát, a Német Szövetségi Köztársaság 30—40 százalékát, a fennmaradó részt pedig a többi résztvevő fedezné.

1964-ben amerikai nyomásra már megtörténtek az első lépések, jóllehet az MLF-re vonatkozó megállapodásnak még nyoma sem volt. Júliusban az Egyesült Államok-beli Norfolk kikötőből kifutott a Biddle (Claude Ricketts) amerikai torpedóromboló a vegyes legénység gondolatának kipróbálására.

A 336 tagú legénység fele amerikai (10 tiszt és 155 matróz), a második legnagyobb kontingenst a Német Szövetségi Köztársaság adja (2 tiszt és 47 matróz). A kísérleti hajózásban hét állam tengerészei vettek részt.

Az MLF-terv viszonylag kis visszhangra talált a NATO-ban, s lényegében hozzájárult a szövetségi kötelékek lazulásához. Az előzetes tárgyalásokon a 15 tagországból csak 8 vett részt, s ezek is csak akkor, amikor biztosítékot kaptak, hogy a részvétel semmiképpen sem kötelezi őket az MLF-be való belépésre. Az MLF-tervvel kapcsolatban elutasító álláspontot foglalt el Norvégia, Dánia és Izland. Kanada is elutasította a tervben való részvételt, amit 1964. november 6-án a kanadai alsóházban P. Martin külügyminiszter erősített meg. A belga kormány az utolsó pillanatban (1964. március 5-én) utasította vissza Belgium részvételét a Biddle (Claude Ricketts) torpedóromboló kísérleti hajózásában. A görög és a török kormány megígérte a részvételt, Törökország azonban 1965 januárjában visszavonta ígéretét. Olaszország álláspontja nem volt világos. W. Lippmann szerint: „Az olasz kormány gyűlöli azt a gondolatot, hogy igent mondjon, és szeretne bátorságot meríteni ahhoz, hogy nemet mondjon."

Jóllehet mind az Egyesült Államok, mind a Német Szövetségi Köztársaság azon fáradoztak, hogy az MLF-re vonatkozó megállapodás 1964 végéig aláírásra készen álljon (amint ez Johnson és Erhard 1964. június 12-i nyilatkozatában szerepelt), a NATO-n belüli éles ellentmondások miatt nem sikerült elérni céljukat.

Ebben nagyon fontos szerepe volt Franciaországnak, amely 1964 novemberéig várakozó magatartást tanúsított. 1964. november 3-án azonban a francia külügyminiszter bejelentette a parlamentben, hogy az MLF-terv megvalósítása szakadáshoz vezethet a NATO-ban. Két nappal később a francia miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy Franciaország a MLF-tervet „Európával szemben destruktívnak, néhány más országgal szemben provokatívnak, s végül többé-kevésbé Franciaország ellen irányulónak" tekinti.

Új momentumokat vitt a tárgyalásokba a brit munkáspárti kormány. 1964 decemberében hivatalosan ismertette saját javaslatát az „atlanti atomerő" létrehozására. A brit terv szerint

az atlanti atomerő brit stratégiai bombázókból, Polaris-rakétákkal felszerelt brit tengeralattjáró-flottából, hasonló számú amerikai tengeralattjáróból és „vegyes legénységi erőkből állna, amelyekben atomfegyverekkel nem rendelkező hatalmak is részt vehetnének". A brit javaslat szerint, az „atlanti atomerő" egyetlen parancsnokság alatt állna, amelyben minden részt vevő ország helyet kapna. Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és részvétele esetén Franciaország vétójoggal rendelkezne.

A brit elképzelések világosak. Nagy-Britannia igyekszik növelni szerepét az „atlanti nukleáris erőben", s ugyanakkor gyengíteni a Német Szövetségi Köztársaságét, amelyet „atomfegyver nélküli hatalomnak" nevezett, s nem ismerte el vétójogát az atlanti nukleáris flottában. A lényeg azonban az, hogy a brit elképzelés szerint a Német Szövetségi Köztársaság részt venne a közös nukleáris erőben, s ily módon megnyílna az út a német militarizmus előtt az atomfegyverek ellenőrzéséhez. Ebben rejlik a javaslat veszélyessége, nem beszélve arról, hogy reális lehetőség van arra is, hogy a Német Szövetségi Köztársaság és az Egyesült Államok nyomására Nagy-Britannia megváltoztatja javaslatát.

A brit javaslat, ahelyett hogy megoldotta volna, inkább tovább mélyítette a NATO belső ellentéteit. Franciaország számára elfogadhatatlan volt, de bírálták még a Német Szövetségi Köztársaságban is, mert nem elégítette ki teljesen a nyugatnémet militarista körök törekvéseit.

Az Egyesült Államok igyekezett kiutat találni a helyzetből. A NATO-tagországok hadügyminiszereinek ülésén, amelyet 1965 május végén és június elején tartottak meg Párizsban, McNamara amerikai hadügyminiszter javaslatot terjesztett elő egy nukleáris kérdésekkel foglalkozó szűkebb, négy-öt tagú bizottság megalakítására. A záróközlemény megállapítja: „annak a javaslatnak, amely szerint a konzultációt meg kell javítani és az érdekelt szövetséges országokat be kell vonni a nukleáris erők, köztük a stratégiai erők, tervezésébe, további megvitatás tárgyát kell képeznie". Az ellentétek azonban ezzel sem oldódtak meg, Franciaország elutasította az amerikai javaslatot.

1961 után, amikor az Egyesült Államokban a Demokrata Párt került hatalomra, Franciaországban olyan politikai és stratégiai koncepciók bontakoztak ki, melyeknek célja Franciaország nagyhatalmi szerepének felújítása és megerősítése. 1961-től kezdve a francia NATO-politikában az előző három évvel szemben jelentős változás figyelhető meg. Míg 1958 és 1961 között a francia kormány de Gaulle vezetésével a fő nyugati nagyhatalmak — az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország — külpolitikájának koordinálásán fáradozott, addig 1961 óta a francia politika ezt a szempontot már nem hangsúlyozza, és túlnyomórészt egyoldalú akciókhoz folyamodik.

A NATO újjászervezésére vonatkozó francia követeléseket de Gaulle francia elnök fogalmazta meg Kennedy párizsi látogatása előtt, 1961. április 14-én tartott sajtókonferenciáján:

„Nem az atlanti szövetség létének, hanem jelenlegi szervezetének kérdésére gondolok. Mindenki tudja, hogy szükség van változtatásra, s ami a változtatást illeti, szerintem három alapvető szempontot kellene figyelembe venni. Először az európai nemzeteknek saját védelmükhöz való jogát és kötelességét. Nagy állam nem tűrheti, hogy sorsáról más állam döntsön, bármennyire baráti államról van is szó . . . Másodszor. Tisztázni kell a két nyugati atomhatalom rendelkezésére álló atomfegyverek felhasználásának kérdését, továbbá általában fegyverzetük felhasználásának kérdését. A kontinentális európai államoknak, amelyek sokkal inkább ki vannak téve a veszélynek, pontosan tudniuk kell, hogy milyen fegyverzettel és milyen feltételek alapján vívnák meg a közös harcot tengerentúli szövetségeseik. S végül harmadszor. Attól kezdve, hogy létrejött az atlanti szövetség, a háborús veszély nem korlátozódik Európára, hanem kiterjed az egész világra, különösen Afrikára és Ázsiára. Ahhoz, hogy ilyen feltételek között a szövetség fennmaradjon, minden új területet fel kell ölelnie. Ellenkező esetben megrendülne tagjainak elengedhetetlenül szükséges szolidaritása. Ha viszont felölel minden területet, akkor felül kell vizsgálnia szervezetét, amely nem felel meg az Európán kívüli feladatoknak."

A francia kormánynak az amerikai kormánnyal való tárgyalások során nem sikerült egyetlen pontban sem haladást elérnie. Ezért a francia kormány 1961-től kezdve jelentős mértékben megváltoztatta taktikáját, s egyoldalú akciókhoz, a kész tények politikájához folyamodott. Közben maximálisan kihasználta azt, hogy az amerikai NATO-stratégia számára Franciaország kulcsfontosságú. Franciaország nélkül ugyanis a NATO elveszíti értelmét.

Franciaországnak a NATO-n, helyesebben az imperialista táboron belüli önálló eljárását néhány tényező megkönnyítette. Franciaország 1962-ben befejezte az algériai nép ellen vívott kimerítő gyarmati háborút. Gazdasági helyzete megjavult, ugyanakkor az Egyesült Államoknak — a NATO fő tagjának — helyzete a NATO-ban állandóan gyengült.

A francia kormány néhány kérdésre összpontosította tevékenységét: először, kidolgozta az „európai Európa" koncepciót, másodszor, saját nukleáris ütőerejének kiépítésére orientálódott, harmadszor, lényegesen fokozta diplomáciai aktivitását, mindenekelőtt a szocialista és a fejlődő országok irányában.

Az „európai Európa" koncepció következetesen a konföderáció elvéből, az államok együttműködésének elvéből indul ki. De Gaulle 1960. szeptember 5-i sajtókonferenciáján elhangzott szavai szerint „elképzelni, hogy lehetséges kialakítani valamit, ami hatékony a cselekvés szempontjából, s amivel a nemzetek az állami keretekre való tekintet nélkül egyetértenének, merő ábránd. Természetesen mielőtt az európai probléma alapos és teljes megoldásához hozzálátnánk, létre lehet hozni bizonyos többé-kevésbé nemzeteken kívüli szervezeteket. Ezeknek a szervezeteknek lenne bizonyos technikai értékük, nem lenne azonban és nem is lehetne tekintélyük, s így politikai hatékonyságuk sem."

Az államok közti együttműködés és megállapodás elvének hangsúlyozása az integrációs elv megalkuvás nélküli kritikájával és elutasításával párosult, a NATO-ra és általában Nyugat-Európára vonatkozólag egyaránt. A francia nézet szerint az integráció elve az európai államok (különösen Franciaország) befolyásának korlátozását és az Egyesült Államok befolyásának növelését feltételezi.

A nagyhatalmi státus felújítására irányuló erőfeszítések szer-

ves része volt a francia atomütőerő módszeres kiépítése. Az algériai gyarmati háború befejezése után megerősítették az európai hadsereget, ezzel szemben nem erősítették meg a NATO-parancsnokság alá tartozó alakulatokat. A francia hadseregben 1962 után végrehajtott gyökeres újjászervezés a francia stratégiai doktrínából indult ki, és szöges ellentétben volt az új amerikai doktrínával, a „rugalmas reagálás" doktrínájával.

A francia fegyveres erők újjászervezésére vonatkozó tervek abból indultak ki, hogy a fő láncszem a stratégiai atomerő lesz. További láncszemek az úgynevezett intervenciós erők, s végül a területek hadműveleti védelmének fegyveres alakulatai.

A stratégiai atomerő (force de frappe) építése során a francia kormány az első és később a második „nemzedék" fokozatos kiépítését tervezi. Az első nemzedék ötven francia atombombákkal felszerelt Mirage IV bombázóból fog állni, 1968—1969-től kezdve épül majd ki a második nemzedék, amelyet francia gyártmányú hidrogénbombával és rakétával szerelnek fel. Üzembe helyeznek a terv szerint három tengeralattjárót, fedélzetükön egyenként 16 rakétával. Az első tengeralattjárót 1969-ben adják át rendeltetésének.

Messmer francia hadügyminiszter világosan jellemezte a stratégiai atomerő célját: „elrettentést szolgáló eszközeink számára az egyedüli célpontok nagyvárosok lehetnek. Abszurdum lenne célpontokat szétszórt ellenséges kilövőhelyekben keresni."[68]

A francia fegyveres erők másik alkotóeleme, az úgynevezett intervenciós erők, hat hadosztálynyi olyan szárazföldi, tengeri és légi egységekből tevődnek össze, amelyeket gyorsan be lehet vetni Európában vagy Európán kívül. A terv szerint 1970-től kezdve francia atomfegyverekkel szerelik fel őket.

A francia fegyveres erők harmadik alkotóeleme a területek hadműveleti védelmének fegyveres alakulatai, amelyek a szárazföldi hadsereg és a légierő alakulataiból tevődnek össze, s már békeidőben is fennállnak. Háború esetén mozgósítás útján jelentősen ki kell szélesíteni őket. A terv csak hagyományos fegyverekkel való felszerelésüket irányozza elő.

A francia kormány, az önálló atomütőerő kiépítésének poli-

[68] „Revue de la défense nationale", 1963 május

tikájából kiindulva határozottan elutasította a NATO sokoldalú nukleáris erejének megteremtésére irányuló terveket. De Gaulle 1963. január 14-i nyilatkozata szerint „Franciaországnak, szemben a Kennedy-tervvel, amely a multilaterális erők létrehozására irányul, eltökélt szándéka, hogy atomfegyvere lesz önálló nemzeti védelme érdekében. A briteknek az Egyesült Államok segít tengeralattjárók és atomfegyverek létrehozásában. Ilyen segítséget nekünk sohasem ajánlottak fel, igaz, hogy nem is kértünk. Ha messze van is még, eljön a nap, amikor mi is rendelkezünk majd atom-tengeralattjárókkal és atomtöltetekkel. De ha rendelkezni fogunk velük, mit fognak érni a Polaris-rakéták?"

A NATO átszervezésére vonatkozó javaslatainak elutasítása után a francia kormány következetesen olyan politikát folytat, amely gyengíti e csoportosulást az Egyesült Államok hegemóniáján alapuló jelenlegi formájában. Politikáját azzal indokolja, hogy az Egyesült Államok sebezhetőségének következtében az amerikai kormány mindenekelőtt a maga területét igyekszik megvédeni az atompusztulástól, s Nyugat-Európa területét csupán másodrendű jelentőségűnek tartja. Ezt a nézetet igazolta a karib-tengeri válság idején folytatott amerikai politika; akkor az Egyesült Államok teljesen önállóan cselekedett, s egyáltalán nem volt tekintettel európai szövetségeseinek véleményére.

Az 1963. július 29-i sajtókonferencián de Gaulle megismételte ezeket az érveket, és közölte, milyen következtetéseket von le ebből a francia politika a NATO-t illetően.

„Tekintettel arra, hogy az oroszok jelenleg olyan eszközökkel is rendelkeznek, amelyekkel elpusztíthatják a világot és elsősorban az Újvilágot, egészen természetes, hogy Amerika saját védelmét tekinti fő célnak az esetleges konfliktusban, s nincs szándékában atomfegyverekkel közbelépni a többi terület, különösen Európa védelmére ... Ez egyébként egyik oka annak, hogy Franciaország saját atomfegyverekkel látja el magát. Ez a francia kormány szempontjából jelentős változtatásokat tesz szükségessé a szövetségben való részvételünk módozatainak feltételeit illetően, mivel *ezt a szervezetet olyan integráció alapján építették ki, amely ma már számunkra érvénytelen.*" (A szerzők kiemelése.)

A francia kormánynak ez a magatartása néhány konkrét akcióban is megmutatkozott. 1964 júliusában a „Revue de la défense nationale" francia katonai lapban Ailleret tábornok cikket írt, és kifejtette, miért áll szemben Franciaország elvi alapon a „rugalmas reagálás" amerikai stratégiájával, s miért ragaszkodik továbbra is a „tömeges megtorlás" doktrínájához. Ide tartozik az is, hogy Franciaország 1965-ben nem vett részt a NATO-országok közös gyakorlatán.

Franciaország álláspontja mindenekelőtt az Egyesült Államokban és Nyugat-Németországban számos találgatásra adott okot. Olyan elképzelések sem hiányoztak, hogy Franciaország 1969-ben kilép a NATO-ból. Az atlanti körök aggályait tovább fokozta de Gaulle-nak 1965. szeptember 9-i sajtókonferenciáján tett nyilatkozata:

„Igaz, hogy sok területen nyomós okaink vannak arra, hogy társuljunk másokkal, de ebben az esetben is meg kell őriznünk teljes cselekvési szabadságunkat. Számunkra arról van szó, hogy ne kerüljünk semmilyen függőségbe. Éppen ezért mindaddig, amíg Európa védelme szempontjából szükségesnek fogjuk tartani a nyugati népek szolidaritását, szövetségesei maradunk szövetségeseinknek; de mihelyt lejár az annak idején magunkra vállalt kötelezettségek érvénye — vagyis 1969-ben —, megszűnik integrációnak nevezett alárendelt helyzetünk, amelyet az Észak-atlanti Szerződés Szervezete teremtett, s amely mások kezébe adja sorsunkat."

Jelenleg a NATO-ban folytatott francia politika az egyik legjelentősebb tényező, amely akadályozza e katonai csoportosulás integrációját. A francia politikának azért van nagy befolyása, mert objektív tényezőkre, nevezetesen a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésére támaszkodik, amely jelenleg az Egyesült Államok — a szövetség vezető hatalma — rovására, s Nyugat-Európa javára megy végbe.

A GAZDASÁGI ELLENTÉTEK A NATOBAN

Az észak-atlanti szövetséget lényegesen gyengítő ellentétek további csoportját képezik a nyugat-európai integráció fejlődésének következményei.

A nyugat-európai „integráció" folyamata gazdasági és politikai tényezők kölcsönhatásának eredménye. A politikai tényező — az imperialista burzsoázia azon erőfeszítése, hogy hatékony eszközt teremtsen a szocializmus és általában a forradalmi mozgalom elleni harchoz — a termelőerők internacionalizálásának objektív tendenciájára támaszkodik. A nyugat-európai integráció ebben az értelemben az imperialista burzsoázia arra irányuló kísérlete, hogy összhangba hozza a kisajátítás magántőkés formáját a termelőerők fejlődésével, amelyek túlnőttek a nemzeti határokon.

A nyugat-európai integráció fejlődése akkor érte el csúcspontját, amikor 1957. március 25-én Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Hollandia, Belgium és Luxemburg kormánya aláírta az Európai Gazdasági Közösségre (Közös Piac) és az Európai Atomenergiai Szövetségre (Euratom) vonatkozó római szerződéseket. Ezek a szerződések azonban nem küszöbölték ki az imperialisták közötti ellentéteket. Továbbra is ellentétei voltak ennek az integrációs csoportosulásnak Nagy-Britanniával és a többi nyugat-európai országgal, és fennmaradtak az ellentétek az Európai Gazdasági Közösség és az Egyesült Államok között is. De nem szűntek meg a „hatok" belső ellentétei sem.

A Közös Piac megteremtésére irányuló fejlődést mindenekelőtt a brit uralkodó körök figyelték nyugtalanul. A brit kormány, hogy semlegesítse az Európai Gazdasági Közösség gazdasági és politikai befolyását, 1956 végén tervet dolgozott ki egy úgynevezett szabadkereskedelmi övezet megteremtésére, amely magában foglalja az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetének országait, vagyis mind Nagy-Britanniát, mind az Európai Gazdasági Közösséghez tartozó országokat. Ez a terv maximálisan figyelembe vette a brit gazdasági érdekeket. Az Európai Gazdasági Közösséghez tartozó országok, mindenekelőtt Franciaország ellenállása miatt azonban nem sikerült megvalósítani.

Nagy-Britannia kormánya, miután nem sikerült megvalósítania a „szabadkereskedelmi övezet" megteremtésének eredeti tervét, 1959-ben hozzálátott az úgynevezett kis szabadkereskedelmi övezet (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) létrehozásához. A szervezet tagjai Nagy-Britannián kívül Svédország,

Norvégia, Dánia, Ausztria, Svájc, Portugália s 1961 óta Finnország mint társult tag. Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás fő célja brit elképzelések szerint, hogy nyomást gyakoroljon az Európai Gazdasági Közösség országaira, és engedékenységre kényszerítse őket a brit javaslatok iránt. Ám az akkori brit kormány már 1960-ban arra a következtetésre jutott, hogy ez az eljárás nem hozza meg a kívánt eredményeket. Nagy-Britannia egyre nyilvánvalóbban elszigetelődött Nyugat-Európában. Ki volt téve az Egyesült Államok és az Európai Gazdasági Közösséghez tartozó országok egyre növekvő nyomásának. Ezek azt akarták, hogy mondjon le az önálló gazdasági csoportosulás megteremtéséről, és csatlakozzék a Közös Piachoz. Ráadásul a legbefolyásosabb brit monopoltőkés körök is e mellett a megoldás mellett szálltak síkra, mert arra számítottak, hogy a kibővített Közös Piac keretén belül eredményesebben konkurrálhatnak az Európai Gazdasági Közösséghez tartozó országok — elsősorban az NSZK és Franciaország — monopóliumaival. Sőt arra is számítottak, hogy az Európai Gazdasági Közösség fejlődésére belülről sokkal nagyobb hatást tudnak gyakorolni, mint kívülről. E tényezők hatásaként a brit kormány 1961. július 30-án bejelentette az alsóházban, hogy tárgyalásokat kezd Nagy-Britanniának az Európai Gazdasági Közösségbe való belépéséről. Ezek a tárgyalások azonban a francia kormány vétója következtében 1963 januárjában sikertelenül végződtek.

A NATO-beli ellentétek különös csoportját képezik az Egyesült Államok és Nyugat-Európa viszonyában mutatkozó ellentétek. Az Egyesült Államok nyomban a második világháború után támogatni kezdte a nyugat-európai integrációs tendenciákat. Erre elsősorban katonai-politikai okok késztették, többek közt az a törekvés, hogy erős szocialistaellenes csoportosulás jöjjön létre, amerikai vezetés alatt. Ezeket a szempontokat tartották szem előtt az amerikai uralkodó körök akkor is, amikor az Európai Gazdasági Közösség megteremtésének tendenciáit értékelték, s ezért voltak hajlandók még gazdasági veszteségek árán is támogatni ezt a közösséget.

Ám a nyugat-európai integráció — elsősorban a Közös Piac — fejlődése túlnőtt azokon a határokon, amelyeket az Egyesült Államok a maga politikai stratégiájával összeegyeztethető-

nek tartott. Az Európai Gazdasági Közösséghez tartozó hat ország — elsősorban Franciaország és az NSZK — imperialista burzsoáziája számára a Közös Piac olyan eszköz lett, amely az amerikai gazdasági hegemónia nyomásának enyhítésére szolgált és növelte az Egyesült Államokkal való konkurrencia lehetőségeit. Ma egyre több jelét látjuk annak, hogy a kapitalista világ új hatalmi központot teremt az úgynevezett Kis-Európa bázisán. Gazdasági területen ennek megtestesülése az Európai Gazdasági Közösség, politikai területen pedig elsősorban Franciaország önálló politikája, és bizonyos mértékig a Német Szövetségi Köztársaság is, amely az Európai Gazdasági Közösség gazdasági potenciáljára támaszkodik. De a nyugat-európai burzsoázia függetlenségi törekvéseinek megvannak a határai. A szocializmus ellen folytatott harc fő kérdéseiben a nyugat-európai burzsoázia elismeri az Egyesült Államok vezető pozícióját, jóllehet Franciaország nagyobb önállóságot igyekszik biztosítani magának. Más kérdés persze, hogy gazdasági pozícióira támaszkodva a nyugat-európai burzsoázia nagyobb részt akar vállalni az egész imperialista tábor globális stratégiájának meghatározásából, s ugyanakkor az amerikai imperializmust nagyobb mértékben akarja megnyerni és felhasználni saját hatalmi terveinek megvalósításához.

Sajátos szerepe van a nyugat-európai integrációnak a nyugatnémet imperializmus stratégiájában. Az Európai Gazdasági Közösséget és a további integrációs megállapodásokat az NSZK imperialistái ugródeszkának használják katonai-politikai céljaik eléréséhez. Igen tömören foglalta össze ezeket a célokat 1952 februárjában Adenauer akkori bonni kancellár, amikor a Bundestagban kijelentette, hogy „csak Európa egyesítése útján szerezhetjük vissza Berlint és a német Keletet"[69].

Az amerikai imperializmus a hatvanas évek elején az imperialista táboron belüli erőviszonyok megváltozása következtében új taktikához folyamodott. Érvényre akarta juttatni az Európai Gazdasági Közösség kibővítésére vonatkozó koncepcióját, hogy így Nagy-Britannia és a többi nyugat-európai ország hatására enyhüljön e csoportosulás megkülönböztető

[69] Idézve: Eszmecsere a modern kapitalizmus problémáiról. „Béke és Szocializmus", 1962 december. 114. old.

jellege. Nagy-Britannia részvételének egyben meg kellett akadályoznia azt, hogy az Európai Gazdasági Közösség a kialakulóban levő Párizs—Bonn-tengely befolyása alatt álló központtá váljék.

Az amerikai kormány, hogy megteremtse a kibővített nyugat-európai Közös Piac országaival való gazdasági tárgyalások előfeltételeit, elfogadtatta a kereskedelem fejlesztéséről szóló törvényt (Trade Expansion Act). Az 1962. október 11-én hatályba lépett törvény szerint az Egyesült Államok elnökének joga van öt éven belül a kölcsönösség alapján megszüntetni a vámot azokra az árucikkekre, amelyekkel legalább 80 százalékban az Egyesült Államok és a kibővített Európai Gazdasági Közösség országai látják el a kapitalista világpiacot. Ahhoz, hogy az új törvény a többi kapitalista ország számára is vonzó legyen, helyet kapott benne a legnagyobb kedvezmény elve is. A törvény szerint azokat a vámokat, amelyek a törvény hatályba lépésekor nem haladják meg az 5 százalékot, azonnal meg lehet szüntetni. A többi árucikkre vonatkozólag az elnök 50 százalékig terjedhető vámengedményt adhat. A törvény hatásköréből kivonták azokat a termékeket, amelyeket az amerikai állambiztonság szempontjából fontosnak minősítettek.

Az amerikai tervvel, amely Nagy-Britanniának a Közös Piachoz való csatlakozására épített, igen határozottan szembeszállt a francia kormány a bonni uralkodó körök burkolt támogatása mellett. 1963. január 28-án a francia vétó meghiúsította a Nagy-Britannia csatlakozásáról csaknem másfél évig folytatott brüsszeli tárgyalásokat.

Ezáltal nemcsak Nyugat-Európában, hanem az egész északatlanti szövetségben is új helyzet állt elő. Zátonyra futott az amerikai diplomáciának az a széles alapokra fektetett kombinációja, amely egy kiterjedt katonai és politikai szövetség megteremtésére épült. Ez az „atlanti közösségnek" nevezett szövetség, egyrészt az Egyesült Államokra, másrészt a kibővített Európai Gazdasági Közösségen alapuló integrált Nyugat-Európára támaszkodott volna. Sokat vesztettek jelentőségükből azok a jogok is, amelyeket az Egyesült Államok elnöke a kereskedelem fejlesztéséről szóló törvény értelmében kapott.

Az Európai Gazdasági Közösség tagországai közötti ellentétek, ahogy ez 1965-ben megmutatkozott, erősen befolyásolták

a fejlődést. Legszembetűnőbb volt az ellentét a francia álláspont és a többi tagország álláspontja között a Közös Piac további fejlődésének, mindenekelőtt az államok feletti szervek létrehozásának kérdésében. A francia álláspontot, amely elutasította az integráció ilyen értelmezését és a mezőgazdasági problémákkal foglalkozó római szerződések kiegészítését szorgalmazta, de Gaulle francia elnök többször tolmácsolta nyilatkozataiban. Ennek ellenére az a magatartás, amelyet a francia kormány az Európai Gazdasági Közösség tanácsának 1965. június 30-i ülésén tanúsított, sok tagország számára váratlan volt. Franciaország úgy határozott, hogy megszakítja a tárgyalásokat, mert a kitűzött időpontig nem sikerült megállapodásra jutni a mezőgazdaság szubvencionálásának kérdésében. A francia kormány kihasználta a mezőgazdasági problémákkal foglalkozó tanácskozások sikertelenségét arra, hogy felvesse az Európai Gazdasági Közösség országai közötti politikai kapcsolatok további módosításának elvi kérdését. Álláspontjának érvényre juttatása végett úgy határozott, hogy bojkottálni fogja a tanácskozásokat nemcsak az Európai Gazdasági Közösségben, hanem az Európai Szén- és Acélközösségben és az Euratomban is. Nem vett részt az Európai Gazdasági Közösség és más országok kapcsolatainak módosítására vonatkozó tanácskozásokon, sem azokon a tanácskozásokon, amelyek az Európai Gazdasági Közösség vámjainak az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és további csaknem 80 állam viszonylatában való leszállításával foglalkoztak. Minthogy az Európai Gazdasági Közösségben az egyhangú döntés elve érvényesül, ezzel gyakorlatilag megbénított minden további fejlődést. Franciaország azonban nem jelentette ki, hogy ki akar lépni az Európai Gazdasági Közösségből és a hat ország többi integrációs csoportosulásából.

Milyen célokat követ a francia kormány? Erre bizonyos fényt vetett de Gaulle-nak az 1965. szeptember 9-i sajtókonferencián tett kijelentése, mely szerint Franciaországnak továbbra is érdeke a nyugat-európai államok gazdasági és politikai csoportosulásának fejlesztése, csakhogy saját elképzelése szerinti fejlesztése.

„Senki sem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a nyugat-európai államok csoportosulásának gondolata, hozzátehetem, poli-

tikai területen is, tőlünk származik. Gondoljunk csak azokra a nyilatkozatokra, amelyeket a világháború alatt és után, vagyis olyan időben tettem, amikor erről még senki sem beszélt, gondoljunk későbbi ünnepi alkalmakkor tett kijelentéseimre, s végül azokra az intézkedésekre, amelyeket kormányom foganatosított."

De Gaulle nyilatkozatából világosan kitűnik, hogy Franciaország a hat nyugat-európai ország integrációs csoportosulásaira vonatkozó szerződések felülvizsgálását szándékozik követelni. A felülvizsgált szerződéseknek egyrészt figyelembe kell venniük a francia gazdasági érdekeket (elsősorban a mezőgazdasági érdekeket), másrészt biztosítaniuk kell, hogy nem veszélyeztetik Franciaországnak, Nyugat-Európa egyik vezető hatalmának pozícióját azzal, hogy létrehozzák az Európai Gazdasági Közösség államok felett álló szerveit, amelyekben érvényét vesztené a vétójog, s helyébe a többségi döntés kerülne.

De Gaulle teljesen világosan beszélt ezekről a kérdésekről. Kijelentette: „A szóban forgó három szerződést — az Európai Szén- és Acélközösséget, az Euratomot és a Közös Piacot létrehozó szerződést — még az 1958. évi francia megújulás előtt kötötték meg. E szerződések ezért mindenekelőtt arra voltak tekintettel, amit a többiek követeltek... Végül, a római szerződés az ipari közösség megteremtésének feltételeit állapította meg, méghozzá igen részletesen — ami főleg szomszédaink érdeke volt —, de egyáltalán nem foglalkozott a mezőgazdasági közösség megteremtésének feltételeivel, ami pedig nekünk elsősorban érdekünk."

De Gaulle egyértelmű álláspontot foglalt el a közösség szerveit, elsősorban az Európai Gazdasági Közösség bizottságait illetően.

„A technokráciának ez az embriója, amelynek a létünkkel összefüggő problémák megoldása során be kellett volna avatkoznia a francia demokráciába, nyilvánvalóan nem felelt meg nekünk, mihelyt elhatároztuk, hogy saját kezünkbe vesszük sorsunkat."

Hasonlóképpen egyértelmű álláspontot foglalt el a római szerződés ama határozatával szemben is, amely kimondja, hogy 1966. január 1-től az Európai Gazdasági Közösség Tanácsa

többségi döntés alapján fog határozni. „Ez azt jelenti — állapította meg de Gaulle —, hogy Franciaországra akármilyen gazdasági kérdésben, tehát ennek folytán szociális, sőt politikai kérdésben is, rákényszeríthetnek különféle határozatokat, sőt Franciaország akarata ellenére bármely pillanatban kérdésessé válhat még az is, ami a mezőgazdaság szempontjából már elért eredménynek látszik.

Másrészt, ugyanezen szerződés értelmében a Bizottság javaslatai január elsejétől kezdve a miniszterek tanácsához fognak kerülni, s azokat jóváhagyják vagy nem hagyják jóvá, anélkül, hogy az államok bármit is módosíthatnának rajtuk, ha csak nem következik be az a valószínűtlen eset, hogy valamennyi állam egyöntetűen akar valamit módosítani a javaslatokon.

Látjuk, hová juttathat bennünket egy ilyen alárendeltség, amennyiben hajlandók vagyunk lemondani arról a jogról, hogy szabadon rendelkezhessünk önmagunkkal."

10. A Német Szövetségi Köztársaság befolyása a NATO-ra

Amikor az NSZK belépett a NATO-ba, az észak-atlanti katonai tömb politikája még az addiginál is agresszívabb jelleget öltött. Ennek több oka volt. Olyan állam csatlakozott a NATO-hoz, amelynek uralkodó körei az agresszív nyugatnémet imperializmust és militarizmust képviselték.

A Nyugat-Németországban újjáéledt militarizmusnak a nyugati hatalmak aktív segítségével alkalma nyílt arra, hogy egy széles körű imperialista koalíció keretében valóra váltsa szándékait. A NATO-hoz csatlakozó NSZK-nak érdeke a nemzetközi feszültség fenntartása, mert csak feszült helyzetben számíthat a hegemónia megszerzésére. Az NSZK az egyetlen állam Európában, amely programszerűen követeli az európai határok revízióját. A nyugatnémet politika nyíltan hangoztatott célja a német történelem első forradalmi munkás-paraszt államának — a Német Demokratikus Köztársaságnak — megsemmisítése, továbbá a keleti német határok, elsősorban az Odera—Neisse-

határ revíziója, valamint a Csehszlovákiával szembeni revansista területi követelések nyílt támogatása.

A nyugatnémet imperializmus maximális mértékben felhasználja a nyugati szövetségben kivívott pozícióját hatalmi céljainak eléréséhez.

Az atlanti politikai és katonai stratégák tervei rendkívül fontos szerepet szánnak a nyugatnémet imperializmusnak a szocialista országok elleni agresszió előkészítésében. Nyugat-Németországnak kedvező a stratégiai helyzete, hiszen két szocialista országgal, Csehszlovákiával és az NDK-val határos. A nyugatnémet burzsoá kormányzat egyértelmű antikommunista politikát folytat. Jelenleg valamennyi vezető nyugatnémet politikai párt — a CDU/CSU, a Szabad Demokrata Párt és a Német Szociáldemokrata Párt — a NATO-politika támogatása mellett foglal állást; ezt az imperialisták, elsősorban az amerikaiak, garanciának tekintik arra, hogy Nyugat-Németország a jövőben is a kommunistaellenes arcvonal megbízható része lesz.

Az atlanti stratégia számára a nyugatnémet gazdasági és katonai potenciálnak is nagy jelentősége van. Az amerikai imperializmus arra számít, hogy a jövőben Nyugat-Németország még több ágyútölteléket szállít majd neki, s hogy nagyobb részt háríthat az NSZK-ra a NATO fejlesztésének költségeiből.

A nyugatnémet kormányzó körök tisztában vannak azzal, mekkora jelentősége van az NSZK-nak az Egyesült Államok és a többi imperialista ország agresszív politikája számára. Ezért a nyugatnémetek az együttműködést és a NATO tevékenységében való részvételt több feltételhez kötik: az NSZK-nak mind nagyobb befolyást biztosítsanak a NATO-szervekben, s a nyugatnémetek képviselői egyre tevékenyebben vehessenek részt a paktum stratégiai doktrínáinak és terveinek megfogalmazásában illetve összeállításában. A nyugatnémet imperializmusnak jelenleg az a célja, hogy hatalmi pozícióinak megszilárdítása végett kivívja a többi vezető imperialista hatalommal való egyenjogúságát, elsősorban az atomfelfegyverzés területén. Ez a cél a nyugatnémet imperialisták nézete szerint csak a két tábor közti feszültség fenntartása esetén érhető el. Ezért igyekeznek a bonni uralkodó körök módszeresen teremteni és fenntartani ilyen körülményeket. Ezenkívül a nyugatnémet

imperializmus igyekszik maximálisan kihasználni céljai érdekében az imperialista partnerek — elsősorban az Egyesült Államok és Franciaország — közti ellentéteket.

További fontos eszköze a nyugatnémet imperialista célok elérésének az NSZK gazdasági potenciáljának maximális kihasználása. Nyugat-Németország az utóbbi években olyan funkciókat vett át, amelyek azelőtt lényegében az amerikai imperializmus előjogai voltak. Az NSZK elkezdte finanszírozni a többi NATO-tagállam fegyverkezését, hitelt nyújtott más országoknak és Bundeswehr-támaszpontokat épített ki idegen területeken.

A nyugatnémet militaristák terveit Strauss volt hadügyminiszter fedte fel, aki egy szűk körben kijelentette:

„Először teljesítjük a NATO-val szemben fennálló katonai kötelezettségeinket. Ha azonban a Bundeswehr már bevetésre kész lesz, akkor értelmes német nyelven fogunk beszélni az eszeveszett Moszkva-utazókkal és a feszültség enyhítésének apostolaival, s megmutatjuk nekik, kik vezetik valójában a NATO-t."[70]

A BUNDESWEHR FELÉPÍTÉSE

Az NSZK-nak a NATO-ba való belépése után Theodor Blank akkori bonni hadügyminiszter olyan tervet dolgozott ki, amely négy év alatt 500 000 katona besorozását irányozta elő, s a Bundeswehr felépítésére három szakaszt állapított meg:[71]

1956 — 96 000 fő
1957 — 270 000 fő
1959 — 500 000 fő

Ám e terv megvalósítása számottevő akadályokba ütközött. Nem volt elég tiszt, laktanya és gyakorlótér. Ezenkívül a bonni

[70] Weissbuch über die Politik der beiden deutschen Staaten, Frieden oder Atomkrieg. Az NDK külügyminisztériumának kiadványa, Berlin 1960. 2. kiadás. 111. old.

[71] „Der Spiegel", 1962. október 10. 37. old.

militaristák befolyásos képviselői — mint például Strauss — a Bundeswehr mielőbbi atomfegyverrel való ellátása érdekében az amerikai „New Look"-doktrína maximális kihasználása mellett kardoskodtak.

Ennek a politikának a következetes végrehajtását kezdte meg Strauss hadügyminiszter 1956. október 16-i hivatalba lépése után. A „Spiegel" című folyóirat szerint a miniszter fondorlattal érte el az úgynevezett minőségi hadsereg (vagyis az atomfegyverrel felszerelt Bundeswehr) felállítását. „Szándékosan különbséget tett — amiről a NATO-tervekben nem volt szó — a Bundeswehr hadi- és békelétszáma között. Az 500 000-es háborús kontingenst 350 000-es békelétszámra szállította le, és nem tolta ki az egyes kötelékek felállításának határidejét sem."[72]

A NATO-ba való belépés után a nyugatnémet uralkodó körök aszerint kezelték a remilitarizálást, hogy milyen mértékben járulna hozzá a koalíció stratégiájára gyakorolt nyugatnémet befolyáshoz, mennyire tudná a NATO-t a szövetségi kormány politikájának járszalagjára fűzni. Ezeket a célokat a bonni uralkodó körök a Bundeswehr atomfelfegyverzése útján vélték elérni, emellett azonban nem becsülték le a hagyományos haderők fejlesztését sem, mert ezeknek különleges szerepet szántak terveikben, mindenekelőtt az NDK bekebelezését célzó tervükben.

Az átdolgozott tervek a következő célokat és határidőket rögzítették a Bundeswehr kiépítésére:

1961-ig — 200 000 főnyi szárazföldi erő
1963-ig { — 100 000 főnyi légierő és
— 50 000 főnyi hadiflotta

A stratégiai tanulmányokkal foglalkozó londoni intézet „Katonai egyensúly 1964—1965" című kiadványában közölt adatok szerint 1964 októberben a nyugatnémet fegyveres erő létszáma 430 000 fő volt, ebből 210 000 tényleges katonai szolgálatot teljesített. A fegyveres erők a NATO-parancsnokság alá tartoztak, kivéve az úgynevezett területi hadsereg nyugatnémet parancsnokság alá tartozó 28 000 tagját. 1965 első felé-

[72] Ugyanott, 38. old.

ben a NATO parancsnoksága alá került az utolsó, a 12. hadosztály. Eszerint a Német Szövetségi Köztársaság teljesítette azt a kötelezettséget, amelyet 1965-ben a párizsi szerződések aláírásakor vállalt. A végleges tervek szerint, amint azt von Hassel nyugatnémet hadügyminiszter 1963. június 11-én kijelentette, a Bundeswehr 520 000 főből fog állni.

Az átlagos évi 300 000 újonc közül (a besorozásra váró évfolyamok létszáma körülbelül 400 000 fő) mintegy 140 000 főt osztanak be tényleges katonai szolgálatra a Bundeswehrbe, a többiek a tartományvédelemnél teljesítenek szolgálatot. A terv szerint 1965-ig egymillió főnyi tartalékot létesítenek. A tényleges szolgálatot 1961 decemberében 12 hónapról 18 hónapra hosszabbították meg.

A nyugatnémet fegyveres erők jelentős részét alkotja az úgynevezett tartományvédelem, amely a Bundeswehrtől eltérően közvetlenül a nyugatnémet parancsnokságnak van alárendelve. Hogy milyen jelentőséget tulajdonítanak a nyugatnémet katonai körök a fegyveres erők e részének, az abból is látható, hogy a mintegy 160 000 főnyi tartományvédelmi egységek részére évi 3—6 havi gyakorlatozást tettek kötelezővé, kiképzésüket a területi hadsereg törzsállományának mintegy 22 000 tagja végzi.

A tartományvédelmet 1963-ban a nyugatnémet kormány határozata alapján a tartományvédelem tartalékával bővítették ki. Ennek feladatait von Hassel hadügyminiszter 1963. augusztus 7-én rádióbeszédben ismertette. Közölte, hogy e tartalék kiépítését 1964-ben megkezdik, s ugyanazon év végére létszámának el kell érnie a 10 000, 1965 végére a 20 000, 1966 végére pedig az 50 000 főt.

A Bundeswehr ma egész Nyugat-Európában a legerősebb hadsereg. Katonáinak létszáma nyugati szakemberek szerint rövid időn belül kétszeresére, sőt háromszorosára is emelhető. E. Hinterhoff brit katonai szakértő a Bundeswehr kiépítésében alkalmazott módszerek értékelése során megállapította: „Ez a módszer (vagyis, hogy a Bundeswehr új tagjai között minél több katona, tiszt, tábornok legyen. — *A szerzők.)*, amely kétségkívül a Reichswehr és a Wehrmacht tapasztalataira épül, s amelyet a területi hadsereg felállítása egészít ki — biztosítja, hogy a Bundeswehr háború esetén könnyen kétszeresére, ha

ugyan nem háromszorosára emelheti létszámát. Ha figyelembe vesszük, hogy az 1926 és 1936 között született férfiak, akik még nem szolgáltak a hadseregben, mindnyájan alapkiképzésben részesülnek, akkor azt mondhatjuk, hogy az évi növekedés 150 000—300 000 fő. Ez azt jelenti, hogy a Bundeswehr öt év alatt egymillió fölé emelheti tartalékseregének hadi létszámát, s emellett korszerű hadianyag áll rendelkezésére."[73]

S tegyük hozzá: olyan fegyveres erőkről van szó, amelyek már ma is abban a helyzetben vannak, hogy rakétákkal és atomfegyverekkel modern háborút viseljenek. Strauss volt hadügyminiszter egyik nyilatkozata szerint a Bundeswehr lényegében már 1959 őszén alkalmas volt atomháború viselésére. Kiképzés, felszerelés és harckészség tekintetében a Bundeswehr elérte a többi NATO-hadsereg színvonalát.

A Bundeswehrt ma szervezet és felszerelés tekintetében módszeresen agresszív atom-villámháborúra készítik elő. Ebben a szellemben bonyolították le a Bundeswehr hadgyakorlatait, valamint a nyugatnémet hadsereggel együttműködésben a NATO-hadgyakorlatokat is.

A BUNDESWEHR TÁBORNOKAINAK EMLÉKIRATA

A katonai körök ismét fontos szerepet töltenek be a Német Szövetségi Köztársaság politikájában. A Bundeswehr tábornokai 1960-ban kiadott emlékiratukban egészen nyíltan megfogalmazták a nyugatnémet militarista körök céljait. Meg kell mondani, hogy az emlékirat alapelveit a nyugatnémet kormány lépésről lépésre megvalósítja.

Az emlékirat „a hatékony védelem három katonai feltételét foglalja magában: az általános hadkötelezettséget, a NATO-val való szövetséget, s a pajzs szerepét betöltő fegyveres erők atomfelfegyverzését".

Ez az okmány messze túlnő a katonai kereteken, meghatározza a nyugatnémet militarista körök jelenlegi belpolitikai és külpolitikai céljait is. Ez az okmány az új háború katonai, politikai, gazdasági és lélektani előkészítésének programja. A nyu-

[73] *E. Hinterhoff:* Disengagement. London 1959. 65. old.

gatnémet katonai körök azon fáradoznak, hogy megoldják az előttük álló fő stratégiai problémát: az erősebb ellenség elleni hadviselés problémáját. Bíznak abban, hogy koalícióba tömörülhetnek az amerikai imperializmussal, s hogy Nyugat-Európát saját hadműveleti és stratégiai hátországukká változtathatják. Az emlékirat szerint „a NATO-hoz való tartozás lehetővé teszi a Bundeswehrnek, hogy harci és segédeszközeit mélységben elhelyezze, és befolyást biztosít a védelem területére és módjára. Tekintettel az ellenség sajátos voltára és technikai fejlettségére, nem elegendő a nemzeti fegyveres erők puszta koalíciója. Csupán a NATO-n belül végrehajtott integráció biztosítja a sikeres védelmet."

Nem véletlen, hogy az emlékirat fő motívuma a Bundeswehr korlátlan atomfelfegyverzésére vonatkozó követelés. A megfogalmazás igen kategorikus: „A Bundeswehrnek ugyanolyan fegyverzettel kell rendelkeznie, mint a pajzs szerepét betöltő szövetséges haderőknek... A Bundeswehr katonái olyan fegyverekre tartanak igényt, amelyek legalább egyenértékűek az ellenség fegyvereivel. A parancsnokokat a reájuk bízott katonákért való felelősség arra kényszeríti, hogy követeljék a pajzs szerepét betöltő fegyveres erőknek a jelenlegi helyzetben nélkülözhetetlen atomfelfegyverzést. Ellenkező esetben az a veszély fenyeget, hogy a katonák megoldhatatlan feladatok elé kerülnek és meginog önbizalmuk."

A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ERŐFESZÍTÉSEI A PÁRIZSI SZERZŐDÉSEK HATÁROZATAINAK FELÜLVIZSGÁLÁSÁRA

A Bundeswehr tábornokainak emlékiratában megfogalmazott célok elérésének fontos feltétele, megszüntetni a nyugatnémet hadsereg felszerelésére vonatkozó korlátozásokat, amelyeket az 1954. évi párizsi szerződések tartalmaznak.[74]

[74] A III. számú jegyzőkönyv I. mellékletében, amely a fegyverkezés ellenőrzéséről szól, s amelyet 1954. október 23-án írtak alá Párizsban, a következő áll: „A szövetségi kancellár kijelenti: a szövetségi köztársaság kötelezi magát arra, hogy területén semmiféle atomfegyvert, vegyi fegyvert vagy biológiai fegyvert nem fog gyártani, a mellékelt jegyzék I., II. és III. bekezdésében foglalt részletes

Mint a III. számú jegyzőkönyv idézett mellékletének szövegéből kitűnik, a Német Szövetségi Köztársaságnak *csak azt írták elő, hogy ne gyártson ABC-fegyvereket és egyes további fegyvereket Nyugat-Németország területén, nem tiltják meg azonban, hogy a Bundeswehrt atom- és más fegyverekkel szerelje fel, sem pedig azt, hogy atomfegyverek felhasználására épülő stratégiai terveket dolgozzon ki.*

A nyugatnémet kormány erőfeszítései kétirányúak. Mindenekelőtt a párizsi szerződések felülvizsgálását célozzák, mert azok megtiltják a Német Szövetségi Köztársaságnak nagy hatósugarú lövedékek, irányított lövedékek, automatikus aknák, hadihajók és stratégiai bombázók gyártását. Az erőfeszítések eredményeképpen 1958. április 23-án megszüntették a három kilométer hatósugarú harckocsirakéták gyártására, 1959. október 22-én a középhatósugarú rakéták gyártására, 1959. december 3-án az 5000 tonna vízkiszorítású hadihajók és 1000 tonna vízkiszorítású tengeralattjárók gyártására vonatkozó korlátozást, s végül 1961 májusában engedélyezték rakétákkal felszerelhető, 6000 tonna vízkiszorítású hadihajók építését.

Másfelől *a nyugatnémet kormány azon fáradozik, hogy más államoktól atomfegyvereket szerezzen,* és követeli, hogy részt vehessen a NATO stratégiai döntéseiben, vagyis mindenekelőtt a nukleáris és rakétafegyverek felhasználásával kapcsolatos döntésekben.

Nyugat-Németországban már 1958. március 25-én törvényt hoztak, amely lehetővé teszi a Bundeswehr „legkorszerűbb fegyverekkel", vagyis atom- és rakétafegyverekkel való felszerelését, hogy a szövetségi köztársaság teljesíthesse azokat a kötelezettségeket, amelyeket a NATO keretében vállalt".

---

felsorolásnak megfelelően. Továbbá kötelezi magát arra, hogy nem gyárt területén olyan fegyvereket, amelyek a mellékelt jegyzék IV., V., VI. bekezdésében szerepelnek. [A következő fegyverekről van szó: IV. — nagy hatósugarú lövedékek, irányított lövedékek és automatikus aknák, V. — hadihajók, kivéve a védelmi célokat szolgáló kisebb hajókat, VI. — stratégiai bombázók — *A szerzők.)* A IV., V. és VI. bekezdés szövegében bármilyen kiegészítést vagy törlést a szövetségi köztársaság kérésére a brüsszeli miniszteri tanács eszközölhet kétharmados többséggel elfogadott határozattal, ha a fegyveres erők szükségletére való tekintettel ezt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének illetékes főparancsnoka kéri; a szövetségi köztársaság egyetért azzal, hogy a brüsszeli szerződés szervezetének illetékes szerve ügyeljen a kötelezettségek megtartására."

A nyugatnémet kormány minden olyan tervet támogatott a NATO-ban, amelytől az atomfegyver megszerzését remélte. Ez világosan megmutatkozott az úgynevezett Norstad-tervnek, vagyis a negyedik atomhatalom tervének 1960. évi megtárgyalása során. De ugyanígy megmutatkozott azokra az új amerikai tervekre vonatkozó tárgyalások során is, amelyek a „NATO sokoldalú nukleáris erejének" megalakítását célozták. Von Hassel nyugatnémet hadügyminiszter a „Neue Rheinische Zeitung"-nak 1964. szeptember 23-án adott interjújában nyíltan közölte az erre vonatkozó elképzeléseket. „Azon fáradozunk, hogy arról (vagyis az atomtöltettel ellátott Polaris-rakéták bevetésére vonatkozó parancsról) a tagországok minősített többsége, ne pedig egyszerű többsége döntsön... Célunk az, hogy egyetlen és egyben pénzügyileg gyenge részt vevő állam, például Olaszország vétója, ne akadályozhassa meg a parancsot a Polaris-rakéták bevetésére."

A nyugatnémet kormány maximálisan kihasználja azt a hivatalos doktrínát, amelyet 1963. szeptember 1-én Lemnitzer tábornok NATO-főparancsnok jelentett be. A nyugatnémet küldöttség a NATO Tanácsának párizsi ülésszakán 1964 decemberében előterjesztette az úgynevezett Trettner-tervet. E terv szerint a Német Szövetségi Köztársaság az NDK és a csehszlovák határon atomaknazárat létesítene. A „New York Herald Tribune" 1964. december 17-i jelentése szerint a távirányítású atomaknákat már Európába szállították. Az atomaknák övezete a Trettner-terv szerint csaknem ezer kilométer hosszúságban húzódna. A nyugatnémet sajtó becslése szerint az atomaknák működésbe hozása tízmillió nyugatnémet halálát jelentené.

E nyugatnémet tervről szóló jelentéseket von Hassel nyugatnémet hadügyminiszter erősítette meg a „Foreign Affairs" című amerikai folyóirat 1965 januári számában közölt cikkében.

„Hogy ezt (vagyis a szocialista országok támadását Nyugat-Európa ellen) megakadályozzuk, kívánatos, hogy egész korai stádiumban, mihelyt az Európa elleni támadás jelei felismerhetővé válnak, rendelkezésünkre álljanak az atomaknák, a légvédelmi nukleáris fegyverek és esetleg a tábori atomfegyverek... Ezekről az elképzelésekről folytak november közepén a washingtoni tanácskozások, amelyeken részt vett Wheeler

tábornok, az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöke, Trettner tábornok a Bundeswehr főparancsnoka, McNamara az Egyesült Államok hadügyminisztere és én. Nagy megelégedéssel állapítottam meg, hogy a két fél nézetei minden lényeges pontban megegyeztek. Ennek az összhangnak nagy jelentősége van a NATO egységes stratégiai koncepciója szempontjából."

E nyugatnémet terv előterjesztése nem volt véletlen. A nyugatnémet uralkodó körök arra törekedtek, hogy újabb utat keressenek az atomfegyverek ellenőrzéséhez. A Trettner-terv szerint az atomakna-övezet létrehozásában az Egyesült Államok mellett fontos szerep jutna Nyugat-Németországnak, amelynek területén az övezet húzódna. Ez a szerep lényegesen növelné a Német Szövetségi Köztársaságnak a NATO-on belüli súlyát, kialakulna egy sajátos Washington—Bonn-tengely, amely csökkentené a többi NATO-ország jelentőségét. Ebben az értelemben a nyugatnémet terv eszköze annak a nyomásnak, amelyet az NSZK igyekszik gyakorolni a NATO többi tagországára, hogy egyezzenek bele a Német Szövetségi Köztársaság szerepének további növelésébe.

NYUGATNÉMET KATONAI TÁMASZPONTOK NYUGAT-EURÓPÁBAN

A Nyugat-Európa fölötti katonai uralom megszerzésének nyugatnémet koncepciójához az is hozzátartozik, hogy a nyugatnémet militaristák katonai támaszpontokat akarnak létesíteni idegen területen. Az első lépéseket már meg is tették.

A nyugatnémet katonai körök erre vonatkozó követeléseit 1960. március 2-án Strauss akkori hadügyminiszter rádiónyilatkozatban részletezte.

1. A Bundeswehr anyagellátási bázisait és a haditechnikájának karbantartásához szükséges berendezéseket más NATO-országokban kell elhelyezni.

2. Gyakorlótereket kell szerezni a nyugatnémet Bundeswehr számára más NATO-országokban.

3. Biztosítani kell a nyugatnémet légierő kiképzését a NATO más tagországaiban. Egyrészt az egyéni kiképzésről, másrészt

a nyugatnémet légierő számára szükséges támaszpontok biztosításáról van szó.

A nyugatnémet kormánynak a NATO-parancsnokság támogatásával sikerült ezeket a követeléseket érvényre juttatni. Sajtójelentések szerint a nyugatnémet Bundeswehr az európai NATO-országok területén és Spanyolországban 20 légi és 14 haditengerészeti támaszpontot, 16 anyagellátási bázist és 11 gyakorlóteret használhat.

A Bundeswehr tagjai ezenkívül rakéta-kiképzésben vettek részt az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában.

A NYUGATNÉMET STRATÉGIAI TERVEK

De a nyugatnémet militaristák befolyása nem korlátozódik az említett területekre. Az utóbbi időben mindjobban megfigyelhető ez a befolyás a NATO katonai terveinek megszövegezésében is, és megállapítható, hogy a szervezet európai politikája mindinkább alkalmazkodik a nyugatnémet revansista irányvonalhoz.

A nyugatnémet doktrínák — úgy ahogy azokat a német militarizmus vezető képviselői (Strauss, Speidel, Heusinger stb.) tálalják — igen veszélyesek és kalandor jellegűek. A német militarizmusnak az úgynevezett villámháború legkülönbözőbb árnyalataira épült legreakciósabb hagyományait fejlesztik tovább. A bonni militaristák nyíltan síkraszállnak a meglepetésszerű támadás mellett, nyíltan hirdetik, hogy a Szovjetuniót és a többi szocialista országot nukleáris tömegpusztító fegyverekkel meg kell támadni. Doktrínáik lényegében a nukleáris háború két stratégiai koncepcióját foglalják magukban: a váratlan támadás és az úgynevezett preventív támadás stratégiáját (a kettő között tulajdonképpen nincs lényeges különbség). Ezeket a stratégiákat a NATO-főparancsnoksággal szorosan együttműködve érvényesítik a stratégiai tervezésben. Minél nagyobb „az NSZK katonai hozzájárulása a NATO-ban", annál nagyobb szerepet töltenek be a nyugatnémet tábornokok (akik Hitler vezérkaraiban szerezték tapasztalataikat) a NATO európai stratégiai tervezésében.

A bonni militaristák már a párizsi szerződések ratifikálása előtt kidolgoztak egy önálló tervet (1955. március 2-i keltezéssel); ebben megfogalmazták első katonai céljukat, amelyet a NATO támogatásával akartak elérni. Ez a terv DECO II-terv néven ismeretes. A nyugatnémet militaristák arra számítottak, hogy a NATO és főképpen az atomfegyverrel felszerelt amerikai erők védelme alatt katonailag megszállják a Német Demokratikus Köztársaságot. A tervet villámszerű oldal- és hátbatámadással valósították volna meg, az összes fegyvernemek, elsősorban a támadás gyorsaságát biztosító légi, légideszant és páncélos kötelékek részvételével. A terv nagy jelentőséget tulajdonított a diverzáns csoportoknak, amelyeket Nyugat-Berlinből kellett volna átdobni az NDK legfontosabb központjaiba.

A DECO II-tervet több ízben is módosították, 1960-ban pedig, amikor kiadták a „németek önrendelkezésének" jelszavát, különleges szerepet szántak neki. Az NDK elleni agressziót az „önrendelkezés" aktusaként akarták feltüntetni a világ, elsősorban a fejlődő országok közvéleménye előtt.

A nyugatnémet militaristák más nagyravágyó terveket is kidolgoztak, s a Bundeswehr több hadgyakorlatán ki is próbálták őket. Az egyik ilyen tervről Bruno Winzer volt Bundeswehr-őrnagy, a déli légierők parancsnokságának volt sajtótisztje — aki 1960-ban átszökött az NDK-ba — adott tájékoztatást. Közlése szerint az NDK Nemzeti Néphadseregét egy Lüneburg és Hannover—Braunschweig irányából kiinduló, Mecklenburg és Brandenburg térségében végrehajtott látszattámadásokkal lekötnék, a fő támadást azonban az NSZK kiugró csücskeiből az A- és B-csoport indítaná meg azzal a céllal, hogy elfoglalja a Német Demokratikus Köztársaságot, Csehszlovákiát, Lengyelországot és Magyarországot.

„Az A-csoport Hof felől az NDK—csehszlovák határ mentén támad, körülzárja Lipcse—Chemnitz (Karl-Marx-Stadt)—Drezda iparvidékét, s ezzel semlegesíti az ott működő, igen erős egységeket, elválasztja az NDK-t a Csehszlovák Köztársaságtól, és dél felől, az Odera—Neisse-határ mentén végrehajtott előretöréssel megkerüli az északon lekötött Nemzeti Néphadsereget.

A B-csoport Passau felől ellenállás és megállás nélkül át-

vonul a semleges Ausztrián, ezzel harapófogóba fogja Csehszlovákiát, egyesül az előzőleg megszervezett magyarországi »ellenállási csoportokkal«, s egy Szlovákián keresztül végrehajtandó áttöréssel befejezi Csehszlovákia körülzárását és egyszersmind Lengyelországnak az NDK-tól való elválasztását. Minden akciót villámgyorsan kell végrehajtani, hogy a Szovjetunió és az egész világ befejezett tények elé kerüljön. Feltételezhető, hogy a Szovjetunió az atomháborúnál fontosabbnak fogja tartani gazdasági építőmunkájának zavartalan folytatását."[75]

Így akarják elszigetelni a Szovjetuniót és az amerikai stratégiai légierő és rakéták atomtámadásának fenyegetésével kihasználni az előállott helyzetet.

A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ÉS FRANCIAORSZÁG KAPCSOLATAI

Különös figyelmet érdemel a *francia—német kapcsolatok kérdése*. A Gaulle-ista kormány hatalomra jutása után Franciaország és Nyugat-Németország között jelentős közeledésre került sor, amely 1963. január 22-én együttműködési szerződés aláírásában csúcsosodott ki. A szerződés három fő részből áll. Az első rész az együttműködési szervezet elveinek meghatározásával foglalkozik. A második rész az együttműködés területét határozza meg, s mindenekelőtt a külpolitikára és katonapolitikára vonatkozik. A két fél azonban egyáltalán nem irányozta elő, hogy közös politikát alakít ki ezeken a területeken, csupán arra kötelezték magukat, hogy a közös érdekeket érintő minden fontos kérdésben tanácskoznak egymással. A harmadik rész a neveléssel és az ifjúsággal foglalkozik.

Amint később kiderült, a francia—német szerződést német kezdeményezésre írták alá. A szerződés aláírása során mindkét ország saját hatalmi céljait tartotta szem előtt. Franciaország a szerződést arra akarta felhasználni, hogy Nyugat-Németország gazdasági erejére támaszkodva megvalósíthassa a francia vezetés alatt álló európai „harmadik erő" megterem-

[75] „Neues Deutschland", 1960. július 9.

tésére vonatkozó nagy jelentőségű terveit. Arra törekedett, hogy ráerőszakolja a Német Szövetségi Köztársaságra az „európai Európa" létrehozására irányuló francia terveket, meglazítsa a Német Szövetségi Köztársaság és az Egyesült Államok kapcsolatát.

A nyugatnémet imperializmus a Franciaországgal való szövetségben a maga hatalmi céljainak megfelelő formák és területek után tapogatózott. Arra számított, hogy Franciaország segítségével könnyebben juthat az atomfegyverhez. A saját hatalmi szerepének növelését elősegítő fő eszközt továbbra is a NATO-ban és az Egyesült Államokkal való szoros együttműködésben látta.

A két felet az 1963. január 22-i együttműködési szerződés aláírására indító motívumoknak és a két ország politikájának különbözősége miatt a szerződés nem lett olyan nagy jelentőségű, ahogy azt kezdetben remélték. Nem a közös érdekek, hanem inkább az ellentétek kerültek előtérbe.

A Franciaország és az NSZK közti ellentétek jellegéről és méreteiről nyíltan és határozottan beszélt de Gaulle elnök az 1964. július 23-i sajtókonferencián. Ismét kifejtette az „európai Európára" vonatkozó elképzeléseit, hangsúlyozta az „amerikai hegemóniától" mentes európai rendszer kiépítésének szükségességét. Bírálta a nyugatnémet kormányt, hogy nem működik együtt Franciaországgal a közös politika kialakításában.

„... Meg kell állapítani — jelentette ki —, hogy ez ideig az 1963. január 22-i szerződés nem vezetett közös politikához. Vonatkozik ez a Franciaország és Németország közötti szolidaritásra védelmi kérdésekben, a Kelettel szemben tanúsítandó magatartásra és keleti politikánkra... vagy általában Közép- és Kelet-Európa határainak és nemzetiségeinek kérdéseire, Kína elismerésére, a diplomáciai és gazdasági tevékenységre, amely megnyitná az utat Európában e nagy nép irányában, vonatkozik az ázsiai békére, nevezetesen Indokína és Indonézia kérdésére, az afrikai, ázsiai és latin-amerikai fejlődő országoknak nyújtandó segítség kérdésére, a mezőgazdasági közös piac létrehozásának és ezzel együtt a hatok jövőjének kérdésére. Nem lehet azt állítani, hogy Németország és Franciaország már megállapodott a közös politika kialakításában, és nem lehet tagadni, hogy ez abból a tényből fakad, hogy

ennek a politikának európainak és függetlennek kellene lennie."

S bár de Gaulle sajtókonferenciája után számos francia—nyugatnémet tárgyalásra, köztük legmagasabb szintű tárgyalásokra került sor, azokat az ellentéteket, amelyekre de Gaulle felhívta a figyelmet, nem sikerült leküzdeni.

A NATO ÉS A NÉMET KÉRDÉS

Az „erő helyzetéből" folytatott nyugatnémet háborús politika az atlanti paktum egész külpolitikai irányvonalára jellemző hivatalos NATO-dokumentumokban tükröződik. A nyugatnémet kormány kezdettől fogva gondoskodott arról, hogy a NATO keretében felszínre kerüljön Németország újraegyesítésének kérdése, amelyet saját tervei alapján, a párizsi szerződések szellemében — vagyis az NDK erőszakos bekebelezésével és haladó rendjének felszámolásával — akar megoldani.

A NATO 1955 óta kelt dokumentumai azt tanúsítják, hogy a bonni körök az atlanti szövetséget saját imperialista céljaikra igyekeznek felhasználni. A nyugatnémet küldöttségnek, amely főképpen az amerikai delegáció támogatását élvezte, 1955 decemberében sikerült elérnie, hogy a NATO Tanácsának közleményébe az alábbi bekezdést iktassák be:

„A Tanács újólag leszögezi, hogy a Német Szövetségi Köztársaság kormányát tekinti az egyetlen olyan német kormánynak, amely szabadon és törvényes keretek között jött létre, s amelynek ezért joga van ahhoz, hogy nemzetközi ügyekben a német nép képviselőjeként, Németország nevében foglaljon állást. A Tanács ismételten hangsúlyozza, hogy a jelenlegi nemzetközi helyzetben Berlin biztonsága és jóléte lényeges eleme a szabad világ békéjének. A Tanács kiemeli annak jelentőségét, hogy további tárgyalásokra kerüljön sor a NATO keretében a német újraegyesítés kérdéséről és a berlini helyzetről."[76]

A közlemény elfogadása igazolta a bonni uralkodó köröknek azt a törekvését, hogy egész Németország nevében lépjen fel,

[76] Bulletin. 1955. évi 238. sz. 2033. old.

s ugyanakkor hangsúlyozta Nyugat-Berlinnek, a Német Demokratikus Köztársaság területén fekvő, előretolt NATO-hadállásnak a szerepét.

A nyugatnémet politika NATO-beli befolyásának további bizonyítéka az a nyilatkozat volt, amely szerint Németországnak úgynevezett szabad választások alapján kell újraegyesülnie és az atlanti szövetséghez csatlakoznia. Jellemző, hogy ezt a nyilatkozatot a NATO Tanácsa az 1957 májusi bonni ülésszaka alkalmával adta ki, amikor különleges szerepet szánt a bonni kormánynak a szocialista országok elleni támadásokban. Hasonló nyilatkozatot iktattak a Tanács 1957 decemberi közleményébe is.

Különösen nyilvánvalóvá vált a NATO-ban érvényesülő nyugatnémet befolyás azután, hogy a Szovjetunió 1959. január 10-én javaslatot terjesztett elő a német békeszerződés megkötésére, előzőleg pedig, 1958. november 27-én a nyugat-berlini helyzet normalizálására.

A NATO Tanácsának 1958 decemberi ülésszakán, valamint ezt megelőzően az amerikai, az angol, a francia és a nyugatnémet külügyminiszter megbeszélésén a nyugatnémet küldöttség mindent elkövetett, hogy a NATO stratégiájáról alkotott saját agresszív véleményét érvényesítse, ami egyszersmind a szovjet javaslatok elvetését is jelentette.

Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és az NSZK külügyminisztereinek tanácskozása után 1958. december 14-én közleményt adtak ki, amely magán viseli az atlanti szövetség legagresszívabb köreinek bélyegét. A közleményben többek között ez állt:

„Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok külügyminiszterei ismét kifejezték, hogy kormányaiknak eltökélt szándéka megvédeni berlini pozícióikat és jogaikat, valamint a Berlinbe való szabad bejárás jogát. A miniszterek megengedhetetlennek tartják, hogy a Szovjetunió egyoldalúan megszüntesse azokat a kötelezettségeket, amelyek Franciaország, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormányával szemben az említett országok berlini jelenlétével és a Berlinbe való szabad bejárással kapcsolatban fennállnak. Ugyanez vonatkozik a külügyminiszterek véleménye szerint arra is, hogy a szovjet megszállási övezetben

a szovjet kormányzást német hatóságokkal akarják helyettesíteni."[77]

Ez a nyilatkozat, valamint a NATO Tanácsának 1958. december 16-i nyilatkozata — amely az előbbit megerősítette — hatékony fegyvert adott a nyugatnémet uralkodó körök kezébe. Ezeknek most már módjukban volt nyomást gyakorolni a nyugati hatalmakra, s a „közös nyilatkozat", az „atlanti szolidaritás" megsértésének minősíteni minden készséget a német kérdésnek a Szovjetunióval való megtárgyalására.

Az amerikaiak és a franciák által támogatott nyugatnémet küldöttség nyomása folytán erre a nyilatkozatra hivatkoztak a NATO Tanácsának későbbi közleményei is. Az 1959 április elején Washingtonban ülésező Tanács „leszögezte, hogy eltökélt szándéka megvédeni a nyugat-berlini lakosság szabadságát, s fenntartani a szövetséges hatalmak berlini jogait és kötelezettségeit, mint azt a Tanács Berlinről szóló 1958 decemberi nyilatkozata is kifejezte".[78] Hasonló fogalmazás található a Tanács 1961 májusi közleményében is: „Berlint illetően a miniszterek újólag hangsúlyozzák az 1958. december 16-i nyilatkozatban kifejezett elszántságukat, hogy megőrzik Nyugat-Berlinnek és lakosságának szabadságát."[79]

A NATO-hatalmaknak az 1958. december 16-i nyilatkozathoz való görcsös ragaszkodása súlyos akadálya a nyugat-berlini helyzet normalizálásáról folytatandó tárgyalásoknak. A nyugatnémet kormányzó körök számára lehetővé vált, hogy kedvezőtlenül befolyásoljanak mindenfajta szovjet—amerikai tárgyalást ebben a kérdésben.

1960-ban a nyugatnémet kormány új módszereket próbált találni az NDK bekebelezését célzó terveinek megvalósítására. Kiadta a „német nép önrendelkezésének" demagóg jelszavát, amely nem volt egyéb, mint a „szabad választások" útján való bekebelezés régebbi koncepciójának módosított formája.

Az „önrendelkezés" demagóg jelszavát próbálták a bonni kormányzó körök szembeállítani a német békeszerződés megkötésére és a nyugat-berlini helyzet normalizálására tett szovjet javaslatokkal. Az atlanti szövetség többi tagja, élén az

[77] Ugyanott, 1958. évi 232. sz. 2301. old.
[78] Ugyanott, 1959. évi 63. sz. 605. old.
[79] Ugyanott, 1961. évi 88. sz. 845. old.

Egyesült Államokkal, támogatta a nyugatnémet követeléseket, és hozzájárult ahhoz, hogy azokat a NATO Tanácsa felvegye záróközleményébe. Az 1960. május 4-i közlemény például kifejtette, „hogy a német kérdés megoldása csak az önrendelkezés alapján való újraegyesítésben található meg"[80]. Hasonló megállapítást tartalmaz az 1961. május 10-i közlemény is: „. . . a német és benne a berlini probléma békés és igazságos megoldása csakis az önrendelkezési jog alapján lehetséges".

1962-ben bizonyos változásokat észlelhettünk a NATO-nak a német kérdésben tanúsított magatartásában. A Tanács sem májusi, sem decemberi közleményében nem tett említést a NATO-nak a német kérdésben, mindenekelőtt az „újraegyesítés" kérdésében kialakított álláspontjáról. Érvényesült a szocialista országok politikájának befolyása a német kérdés rendezésére. Az atlanti stratégák is tisztában voltak azzal, hogy a fennálló erőviszonyok mellett Németország „újraegyesítése" az ő elképzelésük szerint — vagyis a tőkés viszonyok restaurálása egész Németországban, tehát az NDK felszámolása — illuzórikus követelés.

A NATO magatartásának ezt a megváltozását nem kis mértékben azok az intézkedések eredményezték, amelyeket az NDK kormánya 1961. augusztus 13-án a nyugat-berlini államhatáron életbe léptetett.

AZ NDK KORMÁNYA 1961. AUGUSZTUS 13-I INTÉZKEDÉSEINEK JELENTŐSÉGE

Az NDK kormányának 1961. augusztus 13-i intézkedései súlyos vereséget mértek a nyugatnémet politikára és igen nagy jelentőségűek voltak az európai béke és biztonság megszilárdítása szempontjából. Hozzájárultak ahhoz, hogy az NDK bekebelezésére készülő és Nyugat-Berlinre mint provokációs központra számító nyugatnémet agresszív körök veszélyes tervei meghiúsuljanak.

Találóan jellemzi a „Tribune" című angol baloldali hetilap 1963. augusztus 11-i számának szerkesztőségi cikke, hogy

[80] „Neues Deutschland", 1963. február 1.

milyen méreteket öltött 1961 nyári hónapjaiban ezeknek a terveknek a veszélyessége:

„Adenauer is, Strauss is szilárdan bízik abban, hogy Kelet-Németország a felkelés küszöbén áll, hogy a keletnémet rendszer összeomlana, ha a nyugatnémet hadsereg felszabadítóként behatolna Kelet-Németországba, s hogy sem a NATO-hatalmak, sem pedig a Varsói Szerződés hatalmai nem kockáztatnák meg a háborút a német belügyekbe való beavatkozással. Ez sem mint NATO-stratégia, sem mint német stratégia nem szerepel a nyugatnémet hadügyminisztérium hivatalos nyilatkozataiban. De Strauss úr és tábornokai magánbeszélgetésekben nyíltan tárgyalnak róla... Szörnyű valóság ez, amely az önrendelkezés látszólag áratalmatlan követelése mögött húzódik meg."

Azok az intézkedések, amelyeket az NDK kormánya foganatosított, s amelyeket a Varsói Szerződés többi tagállama is támogatott, megszilárdították a szocialista rendszert az NDK-ban, végérvényesen eltorlaszolták a nyugatnémet revansista körök számára a Kelet felé vivő utat, és növelték az első német munkás-paraszt állam nemzetközi tekintélyét. Egyáltalán nem meglepő, hogy az imperialista politikai és katonai körök szerint 1961. augusztus 13-a a Nyugat egyik legnagyobb veresége a NATO megalakulása óta.

A nyugatnémet kormány 1961 után még nagyobb nyomatékkal igyekezett NATO-szövetségeseit „közös kezdeményezésre" kényszeríteni a német kérdésben. A Német Szövetségi Köztársaság kormánya annál inkább ragaszkodik ehhez, minél inkább megmutatkozott az egyes imperialista országok (az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és különösen Franciaország) politikájában a szocialista országokhoz való bizonyos közeledés tendenciája. A NATO tanácsülésének záróközleményei azonban általában a már elmúlt időszakokból ismert kijelentéseket ismételték meg.

1965-ben a német kérdésről való tárgyalásokba a francia kormány új elemet vitt be. A francia álláspontot de Gaulle elnök az 1965. február 4-i sajtókonferencián magyarázta meg.

„Amit tenni kell, csak úgy lehet egyszer majd megtenni, ha azok a népek, amelyeket mindig érdekelt és érdekelni fog a német szomszéd sorsa, vagyis röviden az európai népek, egytértésben és összhangoltan cselekszenek. Jó volna, ha ezek

a népek először közösen megvizsgálnák, majd közösen rendeznék kontinensük problémáját és végül közösen szavatolnák e probléma megoldását. Ez az egyetlen út, amely Európát újjáélesztheti, ez az egyetlen kapocs, amely egész Európában fenntarthatja az egyensúlyt, a békét és az együttműködést... Arról van szó, hogy elismerjék, mégpedig elsősorban Németország ismerje el, hogy a német kérdés rendezése szükségszerűen érintené Németország határait és fegyverzetét, s nem történhet másként, csak Németország valamennyi — mind keleti, mind nyugati — szomszédjának megállapodásával."

Amint az de Gaulle nyilatkozatából nyilvánvaló, a francia kormány a német kérdés megoldását saját szempontjából közelíti meg, s ezzel saját hatalmi céljait tartja szem előtt. Franciaország érdeke biztosítani azt, hogy Németország hatalmi ereje korlátozott legyen, hogy jelenlegi határait ismerjék el. S végül, jóllehet ez egyetlen hivatalos nyilatkozatban sem szerepel, Franciaország érdeke a két német állam létezésének elismerése, Németországnak a nyugatnémet elképzelések szerint való egyesítése, vagyis az NDK bekebelezése, megváltoztatná az erőviszonyokat Nyugat-Európában Franciaország kárára, nagyhatalmi céljai kárára.

A francia álláspont nagy nyugtalanságot keltett nyugatnémet kormánykörökben. A Német Szövetségi Köztársaság még jobban sürgette olyan háromhatalmi nyilatkozat kiadását, amely támogatná a Német Szövetségi Köztársaság politikai irányvonalát. E nyilatkozat kiadására hosszú tárgyalások után 1965. május 12-én került sor. A nyilatkozat azonban nem nyugtatta meg a nyugatnémet kormányt, mert nem utasította el a francia vonalat, amely a német kérdés „európai megoldására" irányul.

•

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete közeledik fennállásának huszadik évfordulójához. Az 1969-es esztendőt általában döntő jelentőségűnek tekintik a szervezet jövője szempontjából. A belső ellentétek egyre mélyülnek. A francia kormány nyilatkozataiból arra lehet következtetni, hogy az atlanti szövetség szerkezete — ha ugyan egyáltalán lesz szövetség 1969

után — jelentősen különbözni fog attól a szerkezettől, amelyet az amerikai hegemónia erőszakolt ki az ötvenes évek elején.

Mindennek ellenére nem szabad lebecsülni a NATO-nak, az imperialista hatalmak fontos katonai erejének jelentőségét. Az eddigi tapasztalatok arról tanúskodnak, hogy a NATO negatív szerepet játszott a nemzetközi kapcsolatokban, nagymértékben hozzájárult a nemzetközi feszültség kiéleződéséhez, elsősorban Európa területén. Negatív szerepét belső ellentétei közepette is megőrizte. Komoly akadály a hidegháború következményeinek megszüntetésében, és nehezíti a két társadalmi-gazdasági rendszer békés egymás mellett élésének megvalósulását.

CENTO

AZ IMPERIALISTA HATALMAK KATONAI TERVEI A KÖZEL- ÉS A KÖZÉP-KELETEN

1. Imperialista tervek katonai tömbök létesítésére

A stratégiailag fontos Közel- és Közép-Kelet már régóta az imperialista hatalmak érdeklődésének homlokterében áll. Az imperialisták a második világháború után pozícióik megszilárdításán fáradoztak, arra törekedtek, hogy minden eszközzel gátat vessenek a közel- és közép-keleti népek mindjobban fokozódó nemzeti felszabadító harcának. Ennek egyik útja katonai szerződések és paktumok megkötése volt, s kezdettől fogva a Szovjetunió és a nemzeti felszabadító mozgalom ellen irányult.

Az imperialistáknak azt a közös törekvését, hogy ezt az egész területet bevonják agresszív szövetségi rendszerükbe, lényegesen megnehezítette az imperialista nagyhatalmak erőinek átcsoportosítása. Az arab népek nemzeti felszabadító mozgalmával való visszaélésre irányuló első kísérlet a háború után Nagy-Britanniának az a törekvése volt, hogy az Arab Ligát uralma alá hajtsa. Azok a brit próbálkozások, hogy az Arab Ligát ne csak politikai, hanem katonai eszközzé is tegyék, nem jártak tartós sikerrel.

A második világháború alatt és után az Egyesült Államok fokozta gazdasági és pénzügyi expanzióját ebben a térségben. A Truman-doktrínának megfelelően minden segítséget megadott a görög és a török reakciós kormánynak országuk haladó erőinek elnyomásához. A Truman-doktrína tíz évi hatálya alatt (1947—1957) 1,7 milliárd dollár értékű katonai „segély" áramlott az Egyesült Államokból Törökországba repülőgépek, páncélosok, hadihajók, fegyverek és egyéb hadianyagok formájában. Ugyanakkor a török kormány az amerikai „katonai segély" összegének többszörösét költötte katonai célokra. A dollárok-

kal és a hadianyaggal együtt amerikai katonai tanácsadók és polgári szakemberek is érkeztek Törökországba.

Az Egyesült Államok azzal, hogy a Truman-doktrína 4. pontja alapján gazdasági és műszaki „segítséget", a „kölcsönös biztonság szavatolásáról szóló törvény" alapján pedig katonai „segítséget" nyújtott egyes közel- és közép-keleti országoknak, megteremtette az előfeltételeket ahhoz a frontális támadáshoz, amelynek célja az egyes közel- és közép-keleti országok fölötti uralom megszervezése, valamint más nagyhatalmak — elsősorban Anglia — politikai és gazdasági befolyásának megszüntetése volt.

AZ EGYESÜLT KÖZÉP-KELETI PARANCSNOKSÁG

Az első kísérletek olyan katonai tömb létesítésére, amelyben az imperialista nagyhatalmak mellett a szóban forgó térség államai is részt vesznek, 1951-ben történtek. Ekkor az amerikai, a brit, a francia és a török kormány javasolta Egyiptomnak, Szíriának, Libanonnak, Szaúd-Arábiának, Iraknak, Jemennek és Izraelnak, alakítsanak Egyesült Közép-keleti Parancsnokságot a közel- és közép-keleti országoknak a „kommunizmus veszélyével" szembeni „közös védelmére". Az amerikai, az angol, a francia és a török kormány 1951. október 10-én közzétett felhívásából és nyilatkozatából a következő szándékok váltak ismeretessé:

1. a közel- és közép-keleti országok fegyveres erőinek az Egyesült Közép-keleti Parancsnokság alá rendelése,
2. az imperialista nagyhatalmak fegyveres erőinek elhelyezése a közép-keleti országok területén,
3. a közel- és közép-keleti országok katonai támaszpontjainak, közlekedésének, kikötőinek és egyéb védelmi eszközeinek ellenőrzése és a parancsnokság alá rendelése,
4. a közép-keleti parancsnokság és a NATO közti összeköttetés megteremtése.

Egyiptomnak 1951. október 14-én, az 1936. évi angol—egyiptomi „szövetségi szerződés" felmondásának előestéjén tették meg a javaslatot a paktum megteremtésére. A paktum többek között biztosította volna a Szuezi-csatorna övezetében elhelye-

zett brit katonai támaszpontok fenntartását, valamint az ott állomásozó brit haderő ottmaradását, esetleg részben amerikai csapatokkal való felváltását.

Az egyiptomi kormányhoz intézett jegyzék azt a javaslatot tartalmazta, hogy az egyiptomi brit támaszpontokat formailag átengednék Egyiptomnak azzal a feltétellel, hogy az Egyesült Közép-keleti Parancsnokságnak rendelik alá őket.[1]

Az arab népek már eleve a gyarmatosítás új formáját látták a nyugati hatalmak és Törökország veszélyes tervében. Elsősorban a Szovjetunió szilárd magatartásától támogatott arab népek heves ellenállásának tulajdonítható, hogy az Egyesült Közép-keleti Parancsnokság terve meghiúsult.

Persze, kétségkívül más tényezők is közrejátszottak abban, hogy a nyugati hatalmaknak ez az akciója a kiélezett hidegháború éveiben kudarcot vallott. A nyugati hatalmak túlságosan bizonyosak voltak tervük sikerében, s nem is igyekeztek különösebben véka alá rejteni igazi szándékaikat. Azok a törekvések, hogy a közel- és közép-keleti országokat Görög- és Törökország mintájára a szocialista államok, valamint a keleti felszabadító mozgalom ellen irányuló NATO-támaszpontokká tegyék, sokkal nagyobb veszélyeket rejtettek magukban, semhogy elhallgathatták volna őket. Az, hogy Izrael csatlakozott a tervezett paktumhoz, nemcsak a népek, hanem a kormányok elutasító magatartását is megerősítette az arab országokban. Végül az is hozzájárult a terv kudarcához, hogy az egyes nagyhatalmak az említett közös célok mellett buzgón követték saját szándékaikat is. Az Egyesült Államok az Egyesült Közép-keleti Parancsnokságban látta az első nagy lehetőséget arra, hogy megszilárdítsa hatalmi pozícióit az arab országokban. Az angol és a francia kormány az arab népek fenyegetően növekvő felszabadító mozgalma láttán a paktum segítségével és az amerikai imperialisták támogatásával akarták fenntartani egyre csökkenő gyarmati befolyásukat. Törökország megpróbálta amerikai támogatással helyreállítani egykori „nagyságát", s ez aggodalommal töltötte el az arab országokat, amelyek csaknem négy évszázadon át sínylődtek török szolgaságban.

1952-ben az imperialisták és segítőik — a török és a pakisz-

[1] Lásd „The Egyptian Economic and Political Review", Kairó 1958. 10. sz.

táni kormány — újabb kísérletet tettek egy közel- és középkeleti katonai tömb létrehozására. A tömböt ezúttal Középkeleti Védelmi Szervezetnek (MEDO — Middle East Defence Organization) nevezték volna. A terv kezdeményezőjeként formailag Zafrulla Khan akkori pakisztáni külügyminiszter lépett fel, de a cél a régi volt. Az arab országok, Törökország és Izrael mellett Irán, Afganisztán és Pakisztán részvételére is számítottak. Ám ez a kísérlet is balsikerrel zárult, mert az arab országok fő ellenvetéseinek okait nem szüntették meg.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KEZDEMÉNYEZÉSE

Az imperialista hatalmak közös terveinek kudarca után az Egyesült Államok maga vette kezébe a kezdeményezést. A Dulles külügyminiszter által 1953-ban kidolgozott terv három közel- és közép-keleti „védelmi" övezet megteremtését irányozta elő. Az „északi övezet" Törökországot, Iránt, Pakisztánt és Afganisztánt, a második, a „középső övezet" az arab országokat, vagyis Irakot, Szíriát, Libanont és Jordániát foglalta volna magában. Végül a harmadik, a „déli övezet" bázisát Egyiptom, Szaúd-Arábia és Jemen alkotta volna. Az Egyesült Államok már a közép-keleti parancsnokság esetéből szerzett tapasztalatokra támaszkodott. Az övezetekre osztással kihagyták Izraelt, az „északi övezettel" pedig Törökországot elválasztották az arab országoktól.

Az Egyesült Államok az egyes országok megnyerésében is taktikát változtatott. Ahelyett, hogy az összes államokat egy csapásra akarta volna bevonni, az első fázisban inkább a kétoldalú egyezményeket szorgalmazta. Csak a kétoldalú szerződések egész sorának megkötése után került volna sor az egységes szervezet kiépítésére.

1954—1955-ben, amikor a csoportosulások kialakulóban voltak, az ázsiai feszültség bizonyos mértékben csökkent.

A koreai és a vietnami háború befejeződése, valamint a békés egymás mellett élés elvének elfogadása megteremtette a nemzeti felszabadító mozgalom újabb fellendülésének előfeltételeit. Ez a fellendülés a Közel- és a Közép-Keleten elsősorban a szíriai Sisakli-diktatúra bukásában, valamint az egyiptomi anti-

imperialista és antifeudális forradalom további kibontakozásában nyilvánult meg.

Ebben a helyzetben az Egyesült Államok meggyorsította az „északi övezet" kiépítésének előkészületeit. 1954. április 2-án amerikai kezdeményezésre kölcsönös segélynyújtási szerződés jött létre a NATO-hoz tartozó Törökország és az amerikabarát pakisztáni kormány között, amely ugyancsak 1954-ben kétoldalú katonai egyezményt kötött az Egyesült Államokkal. Az Ankara—Karacsi-tengelyt szánták az „északi övezet" bázisának.

NAGY-BRITANNIA ÁLLÁSFOGLALÁSA

Az Angol-Iráni Olajtársaság államosítása folytán elszenvedett veresége után (az államosítás nyomán az amerikai monopóliumok többek között megkaparintották azoknak az iráni olajrészvényeknek a 40 százalékát, amelyek azelőtt az angol tőke birtokában voltak) Nagy-Britannia feladta az „északi övezettel" kapcsolatos terveit, s arra összpontosította figyelmét, hogy megtartsa vezető szerepét a „középső övezetben", ahol egyelőre még szilárdabbak voltak pozíciói az Egyesült Államokénál. Ebben a térségben Anglia — amely semmiképpen sem kívánta az amerikai befolyás erősödését — hozzálátott egy saját vezetése alatt álló katonai tömb kiépítéséhez. 1954 októberében egyezményt kötött Egyiptommal a Szuezi-csatorna övezetében állomásozó brit csapatok kivonásáról, majd intenzíven megkezdte a „középső övezet" kiépítésének előkészítését. Ez az övezet lényegében csak másolata volt annak a brit tervnek, amely a termékeny félhold föderációjának vagy „Nagy-Szíriának" a megteremtését tűzte ki célul aszerint, hogy Irak vagy Szíria állt volna-e a föderáció élén.

Kudarcot vallottak azok a brit kísérletek, amelyek arra irányultak, hogy megbontsák az arab országok szolidaritását, megbénítsák az imperialista katonai paktumokkal szembeszálló erőknek az Arab Ligában érvényesülő befolyását, és az imperializmus érdekeihez kössék az arab országok sorsát. Az arab országokban egyre többen ismerték fel, hogy egy közel- és közép-keleti katonai tömb létesítése nemcsak a szocialista tábor ellen irányul, hanem egyszersmind a nemzeti felszabadító moz-

galom, valamint a gyarmati függéstől megszabadulni igyekvő arab nemzeti burzsoázia törekvései ellen is. Ezért a fiatal nemzeti burzsoázia Egyiptomban, Szíriában, Libanonban és más országokban aktívan támogatta a néptömegeket a brit és az amerikai tervekkel szemben.

Az arab néptömegek ellenállása végül is zátonyra futtatta a három övezetben megszervezendő „közép-keleti védelem" koncepcióját, és arra késztette az Egyesült Államokat, hogy Angliával közösen járjon el a katonai paktum megteremtésében. Ez az új paktum volt hivatva arra, hogy az imperialista nagyhatalmak közvetlen támogatásával gátat vessen az egész térségben a nemzeti felszabadító mozgalom egyre növekvő hullámának.

2. A bagdadi paktum struktúrája és tevékenysége

A BAGDADI PAKTUM LÉTREJÖTTE

A közel- és közép-keleti paktum 1955 januárjában, a török miniszterelnök iraki látogatása során kezdett konkrét alakot ölteni. 1955. február 24-én írták alá Bagdadban a török—iraki együttműködési szerződést, amely a leendő bagdadi paktum kiindulópontja lett. A szerződés aláírása alkalmával kiadott közlemény kifejezte azt a reményt, hogy ehhez a paktumhoz a nagyhatalmak és további közép-keleti országok is csatlakozni fognak. Anglia kapva-kapott ezen a felhíváson, és április 5-én be is lépett a paktumba azzal a szándékkal, hogy ott magához ragadja a vezetést és ezzel megszilárdítja a közel-keleti pozícióját. Az Egyesült Államok az átfogóbb „védelmi" koncepció kudarca után nem ellenezte Anglia részvételét, de félt attól, hogy ez a lépés kedvezőtlen hatással lesz a többi arab államra, főképpen Egyiptomra és Jordániára, ahol ebben az időben fokozódott a harc a brit gyarmati uralom ellen.

A bagdadi paktum 1955. április 15-én lépett hatályba. Az eredeti szerződés 7. cikkelye leszögezte, hogy a paktum öt évig marad érvényben, és lejártakor mindig újabb öt évvel meg-

hosszabbítható. A török—iraki szerződéshez az aláíró államok kiegészítéseket fűztek, amelyekben kötelezték magukat a Palesztináról hozott ENSZ-határozat végrehajtására. Az iraki kormány ezeket a kiegészítéseket arra a csalárd állításra használta fel, hogy sikerült közelebb hoznia Törökországot az arab államokhoz. Anglia, a paktum harmadik tagállama elhatárolta magát ezektől a kiegészítésektől.

A bagdadi paktum kiépítésének következő fázisa 1955 őszén kezdődött. Szeptember 23-án Pakisztán, október 19-én pedig, erős angol és amerikai nyomásra, Irán is belépett a tagállamok sorába. Az Egyesült Államok, amely az arabok barátjának igyekezett feltüntetni magát, jobbnak látta, ha nyíltan nem csatlakozik a paktumhoz. Ugyanakkor már kezdettől fogva teljes támogatásáról biztosította a szövetséget, és megfigyelőkkel képviseltette magát minden értekezleten. A formális távolmaradás semmiképpen sem korlátozta az amerikaiak kezdeményezését és vezető szerepét a szervezet megalapítása és működése során.

AZ ARAB ORSZÁGOK MAGATARTÁSA

Az arab országok többsége elutasította a bagdadi paktumot. Az arab országok képviselőinek 1955 elején tartott kairói értekezlete világosan kifejezte a paktumban rejlő veszélyt.

Az értekezlet durva provokációnak és az arab egység aláásásának minősítette Iraknak a paktumba való belépését. (Egyébként Irak nem volt hajlandó részt venni az értekezleten.) Az arab államok küldöttséget menesztettek Bagdadba, ennek azonban nem sikerült lebeszélnie Irak képviselőit olyan katonai kötelezettség vállalásáról, amely ellentétben volt az Arab Liga tagállamai között megkötött kölcsönös védelmi és gazdasági együttműködési szerződés 10. cikkelyével.

A szíriai és a jordániai kormány határozatlansága arra késztette Angliát és Irakot, hogy fokozott nyomást gyakoroljanak erre a két országra a paktumba való belépésük érdekében. Az ezzel összefüggésben kirobbant szíriai kormányválság a tömegek támogatásával a nemzeti függetlenség szempontjából kedvezően oldódott meg, s Aszali új kormánya kereken megtagadta

a bagdadi paktumba való belépést. Sokkal nagyobb nyomás nehezedett Jordániára. 1955 novemberében Bayar akkori török elnök, decemberben pedig Templer tábornok brit vezérkari főnök látogatott el Jordániába. Az imperialistáknak fenyegetésekkel és kulisszák mögötti mesterkedésekkel sikerült megbuktatniuk a nemzeti függetlenséget védelmező kormányt és olyan kormányt hatalomra juttatniuk, amely megígérte a bagdadi paktumba való belépést. Ám a durva brit beavatkozás nem hozta meg a kívánt eredményt. A paktumba való belépéssel szembeni ellenállás a brit uralom felszámolását célzó nemzeti harccá fejlődött, amely Jordánia nemzeti függetlenségének megerősödését eredményezte. 1956 márciusában a külföldi katonai instruktorokat — élükön J. B. Glubb pasa tábornokkal, az Arab Légió parancsnokával — kiutasították az országból.

A bagdadi paktummal szemben Egyiptom, Szíria és Szaúd-Arábia 1955 októberében katonai egyezményt kötöttek fegyveres erőik közös parancsnokságának felállításáról. 1956 folyamán Jemen és Jordánia is csatlakozott ehhez az egyezményhez.

A paktum történetét három szakaszra oszthatjuk. Az első szakasz a paktum keletkezésétől 1957 júniusig tart (amikor az Egyesült Államok belépett a Katonai Bizottságba), a második szakasz 1957 júniusától az 1958 júliusi iraki forradalomig, a harmadik pedig Irak kilépésével kezdődik és a paktum nevének megváltoztatásával (CENTO) végződik.

A BAGDADI PAKTUM ÉS A SZUEZI VÁLSÁG

A paktumon belül már kezdettől fogva bizonyos ellentétek éreztették hatásukat. Ezek az ellentétek fokozott mértékben kerültek felszínre 1956-ban, amikor az egyiptomi kormány államosította a Szuezi-csatornát. A szuezi válság és főképpen az Egyiptom elleni angol—francia—izraeli fegyveres agresszió alapjaiban ingatta meg és teljes felbomlással fenyegette a paktumot. Nemcsak Nagy-Britanniának, hanem a többi tagállam reakciós köreinek befolyása is csökkent. Különösen Irakban került sor számos tüntetésre, amelyeknek részvevői kifejezték az Egyiptommal vállalt szolidaritásukat, és követelték Iraknak a bagdadi paktumból való kilépését.

Az iraki kormány, amelynek számolnia kellett a nép hangulatával, tiltakozást jelentett be Nagy-Britanniánál és Franciaországnál Egyiptom megtámadása miatt, s kijelentette, hogy távol marad a paktum ülésszakáról, ha azon Anglia képviselője részt vesz. Az Egyiptom elleni agresszió kudarca lényegesen csökkentette Anglia befolyását a bagdadi paktumon belül. Az iraki, az iráni és a pakisztáni kormány a néptömegek nyomására kénytelen volt átmenetileg bojkottálni a paktum minden olyan szervének működését, amelyben Anglia is képviselve volt. 1956. november 8-án a paktum ázsiai tagállamainak képviselői értekezletre ültek össze és közleményt adtak ki, amelyben felszólították Nagy-Britanniát és Franciaországot, hogy vonják ki csapataikat Egyiptomból.

Az agresszív közel-keleti brit politikát támogató Egyesült Államok a szuezi válság döntő pillanatában hivatalosan elhatárolta magát Angliától, hogy annak meggyengült helyzetét saját közel-keleti hatalmi pozícióinak megszilárdítására használhassa fel. Aztán 1957 márciusában, Eisenhower és Macmillan bermudai konferenciáján brit—amerikai megállapodás jött létre a további közel-keleti politikáról. A tanácskozások eredménye az volt, hogy erősödött az Egyesült Államok befolyása a bagdadi paktumra.

1957—1958-ban mégsem a bagdadi paktum volt a közép-keleti amerikai politika legfőbb eszköze, hanem az Eisenhower-doktrína, amelyet 1957 januárjában, nem sokkal az angol-francia agresszió kudarca után tettek közzé. Az Egyesült Államok azzal próbálta befolyásolni a fejlődést ebben a térségben, hogy igyekezett megnyerni az arab államokat az Eisenhower-doktrína számára és közvetlenül beavatkozni belügyeikbe. Ez az igyekezet sikerrel járt többek közt a paktum ázsiai tagállamainak 1957 januári ankarai értekezletén is. Az értekezletről kiadott közleményben a muzulmán tagállamok üdvözölték az Eisenhower-doktrínát, és kijelentették, hogy az amerikai kezdeményezés elhárítja „a kommunista agresszió és a felforgató tevékenység veszélyét" a közép-keleti országokban. A szuezi válság megoldását és az izraeli csapatoknak Egyiptomból való kivonását illetően tulajdonképpen kitértek az állásfoglalás elől. Ezzel szemben fenyegetésekkel megpróbálták rávenni a szíriai kormányt annak az elhatározásának

a megmásítására, hogy mindaddig lezárja a szíriai területen áthaladó olajvezetéket, amíg az intervenciós csapatok el nem hagyják Egyiptomot.

Az ankarai értekezlet Nagy-Britannia részvételének kérdését is megtárgyalta. Az iraki kormány — amelynek tekintettel kellett lennie az iraki tömegek hangulatára — elutasító magatartást tanúsított, de Pakisztán és Törökország képviselői kijelentették, hogy Nagy-Britanniának feltétlenül részt kell vennie a bagdadi paktum munkájában. Ez azt bizonyította, hogy egyáltalán nem Angliának a paktumból való kizárásáról volt szó, mint azt egyes államférfiak megpróbálták elhitetni a közvéleménnyel, hanem csak arról, hogy átmenetileg elhatárolják magukat az agresszív brit politikától, s ily módon megmentsék az egész paktum csökkenő presztizsét.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK CSATLAKOZÁSA A KATONAI BIZOTTSÁGHOZ

A bagdadi paktum Tanácsának 1957 júniusi, Karacsiban tartott ülésszakán, amelyen Nagy-Britannia ismét részt vett, az Egyesült Államok hivatalosan tagja lett a Katonai Bizottságnak. A Felforgató Tevékenység Elleni Bizottság és a Gazdasági Bizottság munkájába az amerikaiak már 1956 áprilisában bekapcsolódtak. Az összeköttetést katonai kérdésekben, melyekre az amerikai politika kezdettől fogva nagy gondot fordított, azelőtt a paktum törzse mellett működő összekötő iroda biztosította, élén egy amerikai tábornokkal. Az Egyesült Államok most azzal a céllal lett közvetlenül tagja a Katonai Bizottságnak, hogy ezzel jobban kidomborítsa a paktum működésének katonai oldalát.

ELLENTÉTEK A BAGDADI PAKTUMBAN

A bagdadi paktumot megalakulásától kezdve ellentétek gyengítették, amelyek megakadályozták, hogy a paktum hatékony eszköz legyen az imperialista nagyhatalmak kezében a szocialista országok és a nemzeti felszabadító mozgalom

elleni harcban. Törökországnak, a paktum egyik legagresszívabb tagállamának, amely mindig támogatta a provokatív, szovjetellenes lépéseket, számos nézeteltérése volt Nagy-Britanniával és a szomszédos Görögországgal Ciprus jövőjét illetően.

Pakisztán elsősorban arra használta fel tagságát, hogy nyomást gyakoroljon Indiára. A paktum egyes szerveinek ülésein a pakisztáni küldött rendszeresen előhozakodott a kasmíri kérdéssel. Az ország súlyos gazdasági helyzete — a fegyverkezési kiadások az állami költségvetésnek mintegy 60 százalékát emésztették fel — arra késztette a pakisztáni uralkodó köröket, hogy a paktum ülésein a gazdasági segítség jelentőségét hangsúlyozzák.

Kezdettől fogva a paktum működésének gazdasági oldalát helyezte előtérbe Irán is, amelynek belpolitikai helyzetét ugyancsak jelentős gazdasági nehézségek jellemezték. Ez az ország a külkereskedelmi mérlegében mutatkozó deficitet elsősorban külföldi segítséggel és hitelekkel fedezte. Nem becsülhetjük le a Bahrein-szigetek kérdésében felmerült angol—iráni ellentéteket sem. Irán ezeket a szigeteket területe elrabolt részének tekinti. Ezt a régebbi keletű nézeteltérést az a tény sem tudta kiküszöbölni, hogy mindkét ország tagja lett a bagdadi paktumnak.

Sajátos helyzete volt a paktumban Iraknak. A saját népétől félő és az összes többi arab államtól elszigetelt iraki reakciós monarchista kormány azzal igyekezett megszilárdítani pozícióját, hogy megpróbálta elterelni az arab államok figyelmét az imperializmus és a kolonializmus elleni harcról. Nemzetközi téren Irak az arab érdekek következetes védelmezőjeként és az Izrael elleni harc bajnokaként lépett fel. Az algériai háború elítélése is az iraki kormánynak azt a törekvését szolgálta, hogy elnyerje az arab felszabadító mozgalom rokonszenvét.

Az említett ellentétek és konfliktusok, valamint a térség közvéleményének erős ellenállása azt bizonyították, hogy a bagdadi paktum kezdettől fogva az imperialista tömbrendszer leggyengébb láncszeme volt.

Az Egyesült Államok a bagdadi paktumból kezdettől fogva az észak-atlanti paktumhoz hasonló katonai szervezetet akart faragni. Ezt a szándékot Menderes volt török miniszterelnök

is igazolta. „Elmondhatjuk — mondotta —, hogy azok az elvek és eszmények, amelyek a bagdadi paktum létrejöttére vezettek, azonosnak tekintendők a NATO megteremtésére vezető elvekkel és eszményekkel."[2]

A PAKTUM KATONAI TEVÉKENYSÉGE

Az a tény, hogy az Egyesült Államok belépett a Katonai Bizottságba, a katonai tevékenység intenzitásának növekedését jelentette. A közös katonai tervező törzs megalakítása után több intézkedést dolgoztak ki, amelyeknek az volt a lényegük, hogy a tagállamok hadseregeit az Egyesült Államok közel- és közép-keleti agresszív céljainak elérésére használják fel. E hadseregek vagy egyes fegyvernemek számára évenként közös hadgyakorlatokat szerveztek. Így került sor például 1957. november 25-től december 10-ig a tagállamok légi és tengeri haderejének kombinált hadgyakorlatára az Arab-tenger északi részén. 1958 májusában és 1961 novemberében a Perzsa-öbölben, s ugyancsak 1961 novemberében Pakisztánban bonyolítottak le közös hadgyakorlatokat.

1958 januárjában a paktum Tanácsa hosszú lejáratú terveket fogadott el katonai objektumok és berendezések, stratégiailag jelentős utak és vasúti hálózatok építésére. Így például tervet dolgoztak ki egy 3000 mérföld hosszú autósztráda építésére; az út Törökországot, Iránt és Pakisztánt kötné össze. A tervezetet már a Gazdasági Bizottság is megvitatta. Hasonló tervek születtek — amerikai pénzügyi segélyre kapott ígéret alapján — az Isztambul—Teherán—Karacsi-vasútvonal építésére is. Ezenkívül nagy figyelmet fordítottak kikötők és raktárak kiépítésére a Földközi-tenger, a Perzsa-öböl és az Arab-tenger partjain.

TÖRÖKORSZÁG

A legjelentősebb felvonulási bázissá Törökország vált, melynek területén számos légi és tengeri támaszpontot létesítettek.

---

[2] Asian Recorder, 1957. 1500—1.

Mintegy száz — többségükben modern rádiólokátorokkal és rádiónavigációs eszközökkel felszerelt, s túlnyomórészt amerikai műszaki személyzet által kezelt — támaszpont és repülőtér van az országban, jóllehet a török légierő mindössze körülbelül 800 vadász- és bombázógéppel rendelkezik. Már ebből is világosan látható, hogy a légi támaszpontok és a repülőterek kapacitása messze túlszárnyalja az ország légierejének szükségletét.

A legnagyobb légi támaszpontokat (Adana, Izmir, Diyarbakir, Ankara és Isztambul körzetében) kizárólag az amerikai légierő használja. Így például az adanai támaszponton keresztül bonyolítja le az amerikai stratégiai légierő az Európából vagy Líbiából a dhahrani (Szaúd-Arábia) légi támaszpontra vagy esetleg keletebbre vezényelt csapatok áthelyezését. Az érintett népek állandóan fokozódó nyomást gyakorolnak kormányaikra, hogy követeljék az amerikai támaszpontok megszüntetését.

1958-ban Nyugat-Európából érkezett és a libanoni felszabadító mozgalom ellen bevetendő amerikai csapatokat vontak össze Adanában.

Az izmiri támaszpontnak is megvan a jelentősége: összeköttetésül szolgál az országban állomásozó amerikai légierő és a NATO 6. légierő-parancsnokságának Izmirben székelő törzskara között. A NATO légierejének több mint húsz támaszpont áll rendelkezésére Törökországban. Számos haditengerészeti támaszpontot (Iskenderunban, Izmirben, Zonguldakban, Trabzonban stb.) átépítettek és korszerűsítettek. Folytatják a stratégiailag fontos utak és vasútvonalak építését.

Igen nagy jelentőséget tulajdonítottak a török szárazföldi haderőnek. Ez a haderő 1959-ben 24 hadosztályt, hat önálló dandárt és öt határvadász ezredet magában foglaló három hadseregből állt. Ez az 500 000 főnyi haderő nemcsak a Közel- és a Közép-Kelet legnagyobb hadserege, hanem számbelileg a NATO egyik legerősebb hadserege is. Ezenkívül a török katona a legolcsóbb NATO-katona. Amerikai adatok szerint egy török katona eltartása átlagosan évi 105 dollár, míg egy Törökországban szolgáló amerikai katona 6600 dollárba kerül.

Az Egyesült Államok nyomására Irán militarizálódása is fokozódott. A hadseregre, a rendőrségre és a csendőrségre fordított költségvetési összegek jelentős mértékben növekedtek. 1953 és 1957 között ezek a kiadások évenként átlagban akkora összegre rúgtak, amely körülbelül az állami költségvetés 40 százalékával volt egyenlő. Az amerikai katonai tanácsadók és instruktorok növekvő száma is arról tanúskodik, hogy az amerikai imperializmus stratégiai tervei egyre nagyobb szerepet szánnak Iránnak. Már 1956 végén, vagyis nem sokkal Iránnak a bagdadi paktumhoz való csatlakozása után, 444 amerikai működött az iráni hadseregben és rendőrségben, mégpedig közvetlenül a fegyveres erők főparancsnoksága mellett, a hadügyminisztériumban, vagy mint instruktorok az egységeknél.

Az iráni hadsereg összetétele a következő: 1. az összesen 200 000 főnyi szárazföldi hadsereg, mely 12 hadosztályból és 6 önálló dandárból áll, 2. az 5300 főnyi légierő 170 repülőgéppel, s egy lökhajtásos vadászgépekből és Thunderjets F-84 típusú bombázókból álló repülőezreddel, 3. a két fregattból álló tengeri haderő. Ezenkívül vannak nagy létszámú rendőri egységek. Norman Armour, az Egyesült Államok volt iráni nagykövete a következőképpen fejtette ki az iráni hadsereg megerősítéséhez fűződő amerikai érdekeket: „Iráni katonai programunk célja az iráni fegyveres erők felszerelése és kiképzése oly módon, hogy az *szavatolhassa a belső biztonságot* (a szerző kiemelése), s bizonyos ellenállást fejthessen ki egy külső agresszióval szemben."[3] Az amerikai sajtó sem titkolta a hadsereg belpolitikai szerepét, s a kulisszák mögötti legfőbb belpolitikai erőnek nevezte a hadsereget. Ebből nyilvánvaló, hogy az iráni haderőnek elsősorban olyan rendőri erők szerepét szánták, amelyek meg tudják védeni az uralkodó osztályokat belső társadalmi megrázkódtatásoktól, s így meg tudják őrizni az országot, mint az imperializmus szövetségesét.

[3] Greece, Turkey and Iran. Report on United States foreign assistance programs, prepared at the request of the special committee to study the foreign aid program. United States Senate by former Ambassador Armour, Washington 1957. 44. old.

Pakisztánban is előrehalad a militarizálás. Karacsi, Moripur és Malir repülőterét amerikai segítséggel bővítik és korszerűsítik. Az amerikai stratégák érdeklődése Kasmír pakisztáni részének hegyvidékére összpontosul. Itt az utóbbi években fokozott ütemben építettek utakat és repülőtereket. Csupán 1957—1958-ban összesen mintegy 1500 mérföldnyi utat építettek Nyugat-Pakisztánban; ezek az egyes katonai támaszpontokat kötik össze. Légi és tengeri támaszpontokat, továbbá lőszer- és hadianyagraktárakat Kelet-Pakisztánban is létesítettek. Az egyik legjelentősebb támaszpont a Bengáli-öböl közelében, Koks-Bazarban létesített légibázis. A legfontosabb kelet-pakisztáni kikötőt, Csittagongot az amerikaiaknak adták át, akik tengeri támaszponttá építették ki. Az indiai sajtó jelentése szerint még tíz kelet-pakisztáni stratégiai ponton létesültek amerikai katonai támaszpontok.

Akárcsak Törökországban vagy Iránban, itt is számos amerikai szakember és tanácsadó irányítja a hadsereg kiépítését. A tisztek képzésére egy sereg új katonai iskolát állítottak fel. Ezeket túlnyomórészt amerikai tisztek irányítják, akik az imperialista hadviselés legújabb módszereit oktatják. Az Egyesült Államok új fegyverfajtákkal és korszerű haditechnikai eszközökkel látja el Pakisztánt. A pakisztáni fegyveres erők amerikai irányítás alatt a közös hadgyakorlatokon is részt vesznek.

Összegezve: a paktum katonai tevékenysége elsősorban a felfegyverzésre, az ázsiai tagállamok hadseregeinek korszerűsítésére és bővítésére, támaszpontok, stratéglailag fontos utak és vasutak építésére, valamint az egyes fegyvernemek vagy egész hadseregek közös hadgyakorlatainak lebonyolítására irányult. A katonai tevékenység újjászervezése (1959) után a három ázsiai tagállam közös hadsereg-parancsnokságának létrehozására fordították a legnagyobb gondot. Ezzel a lépéssel akarja az Egyesült Államok teljes mértékben ellenőrzése alá vonni a tagállamok hadseregeit.

Az ázsiai tagállamok, hogy csökkentsék a közvéleménynek a bagdadi paktummal és a militarizálással szemben tanúsított ellenállását, kezdettől fogva az imperialista nagyhatalmak gazdasági segítségét és a paktum gazdasági tevékenységét helyezték előtérbe. Ám a Gazdasági Bizottságnak a közös intézkedésekre kidolgozott tervei többhyire papíron maradtak. E tervek megvalósításához legalább 300 millió dollárra lett volna szükség. Ugyanakkor Anglia, amelynek uralkodó körei nagy jelentőséget tulajdonítottak a bagdadi paktumnak, 1957-ig évenként mindössze 100 000 font sterling körüli összeget irányzott elő közigazgatási és gazdasági célokra. Nem javított a helyzeten az sem, hogy az angol kormány a következő öt esztendőre 250 000 font gazdasági segélyt ígért. Az egyes országok évi 12 000 fontot kaptak; ez mintegy fele annak az összegnek, amelyet Anglia az Arab-félsziget egyes fejedelemségeiben gazdasági célokra fordít. Az 1957 előtti brit hozzájárulást még akkor is csekélynek kell tartanunk, ha hozzászámítjuk a Bagdadban berendezett atomenergia kutató-központ költségeit.

A szuezi válság után a paktum ázsiai tagállamai Nagy-Britannia tagságát a gazdasági segítség növelésétől tették függővé. Ezért a Gazdasági Bizottság 1957. évi ülésszakán az angol delegátus közölte, hogy Anglia négyszeresére kívánja emelni a műszaki segítséget, vagyis öt esztendő alatt egymillió font sterlinget akar szétosztani a tagállamok között. Ezenkívül az angol kormány egymillió font sterlinget ajánlott fel az egyes országok közti közlekedési hálózat kiépítésére.

Az amerikai kormányzó körök nyomban kihasználták a brit befolyás csökkenését. Főleg Törökország közvetítésével kezdettől fogva sikerült megakadályozniuk a bagdadi paktum katonai jellegének elködösítését. Az amerikaiak a tagállamok hadseregeinek felfegyverzésével összefüggő kérdéseket helyezték előtérbe, hogy agresszív céljaiknak megfelelő katonai erőket hozzanak létre. De e törekvések ellenére sem hagyhatták figyelmen kívül a tagállamoknak azt a szándékát, hogy élénkebb gazdasági tevékenységet kényszerítsenek ki a paktum keretében. Az Egyesült Államok gazdasági célokra összesen 22,57 millió dollárt bocsátott az ázsiai tagállamok rendelkezé-

sére. Az amerikai segély gazdasági jellege mégis enyhén szólva kétes, mert azok a létesítmények, amelyeket ezen a pénzen építettek, túlnyomórészt katonai jellegűek. Az említett dollárösszegből 1958-ra — nyilván azoknak a nagyméretű gazdasági hiteleknek a hatására, amelyeket egyes arab országok a Szovjetuniótól és más szocialista országoktól kaptak — 10 milliót irányoztak elő. A paktum gazdasági célokra fordítandó pénzalapját Nagy-Britannia és az Egyesült Államok hozzájárulásai, valamint az ázsiai tagállamok által befizetett összegek alkották. Pakisztán 500 000 rúpiát (105 000 dollár), Törökország 750 000 fontot (268 000 dollár), Irán pedig 10 millió rialt (310 000 dollár) fizetett. Ez azt jelenti, hogy a paktumnak csak mintegy 10 százalék állt rendelkezésére abból az összegből, amelyre a tervek megvalósításához szükség lett volna.

TERVEK A PAKTUM MEGSZILÁRDÍTÁSÁRA

Az amerikai befolyás növelésére és a paktum katonai jellegének fokozására szolgáltak azok az amerikai javaslatok is, amelyeket 1958 januárjában Dulles akkori amerikai külügyminiszter terjesztett elő a bagdadi paktum Tanácsának ankarai ülésszakán. Dulles megpróbálta elérni, hogy a paktum tagállamainak területén rakétakilövő-helyeket rendezzenek be. Ez a javaslat heves ellenállásba ütközött az egyes ázsiai országokban, úgyhogy uralkodó köreik nem merték elfogadni Dulles követeléseit. A januári ülésszak záróközleménye már nem is tett említést a rakétakilövő-bázisok építéséről. Ennek ellenére Törökország a következő években amerikai nyomásra megkezdte e kilövőhelyek építését.

A bagdadi paktum megszilárdítására tett utolsó kísérlet az az amerikai terv volt, amely szerint minden fennálló katonai tömböt egyetlen közös parancsnokság alá vontak volna. Ebben a tekintetben a bagdadi paktum kulcspozíciót töltött be. A paktum keretében nemcsak az Egyesült Államok és Nagy-Britannia tartja szem előtt mindhárom tömb érdekeit, hanem Törökország is mint a NATO déli szárnyának egyik tagállama és Pakisztán is mint a SEATO egyik alapítója. A paktum Tanácsa 1958 januárjában megvitatta a terveket, amelyeket azonban az

imperialista nagyhatalmaknak nem sikerült elfogadtatniuk. A nemzetközi közvélemény ellenállása, az ázsiai és az afrikai országok nemzeti felszabadító mozgalmának növekedése, a Szovjetunió és a többi szocialista ország aktív külpolitikája, s végül az imperialisták egyre mélyülő belső ellentétei voltak azok a fő tényezők, amelyek meghiúsították az imperialisták veszedelmes terveit.

3. Az Eisenhower-doktrína

Az amerikai imperialisták nyomban az Egyiptom elleni brit—francia fegyveres agresszió kudarca után nyíltan hirdették a Közel- és a Közép-Kelet fölötti uralom megszerzését célzó terveiket. Mint az arab felszabadító mozgalom szokatlanul nagy méretei és az arab népek megnövekedett öntudata világosan mutatták, az imperializmust az a veszély fenyegette, hogy a Közel- és a Közép-Keletet nem tudják majd felhasználni agresszív gyarmatosító törekvéseik szférájaként. Ezért egy új amerikai doktrína segítségével igyekeztek behatolni az arab országokba és növelni az imperialista befolyást. Ezt a doktrínát Eisenhower elnök hirdette meg 1957. január 5-én az amerikai Kongresszusban.

AZ EISENHOWER-DOKTRÍNA LÉNYEGE

Az Eisenhower-program a következőket irányozta elő: 1. együttműködés az egész Közel- és Közép-Kelet minden országával vagy államcsoportjával, és segítségnyújtás ezeknek az országoknak gazdasági fejlődésükhöz; 2. a katonai segélyprogram megvalósítása és együttműködés mindazokkal az országokkal vagy államcsoportokkal, amelyek ezt a segélyt igénylik; 3. amerikai fegyveres erők bevetése a Közel- és a Közép-Keleten azzal a céllal, hogy „megvédjék" a térség országait a „nemzetközi kommunizmus ellenőrzése alatt álló országok" minden agressziójától.[4] Az utóbbi programpontnak az elnök

[4] The Department of State Bulletin. Washington. XXXVI. köt. 917. sz. 86. old.

nagy figyelmet szentelt a Kongresszushoz intézett üzenetében. Amerikai csapatok Közel- és Közép-Keletre küldése akkor következne be, ha ezt olyan ország kérné, amely egy „nemzetközi kommunizmus ellenőrzése alatt álló állam" részéről fenyegetve érzi magát. Ezzel a homályos fogalmazással próbálták a doktrína kiagyalói álcázni tervezett agresszív lépéseiket. Az Egyesült Államok, hogy könnyebben célhoz érjen, az elnök ajánlatára 200 millió dollár gazdasági „segélyt" nyújtott az egyes országoknak.

Az új amerikai politika az új közép-keleti helyzet három fő tényezőjéből indult ki.

Az első Nagy-Britannia és Franciaország pozíciójának a balul sikerült szuezi kaland okozta jelentős gyengülése volt. Ebben a helyzetben az Egyesült Államok számára kedvező alkalom kínálkozott arra, hogy a nyugati érdekek védelmezőjeként lépjen fel, s megszilárdítsa politikai és gazdasági pozícióját ezen a stratégiailag fontos területen.

A második tényező a szocialista tábor növekvő tekintélye volt. Az amerikai diplomácia nem titkolta az arab államok és a Szovjetunió fokozódó együttműködése miatt érzett nyugtalanságát.

A harmadik és legfontosabb tényező az arab népek felszabadító mozgalmának növekedése volt.

A doktrína közzététele nyomán bekövetkezett irányvonalváltozás igazolása végett az Egyesült Államok felállította az úgynevezett vákuum-elméletet, amely szerint a brit és a francia befolyásnak az egyiptomi kudarc után bekövetkezett csökkenése folytán ebben a körzetben „légüres tér" keletkezett, s ezt egy másik imperialista nagyhatalomnak, vagyis az Egyesült Államoknak kell betöltenie.

A „vákuum-elmélet" kiagyalói igen egyszerű sémát dolgoztak ki. Eszerint csak az úgynevezett szabad világ és a kommunista országok között folyik harc, tehát más erőnek — például a nemzeti felszabadító mozgalomnak — nincs létjogosultsága. Ezeket a gondolatokat fejtette ki Dulles az ENSZ Közgyűlés XII. ülésszakának megnyitása alkalmából mondott beszédében (1957), amelyben az arabok felszabadító harcát mint önálló mozgalmat életképtelennek nyilvánította.

Az amerikaiak arra alapították a független arab államok

elleni harcban követett új taktikájukat, hogy minden független és az amerikai imperialisták számára kényelmetlen államot „szovjet csatlóssá" válással vádolnak. Az imperializmustól függő államok a nemzetközi kommunizmus növekvő befolyásának „veszélyétől" félve, az Eisenhower-doktrínának megfelelően segítséget kérnek az Egyesült Államoktól. Az Eisenhower-doktrínáról szóló törvény — amelyet az amerikai Kongresszus 1957. március 9-én fogadott el — az Egyesült Államok elnökére ruházta azt a jogot, hogy döntsön amerikai csapategységek bevetéséről.

A DOKTRÍNA SZERINTI GAZDASÁGI „SEGÉLY"

Az amerikai diplomácia igyekezett a doktrína gazdasági részére terelni a figyelmet, hogy leküzdje azt az ellenállást, amelyet az érintett országok az Eisenhower-doktrínából származó kockázat miatt tanúsítottak.

Ámbár a legtöbb arab államnak szüksége volt tőkére és segítségre gazdaságának fejlesztéséhez, tudták, hogy egy Pakisztántól Etiópián és Görögországon át Marokkóig terjedő hatalmas térség számára a megígért 200 millió dollár elég csekély összeg, amelyből átlagban nem több, mint egy dollár jut egy lakosra.

Az Egyesült Államok még ebből a csekély összegből is csak 118,8 millió dollárt folyósított a doktrínát elfogadó országoknak, méghozzá ebből 51 milliót katonai segély formájában. Hogy miképpen oszlottak meg az amerikai „adományok" a doktrínának megfelelően, azt J. Kefauver szenátornak a doktrína kongresszusi vitája során elhangzott szavai is igazolják, amelyek szerint „a gazdasági segély alá van rendelve a katonai segélynek".

A „segély" azt a célt szolgálta, hogy megszilárdítsa az amerikai pozíciókat az arab országok olajmonopóliumaiban. 1956-ban az amerikai monopóliumok rendelkeztek a kitermelt ásványolaj 59 százaléka fölött. Részarányuk évről évre emelkedő tendenciát mutat, míg a brit monopóliumok szerepe fokozatosan csökken. A közép-keleti olajtársaságok nyereségei óriási méreteket öltenek. Csupán az 1955-ös esztendő — nem teljes

adatok szerint — 1,85 milliárd dollár nyereséget hozott, míg az 1945 és 1955 közti évtizedben a nyereség nyolcmilliárd volt. Az 1956. évben, amelynek második felében az olaj kitermelése és szállítása jelentős mértékben csökkent, 900 millió dollár nyereséget értek el az amerikai monopóliumok.

Az olajtársaságok bevételeinek méretei azt mutatják, hogy a közel- és a közép-keleti országok részére az Eisenhower-doktrína keretében folyósított amerikai „segély" csak elenyésző része annak a hatalmas profitnak, amelyre az amerikai monopóliumok az olajkitermelés és az érintett népek kizsákmányolása révén szert tesznek.

Az amerikaiak azzal indokolják a közvetlen katonai beavatkozáshoz való „jogukat", hogy biztosítaniuk kell az arab országok „területi épségét és politikai függetlenségét". De ez az érvelés mit sem változtat az amerikai lépések agresszív jellegén. A Közép-Keletet — főleg Egyiptomot, Szíriát és Jordániát — fenyegető „kommunista veszélyről" csapott zenebona arra volt hivatva, hogy elterelje az érintett népek figyelmét az Eisenhower-doktrínában rejlő igazi veszélyről.

A RICHARDSON-MISSZIÓ

1957. március 12-én, nem sokkal azután, hogy az amerikai Kongresszus elfogadta az Eisenhower-doktrínáról szóló törvényt, egy különleges amerikai misszió indult a közel- és a közép-keleti országokba, élén James Richardsonnal, Eisenhower elnök személyes megbízottjával. Ennek a missziónak az volt a feladata, hogy „megvilágítsa" a doktrína céljait, és megtárgyalja az illetékes kormányokkal az egyes országoknak az amerikai tervekbe való bevonását. Az amerikaiak a befolyásuk alatt álló országok (Törökország, Izrael, Pakisztán, Irán) és néhány független arab ország (Líbia, Libanon, Irak) segítségével próbálták megbontani a szuezi válság idején megszilárdult arab egységet és szolidaritást.

Az arab országok egységes tömbjének szétrobbantása és a kölcsönös bizalmatlanság légkörének kialakítása kedvezőbb feltételeket teremtett volna a doktrína elfogadásához. A közép-keleti parancsnokság életre hívására és az arab országoknak

a bagdadi paktumba való bevonására tett régebbi kísérletek főleg az arab államok többségének elutasító magatartása miatt hiúsultak meg. A doktrína ezeken a tapasztalatokon okulva elsősorban azokra az arab államokra épített, amelyek barátibb magatartást tanúsítottak az amerikai imperializmus iránt.

Ebben a vonatkozásban Szaúd király 1957. január 29—február 9-i amerikai látogatása meghozta gyümölcseit, s hozzájárult az Egyesült Államok szaúd-arábiai pozíciójának további erősödéséhez. A dhahrani amerikai katonai támaszpontról kötött egyezmény érvényét újabb öt évre meghosszabbították, aminek fejében az Egyesült Államok katonai segítséget nyújtott Szaúd-Arábiának, instruktorokat küldött a hadsereg kiképzésére és így tovább. Az amerikai diplomácia rendkívüli jelentőséget tulajdonított Szaúd király amerikai útjának, hiszen a királynak amerikai tárgyalásai után tájékoztatnia kellett Egyiptomot, Szíriát és Jordániát útjának eredményéről. Szaúd király azonban — bármilyen rokonszenvvel viseltetett is az Egyesült Államok iránt — nem merte országa számára elfogadni a doktrínát.

Bizonyos eredményeket ért el az amerikai diplomácia Libanonban. A libanoni nagyburzsoá körök szoros kapcsolatban állnak az imperializmussal. Az ő érdekeiket képviselő Chamoun elnök nyugatbarát rendszere igyekezett a lehető legtöbb engedményt tenni az Egyesült Államoknak és a népszerűtlen bagdadi paktumnak. A libanoni kormány magáévá tette a doktrínát, mielőtt még azt az amerikai Kongresszus hivatalosan elfogadta volna. Ezzel Libanon nyíltan megsértette a szomszédos arab országokkal való együttműködés politikáját, amelyet az utóbbi években folytatott, és csatlakozott az Egyesült Államokhoz.

Kedvezően fogadták Richardson misszióját és az amerikai „segélyt" Líbiában, ahol az Egyesült Államok katonai támaszpontjai vannak. A bagdadi paktum tagállamainak támogatására az Egyesült Államok számíthatott. Végül Görögország, Etiópia és Izrael ugyancsak elfogadták — ha fenntartásokkal is — az Eisenhower-doktrínát.

Jóllehet több ország elfogadta a doktrínát, ez nem tekinthető az amerikai diplomácia sikerének. Bár az egész Közel- és Közép-Kelet számára készült, sőt hatályát a térségen kívül más országokra is ki akarták terjeszteni, kezdeményezői mégsem titkolhatták, hogy elsősorban azokat az arab országokat akarták vele megnyerni, amelyek elzárkóztak a nyugati hatalmakkal való együttműködés elől.

Ha ebből a szemszögből vonjuk meg az Eisenhower-doktrína mérlegét, akkor azt láthatjuk, hogy az amerikai uralkodó körök nem tudták valóra váltani szándékukat. A közép-keleti arab országok közül hivatalosan csak Libanon, Líbia és Irak fogadta el ezt a doktrínát. E három ország lakossága együttvéve körülbelül 8,5 millió; ez mintegy 10 százaléka a közép-keleti arab országok lakosságának. Szaúd-Arábia, Jemen és Szudán nem fogadta el a doktrínát, bár hivatalosan nem utasította el. Egyiptomba, Szíriába és Jordániába nem is hívták meg Richardsont.

Fontos szerepe van a közel- és a közép-keleti amerikai tervekben Izraelnek is. Törökország és a bagdadi paktum többi országa mellett ennek az országnak jutott az a fontos feladat, hogy fenntartsa a feszültséget és helyi konfliktusokat szítson a szomszédos arab államokkal. Az Egyiptom elleni agresszióban való izraeli részvétel tapasztalatai alapján az imperialisták nem merték további agresszív akcióik előkészítése során Izraelt faltörő kosként előre küldeni az arab népek ellen.

Nagy erőfeszítéseket tett az Egyesült Államok Husszein jordániai király támogatásának megszerzésére is. Ezt a célját elérte ugyan, de egyszersmind nagymértékben lejáratta az Eisenhower-doktrínát az arab közvélemény előtt. 1957 áprilisában megdöntötték a jordániai nemzeti burzsoázia érdekeit képviselő nacionalista Nabulszi-kormányt. Husszein király csak amerikai támogatással tudott gátat vetni a népmozgalomnak. A belső erők közül csak a nomád életet élő beduin törzsek és az udvari kamarilla támogatták népellenes politikáját.

Amikor az amerikai imperialistáknak a jordániai események után sem sikerült rákényszeríteniük a doktrínát Egyiptomra és Szíriára, az egyes országok reakciós erőit igyekeztek felhasználni, és segítségükkel 1957 nyarán heves kampányt indítottak a szíriai kormány ellen, amely következetesen elutasította az Eisenhower-doktrínát és a bagdadi paktumot.

A felforgató tevékenység leleplezése után 1957 augusztusban az Egyesült Államok és a Szíriával szomszédos országok nagyarányú kampányt kezdtek Szíria ellen. A kampány célja az volt, hogy Szíriát a „nemzetközi kommunizmus" erős befolyása alatt álló országnak tüntessék fel. A szomszédos országok színlelt veszélyeztetésének az Eisenhower-doktrína megvalósítását kellett szolgálnia.

1957. augusztus 22-től 26-ig Jordánia, Irak és Törökország állam- és kormányfői értekezletet tartottak Isztambulban. Ezen L. Henderson, Dulles helyettese és a közép-keleti kérdések szakértője is jelen volt. A TASZSZ 1957. október 19-i jelentése leleplezte az összejövetel igazi okát: a Szíria elleni katonai támadás előkészítését. Az eredeti terv szerint iraki és jordániai egységek összeütközéseket provokáltak volna a szíriai határon, a fő csapást pedig Törökország mérte volna.

Ámde Irak, Jordánia és Libanon képviselői az utolsó pillanatban visszariadtak ettől a tervtől, egyrészt azért, mert az az ellenállás, amely a néptömegek és egyes burzsoá csoportok részéről kormányaik kalandorpolitikájával szemben megnyilvánult, az imperialistabarát rendszerek bukására vezethetett volna, másrészt pedig azért, mert egy Szíria elleni gazdasági blokád ártott volna gazdasági érdekeiknek.

Henderson küldetése kudarcba fulladt, mert bebizonyosodott, hogy az arab országok szolidaritása az imperializmus elleni harcban már oly mélyen gyökeret vert a néptömegekben, a Szíriával szomszédos kormányok közül pedig egyiknek sem volt olyan szilárd helyzete, hogy nyílt katonai akcióba kezdhetett volna Szíria ellen.

Ebben a helyzetben az északi szomszéd, Törökország kezdett nyomást gyakorolni Szíriára. A mesterségesen előidézett határincidensek és provokációk ürügyet szolgáltattak a csapat-

összevonásokra. 1957 októberében több mint 50 000 török katona állt a szíriai határon teljes riadókészültségben páncélosokkal, tüzérséggel és repülőgépekkel. A török vezérkar amerikai tanácsadókkal karöltve részletes tervet dolgozott ki Szíria megtámadására. A terv szerint török gépesített egységek hatoltak volna be szíriai területre, s a Földközi-tengertől az Eufrátesz folyóig húzódó arcvonalat alakítottak volna ki. A legközelebbi cél Latakijának, az egyetlen nagyobb szíriai kikötőnek gyors elfoglalása volt, hogy aztán a 6. amerikai flotta innen indíthassa el akcióit.

A terv kezdeményezői tudták, hogy a szocialista országok az arab felszabadító mozgalom mellett állnak. Arra számítottak azonban, hogy sikerülni fog semlegesíteniük a Szovjetuniót azzal, hogy az esetleges konfliktust Szíria és szomszédai döntik el egymás között. A szíriai kormány határozott magatartása, a Törökországhoz intézett erélyes szovjet figyelmeztetés és Szíriának az ENSZ-ben emelt panasza azzal a következménnyel járt, hogy nemcsak a Közép-Keleten, hanem az egész világ közvéleménye előtt is leleplezték és elítélték a „korlátozott konfliktus" amerikai taktikáját.

A SZOVJET BÉKEJAVASLATOK

Az agresszív és vakmerő imperialista politika éles ellentétben van a közel- és a közép-keleti népek érdekeivel csakúgy, mint a békéért, a jószomszédi kapcsolatokért, a térség helyzetének stabilizálásáért küzdő szocialista országok politikájával.

A Szovjetunió számos javaslatot tett a nyugati hatalmaknak, követelve, hogy a hidegháborút ebben a körzetben is küszöböljék ki a népek életéből. 1957—1958 folyamán a következő javaslatokat terjesztette a nyugati hatalmak elé:

a) minden vitás közel- és közép-keleti probléma megoldható békés eszközökkel, tárgyalások útján;

b) semmiféle beavatkozás a térség államainak belügyeibe, az illető államok szuverenitásának és függetlenségének elismerése;

c) meg kell szüntetni minden olyan kísérletet, mely ezeknek az országoknak katonai tömbökbe való bevonására irányul;

d) minden külföldi támaszpont felszámolása és az idegen csapatok kivonása a térség országainak területéről;

e) mindkét fél lemond a Közel- és a Közép-Keletre irányuló fegyverszállításról;

f) a térség országainak gazdasági fejlődését politikai, katonai vagy egyéb — az illető országok szuverenitását korlátozó — feltételek megszabása nélkül kell támogatni;

g) atomfegyvermentes övezet létesítése a Közel- és a Közép-Keleten.

A szovjet javaslatok az arab országokban pozitív visszhangra találtak. Az imperialista nagyhatalmak azonban elutasították ezeket a javaslatokat, mert ők a Közel- és a Közép-Keletet továbbra is elsősorban rendkívül olcsó olajforrásnak, ezenkívül a Szovjetunió és a nemzeti felszabadító mozgalom elleni stratégiai felvonulási területnek tekintik.

A Szíria elleni kampány kudarca bebizonyította, hogy az amerikai imperializmus az Eisenhower-doktrína segítségével sem tudta útját állni az arab országok nemzeti felszabadító mozgalmának. Az imperializmus nyomása arra kényszerítette a szíriai burzsoáziát, hogy biztonsága érdekében, valamint belső okokból közeledést keressen Egyiptomhoz. Az egyiptomi és a szíriai kormány azonos imperialistaellenes magatartása és az arab nacionalizmus eszméi egészen közel hozták egymáshoz a két burzsoázia álláspontját, olyannyira, hogy 1958 februárjában a két ország egyesült és megalakította az Egyesült Arab Köztársaságot. Az EAK a térség legjelentősebb állama lett.

Bár ez a lépés elhamarkodott volt és anélkül történt meg, hogy pontosabban rögzítették volna az állam struktúráját és politikai irányvonalát, mégis támogatásra talált a többi arab ország néptömegeiben. Később föderatív formában egy újabb arab állam, Jemen is csatlakozott a köztársasághoz. Az iraki és a jordániai királyság az Arab Szövetség megteremtésével próbálta hátba támadni a nemzeti burzsoázia vezette egyesülési mozgalmat. Ez a szövetség imperialista sugallatra keletkezett, de már öt hónap múlva, az iraki monarchia bukása következtében feloszlott.

Minthogy az Eisenhower-doktrína csődöt mondott, az amerikai diplomácia új taktikát keresett. 1958. január 6-án az Egyesült Államokban a Rockefeller-csoport közleményt adott ki. Megalkotói — élükön Nelson Rockefellerrel, az amerikai olajmonopóliumok szószólójával — bizonyos következtetéseket vontak le az Eisenhower-doktrína kudarcából. A csoport azt javasolta, hogy az amerikai csapatok közel- és közép-keleti bevetésének kérdésében mondjanak le az Eisenhower-doktrína által előírt formális feltételekről, továbbá alakítsanak különleges katonai egységeket, amelyek gyorsan és hatékonyan be tudnak avatkozni, valahányszor a világ valamely pontján az Egyesült Államok számára kellemetlen helyzet áll elő. Ezek szerint nem tartották kielégítőnek, hogy az amerikai csapatok egy „nemzetközi kommunizmus" fenyegette állam felhívására lépjenek akcióba, mert ez arra kényszerítette az Egyesült Államokat, hogy megvárja, amíg valamelyik vazallusa felkéri a beavatkozásra. Ehelyett a Rockefeller-csoport a közvetlen, minden indokolás nélküli intervenciót ajánlotta.

Bár ezek a javaslatok hivatalosan nem váltak az amerikai külpolitika szerves részévé, néhány hónappal később Libanonban mégis valóra váltották őket.

AMERIKAI ÉS ANGOL INTERVENCIÓ LIBANONBAN

A nemzeti burzsoázia vezette libanoni ellenzék három hónapig hatalmában tartotta az ország jelentős részét, s az amerikabarát Chamoun-rendszer bukása küszöbön állt. A rendszer megmentésére az imperialistáknak két lehetőségük maradt: vagy a közvetlen fegyveres intervenció, amelyet viszont a Libanonba küldött ENSZ-megfigyelő jelentésének közzététele után már nem rejthettek az ENSZ cégére mögé, vagy olyan szövetség létesítése a közép-keleti országok részvételével, amely a libanoni kormány felkérésére beavatkozna az ország ügyeibe.

Az iraki monarchia váratlan bukása súlyos csapásként érintette az imperialisták agresszív tervelt. Az iraki hadsereg tiszt-

jei és katonái, ahelyett, hogy Jordániába meneteltek volna, 1958. július 14-én elfoglalták a királyi palotát, a rádiót, a hatósági épületeket, a bagdadi paktum Titkárságának székházát és a főváros egyéb stratégiai pontjait.

A monarchista rezsim tehát, amelynek a legkritikusabb pillanatban hozzá kellett volna járulnia a libanoni válság „megoldásához", megbukott, s bukása jelentősen csökkentette az imperializmus és a bagdadi paktum befolyását. A libanoni nép felszabadító mozgalmának elfojtására kidolgozott terv második változata kútba esett. Ezért Chamoun — attól félve, hogy az iraki események hatására újra megélénkül az ellenzék harci tevékenysége — a libanoni alkotmánnyal ellentétben, az Egyesült Államokat közvetlen beavatkozásra kérte fel.

1958. július 18-án szálltak partra Libanonban az első amerikai tengerészeti és gyalogsági egységek a 6. amerikai flotta támogatásával; a 6. flotta 70 hajóját a Földközi-tenger keleti részén vonták össze. Ezenkívül közvetlenül az Egyesült Államokból, valamint nyugat-németországi és olaszországi NATO-támaszpontokról is vezényeltek amerikai csapatokat Libanon körzetébe.

Nagy-Britannia az Egyesült Államok mellé állt. Július 17-én a fenyegetett monarchia védelmére brit ejtőernyős egységek érkeztek légi úton Jordániába. Ezenkívül Angliából szárazföldi csapatokat, az afrikai brit támaszpontokról pedig légiezredeket vezényeltek Ciprusra, a Bahrein-szigetekre és Adenba.

A libanoni és a jordániai intervenció után az imperializmus egészen nyíltan rátért az arab felszabadító mozgalom elleni fegyveres támadásra. Ám az intervenció nemhogy elősegítette volna a libanoni amerikabarát rendszer pozícióinak megszilárdulását, hanem szemmelláthatóan lejáratta az Eisenhower-doktrínát és az egész közép-keleti amerikai politikát.

A BAGDADI PAKTUM VÁLSÁGA AZ IRAKI FORRADALOM UTÁN

Súlyos válságba került a bagdadi paktum 1958. július 14-én, amikor Irak képviselői nem érkeztek meg a libanoni helyzet megvitatása végett Isztambulba összehívott tanácsülésre,

s amikor a tagállamok vezető képviselői nem sokkal utóbb értesültek az iraki monarchia bukásáról.

Ezen a napon a bagdadi paktum elvesztette székhelyét, Bagdadot. A váratlan csapás főleg azért volt igen súlyos a paktum többi tagállamára nézve, mert Irak volt az egyetlen arab állam, amely hajlandó volt belépni a paktumba, s mert Irakot az egyik legengedelmesebb tagállamnak tartották. Ezenkívül ettől a pillanattól kezdve a többi ázsiai tagállam is sokkal közelebb érezte a népi forradalom „kísértetét". A „belső biztonság" szavatolása, amit az iráni, a pakisztáni és a török uralkodó körök a paktumtól vártak, igen-igen kétségesnek bizonyult.

Július 28—29-re újabb tanácsülést hívtak össze Londonba a miniszterelnökök és az amerikai „megfigyelő" — Dulles külügyminiszter — részvételével. Az egyik legfőbb napirendi pont a bagdadi paktum további sorsa és a paktummal kapcsolatos amerikai magatartás volt. Az ülésszak úgy határozott, hogy a paktum továbbra is fennmarad. Az Egyesült Államok, az ázsiai tagállamok nyomása ellenére, az iraki forradalom után sem lépett be a paktumba. Ez azonban egészen formális dolog volt, ami abból a közleményből is látható, amely szerint az Egyesült Államok — jóllehet nem teljes jogú tag — magára vállalja egy tagállam kötelezettségeit. Ezenkívül az amerikaiak már előzőleg is beküldték képviselőjüket a paktum valamennyi bizottságába. A londoni ülésszakról kiadott közlemény vázolta az amerikai politika további irányát, és közvetett módon rávilágított arra, miért nem akarta az Egyesült Államok lekötni magát a hivatalos tagsággal olyan időben, amikor a paktum széthullóban volt. A közlemény megjegyezte, hogy az Egyesült Államok „együttműködik a jelen nyilatkozatot aláíró országokkal biztonságuk szavatolása és védelmük érdekében, s a lehető legrövidebb időn belül olyan szerződést fog kötni velük, amely garantálja ezt az együttműködést"[5].

Egy másik fontos kérdés, amelyről zárt ajtók mögött tárgyaltak a londoni ülésszakon, az Iraki Köztársasággal kapcsolatos magatartás volt. Dulles külügyminiszter kijelentette felszólalásában, hogy az Egyesült Államok még a világháború kockázatával is hajlandó határozottan beavatkozni, ha bármely

[5] Keesings Archiv der Gegenwart. Bonn—Wien—Zürich, 1957—1958-as évfolyam. 1640. old.

tagállamban az irakihoz hasonló eseményekre kerülne sor. Azt mondotta, hogy az amerikai csapatok libanoni partraszállásának jelentősége „messze túlnő a pillanatnyi libanoni helyzeten"[6], s hogy kívánatos volna ezt a partraszállást összefüggésbe hozni az iraki és a jordániai fejleményekkel. Ezzel a kijelentésével az amerikai külügyminiszter nyíltan elismerte az arab népek felszabadító mozgalma elleni amerikai intervenció agresszív céljait.

Mindez arról tanúskodott, hogy a libanoni és a jordániai intervenció csak bevezette az agresszió övezetének Irakra való kiterjesztését. A nyugati bulvársajtó közölte is, hogy napirendre került az iraki eseményekbe való beavatkozás. Ezt valamivel később a „Middle Eastern Affairs" című amerikai folyóirat is elismerte, amikor így írt: „Ha a libanoni és jordániai partraszállást elsősorban az iraki fordulat idézte elő, akkor ennek azzal az elkerülhetetlen következménnyel kell járnia, hogy bizonyos intézkedések történnek a bagdadi rendszer ellen."[7]

Az arab országok békéje és függetlensége ellen irányuló amerikai és brit imperialista tervek meghiúsítása szempontjából igen nagy jelentőségű volt a Szovjetunió és a többi szocialista ország kormányának következetes magatartása. A Biztonsági Tanácsban a szovjet küldött már július 15-én határozati javaslatot terjesztett elő, amely követelte, hogy azonnal vonják ki az amerikai csapatokat Libanonból. Azok a nyilatkozatok, amelyeket a szovjet kormány július 16-án és 18-án tett közzé az agresszorok új akcióiról, leleplezték az amerikai és a brit imperialisták veszélyes terveit, és felhívták a világ közvéleményét a katonai világkonfliktus veszélyének elhárítására. Ezenkívül a szovjet kormány a bagdadi paktum tagállamainak kormányát is többször nyomatékosan figyelmeztette, hogy „az agresszió további kiterjesztéséért és az ebből adódó következményekért az Egyesült Államokra és Nagy-Britanniára, valamint a bagdadi paktum tagállamainak azon uralkodó köreire hárul a felelősség, amelyek az imperialista nagyhatalmak politikájának uszályába kerültek".

---

[6] Ugyanott.

[7] „Middle Eastern Affairs", 1958 december. 386. old.

A nyomatékos szovjet figyelmeztetést a szovjet hadsereg nagyarányú hadgyakorlatai támasztották alá. Július 18-án a kaukázusi és türkméniai katonai körzetben megkezdődtek a fekete-tengeri terület szárazföldi, légi és tengeri haderőinek gyakorlatai. Hasonló gyakorlatokat tartottak szovjet légihadosztályokkal a bolgár szárazföldi, légi- és tengeri erők is.

Tehát a Szovjetunió következetesen állást foglalt Irak és Libanon függetlenségének megvédése mellett és az arab országok belügyeibe való imperialista beavatkozás ellen; ezt az állásfoglalást a szovjet kormány határozott intézkedésekkel támasztotta alá. Ez volt a legfőbb tényező, amely az imperialistákat és cinkosaikat az iraki forradalom fegyveres megsemmisítését célzó terv feladására kényszerítette és arra indította, hogy véget vessenek a libanoni és a jordániai intervenciónak. 1958 július végén már nyilvánvaló volt, hogy az imperialista nagyhatalmak és a török kormányzó körök kénytelenek lemondani az Iraki Köztársaság elleni intervenció eredeti tervéről és akcióikat arra korlátozni, hogy legalább egy ideig fenntartsák a libanoni és a jordániai imperialistabarát uralmat.

Mindennek eredményeképpen 1958. július 30-a és augusztus 2-a között a pakisztáni, az iráni és a török kormány — amelyek július 17-én, az isztambuli tanácskozás záróakkordjaként még „barbárságnak és nemzetközi gengszterizmusnak" nevezték az Iraki Köztársaság megalapítását —, valamint a brit és az amerikai kormány elismerte az Iraki Köztársaságot. Az a terv is, amely arra irányult, hogy Jordániát az iraki—jordániai Arab Szövetség megteremtése révén bevonják a bagdadi paktumba, szintén végérvényesen meghiúsult akkor, amikor a többi arab országtól és saját népétől elszigetelt Husszein jordániai király augusztus 2-án rendeletet adott ki a már felbomlott szövetség „feloszlatására".

Az imperialisták szuezi kudarcát sokan az Egyesült Államok „téves számításának" tulajdonították és a nyugati hatalmak közti ellentétekre vezették vissza; az 1958-as események viszont azt mutatták, hogy az imperializmus nem tudja feltartóztatni a felszabadító mozgalom állandóan növekvő erőit. Az arab országok népeinek és kormányainak nagy nyomása, a Szovjetunió gazdasági és politikai segítsége, valamint az

ENSZ Közgyűlés ülésszakán részt vevő küldöttségek többségének erkölcsi támogatása arra kényszerítette az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát, hogy 1958 végén kivonják intervenciós csapataikat Libanonból és Jordániából.

Az iraki néptömegek nyomása, a paktum Irak-ellenes magatartása és az imperialista nagyhatalmaknak az Iraki Köztársaság elleni mesterkedésekben való részvétele arra késztette az iraki kormányt, hogy még a bagdadi szerződés ötévi érvényességének lejárta előtt teljes mértékben szakítson a paktummal. 1959. március 24-én az iraki kormány bejelentette a paktumból való kilépését. Ezzel hatályát vesztette a brit támaszpontokról és a brit katonai szakértők iraki tartózkodásáról 1955-ben megkötött brit—iraki szerződés is. Az iraki kormány nem sokkal később két amerikai—iraki — katonai segélyről kötött — szerződést is felmondott, és elvetette az Eisenhower-doktrínát.

Bár a paktum Tanácsának londoni ülésszaka úgy határozott, hogy a paktum „jelenlegi formájában fennmarad", 1958 őszén mégis átszervezték. Székhelyét az iraki forradalom után Ankarába helyezték át. Minthogy pedig a paktum szervezői nem akarták folyton emlékezetükbe idézni az iraki néptől elszenvedett súlyos csapást, 1958 augusztusában úgy döntöttek, hogy az agresszív tömb nevét Központi Szerződés Szervezetére (Central Treaty Organization — CENTO) változtatják.

4. A CENTO agresszív jellege és veszélyes politikája

Az a körülmény, hogy az imperializmus pozíciói Iraknak a bagdadi paktumból való kilépése után jelentős mértékben gyengültek, továbbá az amerikaiak libanoni intervenciójának balsikere arra kényszerítette az amerikai stratégákat, hogy taktikát változtassanak ebben a térségben. Az iraki tapasztalatokból azt a tanulságot vonták le, hogy ha meg akarják előzni az egész szövetség felbomlását, akkor sokkal nagyobb figyelmet kell szentelniük a többi tagállam belpolitikai helyzetének. Ezt annál is inkább szükségesnek tartották, mert

1958—1959-ben az iráni, a pakisztáni és bizonyos mértékben a törökországi belpolitikai helyzet sem sokban különbözött attól a szituációtól, amely Irakban a forradalmat közvetlenül megelőzte. Ezért az Egyesült Államok azt tartotta a legcélszerűbbnek, ha mindenekelőtt szorosabbra fűzi kapcsolatait a CENTO megmaradt ázsiai tagállamaival, de nem a kevéssé hatékony kollektív bázison, hanem kétoldalú katonai egyezmények útján, amelyek lehetővé tennék, hogy az amerikaiak akadálytalanul beavatkozzanak bármelyik ország belső fejlődésébe, ha ezt érdekeik megkövetelik.

A paktum politikai válsága, amely az ázsiai tagállamok gazdasági nehézségeinek mélyre hatoló társadalmi gyökereit tükrözte, igen világosan megmutatkozott 1959 januárjában Karacsiban, a paktum Tanácsának ülésszakán. A török, az iráni és a pakisztáni vezető államférfiak biztosították ugyan az Egyesült Államokat, hogy hajlandók kétoldalú katonai egyezményeket kötni, de ugyanakkor aggodalmaiknak adtak kifejezést az egyes országok belső helyzete miatt, s a súlyos gazdasági nehézségek leküzdésére újabb amerikai és angol pénzsegélyt követeltek.

Az ülés után nyilvánosságra hozott közlemény hangsúlyozta, hogy tovább kell fokozni a védelmi műveleteket, mert „a nemzetközi kommunizmus továbbra is igyekszik hatalmába keríteni ezt a körzetet". Az a határozat, amelynek értelmében kapcsolatokat építenek ki „a szabad világ többi biztonsági szervezetével" — azaz a NATO-val és a SEATO-val —, az összes agresszív tömbök összefogását hirdető amerikai „Interdependence"-koncepción alapult, amelyet már a Tanács 1958 januári ankarai ülésszaka is megtárgyalt. A karacsi ülésszak megvitatta a politikai együttműködés elmélyítésének és a „paktumon belüli szolidaritás" megerősítésének kérdését is.

KÉTOLDALÚ EGYEZMÉNYEK AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKKAL

A karacsi ülésszak után az Egyesült Államok már teljes mértékben arra törekedett, hogy kétoldalú katonai egyezményt kössön Törökországgal, Pakisztánnal és főleg Iránnal, az „északi övezet" leggyengébb láncszemével. A már 1958 őszén meg-

kezdett titkos tárgyalásokat kivált a szovjet—iráni megbeszélések megszakadása után meggyorsították. Nem sokkal később, 1959. március 5-én az Egyesült Államok Ankarában megkötötte a kétoldalú katonai egyezményeket Törökországgal, Iránnal és Pakisztánnal. Ezek az egyezmények arra voltak hivatva, hogy fokozzák az amerikai befolyást a paktum országaiban, s belpolitikailag erősítsék az érdekelt kormányokat a növekvő felszabadító mozgalommal szemben.

Az Egyesült Államok ezekkel az egyezményekkel intenzívebbé akarta tenni a Szovjetunió elleni háborús előkészületeket, amelyeket érezhetően megnehezített a bagdadi paktum széthullása. Az egyezmények további rendeltetése az volt, hogy útját állják a felszabadító mozgalom fellendülésének, elszigeteljék az arab országokat a szocialista tábortól, végül lehetővé tegyék, hogy ha valamelyik ország lakossága követné az iraki példát, az amerikaiak szükség esetén „közvetett agresszióra" hivatkozva katonailag beavatkozzanak az imperialistabarát uralom megszilárdítása érdekében. Ezek az egyezmények visszaélnek a „béke", a „biztonság", az „agresszió elleni védekezés" kifejezésekkel, mert velük szentesítik az Egyesült Államoknak azt a „jogát", hogy közvetlen vagy úgynevezett belső agresszió (azaz a néptömegek akciói) esetén csapatokat küldjenek Törökországba, Iránba vagy Pakisztánba.

A világsajtó jelentései szerint az amerikai—iráni és az amerikai—pakisztáni katonai egyezmény a szerződő felek konkrét kötelezettségeit tartalmazó titkos záradékokat és az egyezmény gyakorlati alkalmazására vonatkozó határozatokat foglal magába.

Az egyezmények minden tekintetben fokozták a három országnak az Egyesült Államoktól való függését. Ezzel eloszlottak mindazok a kételyek, amelyek az Egyesült Államok CENTO-beli vezető szerepét illetően abból kifolyólag felmerültek, hogy az amerikaiak hivatalosan nem léptek be a paktumba.

A kétoldalú katonai egyezmények megkötésétől az Egyesült Államok elsősorban az „északi övezet" országain belüli hatalmi pozícióinak megszilárdulását és az illető országok belső fejlődésébe való beavatkozás „jogának" törvényesítését várta.

Az amerikai—iráni kétoldalú egyezmény megkötése szöges ellentétben volt azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket Irán az 1927-ben kötött szovjet—iráni szerződésben a Szovjetunióval szemben vállalt. E szerződés 5. és 6. cikkelye értelmében ugyanis a két szerződő fél nem engedheti meg, hogy bármelyikük területén egy harmadik állam fegyveres erői állomásozzanak.

A Szovjetunioval szemben vállalt kötelezettségek arra kényszerítették az iráni uralkodó köröket, hogy tárgyalásokat kezdjenek a szovjet kormánnyal. Az iráni kormány javaslatára 1959 elején Teheránban új szovjet—iráni barátsági és megnemtámadási szerződés megkötéséről kezdtek tárgyalni. Az iráni kormány azonban ahhoz a feltételhez kötötte ezeket a tárgyalásokat, hogy az addig érvényben levő szerződés 5. és 6. cikkelye nyomban hatályát veszti. Az irániak az említett cikkelyek „elavulásával" indokolták ugyan követelésüket, de az igazi ok egészen világos volt: a cikkelyek érvénytelenítése után semmi sem gátolhatná az amerikai és az iráni uralkodó köröket abban, hogy az országot a Szovjetunió elleni stratégiai felvonulási területté tegyék.

Az imperialisták és a CENTO-országok attól tartottak, hogy Irán e kockázatos játék végén csakugyan szerződést köt a Szovjetunióval. Ezért az amerikai elnök és a többi CENTO-ország államférfiai személyesen közbeléptek az iráni udvarnál. Mint az Iránban tárgyaló szovjet küldöttség február 12-én a TASZSZ-nak adott nyilatkozatában közölte, a sah már a szovjet—iráni tárgyalások idején kötelezte magát, hogy nem köt olyan szerződést a Szovjetunióval, amely akadályozná egy amerikai—iráni katonai egyezmény megkötését. Ezért február 10-én megszakadtak a szovjet—iráni tárgyalások, s a szovjet küldöttség elhagyta Iránt.

Irán a hagyományos semlegességéről való letéréssel és a Szovjetunióval való kapcsolatok romlásával fizetett a bagdadi paktumba való belépésért és az iráni—amerikai katonai egyezmény megkötéséért. A semlegességi politikáról való letérésért az amerikaiak korlátlan gazdasági segítséget ígértek a belső stabilitás és biztonság fokozásához, a hatalom megszi-

lárdításához, katonai megerősítéséhez. Irán azonban tízévi tagság után is leggyengébb láncszeme az „északi övezetnek".

Az iráni nép tisztában van azzal — és ezt az amerikai sajtó sem hagyhatja figyelmen kívül —, hogy az Iránnak nyújtott, évenként több százmillió dollárra rúgó amerikai „segély" semmiféle hasznot sem hoz számára. Csupán a katonai „segély" meghaladja az 500 millió dollárt. Az ország militarizálása azonban évről évre nagyobb összegeket emészt fel az állami költségvetésből és a külföldi segélyből. Az ásványolaj eladásából származó bevétel évenként mintegy 275 millió dollár. Ebből több mint 200 milliót fordítanak katonai célokra és a 6000-nél több amerikai tanácsadó és szakember ellátására. Az iráni ellenzéki sajtó gyakran foglalkozik az amerikai tanácsadók szerepével. Eszerint az ő beleegyezésük nélkül elképzelhetetlen jelentősebb döntés az országban. Az amerikai szakértők behatolnak az államgépezet és a gazdasági apparátus minden ágába, s mindenütt érvényesítik akaratukat. „Tanácsaikért" magas honoráriumokat kapnak az iráni kormánytól, miközben a nép éhezik és hajléktalan. Az iráni nemzeti jövedelem — elsősorban az ásványolajból származó jövedelem — nagy része a külföldi imperialisták zsebébe vándorol.

Az iráni reakció militarista, népellenes politikája elégedetlenséget keltett a néptömegekben. Ez különösen 1960—1961-ben fokozódott. Sztrájkok, parasztfelkelések és diáktüntetések előzték meg a választásokat, amelyekkel az iráni reakció amerikai útmutatás alapján demokratikusnak akarta feltüntetni uralmát. Az 1960-ban és 1961-ben tartott választásokon a kormánypárt győzött ugyan, de a választási csalásoknak, a megvesztegetéseknek, a választási eredmények meghamisításának leleplezése nyilvános botrányhoz vezetett. A sah, hogy megvédje uralmát, érvénytelennek nyilvánította a választás eredményét, s ezzel elhatárolta magát a választások körüli machinációktól.

Ugyanakkor a választási kampány rendkívül kedvező alkalmat adott az ország demokratikus és haladó erőinek soraik rendezésére és kialakítására. A bírálat az ország súlyos gazdasági és társadalmi helyzete mellett elsősorban a külpolitikai orientációt, vagyis a CENTO-tagságot és az amerikai imperializmustól való függést illette. A legkülönbözőbb politikai erők

követelték az iráni külpolitika revízióját. A Moszadik volt miniszterelnök híveit tömörítő Nemzeti Front a semlegesség és a CENTO-ból való kilépés programját hirdette meg. A semlegesség mellett foglalt állást Szaid Tabatabaj volt miniszterelnök és számos más vezető politikus. Egyre több iráni lap hangoztatta, hogy a semlegesség az ország megmentésének egyetlen útja. A semlegesség és a CENTO-ból való kilépés követelése mind nagyobb támogatásra talál, és nemcsak az ország belső válságát tükrözi, hanem a CENTO-ét is, amelyben Irán fontos szerepet tölt be.

A mélyreható társadalmi és politikai reformokat, a semlegességet és a Szovjetunióval való kapcsolatok megjavítását követelő össznépi mozgalom arra kényszerítette az uralkodó köröket, hogy bizonyos mértékig megváltoztassák politikai orientációjukat, és fokozatosan bizonyos burzsoá reformokat hajtsanak végre. Külpolitikai téren ismételten sor került a Szovjetunióval való kapcsolatok megjavítására. Az iráni kormány 1962. szeptember 15-én hivatalosan bejelentette, hogy nem engedélyezi területén idegen rakéta-támaszpontok létesítését. Ezt a nyilatkozatot, amelyet azzal a kötelezettséggel egészítettek ki, hogy Irán sohasem válik a Szovjetunió elleni agresszió eszközévé, a Szovjetunió hivatalos képviselői és a szovjet sajtó nagyra értékelték az iráni sah 1965 júliusi szovjetunióbeli látogatása alkalmával. Az említett iráni kötelezettségvállalás amellett, hogy jelentős pozitív tényezővé vált a szovjet—iráni kapcsolatok megjavításában, az egész térségben is elősegítette a helyzet stabilizálását és a béke megszilárdítását.

A TÖRÖKORSZÁGI FORDULAT

1960—1961-ben súlyos megrázkódtatások érték az Egyesült Államok egyik legmegbízhatóbb partnerének tekintett Törökországot. A tömegek egyre elégedetlenebbek lettek azzal a politikával, amely Törökországot az Egyesült Államok egyik legengedelmesebb szövetségesévé tette és a gazdasági összeomlás szélére sodorta.

1960 elejétől kezdve növekedett az ellenállás a Menderes-rezsimmel szemben. A szaporodó tüntetéseket a kormány

erőszakkal próbálta elfojtani. Korlátozta a legelemibb szabadságjogokat, még a polgári ellenzéket is fel akarta számolni fizikailag, később pedig statáriumot hirdetett, s páncélosokat és más nehézfegyvereket vetett be a tüntető egyetemisták és tisztiiskolások ellen. Így próbálta fenntartani hatalmát.

1960 április végén, amikor Törökországban elkeseredett tüntetések folytak Menderes ellen — aki ebben a térségben a katonai tömbök egyik legfőbb szervezője volt —, a CENTO Tanácsa értekezletet tartott Teheránban. Az egyik napirendi pont azoknak az intézkedéseknek a meghatározása volt, amelyekkel meg akarták gátolni a tagállamok imperialistabarát kormányainak megdöntését. Menderes, Törökország képviselője, a CENTO-tagállamok látszólag legstabilabb kormányának elnöke, a törökországi forrongások miatt nem tudott megjelenni ezen az ülésen. A NATO Tanácsának 1960. április 29-ére Isztambulba összehívott ülésszaka is szögesdrót mögött, páncélosok és géppuskák védelme alatt, rendkívül feszült légkörben végezte munkáját.

A korrupt rezsimmel és népellenes politikájával való elégedetlenség már olyan méreteket öltött, hogy az amerikaiak a dél-koreai tapasztalatok alapján jobbnak látták idejében eltekinteni leghívebb szolgáik támogatásától. A tüntetők elleni véres akciók után a hadsereg a felkelőkhöz csatlakozott, a május 27-re virradó éjjel megdöntötte a kormányt, letartóztatta Menderes miniszterelnököt, Bayar elnököt, a kormány tagjait, valamint több magas rangú állami tisztviselőt és a kormányzó Demokrata Párt több parlamenti képviselőjét. A hatalmat a Nemzeti Egységbizottság vette át, amely feloszlatta a nemzetgyűlést, és ideiglenes kormányt alakított, élén Gürsel tábornokkal, a török szárazföldi haderők parancsnokával.

Belpolitikai téren a katonai kormány részleges reformokat helyezett kilátásba, s érvénytelenítette a Menderes-kormány néhány antidemokratikus intézkedését. A régi rendszer több mint 500 prominens képviselőjét alkotmánysértés, állami vagyon hűtlen kezelése és korrupció vádjával bíróság elé állították. Menderest és néhány társát halálra, a többieket különféle időtartamú szabadságvesztésre ítélték. A tizenegy hónapig tartó per erősen veszélyeztette az amerikai imperialisták pozícióját. Nyilvánvalóvá vált, hogy a régi rendszer képviselőivel

együtt ott ülnek a vádlottak padján az amerikai imperialisták is, akik egész idő alatt segítették a Menderes-féle uralmat, fegyvert szállítottak, hitelt nyújtottak neki, és politikájuk érvényesítésére használták fel ezt a kormányzatot a Közel- és a Közép-Keleten, a Balkánon, sőt a koreai hadszíntéren és az ENSZ-ben is, általában mindenütt, ahol Törökország a kötelességét teljesítő mór szerepét töltötte be.

Külpolitikai téren az új kormány kijelentette, hogy eleget tesz a NATO- és a CENTO-tagságból származó kötelezettségeknek, de ugyanakkor a tömegek nyomására a török—szovjet kapcsolatok javítása mellett is állást foglalt. Az ideiglenes kormány fennállása alatt mégsem került sor lényeges változásokra.

A néptömegeknek és az új rezsim radikálisabb képviselőinek nyomására a kormány az imperialisták tiltakozása ellenére a koreai háború óta Koreában állomásozó 5500 török katona közül ötezret visszavont. Erre az intézkedésre elsősorban a magas fenntartási költségek miatt volt szükség, de nem kevésbé jelentős volt az a tény, hogy a koreai háborúban való részvétel — jóllehet a háború befejezése óta már jó néhány év eltelt — még mindig igen népszerűtlen volt az országban. Törökország mintegy 18 000 katonát vesztett Koreában; az amerikaiak oldalán harcoló török dandárt több ízben teljesen felmorzsolták.

Az új török alkotmányról rendezett népszavazás, de főleg az 1961. október 14-i parlamenti választások eredménye bebizonyította, hogy a török burzsoázia már nem elég erős ahhoz, hogy hatalmát a régi módszerekkel fenntartsa. A választásokon induló négy polgári párt közül egy sem szerezte meg az abszolút többséget. A választások azt mutatták, hogy a katonai junta elvesztette a fordulat után szerzett tekintélyét, mert képtelen volt megoldani az ország legégetőbb problémáit. Noha Gürsel tábornokot elnökké választották, és bizonyos nehézségekkel sikerült koalíciós kormányt is alakítani, tartós belpolitikai stabilizációra mégsem került sor, sőt az 1965. október 10-i parlamenti választások eredményeképpen ismét reakciós párt, a jobboldali Igazságpárt került hatalomra.

Törökország politikai bizonytalanságának oka mindenekelőtt a nehéz gazdasági és pénzügyi helyzet, valamint az, hogy

az uralkodó burzsoá csoportok képtelenek kivezetni a nemzetgazdaságot a pangásból. A nemzeti érdekeket alárendelték az imperialista monopóliumoknak és katonai stratégáiknak s ezzel az országot még politikai függőségbe is juttatták. A „Cümhuriyet" című lap 1965. április 12-i száma rámutat arra, hogy az Egyesült Államok befolyása az országban már régen túlnőtt a katonai szövetség és a védelmi szerződés keretein. A cikkíró azzal vádolja az amerikai tőkét, hogy térdre akarja kényszeríteni Törökországot. Az amerikai segítség, „amelyet a politikai nyomás eszközeként használnak fel, több kárt okozott Törökországnak, mint amennyi hasznot hajtott". A kapitulációs rendszer, amely oly jellemző volt a szultáni Törökországra, nem teljesen a történelem dolga. Az Egyesült Államok rendszeresen korlátozza a török szuverenitást. Ennek bizonyítéka egyebeken kívül az a tény is, hogy „az amerikaiak ugyanúgy, mint a kapitulációs rendszerben, nem tartoznak a török bíróságok illetékességébe". Ezek a hangok nem elszigeteltek. Ellenkezőleg, a török társadalom széles rétegeinek kritikai hangulatát fejezik ki; e társadalom fokozatosan ráébred arra, hogy a militarizálási politika, s a nemzeti érdekek alárendelése az amerikai tőkének az országot nem az ígért felvirágoztatás, hanem az elkerülhetetlen csőd felé vezeti. A csődbe jutott irányvonal felülvizsgálását követelők ereje szüntelenül növekszik. Ennek hatása a legvilágosabban a török —szovjet kapcsolatok fejlődésében mutatkozott meg.

A török és a szovjet kormánynak a kapcsolatok megjavítására irányuló törekvései az utóbbi években eredménnyel jártak. A parlamenti küldöttségcserék, a külügyminiszterek kölcsönös látogatásai, a török miniszterelnök látogatása a Szovjetunióban, a kereskedelmi kapcsolatok és a kulturális csere normalizálódása és fejlődése — mindez hozzájárul a kapcsolatok megjavulásához és elmélyüléséhez. Szélesebb értelemben ez a politikai fejlődés megnyilvánulhat a hidegháború hatásainak megszüntetésében, a közel-keleti és balkáni politikai légkör megjavulásában, s kidomboríthatja az egész CENTO-szervezet felesleges és káros voltát.

Pakisztán már a koreai háború befejezése óta súlyos politikai és gazdasági válsággal küszködik. Az állam megalapítása óta az uralkodó körök nem mertek általános választásokat kiírni. A belpolitikai válság a növekvő gazdasági nehézségek folytán és az iraki fordulat hatására elérte csúcspontját. A nemzeti burzsoázia, a parasztok és a többi dolgozók elégedetlen rétegei követelni kezdték a parlamenti választásokat, a katonai paktumokból való kilépést és a független politikát. Az 1958 októberi kormányválságot Ajub Khan tábornok, a hadsereg főparancsnoka katonai diktatúra megteremtésére használta fel. Az alkotmányt érvénytelennek nyilvánították, a kormányt megdöntötték, a parlamentet és a politikai pártokat feloszlatták. A „közélet megtisztítása" és a „korrupció elleni harc" jelszavával letartóztatták az ellenzék számos képviselőjét és a demokratikus reformok számos harcosát. A pakisztáni katonai puccs — akárcsak az iráni helyzet — azt mutatta, hogy az amerikabarát agresszív politikát folytató, nemzetellenes uralkodó körök még egy csupán formailag parlamentáris renddel szemben is nagyon bizalmatlanok.

Pakisztán is meggyőződött az imperialista nagyhatalmak felé való egyoldalú orientálódás káros voltáról. Az imperialista paktumokban való részvétel fokozta a belső feszültséget, és rontotta az ország gazdasági és pénzügyi helyzetét. Az uralkodó körök a kiutat abban keresték, hogy egyre szorosabbra fűzték kapcsolataikat a szomszédos muzulmán országokkal, normalizálták politikai és kiszélesítették gazdasági kapcsolataikat a szocialista országokkal, elsősorban a Szovjetunióval és a Kínai Népköztársasággal.

A CENTO ÉS A FELSZABADÍTÓ MOZGALOM

A CENTO gyarmati jellege nemcsak tagságának összetételén látható, hanem a szomszédos területekkel kapcsolatos magatartásán is. Ez elsősorban az Arab-félszigeten nyilvánul meg, amelynek stratégiai és gazdasági jelentősége az olajkitermelés fejlődése nyomán lényegesen megváltozott. Az Arab-félsziget

kis államainak többsége még brit gyarmati közigazgatás alatt áll ugyan, de az amerikai monopóliumok már hatalmukba kerítették a vezető gazdasági pozíciókat az ásványolaj-feltárás és -kiaknázás területén. Az Arab-félszigeten 1960-ban kitermelt 160 millió tonna olajból 113 millió, vagyis 70 százalék az amerikai olajtársaságoknak jutott, míg a brit olajtársaságoknak meg kellett elégedniük 44 millió tonnával, azaz 29,5 százalékkal. De az olajkitermelés brit részarányának csökkenése semmiképpen sem jelenti azt, hogy Anglia kisebb érdeklődést tanúsít e térség iránt, amely azelőtt kizárólag brit befolyás alatt állt. „A Perzsa-öböllel határos országokból származó ásványolaj az Egyesült Királyság gazdasága és biztonsága szempontjából egyaránt létfontosságú"[8] — állapítja meg a londoni nemzetközi kapcsolatok intézetének egyik kiadványa.

A közép-keleti brit parancsnokság újjászervezése is azt bizonyítja, hogy ennek a térségnek növekvő katonai és stratégiai jelentősége van Nagy-Britannia számára. A brit stratégák eredeti elgondolása ebben a körzetben Ciprus, a Szuezi-csatorna, Aden és Szingapur volt, alternatívaként pedig a Ciprus—Irak, Bahrein-szigetek—Oman védnökség, Maszkat és Oman—Aden és tovább kelet felé légi összeköttetés Ciprusban székelő parancsnoksággal. E stratégiai összeköttetések megszakadása, valamint az egyiptomi és az iraki brit támaszpontok megszűnése arra kényszerítette a brit kormányt, hogy önálló regionális katonai parancsnokságot létesítsen az Arab-félszigeten, Aden székhellyel. Amikor a Szuezi-csatorna körzetében megszűnt a brit uralom, Aden a brit imperializmus flottájának és légierejének legfontosabb közel-keleti támaszpontjává vált.

Az Egyesült Államoknak is vannak támaszpontjai ezen a vidéken. A Bahrein-szigeteken székel „az Egyesült Államok közép-keleti haditengerészetének parancsnoksága". Hadihajók önálló csoportja ez, amely nincs alárendelve az Egyesült Államok 6. flottájának. A Szaúd-Arábiában levő dhahrani légi támaszpont a legjelentősebb amerikai támaszpont ebben a térségben és az egyik legnagyobb az Egyesült Államok területén kívül. Az amerikaiak a második világháború alatt szerezték meg azt a jogot, hogy felépítsék ezt a támaszpontot, ahol több

[8] British Interests in the Mediterranian and Middle East. Oxford 1958. 25. old.

mint 1500 amerikai repülőt és technikust foglalkoztatnak. Az Egyesült Államoknak nyomással és ígéretekkel sikerült háromszor meghosszabbítani a támaszpont bérbe adásáról szóló szerződést. 1961-ben azonban a szaúd-arábiai kormány megtagadta a szerződés megújítását, és felszólította az Egyesült Államokat, hogy lejártáig (1962 április) ürítse ki a támaszpontot. Az amerikai kormány engedett a követelésnek, nehogy a két ország közti viszály kiéleződjék, s hogy az amerikai olajtársaságok megtarthassák az egyedül számukra kedvező olajkoncessziókat.

A térség támaszpontjai elsősorban jelentős stratégiai felvonulási bázisul szolgálnak a Szovjetunió megtámadásához, továbbá hatékony eszközül a helyi felszabadító mozgalom elfojtására. A sardzsai és a moszkatui támaszpontról az angolok 1955-ben agresszív akciót hajtottak végre az olajban gazdag Buraimi-oázis ellen. Ugyaninnen küldtek brit csapategységeket az omani felszabadító harc elfojtására. A Bahrein-szigeteken 1956 novemberében kirobbant felkelést is brit csapatok segédletével verték le. A légitámadás és brit gépesített alakulatok bevetése Aden védnökség polgári lakossága ellen már megszokott dolog a gyarmattartó uraktól, főleg a jemen—adeni határ közelében.

1961 júliusában — állítólag a kuwaiti uralkodó kérésére — légi és szárazföldi úton sebtében 6000 brit katonát szállítottak az Anglia által nem sokkal előbb függetlenné nyilvánított Kuwait „önállóságának megvédésére". Az ebből keletkezett újabb háborús veszélyt 1961 júliusában az ENSZ Biztonsági Tanácsa és az Arab Liga is megvitatta. A brit imperialisták eleinte még csak szították az arab államok közti nézeteltéréseket, amelyeket Iraknak Kuwaitra tartott igénye idézett elő. Mihelyt azonban brit csapatok bevetésére került sor, a legtöbb arab állam azonnal látta az imperialisták igazi szándékait, és követelte a brit egységek azonnali kivonását.

Az a felháborodás, amely a világ és az arab országok közvéleményét az újabb brit gyarmati intervenció miatt eltöltötte, valamint az arab és az összes békeszerető államok együttes fellépése arra kényszerítette a brit kormányt, hogy kivonja csapatait Kuwaitból.

Szemmelláthatóan kiéleződött a helyzet az Arab-félszigeten 1962 őszén, amikor Jemenben nem sokkal Ahmed imám halála után megdőlt az elmaradott monarchista rendszer, és romjain létrejött a Jemeni Arab Köztársaság. Az új kormány kül- és belpolitikai programja nem hagyott kétséget afelől, hogy a forradalom a középkori társadalmi formák ellen fellépő erők megérlelődésének szükségszerű következménye volt. Bár a jemeni monarchia hivatalosan a paktumoktól való távolmaradás politikáját folytatta, s bár Jemen területén nem voltak külföldi katonai támaszpontok, a monarchista önkényuralom puszta léte minden középkori vonásával együtt az imperializmus objektív támogatását jelentette, s elősegítette az imperialista pozíciók megszilárdulását az Arab-félsziget déli részén.

A jemeni forradalom lényegesen megváltoztatta a helyzetet az Arab-félszigeten. Füstbe ment az imperialistáknak az a reménye, hogy fenntarthatják ezt a területet állandó szilárd hátországként. Az adeni zavargások és tüntetések, a Bahrein-szigeteken lezajlott sztrájkok, a Délarab Föderáció törzseinek fegyveres ellenállása, az omani fegyveres szabadságharc azt mutatják, hogy a felszabadító mozgalom a Közel- és a Közép-Kelet félreesőbb vidékein is feltartóztathatatlan.

A délarab gyarmati rezervátum politikai alapjául szolgáló reakciós monarchista rezsimet szétzúzták. Közvetlen veszélybe került az imperializmustól erősen függő monarchista rezsim Szaúd-Arábiában, Jordániában, Kuwaitban és a védnökségekben is. A brit kormány — attól félve, hogy a forradalmi mozgalom kiterjed Adenra is, amely ma a legfontosabb brit stratégiai pozíció Európa és Kelet-Ázsia között — sietett proklamálni a Délarab Föderációt, amelyhez Adent is hozzácsatolta. Ez az intézkedés azt a törekvést takarta, hogy „megszüntessék" Aden gyarmati státusát, s Adent ahhoz az új föderatív bábállamhoz csatolják, amelyben a hatalom a reakciós szultánoké és emíreké lesz, akiknek a segítségével Nagy-Britannia elfojthatja majd az adeni felszabadító mozgalmat.

Szaúd-Arábia és Jordánia védőszárnyai alá vett néhány Jemennel ellenségesen szemben álló peremvidéki nomád törzset, s egy Jemen elleni intervencióra buzdította őket. Észak

felől ezek támadtak, délkelet felől pedig brit patronálással a Délarab Föderációhoz tartozó Bajhan fejedelemség folytatta az ellenséges akciókat.

A jemeni eseményekkel kapcsolatos amerikai magatartás lényegében azonos volt a brit magatartással, csak a célok különböztek. Az Egyesült Államoknak ugyanis nem érdeke a közvetlen brit gyarmati befolyás fenntartása ezen a területen.

A szaúd-arábiai és a jordániai monarchia csak amerikai politikai, katonai és pénzügyi támogatással tudja fenntartani magát. A jemeni forradalom tovább fokozta az amerikai imperializmustól való függésüket. Amikor Fejszal, Szaúd-Arábia akkori trónörököse és miniszterelnöke segítséget kért Kennedy elnöktől a „jemeni agresszió" ellen, az amerikaiak harci repülőgépeket és vadászgépeket küldtek a szaúd-arábiai partokra. Ezenfelül az Egyesült Államok titokban támogatta a jemeni forradalom ellen harcoló szaúd-arábiai zsoldosokat. Kiderült, hogy a Nadzsran körzetébe irányított katonai szállítmányokat amerikai pilóták vitték amerikai gépeken. A katonai támogatást a kulisszák mögött intenzív diplomáciai tevékenység egészítette ki. 1963 március elején Ellsworth Bunker, Kennedy elnök meghatalmazottja „titkos megbízatással" Szaúd-Arábiába érkezett. Bunker missziója, a közvetlen fegyveres intervenció, továbbá az a számos képmutató kijelentés, amelyek szerint az Egyesült Államok arról akarja meggyőzni az érdekelt arab államokat, hogy „hagyniuk kell Jement, hadd oldja meg maga a problémáit", nem magyarázható mással, csak az amerikai külpolitikának azzal a törekvésével, hogy támogassa a szolgálatkész rezsimeket, hiszen lényegében ezektől függ az amerikai olajmonopóliumok profitja és a közvetlen hatalmi befolyás az egész térségben.

Az amerikai imperializmus mindenekelőtt azért támogatta a Jemeni Arab Köztársaság elleni intervenciót, hogy elszigetelje ezt az államot, hogy gyengítse a forradalmi kormány nemzetközi pozícióját, hogy megakadályozza ezt a kormányt a meghirdetett reformok végrehajtásában — melyek megszilárdítanák az új kormány pozícióját az országban és növelnék presztizsét a szomszédos arab népek szemében —, s hogy az amerikai monopóliumok érdekeinek megfelelő politikát kényszerítsen rá.

Az imperialista nagyhatalmak által támogatott külföldi fegyveres intervenció arra kényszerítette a Jemeni Arab Köztársaság vezető képviselőit, hogy kölcsönös védelmi egyezményt kössenek az Egyesült Arab Köztársasággal. Az EAK fegyveres erői segítették a jemeni népet az intervenció leküzdésében. Megszilárdult a Jemeni Arab Köztársaság nemzetközi helyzete is. Több ország hivatalosan elismerte és segítséget ajánlott fel neki. Az elsők közt volt a Szovjetunió és a többi szocialista ország.

A durva idegen beavatkozás a köztársasági rendszer győzelméért vívott harcot a fiatal köztársaság függetlenségéért folyó imperialistaellenes harccá változtatta. A jemeni forradalom ezzel új szakaszt nyitott meg abban a küzdelemben, amelyet az Arab-félsziget népei az imperialista uralom alól való teljes felszabadulásért folytatnak.

A CENTO ÉS A RAKÉTAFEGYVEREK

A CENTO agresszív jellege és az a veszély, amely ebből kifolyólag a világbékét, valamint a Közel- és a Közép-Kelet biztonságát fenyegette, különösen az utóbbi években vált nyilvánvalóvá, amikor az Egyesült Államok nukleáris háborúra kezdte előkészíteni a CENTO tagállamait. Azt a tényt, hogy az amerikai hadsereg még nem rendelkezett interkontinentális ballisztikus rakétákkal, az amerikai stratégák azzal igyekeztek ellensúlyozni, hogy kis és nagy hatósugarú rakétáikat olyan közel helyezték el a szocialista tábor határaihoz, amilyen közel csak lehetett. Minthogy minden ázsiai tagállam határos a Szovjetunióval, a CENTO-nak ebben a vonatkozásban rendkívüli jelentősége van. Az első közel-keleti ország, amellyel az Egyesült Államok tárgyalásokat folytatott közepes hatósugarú rakéták kilövőhelyeinek létesítésére vonatkozóan, Törökország volt. A tárgyalások 1959 októberében értek véget amerikai—török egyezmény aláírásával, amelynek értelmében az amerikaiak három kilövőhelyet létesíthettek török területen „Thor" típusú rakéták számára. Ezekről a kilövőhelyekről — írta 1959 októberében a „New York Times" — közepes hatósugarú ballisztí-

kus rakétákkal „a Szovjetunió európai területének és a középázsiai szovjet terület nagy részének bármely pontját lőni lehet"[9].

AZ U—2 REPÜLŐGÉP PROVOKÁCIÓJA

Az Egyesült Államok néhány CENTO-tagállammal karöltve igen veszélyes provokációt hajtott végre a Szovjetunió békéje és biztonsága ellen, amikor a párizsi csúcsértekezlet küszöbén, 1960. május 1-én egy „Lockheed U—2" típusú katonai kémrepülőgépet küldött szovjet terület fölé Powers kémpilótával a fedélzetén.

A pilóta és a kémrepülőgép a 10—10. amerikai egységhez tartozott, amely Törökországban állomásozik, s amelynek feladatköre főleg a nagy magasságból végzendő katonai kémkedés. Powers kémpilóta azt is elismerte, hogy nemegyszer végigrepülte a szovjet—török határt a szovjet radarhálózat elhelyezésének megállapítása végett. A repülőgép a törökországi Adana melletti Incirliknél létesített támaszpontról szállt fel április 27-én és Pakisztánba, a pesavari repülőtér felé vette útját. A kémpilótától elkobzott navigációs térképen pontosan meg volt jelölve az útvonal: Pesavar—Aral-tó—Szverdlovszk—Arhangelszk—Murmanszk, s mint végcél Bodö norvég repülőtér.

A szovjet kormány a török és a pakisztáni kormányhoz intézett tiltakozó jegyzékében kifejtette, hogy nem hagyhatja figyelmen kívül azt a szerepet, amelyet a két állam a repülés előkészítésében és végrehajtásában betöltött. A Szovjetunió előzőleg már nemegyszer rámutatott arra, milyen veszélyes helyzet keletkezhet abban az esetben, ha valamelyik CENTO-tagállam területét az amerikai imperializmus katonai felvonulási bázisul használja fel, ha ott előkészületek történnek a Szovjetunió megtámadására, területi épségének megsértésére. Ezért a Szovjetunió 1960. május 13-i jegyzékeiben figyelmeztette a török és a pakisztáni kormányt, „hogy hasonló cselekmények megismétlődése esetén kénytelen lesz ellenintéz-

[9] „The New York Times", 1959. október 11.

kedéseket tenni. A következményekért a felelősséget viselniük kell majd az agresszív cselekményt végrehajtó államok kormányain kívül azon országok kormányainak is, amelyek az agresszorok bűntársául szegődtek."[10] Az U—2 provokációja azt mutatta, hogy a török és a pakisztáni uralkodó körök az agresszív paktumhoz való csatlakozásukkal, a katonai támaszpontok létesítéséhez való hozzájárulásukkal és szovjetellenes politikájukkal közvetlen részeseivé váltak a Szovjetunió elleni agresszív akcióknak, s ezért egy ilyen akció veszélyes következményei esetén teljes felelősséget kell vállalniuk.

A CENTO TITKOS OKMÁNYAI

Még kézzelfoghatóbbá vált a CENTO agresszív jellege, amikor nyilvánosságra hozták a paktum titkos okmányait. A TASZSZ 1961. augusztus 19-én tárta a nemzetközi közvélemény elé ezeket az okmányokat, amelyek felfedték, hogy a „védelmi jelleg" álarca mögött a katonai paktumok vezérkarai valójában barbár terveket szőnek a Szovjetunió és a többi békeszerető állam elleni agresszív háborús kalandokra.

A közzétett négy okmány közül az egyik a CENTO főtitkárának expozéja, a másik a Katonai Bizottság „Tanulmány nukleáris célpontokról" című okmánya, a harmadik az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottsága elnökének a második okmányhoz fűzött kommentárja, míg a negyedik dokumentum tárgya: „Nukleáris célpontok a hírszolgálat adatai alapján".

Az okmányokból kiderül, hogy 1958-ban a CENTO Katonai Bizottsága jegyzékeket készített azokról a célpontokról, amelyekre nukleáris csapásokat kell majd mérni. Ezeket a jegyzékeket — mint a második okmány elárulja — „Londonban szakértők vizsgálták meg az Egyesült Királyság által vállalt kötelezettségekkel összhangban. A szakértők néhány módosítást és kiegészítést ajánlottak a szovjet területen található célpontok jegyzékeit illetően, s előterjesztették az általuk ismert repülőterek listáját."[11] Ezenkívül azt ajánlották, hogy „a felülvizsgált

[10] „Pravda", 1960. május 13.
[11] „Neue Zeit", 1961. 35. sz. 14. old.

jegyzékek részletesebb adatokat tartalmazzanak a nukleáris csapásokra kiszemelt célpontokról"[12]. Tehát félreérthetetlenül a Szovjetunió elleni alattomos atomtámadás tervéről van szó.

Ám a kalandor tervek kiagyalói tudják, hogy a Szovjetunió csírájában fojt el minden fegyveres támadási kísérletet, s hogy az agresszoroknak súlyos megtorló rendszabályokkal kell számolniuk. Ezért az egyik okmány „védelmi célú nukleáris támadásokat" is emleget, amelyeket az agresszorok a szovjet hadsereg ellentámadása esetére terveznek. Eszerint úgynevezett taktikai záróövezeteket létesítenének az ellenség előrenyomulási útvonalain, illetőleg „atomsorompókat" a Szovjetunióval határos államok területén. A nukleáris célpontok jegyzékét az amerikai vezérkari főnökök általánosságban jóváhagyták. Az „atomsorompók" létesítésére szolgáló célterületekről kapott információt a negyedik okmány tartalmazza. Összesen 40 atomrobbantást irányoztak elő, amelyeknek Iránban Tabriz, Hamadan, Pahlevi, Kazvin, Mesed, Sahrud és sok más város esne áldozatul. Pakisztánban az atomsorompó a Kodzsak- és a Khaiber-hágón húzódna keresztül.

Az okmányokból kiderül továbbá, hogy a CENTO a semleges országok ellen is tervezett csapásokat. Eszerint az atommániákusok áldozata lenne Afganisztán, az az állam is, amely társadalmi rendre való tekintet nélkül minden országgal a barátság és a békés együttműködés politikáját folytatja. A „védelmi célú nukleáris támadások" célpontjait tartalmazó okmány fotokópiái azt bizonyítják, hogy Afganisztán egyes vidékei ellen — elsősorban a főváros, Kabul körzete ellen — atomtámadást is terveztek. Ez a példa egyértelműen leleplezi azt a tényt, hogy az imperializmus semmibe veszi a népek sorsát, hajlandó habozás nélkül atomsivataggá változtatni Irán, Afganisztán és Pakisztán nagy területeit és atomhalálra kárhoztatni e területek lakosságát.

Ezekből az okmányokból nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió elleni atomtámadás tervének kidolgozásában — amelynek során a szomszédos országok lakosságának tömeges kiirtását is számításba vették — a legfelsőbb amerikai és angol katonai szervek vitték a vezető szerepet. Mindemellett a többi CENTO-

[12] Ugyanott.

tagállam uralkodó körei is felelősek ezekért a bűnös előkészületekért. Az ő hozzájárulásuk és támogatásuk nélkül nem dolgozhatták volna ki ezeket a terveket, megvalósításukról már nem is beszélve.

•

A paktum második fejlődési szakaszának mérlege nem sokkal kedvezőbb az Egyesült Államok és Nagy-Britannia stratégái számára, mint az első szakaszé volt. A kommunista veszély hangoztatásával igyekeztek Pakisztán, Irán és Törökország kormányát és népét engedelmességben és engedékenységben tartani, de az ettől a veszélytől való félelem megszűnt az egyre rosszabbodó gazdasági és belpolitikai helyzet következtében. Nemcsak a nép, hanem az uralkodó rétegek is összehasonlították a szomszédos arab országok semleges politikájának sikereit saját kormányuk militarista politikájával, és a szocialista országok részéről nyújtott támogatás és segítség gyakorlati, a nemzeti érdekeknek megfelelő eredményeit az Egyesült Államok és a többi imperialista nagyhatalom katonai segítségével.

S bár a CENTO továbbra is intenzív katonai tevékenységet — a gazdasági és a politikai élet militarizálására, katonai támaszpontok, stratégiai utak építésére, a harci készültség fokozására és a tagországok támadó erejének kiszélesítésére irányuló tevékenységet — folytat, a paktum Tanácsának évenkénti ülései arról tanúskodnak, hogy a paktum tevékenységét egyre mélyebb ellentétek zavarják. A Tanács karacsi, washingtoni és legutóbbi (1965 áprilisi) teheráni ülésszakán a megbeszélések katonai programját egyre inkább háttérbe szorította mindhárom ázsiai tagország növekvő elégedetlensége. Ezek az országok fokozottabb pénzügyi segítséget követeltek, elsősorban a gazdaság fejlesztésére. Az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát egyre élesebben bírálják, mert nem teljesítették az amerikai segítség korlátlan lehetőségeire vonatkozó ígéreteket. A segítség nem hozta meg az ígért gyors gazdasági fellendülést, minthogy tényleges összege olyan alacsony, hogy még azoknak a deficiteknek a fedezésére sem elegendő, amelyeket a három ország költségvetésében az agresszív katonai paktumokban való részvétel óriási költségei okoztak.

A paktum Tanácsának 1963. május 1-i karacsi ülésén a pakisztáni küldött, amerikai és brit kollégáinak nem nagy örömére kijelentette, hogy „egyes nem kommunista országok fenyegetése sürgetőbb és veszélyesebb, mint a kommunista országoké", s az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát a CENTO-országok szükségletei iránt tanúsított „langyos" magatartással vádolta. Senkit sem győzött meg Dean Rusk amerikai külügyminiszter válasza, amelyben azt bizonygatta, hogy a több mint kilencmilliárd dollár összegű amerikai katonai és gazdasági segítségből Pakisztánra több mint hárommilliárd jutott és ennek csaknem kilenctized része gazdasági jellegű.

Az ázsiai tagországoknak a nyugati segítséggel való elégedetlensége egymás közti kapcsolataik elmélyítéséhez és 1964 júliusában a Regionális Fejlesztési Egyesülés (Regional Cooperation for Development) nevű szervezet megalakításához vezetett. A pakisztáni, az iráni és a török államfő kezdeményezésére közös szerveket hoztak létre, nevezetesen a miniszteri tanácsot, a regionális tervezési tanácsot és a titkárságot teheráni székhellyel. A miniszteri tanács 1965. március 19-i iszlamabadi ülésén jóváhagyták az egyesülés programját: megalakítani a közös tengerhajózási társaságot és kereskedelmi bankot, kidolgozni közös iparvállalatok építésére vonatkozó javaslatokat, elmélyíteni a műszaki együttműködést a mezőgazdaságban, iparban, egészségügyben, oktatásban és távközlésben, segíteni az idegenforgalom, az egyes országok hírügynökségei közti hír- és adatcsere stb. fejlesztését. Ez a tevékenység, amelyet azonban, mint ezt hivatalosan hangoztatják, a CENTO keretein kívül folytatnak, e katonai szervezet súlyos válságáról tanúskodik.

Fokozott nyomást gyakorolt az Egyesült Államok az ázsiai tagországokra a CENTO Tanácsának 1965. április 8—9-i teheráni ülésszakán. Az ülésszakon a paktum történetében először a NATO-tagországok Iránban akkreditált nagykövetei is részt vettek. Mint erről a világsajtó beszámolt, a nyugati nagyhatalmaknak Teheránban nem sikerült előrehaladást elérniük a CENTO-országok közös katonai parancsnokságának megteremtésében, sem lebeszélniük az ázsiai tagországokat arról, hogy továbbra is a Szovjetunióval és a többi szocialista ország-

gal való kapcsolatok normalizálásának és megjavításának útján haladjanak. Mi több, az Egyesült Államoknak nem sikerült elérnie az amerikaiak vietnami politikájának hivatalos, akár csak erkölcsi támogatását. Az ülésszak véget ért anélkül, hogy megoldotta volna a tagállamok közötti ellentéteket. Az előző ülésszakhoz hasonlóan ismét megmutatkozott, hogy a CENTO puszta léte is ellenkezik a hálójába jutott népek létérdekeivel.

Az amerikai és brit politikusok és katonai stratégák, hogy „észre térítsék" a paktum ázsiai tagjait, akik nyíltan hangoztatják nyugati védnökeikkel való növekvő elégedetlenségüket, a paktum fennállása óta szüntelenül emlegetik a „kommunista veszélyt" és a felforgató tevékenységet, hogy ily módon további fegyverkezési programokat fogadtathassanak el. A nyugati nagyhatalmak egyre fokozódó nyugtalansággal nézik a tagországok népeinek és uralkodó köreik egyes befolyásos rétegeinek azt a törekvését, hogy független, semleges külpolitikai irányvonalat kövessenek és javítsák kapcsolataikat a Szovjetunióval. Az Egyesült Államok támadásai ellenére a legutóbbi tapasztalatok arról tanúskodnak, hogy Pakisztán, Irán és Törökország uralkodó körei arra a megfontolásra hajlanak, hogy előnyösebb népszerű, az országnak hasznos semleges politikát folytatni, semmint egyoldalúan a nyugati nagyhatalmak mellett állni, minden ebből fakadó kockázattal együtt.

Az Egyesült Államok közel- és közép-keleti agresszív katonai előkészületei egyre nagyobb ellenállásba ütköznek mind a néptömegek körében, mind pedig az övezet több országának kormányai részéről. Jellemző, hogy a CENTO-val egyetlen arab ország sincs szövetségben. Az arab országok többsége az imperialista országok erős nyomása és ígérgetései ellenére a semlegességi politikát részesítette előnyben.

Az imperialista hatalmak hosszú éveken át mindent elkövettek, hogy egyetemes katonai csoportosulást építsenek ki, amely magában foglalná ha nem is az összes közel- és középkeleti országot, de legalább a többségüket. Erőfeszítéseik nem jártak különösebb sikerrel, s így az imperialista hatalmak, bár céljuk nem változott meg, gyakran manőverekhez, taktikázáshoz voltak kénytelenek folyamodni. Jóllehet terveik utolsó

változatával — a CENTO-paktummal — kapcsolatos harcot még nem fejezték be, elmondhatjuk, hogy az imperializmus a Közel- és Közép-Kelet népeinek felszabadító mozgalma ellen vívott harcban több vereséget könyvelt el, mint győzelmet. De ha az imperializmus nem érte is el maradéktalanul céljait, az utóbbi évek eseményei bebizonyították, hogy agresszív politikája állandóan veszélyezteti e területek népeinek békéjét és függetlenségét.

SEATO

A SEATO — A „KOLLEKTÍV VÉDELEMRŐL SZÓLÓ SZERZŐDÉS" DÉLKELET-ÁZSIÁBAN

1. A SEATO létrejöttének körülményei

A délkelet-ázsiai kollektív „védelemről" szóló, 1954-ben aláírt szerződés (szó szerint: South East Asia Treaty Organization — Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete), a nyugati, mindenekelőtt az amerikai imperializmusnak a délkelet-ázsiai gyarmati uralom fenntartására irányuló erőfeszítései nyomán jött létre.

A második világháború után a gyarmattartó urak egyesült erővel igyekeztek minél többet megtartani Délkelet-Ázsiában azokból a pozíciókból, amelyeket a nemzeti felszabadító mozgalom nagyarányú fellendülése megingatott. Ám legtöbb gyarmatukon nagy létszámú fegyveres erők bevetése ellenére is kénytelenek voltak átengedni a politikai hatalmat a helyi burzsoáziának vagy a burzsoázia és a nagybirtokosok koalíciójának. Új államok keletkeztek: India, Indonézia, Pakisztán stb. A gyarmattartó hatalmak gazdasági pozíciói azonban lényegében nemcsak hogy érintetlenek maradtak, de a függetlenség kivívását követő időszakban még meg is szilárdultak. Ezek a pozíciók továbbra is a magas gyarmati profit forrásai, továbbá a Délkelet-Ázsia-szerte kibontakozó nemzeti felszabadító mozgalom elleni harc bázisául szolgáltak az imperializmus számára. Ezekre a célokra az imperialisták azokat a területeket is felhasználták, ahonnan a nemzeti felszabadító mozgalomnak nem sikerült nyomban a háború után elűznie a gyarmattartókat (például Indokína és Malájföld). Az imperializmus a hadműveleti szempontból jelentős támaszpontokat (Szingapur, Goa, Hongkong) is kibővítette és megerősítette.

Akárcsak a világ más tájain, az amerikai politikának Délkelet-Ázsiában is két főbb ismérve volt. Egyrészt támogatta a gyarmattartó hatalmaknak a kibontakozó nemzeti felszaba-

dító mozgalom elleni harcát, másrészt pedig a „vákuum-elmélet" alapján igyekezett megkaparintani azokat a pozíciókat, amelyekből a régi gyarmatosítók az elkeseredett szabadságharcok eredményeképpen kiszorultak. A behatolást közvetlenül a háború után jelentős mértékben megkönnyítette az a körülmény, hogy az Egyesült Államoknak nem volt olyan sötét gyarmatosító múltja, mint például Angliának vagy Franciaországnak. Ezt az amerikai kormányzó körök ki is használták a volt gyarmatokon kifejtett propagandatevékenységükben. Az amerikai diplomácia még attól sem riadt vissza, hogy a gyarmatosítás legfőbb ellenségének tüntesse fel magát.

Gátolta viszont az Egyesült Államokat a volt ázsiai gyarmatokra való behatolásában az a tény, hogy a háború előtt itt nem voltak nagyobb pozíciói. Ezt a hiányosságot úgy próbálta kiküszöbölni, hogy igyekezett olyan szövetségeseket szerezni, amelyeknek országait az amerikai befolyás növelésének bázisául használhatná fel. Legvérmesebb reményeiket az amerikaiak a kínai Csang Kaj-sek-rezsimhez fűzték. De ezt a reményt szertefoszlatta Csang Kaj-sek elűzése.

A Kínai Népköztársaság megalapítása után, noha ez csak növelte a szocializmus ázsiai befolyását, a vélt katonai fölényük illúziójában ringatózó imperialisták Ázsiában is szemlátomást a „kommunizmus visszaszorításának" politikájára, később a „felszabadítás", vagyis a szocialista országok elleni háborús előkészületek poltikájára orientálódtak. Ebben a háborúban, amelynek célja a tőkés rendszernek az új ázsiai népi demokratikus államokban való visszaállítása és a Szovjetunió teljes leverése volt — elsősorban ázsiaiak harcoltak volna ázsiaiakkal. Az Egyesült Államok már ekkor a legerősebb imperialista hatalomként lépett előtérbe a gyarmattartó hatalmak közös délkelet-ázsiai harca során.

Az amerikaiak, amikor a kelet-ázsiai kontinensen politikájuk csődöt mondott, elsősorban Japán felé orientálódtak, és kezdték ezt az országot támaszponttá kiépíteni ázsiai hódításaik számára. Egyidejűleg kétoldalú szerződéseket kötöttek néhány reakciós rezsimmel: a Fülöp-szigetekkel és Pakisztánnal, a dél-koreai Li Szin Mannal és a Csang Kaj-sek-klikkel. Ezeket a szerződéseket nemcsak azért kötötték, hogy bázist nyerjenek Ázsiában, hanem azért is, hogy megszilárdítsák

a reakciós uralmak belpolitikai helyzetét, vagyis gátolják a nemzeti felszabadító mozgalom kibontakozását.

Ám az amerikai monopóliumok igényeihez képest ezeknek az erőfeszítéseknek az eredményei csöppet sem voltak kielégítők. Az Egyesült Államok azzal, hogy szövetséget kötött reakciós rezsimekkel és klikkekkel, kockára tette nagy fáradsággal szerzett „antikolonialista" hírnevét, és lejáratta magát az ázsiai népek előtt. A dolognak az lett a közvetlen következménye, hogy a legnagyobb és legfontosabb ázsiai nem szocialista államok, amelyeknek szolgálatai és támogatása nélkül az amerikai imperializmus nem tudta megvalósítani nagyszabású ázsiai terveit, nem kerültek amerikai befolyás alá. Ezért az amerikai uralkodó körök olyan utat kerestek, amely szélesebb és átfogóbb bázist biztosít számukra.

Ezt a célt szolgálta az ANZUS-szövetség, amelyet 1951 októberében kötöttek, és amelynek nevét a tagállamok nevének kezdőbetűiből alakították ki (Australia, New Zeeland, USA). A szövetség fő célja az volt, hogy támaszpontok épüljenek ki a szocialista országok, valamint a Csendes-óceán térségében és Délkelet-Ázsiában kibontakozó nemzeti felszabadító mozgalom elleni háború előkészítésére. Másfelől ennek a szövetségnek kellett „biztonságot" nyújtania az ausztráliai és az új-zélandi közvélemény számára a rettegett japán imperializmus ellen. Ez megteremtette az előfeltételeket ahhoz, hogy az ausztráliai és az új-zélandi kormány 1961-ben San Franciscóban különbékét kössön Japánnal anélkül, hogy félniük kellett volna saját országuk ellenzéki köreinek támadásaitól, olyan vádaktól, hogy segítenek az Egyesült Államoknak újjáéleszteni a japán imperializmust. Végül az ANZUS-sal akartak nyomást gyakorolni Angliára, amely minden eszközzel igyekezett megakadályozni az amerikai tőkének a brit befolyási övezetbe való behatolását, s nem volt hajlandó elismerni az Egyesült Államok hatalmi túlsúlyát. Nem kétséges, hogy az ANZUS a Brit Nemzetközösség két tagállamában Anglia rovására szilárdította meg az amerikai imperializmus pozícióit, s Angliának a legnagyobb diplomáciai erőfeszítésekkel sem sikerült felvétetnie magát a szövetségbe.

Az ANZUS az Egyesült Államok diplomáciájának sikere volt. Az amerikai diplomácia egyre intenzívebben készítette elő egy

sokoldalú agresszív délkelet-ázsiai paktum megteremtését. Elképzelései szerint a vezető gyarmattartó hatalmak mellett, amelyek érdekelve voltak ebben a térségben, a legfontosabb burzsoá nemzeti államok is belépnének az új paktumba. Ennek a már első pillantásra is heterogén tömbnek a létrehozásában mindenekelőtt a „kommunista veszélyről" szóló rémmesének, továbbá az imperializmus erős politikai és főleg gazdasági nyomásának volt elsődleges szerepe.

Az amerikai kormányzó körök egy sereg jelentős előnyt vártak a szövetség létrejöttétől. A koreai háború ártott az amerikaiak ázsiai tekintélyének, s emellett leleplezte az amerikai imperializmus gyarmatosító jellegét. Ezzel elmélyültek az ellentétek az Egyesült Államok és a legtöbb ázsiai ország között. Ezért az amerikaiak, amikor pozíciókat szereztek a nyugat-európai hatalmak egykori gyarmati területein, kénytelenek voltak legalább látszólag elhatárolni magukat a lejáratott gyarmatosító módszerektől.

TÁRGYALÁSOK A SZÖVETSÉG MEGALAKÍTÁSÁRÓL

A francia gyarmati seregek szennyes vietnami háborújának kudarca után, valamint azoknak az ellentéteknek a következményeként, amelyek egyfelől az Egyesült Államok, másfelől Anglia és Franciaország között az indokínai háború kérdésében már 1954-ben felmerültek, az amerikaiak fokozták azoknak az előkészítő tanácskozásoknak az intenzitását, amelyek kezdeményezésükre már 1949 óta folytak a kulisszák mögött a délkelet-ázsiai paktum megteremtéséről. A háború „internacionalizálását" célzó amerikai törekvések nem jártak eredménnyel. Ehelyett 1954 tavaszán az indokínai kérdés megoldására összeült genfi értekezleten egyezmény született e hosszan tartó gyarmati háború megszüntetésére. Ezért az amerikai kormány olyan feltételek megteremtését tűzte ki a megalakítandó szövetség konkrét céljául, amelyek lehetővé teszik, hogy az Egyesült Államok a genfi egyezmény megsértésével és imperialista partnereinek ellenállása dacára is behatoljon ebbe a térségbe, s azt a délkelet-ázsiai nemzeti felszabadító mozgalom elleni akciók lebonyolítására alkalmas katonai bázissá tegye.

Jellemző, hogy az amerikai kormány először imperialista partnereivel tárgyalt a paktumba való belépésről és a paktum céljairól, nem pedig a bevonandó ázsiai nemzeti államokkal, pedig a paktum állítólag Délkelet-Ázsia védelmét szolgálta.

NAGY-BRITANNIA BELÉPÉSÉNEK OKAI

Eltérően az Egyesült Államoktól, amelynek délkelet-ázsiai célja főleg új pozíciók megszerzése volt, Anglia igyekezett megtartani azt a megmaradt politikai befolyást és gazdasági pozíciót, amelyet ebben a térségben még magáénak mondhatott, miután fel kellett adnia gyarmatbirtokainak többségét. A brit imperializmusnak ezenkívül időre volt szüksége a nemzeti felszabadító mozgalom által megingatott helyzetének konszolidálásához. Ezért ebben az időben nem volt érdeke az indokínai háború folytatása vagy újabb háború kirobbantása Délkelet-Ázsiában, mert csak újabb veszteségeket szenvedhetett volna akár a nemzeti felszabadító mozgalommal, akár az Egyesült Államokkal szemben. Figyelembe kellett vennie Angliának azt is, hogy India, a Brit Nemzetközösség legjelentősebb ázsiai tagállama határozottan ellenezte a szövetség megkötését.

Ugyanakkor viszont a brit imperializmus közvetlenül érdekelt mindabban, ami elősegítheti ázsiai befolyásának fennmaradását, hiszen Ázsiában vannak a legfontosabb jövedelemforrásai: indiai és malájföldi beruházásai. Ezért azon volt, hogy az amerikai imperializmus szándékait a maga céljaira is maximálisan kihasználja. Ezenkívül Nagy-Britannia nem engedhette, hogy az Egyesült Államok nélküle létesítsen paktumot. Ezzel fenyegetőzött ugyanis az amerikai kormány, amikor a brit taktika okozta huzavona veszélyeztette a paktum megteremtését.

Nagy-Britannia mindaddig nem volt hajlandó komolyan foglalkozni a paktum előkészítésével, amíg ismeretessé nem váltak az Indokínáról tárgyaló genfi konferencia eredményei. Nagy-Britannia óvatos eljárást ajánlott. Nem egyezett bele abba, hogy a paktum kiterjessze garanciáit a Tajvani-szorosra, s hogy az Egyesült Államoktól függő Csang Kaj-sek- és Li Szin Man-féle kormányok is tagjai legyenek a paktumnak. Szembe-

helyezkedett Japán belépésével, és nem járult hozzá ahhoz sem, hogy az indokínai országokat együttesen a paktum „védőszárnyai" alá vonják. Azzal sem értett egyet, hogy valamelyik szerződő fél állítólagos megtámadása esetén a tagállamok automatikusan katonai akciókra kényszerüljenek (mint azt például az észak-atlanti szerződés előírja), mert ezzel elvesztené azt a lehetőséget, hogy a paktum keretén belül legalább bizonyos mértékben ellenőrizze a brit pozíciókba behatolni igyekvő amerikai imperializmus akcióit.

A FRANCIA IMPERIALIZMUS CÉLJAI

Franciaország sokkal szerényebb célokat tűzött ki. Mindenekelőtt azért lépett be a paktumba, hogy az elvesztett indokínai háború után megtarthassa mindazt, amit ezekben az országokban befolyásából, pozíciójából és presztizséből megtarthatott. Ugyanakkor igyekezett megakadályozni, hogy az Egyesült Államok katonailag behatoljon ezekbe az országokba, s mint szövetséges, „legálisan" megkaparintsa azokat a pozíciókat, amelyekkel a franciák még rendelkeztek, vagy amelyeket idővel vissza akartak szerezni. Ezért a manilai konferencián a francia delegátusok viszonylag kevés figyelmet szenteltek a leendő paktum katonai oldalának. Ehelyett azt fejtegették, hogy a paktumnak a nemzeti felszabadító mozgalom elleni harc gazdasági aspektusaival kellene foglalkoznia, különösen az Indokínának nyújtandó külföldi segéllyel. Minthogy ezek a célok meglehetősen korlátozottak voltak, s minthogy Franciaország ez idő tájt már teljes mértékben afrikai gyarmati pozícióinak fenntartásával volt elfoglalva, Franciaország a délkelet-ázsiai paktumban viszonylag csekély aktivitást tanúsított, s ez az aktivitás máig sem növekedett.

A francia kormány nem volt bizonyos abban, hogy a parlament hozzájárul a paktumba való belépéshez. Ezért nem is terjesztette a szerződést ratifikálás végett a parlament elé. A paktumot a köztársasági elnök ratifikálta.

Anglia és Franciaország fenntartásai bizonyos mértékben kétségkívül keresztezték az eredeti amerikai koncepciót. Mindemellett azonban nem téveszthetjük szem elől, hogy a két

ország a délkelet-ázsiai paktumba való belépésével nyilvánvalóan megsértette a genfi egyezményben vállalt kötelezettségeit.

Ausztrália és Új-Zéland belépését a következő indítékok határozták meg: Mindkét ország politikai, gazdasági és katonai tekintetben is erősen függ az amerikai és a brit imperializmustól. A két ország reakciós uralkodó körei úgy vélték, hogy a paktum segítségével nemcsak a gyarmatok status quója tartható fenn, hanem az egész csendes-óceáni és délkelet-ázsiai körzeté is, amelynek fejlődése a két ország belpolitikai helyzetében is tükröződött, és jelentősen befolyásolta ezt a helyzetet. Ezért a két ország hajlandó volt katonailag és pénzzel is támogatni az imperializmus törekvéseit, s korlátozni és elnyomni a térségben működő nemzeti felszabadító mozgalmat.

Hollandia, amely indokínai gazdasági pozícióin kívül Nyugat-Iriánt is törvényellenesen kezében tartotta (ez a terület a múltban mindig Indonézia szerves része volt), nem lett tagja a paktumnak, s nem lépett be Portugália sem, amely akkor még gyakorolta gyarmati uralmát az indiai Diu, Damão és Goa területén. Ennek a két országnak a belépése túlságosan nyilvánvalóvá tette volna a SEATO kolonialista jellegét és a nem ázsiai tagállamok abszolút túlsúlyát. Ezenkívül ez a két ország gyenge volt ahhoz, hogy erősítést jelentett volna a paktum céljai szempontjából, sőt tehertétel lett volna a paktum számára a klasszikus gyarmati uralom utolsó ázsiai maradványainak fenntartásával járó felelősség miatt.

EROFESZITESEK AZ AZSIAI ORSZAGOK MEGNYERESERE

A paktum jellege és az a tény, hogy éle a nemzeti felszabadító mozgalom ellen irányul, már eleve kevés reményt nyújtott az imperialistáknak nagyobb számú ázsiai ország önkéntes belépésére. Az a körülmény, hogy az imperialisták részleges kedvezményeket és különféle „segélyeket" ígértek ezeknek az országoknak — amelyeknek végeredményben már megvoltak a tapasztalataik ezen a téren —, nem tudta ellensúlyozni azokat a veszélyeket, amelyeket a paktum céljai magukban rejtet-

tek. Ezért a brit kormány erős nyomást gyakorolt a Brit Nemzetközösség három ázsiai tagállamára: Indiára, Pakisztánra és Ceylonra. Ugyanilyen nyomást gyakorolt a Nyugat Indonéziára. De az imperialisták közös erőfeszítései nem jártak eredménnyel. A legnagyobb délkelet-ázsiai nemzeti államok hallani sem akartak a paktumról. Nehru indiai miniszterelnök az ázsiai független államok többségének véleményét fejezte ki, amikor megjegyezte: „... semmiféle ismertetés vagy magyarázat sem mutat arra, hogy a SEATO összhangban volna az ENSZ alapokmányával. Az alapokmány megengedi ugyan regionális szervezetek létesítését, de itt nem regionális szervezetről, hanem a védnökség modern változatáról van szó. Bizonyos imperialista hatalmak és néhány más ország szervezetével van dolgunk, olyan országokéval, amelyek egyesítették érdekeiket, s egy szerintük veszélyeztetett terület védelmére tömörültek. Mi is része vagyunk ennek a területnek, de mi nem kérünk az ilyen védelemből."[1]

Csak a Fülöp-szigetek, Pakisztán és Thaiföld csatlakozott a paktumhoz. Ezek közül a Fülöp-szigetek és Thaiföld jelentőségüket tekintve másodrangú, gazdaságilag elmaradott, belpolitikailag ingadozó, katonailag gyenge államok. Az említett három ázsiai ország uralkodó köreit lényegében a következő okok késztették a csatlakozásra:

Mindhárom ország gazdaságilag is, politikailag is sokkal jobban függött az imperialista hatalmaktól, semhogy egyértelműen el tudtak és el akartak volna zárkózni a csatlakozás elől. Ezenkívül a nagybirtokos és a burzsoá uralkodó körök abban reménykedtek, hogy belépésük nyomán a gazdasági és a katonai „segély" lényegesen növekedni fog. Így akarták enyhíteni súlyos gazdasági helyzetüket, megszilárdítani belpolitikai pozíciójukat és növelni nemzetközi tekintélyüket. Becsvágyó, szűk osztálycéljaik érdekében lehetővé tették, hogy az imperialisták bázist teremtsenek az egész ázsiai nemzeti felszabadító mozgalom elleni támadáshoz.

[1] *R. K. Karandzsia:* SEATO — Security or Menace? Bombay 1956. 38. old.

Az Egyesült Államok kezdettől fogva igyekezett lerögzíteni a szerződés szövegében a paktum antikommunista irányát. De a manilai alakuló konferencia többi részvevője elvetette az ilyen szövegezést.

Ezek az államok mindenekelőtt tisztában voltak azzal a ténynyel, hogy az ázsiai népekben még elevenen él az antikomintern-paktum dicstelen emléke. Ezenkívül a legfontosabb független délkelet-ázsiai államok kormányai a paktum létrehozása idején már az aktív semlegesség politikáját folytatták, amelynek keretében egyre szorosabbra fűzték elsősorban gazdasági kapcsolataikat a szocialista országokkal. Bár a legtöbb független állam kormánya belpolitikájában határozottan ellenséges magatartást tanúsított a kommunista párttal szemben, mégis feltehető volt, hogy a paktum „antikommunista" cimkével való ellátása elfogadhatatlan számukra. Így még inkább megcsappant az imperialistáknak az a reménye, hogy legalább egy-két nagyobb nemzeti államot sikerül rábírniuk a belépésre.

Semmiféle imperialista nyomás sem tudta megváltoztatni a legnagyobb és legfontosabb délkelet-ázsiai államoknak — Indiának, Indonéziának, Burmának — a paktummal szemben tanúsított ellenséges magatartását. A csatlakozás elől való elzárkózásukkal ezek az államok feltárták, hogy a délkelet-ázsiai paktum az imperialista országok neokolonialista szövetsége, amelynek célja: megakadályozni, hogy az ázsiai nemzeti államok a régi és az új gyarmattartó urak pozícióinak megsemmisítésével kivívják az igazi függetlenséget, tehát a gazdasági függetlenséget is. Ennek a szövetségnek az élén az Egyesült Államok áll, amely ebben a térségben is átvette a zsandár szerepét, s így a legnagyobb akadályt gördítette a gyarmatrendszer maradványainak felszámolása elé.

2. A paktum agresszív jellege és struktúrája

A paktumot 1954. szeptember 8-án a manilai konferencián írták alá. Főbb ismérvei a következők:

Nyolc tagállama — az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Új-Zéland, Ausztrália, Pakisztán, Thaiföld és a Fülöp-szigetek — a IV. főcikkely 1. paragrafusában megállapítja, hogy „egy agresszió . . . , amelyet valamely szerződő fél vagy állam vagy egy egyhangú döntés alapján később megállapítható terület ellen elkövettek, maguknak a feleknek a békéjét és biztonságát veszélyezteti; a szerződő felek elhatározzák, hogy ebben az esetben intézkedéseket tesznek a közös veszélynek az alkotmányukkal összhangban való elhárítására"[2].

Ha „valamely szerződő fél nézete szerint bármely fél integritását, szuverenitását vagy politikai függetlenségét — akár a szerződés érvényességi területén belüli országról van szó, akár más államról, vagy olyan területről, amelyre jelen cikkely 1. paragrafusa időlegesen alkalmazható — nem fegyveres támadás, hanem valami más veszélyezteti, esetleg egyéb olyan tény vagy helyzet érinti vagy fenyegeti, amely veszélyeztethetné a békét ezen a területen, akkor a szerződő felek haladéktalanul tanácskozásra ülnek össze, hogy megállapítsák, milyen intézkedéseket kell tenniük a közös védelem érdekében"[3].

Minthogy a gyarmattartó hatalmak Délkelet-Ázsiában mindenekelőtt a haladó erők fejlődésétől félnek, a paktum pontjai ugyanúgy vonatkoznak valamely SEATO-tagállam elleni közvetlen katonai akciókra, mint a tagállamokon belüli forradalmi mozgalomra, vagy ahogyan imperialista zsargonban mondják, a „felforgató tevékenységre".

A paktum agresszív jellegét a VIII. cikkely fejezi ki:

„. . . a szerződés értelmében az illetékességi terület Délkelet-Ázsia egész térsége, beleértve az ázsiai partnerek egész területét, továbbá a Csendes-óceán egész délnyugati térsége, kivéve az északi szélesség 21 fok 30 percétől északra eső terü-

[2] Archiv für publizistische Arbeit (Munzinger Archiv). Ravensburg. 436. sz. 4857. lap.

[3] Ugyanott.

letet. A partnerek egyhangú határozat alapján olyképpen módosíthatják ezt a cikkelyt, hogy minden olyan állam területére, amely a VII. cikkellyel összhangban csatlakozik a szerződéshez, kiterjesztik a szerződés hatályát; a szerződő felek egyéb módon is megváltoztathatják az illetékességi területet."[4]

Noha a szóban forgó területen a legtöbb állam kifejezetten elzárkózott a paktum által felajánlott „védelem" elől, az imperialista országok az idézett cikkely alapján mégis jogot formáltak az illető államok belügyeibe való beavatkozáshoz, sőt ahhoz is, hogy a jövőben tetszés szerint bővítsék, megváltoztassák a szerződés érvényességi területét, mégpedig saját belátásuk szerint és az érintett országok megkérdezése, beleegyezése nélkül. Ennél meggyőzőbb bizonyíték aligha akad arra, hogy agresszív paktumról van szó, amelynek vezető tagállamai lábbal tiporják a nemzetközi jog alaptételeit, és elvitatják a paktumon kívüli államoktól az önálló külpolitikához való jogot.

Az Egyesült Államoknak nem sikerült elérnie, hogy a paktum érvényét Tajvanra és a környező szigetekre, vagyis az északi szélesség 21 fok 30 percétől északra is kiterjesszék. Anglia viszont Franciaország segítségével elérte, hogy a szerződés egy tagállam megtámadása esetére az „automatikus katonai akciókról" szóló záradék helyett közös tanácskozásokat írjon elő. E tanácskozások befejezése után sem kötelesek a tagállamok maguk elleni támadásnak tekinteni egy másik tagállam megtámadását, hanem saját alkotmányuk rendelkezésének megfelelően járhatnak el.

Így Anglia és Franciaország biztosította magát azzal a kockázattal szemben, amely az amerikai militarizmus kalandorpolitikájából adódott. Így már nem tudja az Egyesült Államok két imperialista partnerét akaratuk és érdekeik ellenére háborúba sodorni, amely mindenképpen maradék délkelet-ázsiai pozícióik megsemmisülésére vezetne. Azt azonban sikerült keresztülvinnie az Egyesült Államoknak, hogy a paktum szerves részét alkotó jegyzőkönyv szerint a szerződés kiterjed „Kambodzsára, Laoszra és a Vietnam állam joghatósága alatt álló szabad területekre" is, mégpedig a paktum által felkínált

[4] Ugyanott.

„védelmet" elutasító kambodzsai és laoszi kormány tiltakozása ellenére. Ezenkívül az amerikaiak külön jegyzőkönyvben rögzítették, hogy részükről „egy agresszió vagy egy fegyveres támadás tényének elismerése és a IV. cikkely 1. bekezdésének alkalmazásába való beleegyezés csak kommunista agresszióra vonatkozhat"[5]. Az ázsiai közvélemény félrevezetésére a paktumot regionális védelmi szervezetnek tüntették fel, amely az ENSZ-alapokmány elveihez tartja magát, holott ez a paktum sem védelmi, sem pedig regionális szervezet — hiszen tagállamai négy földrészhez tartoznak —, s így ellentétben áll az ENSZ alapokmányával.

A SZÖVETSÉG VEZETŐ SZERVEI

Az V. cikkely szerint formailag a legfelsőbb szerv a miniszteri tanács (többnyire a külügyminiszterek vagy helyetteseik alkotják), amely évenként egyszer ül össze és titkos tanácskozásokon politikai és katonai természetű elvi ügyeket tárgyal meg. A tanácshoz közel álló körökből mégis minden évben — véletlenül vagy szándékosan — információk szivárognak a nyilvánosság elé a megbeszélt kérdésekről, amelyek nemcsak a tagállamokat, hanem főképpen a szövetségen kívüli ázsiai államokat érintik.

A miniszteri tanács két ülésszaka között a SEATO Állandó Tanácsa biztosítja a vezetés folyamatosságát. Az Állandó Tanácsot a Bangkokban — Thaiföld fővárosában, a paktum titkárságának székhelyén — működő diplomáciai missziók vezetői alkotják, akik esetenként ülnek össze.

A paktum legfontosabb szerve az úgynevezett védelmi bizottság vagy a biztonsági kérdésekkel foglalkozó szakértői bizottság, amely a tagállamok magas rangú tisztjeiből és tanácsadóiból áll. Ezek a „szakértők" valójában egész Délkelet-Ázsia kém- és diverzáns tevékenységének szervezői. Ők irányítják a nyugati kémszolgálatok munkatársait, akik formailag mint tanácsadók, tudósok, turisták, misszionáriusok stb. tartózkodnak ebben a térségben. A tagállamok biztonsági szerveivel

[5] Ugyanott.

együttműködve küzdenek a munkásmozgalom ellen, üldözik a kommunista pártok és más haladó szervezetek tagjait. Tanfolyamokat tartanak a helyi rendőri szervek részére, elsajátíttatják velük a haladó néprétegek elleni harc módszereit. (Jellemző, hogy a kommunista párt működését mindhárom ázsiai tagállamban betiltották.) A szövetségben érvényesülő amerikai befolyás túlsúlyából következik, hogy ezt a bizottságot gyakorlatilag az amerikai központi hírszerző szolgálat irányítja.

Ezenkívül a bizottság háborús összetűzések konkrét előkészítésével is foglalkozik. Távlati terveket dolgoz ki — ez az úgynevezett katonai tervező törzs feladata —, és konkrét hadműveleteket készít elő egyes országok ellen, mint például az Indonézia elleni katonai akciók esetében. A bizottság javaslatai azután a miniszteri tanács megbeszéléseinek alapjául szolgálnak. 1956-ban a bizottság megteremtette „a SEATO fegyveres erőinek állandó katonai tervező csoportját". A bizottság évente hadgyakorlatokat rendezett Délkelet-Ázsiában, nemcsak katonai akciók előkészítése, hanem a paktumon kívüli országok megfélemlítése végett is. Ezért a hadgyakorlatok tárgya többnyire csapatok partra szállítása valamely paktumon kívüli állam tengerpartjának bizonyos szakaszán.

Az ázsiai országokban már a paktum fennállásának első éveiben úgynevezett mozgó tartalékokat létesítettek a helyi hadseregek egységeiből, amelyeket a SEATO vezérkarának rendelkezésére bocsátottak. A paktum tervei szerint ezeket az erőket használnák fel a szocialista országok elleni támadásra, szükség esetén a belső zavargások vagy egy szomszédos országban kitörő forradalom elfojtására.

Az imperialista tagállamok eleinte csak repülőgépeket és hadihajókat bocsátottak a szövetség rendelkezésére, szárazföldi erőket nem helyeztek el a tagállamok területén. Az Egyesült Államokat ebben a következő meggondolások vezették: A helyi szárazföldi erők lényegében csekély felszerelést igényelnek, ezért sokkal olcsóbbak. Az Egyesült Államok tulajdonképpen csak ágyútöltelék-szállítóknak tekintette az ázsiai tagállamokat. Ezenkívül a Pentagon az akkori stratégiának megfelelően lebecsülte a korszerűen felfegyverzett szárazföldi haderő jelentőségét, s főképpen a stratégiai légierők és a repülőgép-anyahajókra támaszkodó légierők felé orientálódott. Az

Egyesült Államok például 1958-ban Dulles külügyminiszter szerint sokkal nagyobb létszámú légi és tengeri haderővel rendelkezett a Távol-Keleten, mint a második világháború folyamán bármikor. Az imperialista országok az ázsiai tagállamokban és még megmaradt gyarmatbirtokaikon is bővítik és korszerűsítik támaszpontjaikat. Erre a célra felhasználták Nyugat-Iriánt is, amíg holland gyarmat volt (1962-ben csatolták vissza Indonéziához).

Anglia továbbra is elsősorban saját érdekeit tartja szem előtt, s ezeket csak kénytelen-kelletlen rendeli alá az amerikaiak által reá kényszerített általános érdekeknek. Támaszpontjai (elsősorban Szingapur) brit parancsnokság alatt maradtak, nem rendelték őket amerikai katonai parancsnokság alá.

A miniszteri tanács 1959 áprilisi ülésszaka úgy határozott, hogy „mozgó tartalékokat" kell alakítani a nem ázsiai tagállamok egységeiből, brit, ausztráliai és új-zélandi egységekből, s a Malájföldön kell állomásoztatni őket. Funkciójuk azonos a helyi egységekből alakult mozgó tartalékokéval.

Erre a lépésre az a felismerés késztette az imperialista országokat, hogy az ázsiai tagállamok kormányai által a „szövetséges vezérkarnak" alárendelt katonai egységek főképpen rossz harci szellemük miatt alkalmatlanok a korszerű hadviselésre.

A GYARMATTARTÓK FEGYVERE

Abban, hogy a legnagyobb jelentőséget a katonai szakértőkből alakult bizottság tevékenységének tulajdonították, az amerikai imperialistáknak az a törekvése nyilvánul meg, hogy túlnyomóan katonai jelleget kölcsönözzenek a paktumnak. Mindaz, ami az ázsiai tagállamokat a paktumhoz való csatlakozásra késztette, továbbá az illető országok gazdasági helyzetének állandó romlása később újabb bizottság — az úgynevezett gazdasági bizottság — megalakítására kényszerítette az imperialista államokat. Az imperialistáknak az a szándéka, hogy az amerikai segély katonai jellegét megőrizzék, elsősorban abban nyilvánul meg, hogy az Egyesült Államok más szervezetekre,

például a Colombo-tervre akarja áthárítani a tagállamok gazdasági követeléseit, s a paktum keretében csak minimális „gazdasági segélyt" folyósít, s a tetejébe még arra akarja rábírni a segélyben részesülő országokat, hogy ezt a csekély juttatást is túlnyomórészt olyan építkezésekre fordítsák, amelyek elsősorban a katonai potenciál növelésére szolgálnak (repülőterek, hadikikötők, stratégiai utak stb. építésére).

Persze, azért a gazdasági bizottság nincs „elhanyagolva". Azzal az ürüggyel, hogy sürgősen meg kell határozni az egyes országok „gazdasági fejlődésének és kereskedelem-politikájának általános irányát", s hogy „tanulmányozni kell mindhárom ázsiai ország gazdasági szükségleteit és javaslatot kell tenni a gazdasági segély formáira", — a bizottság beleavatkozik a három ország költségvetési terveinek kidolgozásába és külkereskedelmébe, s ezzel pozíciókra tesz szert gazdasági életükben. Például az atomenergia hasznosításának ürügyén nagy erőfeszítéseket tett, hogy az ázsiai tagállamok területén megszerezze a hasadóanyagok kitermelésének monopóliumát. A bizottság kiharcolta, hogy a három ország súlyosabb gazdasági problémáinak megoldását konzultáció előzze meg. Ezenkívül más délkelet-ázsiai országok gazdaságára vonatkozó adatokat gyűjt, amelyek aztán alapul szolgálnak arra, hogy az imperializmus mélyebben behatoljon a paktumon kívüli országok gazdaságába és gazdasági nyomást gyakoroljon rájuk.

A paktum nem katonai tevékenységére tulajdonképpen csupán a 3. számú cikkely vonatkozik, amelynek értelmében a „szerződő felek kötelezik magukat arra, hogy erősítik szabad intézményeiket és kölcsönösen együttműködnek a gazdasági intézkedések továbbfejlesztésén, beleértve a gazdasági haladás és a társadalmi jólét fejlesztésére szolgáló műszaki segítséget, és támogatják a kormányok ilyen irányú egyéni és kollektív erőfeszítéseit". Az említett cikkely elsősorban az együttműködésről beszél ugyan, ám az ázsiai részvevők együttműködésen elsősorban a többi tagország segítségét értették és minden ülésen nyomatékosan követelték ezt a segítséget. A miniszteri tanács első ülésén a pakisztáni külügyminiszter javaslatot nyújtott be a SEATO-hoz tartozó ázsiai országok megsegítésére, de az Egyesült Államok képviselője nem értett egyet, és a javaslatot elvetették.

Bizonyos akciókra csupán az oktatás és a kultúra területén, a dolgozók szakmai képzésében, az egészségügyben, a mezőgazdasági kutatásban és a meteorológiában került sor. A SEATO nem katonai tevékenysége tehát tulajdonképpen nem ölel fel gazdasági kérdéseket, s a paktum ily módon semmiképpen sem válhatott a tagországok gazdasági együttműködésének alapjává, sem csatornává, amelyen keresztül az ázsiai részvevőkhöz segítség áramlik a fejlett kapitalista tagoktól.

Az említett szerveken kívül van a szövetségben számos állandó munkacsoport, amelyek részletkérdésekkel (például kulturális kérdésekkel) foglalkoznak, s működik Bangkokban az állandó titkárság, élén a főtitkárral.

ÁZSIA A PAKTUM ELLEN

A „kommunista veszélyről" mint a paktum létesítésének okáról csapott imperialista zenebona mit sem változtatott a délkelet-ázsiai kormányok és népek magatartásán. Ezek kezdettől fogva egy érdekeikkel ellenkező politika kifejeződését látták ebben a propagandában.

A délkelet-ázsiai országok kategorikusan elvetették a paktumot mint a belügyeikbe való beavatkozás eszközét. Ezek az országok 1955 áprilisában az indonéziai Bandungban tartott értekezleten fejezték ki azt az eltökélt szándékukat, hogy megálljt parancsolnak a teljes függetlenségért vívott harcukat gátló imperialista tevékenységnek. A bandungi értekezlet összehívásában a legfontosabb délkelet-ázsiai államok jelentős szerepet vállaltak. A konferencia, amelyen 29 ázsiai és afrikai ország vett részt, határozatában megfelelő választ adott az imperialista törekvésekre. Többek között elítélte „a kolonializmus minden megjelenési formáját", és olyan „rossz"-nak minősítette, „amelynek a lehető legrövidebb időn belül véget kell vetni". A konferencia az ázsiai és az afrikai országok sokoldalú együttműködésének követelését állította szembe a háború előkészítésének, az agresszív paktumok megteremtésének és a nemzetközi feszültség fokozásának imperialista koncepciójával. Ez a követelés a részt vevő országok közös gazdasági érdekeinek érvényesítésére irányult, s elsősorban

a békés egymás mellett élés tíz elvét foglalta magában. Azzal, hogy a konferencián az ázsiai szocialista országok is részt vettek, kialakult az antiimperialista mozgalom széles politikai bázisa, amely jelentős mértékben befolyásolta az egész térség további fejlődését.

E mozgalom ereje leginkább azzal illusztrálható, hogy a három SEATO-tagállam is kénytelen volt részt venni a bandungi konferencián, ha csak nem akartak teljesen elszigetelődni a többi délkelet-ázsiai államtól. A paktum alapjául szolgáló eszméket nem sikerült megvédeniük, sőt kénytelenek voltak — ha számos fenntartással is — megszavazni azt a határozatot, amely közvetve ugyan, de elítélte ezeket a gondolatokat.

A bandungi határozatból egy sereg újabb konferencia és az afroázsiai szolidaritás számos egyéb akciója indult ki. Ezeken újra és újra elítélték főleg a kolonializmus új formáit, nevezetesen a paktumokat, az úgynevezett gazdasági segélyről kötött nem egyenjogú szerződéseket, a magas kamatlábra folyósított és politikai meg egyéb feltételekhez kötött kölcsönöket és hiteleket. Mindez arról tanúskodik, hogy a neokolonialistáknak nem sikerült elkendőzniük a „javított" gyarmatosító módszerek igazi jellegét és elaltatniuk az új ázsiai államok népeinek éberségét.

3. A paktum tevékenysége

TÖREKVÉSEK INDIA BEVONÁSÁRA

A paktum azzal kezdte gyakorlati tevékenységét, hogy fokozottabb erőfeszítéssel igyekezett minél több délkelet-ázsiai országot megnyerni a maga számára. Figyelmét elsősorban Indiára összpontosította. Indiának egyrészt területe, népessége és gazdasági potenciálja révén volt különösen nagy vonzereje az imperialista hatalmak szemében, másrészt pedig azért, mert nemzetközi helyzete és főleg az afroázsiai államok között betöltött vezető pozíciója lényegesen növelhette volna a délkelet-ázsiai paktum tekintélyét. Az imperialisták gazdasági nyomást gyakoroltak Indiára, s ebben megint csak az Egyesült Államok

vállalta a vezető szerepet. Az amerikaiak szándékosan késedelmesen szállították Indiába azokat a fontos közszükségleti cikkeket, amelyeknek szállítását szerződések írják elő. Ezenkívül az amerikai tőke kezében levő intézmények útján súlyosbították az India számára nyújtandó hitel feltételeit. Amikor ez a nyomás sem járt eredménnyel, az Egyesült Államok fokozottabban orientálódott a pakisztáni kormányzó körökre, hogy kihasználhassa az India és Pakisztán között hosszú évek óta fennálló feszült helyzetet. Az amerikai—pakisztáni katonai szerződés alapján egyre nagyobb amerikai fegyverszállítmányok érkeztek Pakisztánba. Mind több katonai tanácsadó jelent meg; növekedett a pakisztáni hadsereg létszáma, javult felszereltsége. Pakisztáni vezető személyiségek kijelentették, hogy az amerikai fegyverek a jövőben nemcsak a szocialista országok ellen vethetők be, hanem India ellen is, mellyel a pakisztáni uralkodó köröknek egy-két tisztázni való problémájuk volt.

A pakisztáni hadsereg fokozott felfegyverzése arra kényszerítette Indiát, hogy ugyancsak jelentős összegeket fordítson saját hadseregének korszerű fegyverekkel való ellátására, mégpedig olyan összegeket, amelyeket eredetileg népgazdaságának, elsősorban nehéziparának fejlesztésére szánt. Ez gátolta India építőmunkáját, s ezzel az imperialista hatalmaktól való gazdasági függetlenség kivívását is. Érthető, hogy ez még csak fokozta a két szomszédos állam közti feszültséget.

Az Indiára gyakorolt nyomás keretében az imperialisták éveken át mesterségesen élezték a kasmíri problémát, vagyis az egykori fejedelemség hovatartozása körül keletkezett viszályt. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia azzal tartotta felszínen a kérdést, hogy újra meg újra az ENSZ elé terjesztették. Így akarták valóra váltani az Indiával és Pakisztánnal szemben követendő eljárás eredeti koncepcióját: viszályt szítani a két állam között, s ezzel mindkettőben fokozott befolyást szerezni.

Amikor az indiai szubkontinenst 1947-ben vallási kritérium szerint India és Pakisztán között felosztották, a hindu vallású kasmíri maharadzsa habozott, hogy túlnyomórészt mohamedán országát a dominiumok bármelyikéhez is csatolja. Amikor a mohamedán hegyi törzsek pakisztáni segítséggel megtámadták

Kasmírt, egyezményt írt alá az Indiához való csatlakozásról, s India csapatokat küldött Kasmírba. Az indiai és a pakisztáni hadsereg közötti harc 1949 elején az Egyesült Nemzetek Szervezetének közbelépésére megszűnt, s a csapatok a tűzszüneti vonalon maradtak. Pakisztáni ellenőrzés alá Kasmír kevésbé fontos harmadrésze jutott. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének határozata kilátásba helyezte a pakisztáni fegyveres erők visszavonását és népszavazás megtartását a kasmíri lakosság akaratának megállapítására. A határozat nem valósult meg. India és Pakisztán között a viszály állandósult, s időnként veszélyes méreteket ölt. 1965 augusztusában az összecsapások túlnőttek Kasmír területén, s a két ország között széles körű katonai műveletekre került sor.

Miben rejlik a viszály lényege? Pakisztán népszavazást követel Kasmírban; ezt India kezdetben azzal az indokolással utasította el, hogy Pakisztán nem hajtotta végre az ENSZ-határozat első részét, amely a hadsereg visszavonását írja elő, később pedig arra való hivatkozással, hogy a kasmíri nép már kifejezte véleményét a helyi parlamenti választásokkal, ahol az országnak Indiához való csatolása mellett foglalt állást. Ráadásul az indiai kormány nézete szerint a népszavazásnak tragikus következményei lehetnének, hiszen ismét fellobbanthatná az ellenségeskedést a mohamedánok és hinduk között Indiában és Pakisztánban.

Pakisztán elégedetlen volt a helyzettel, s ezért a következő években több ízben panaszt tett az ENSZ-ben és a Biztonsági Tanács összehívását kérte a kasmíri kérdés újbóli megvitatására.

A pakisztáni kormány azt remélte, hogy a SEATO-ba és később a bagdadi paktumba való belépéssel sikerül megszereznie a Nyugat határozott támogatását az Indiával való vitában. Reménye azonban nem teljesült, mert az Egyesült Államok és Nagy-Britannia nem állhattak egyértelműen Pakisztán oldalára. Figyelembe kellett venniük, hogy India egyre növekvő szerepet tölt be Ázsiában és az újonnan keletkezett államok között, s figyelembe kellett venniük India gazdasági jelentőségét, valamint a „kommunizmus feltartóztatásával" kapcsolatos saját „szélesebb körű" ázsiai érdekeiket. A pakisztáni kormánynak nem sikerült megszereznie a Nyugat fenntartás nélküli támo-

gatását. Az emiatt elégedetlen Pakisztán egyre gyakrabban bírálta nyugati szövetségeseit, s végeredményben lényegesen megváltoztatta külpolitikáját, főként a Nyugattal és a Kelettel, különösen a Kínai Népköztársasággal kapcsolatban. A pakisztáni—indiai vita kritikus napjaiban, 1965 augusztusában és szeptemberében, Kína Indonéziával együtt egyértelműen Pakisztán oldalára állt.

1956 márciusában az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország beavatkoztak az Afganisztán és Pakisztán között a patanok lakta határterület miatt kirobbant vitába, s formálisan szavatolták a fennálló pakisztáni határokat. Ez a szavatolás ténylegesen arra a kasmíri területre is vonatkozott, amelyet Pakisztán tart ellenőrzése alatt.

Jellemző példája volt az India belügyeibe való beavatkozásnak az imperialista SEATO-tagállamok állásfoglalása az indiai területen fekvő három portugál gyarmat — Goa, Diu és Damão — felszabadításának kérdésében. Goa területén portugál egységek egy korszerű technikai eszközökkel felszerelt támaszpontot létesítettek, elsősorban a NATO számára, amelynek Portugália is tagja. A vezető NATO-hatalom, az Egyesült Államok több ízben hangsúlyozta, hogy Portugáliának joga van továbbra is megszállás alatt tartani ezeket az indiai területeket. 1961 végén, amikor az indiai kormány egy katonai akcióval rajtaütésszerűen felszabadította mindhárom gyarmatot, az imperialista hatalmak, élükön az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával, ellenséges propaganda-hadjáratba kezdtek India ellen, s a világbéke megsértésének minősítették az indiai akciót. A súlyosabb intézkedéseket elsősorban az ENSZ Közgyűlésének antikolonialista többsége akadályozta meg, továbbá a Szovjetunió vétója a Biztonsági Tanácsban, ahol a régi és az új gyarmatosítók kérésére megtárgyalták ugyan az indiai akciót, de a gyarmattartó hatalmak és segítőik elszigetelt helyzetben voltak.

SEATO-INTERVENCIÓ INDONÉZIÁBAN

A paktum agresszív tevékenységének egyik jelentős akadálya az indonéz kormány semleges külpolitikája. Az imperialista hatalmaknak az alkotmányos indonéz kormány eltávolítására

irányuló törekvései elsősorban a reakciós ellenzéknek és fegyveres bandáinak támogatásában nyilvánultak meg. Dulles már a SEATO miniszteri tanácsának 1957. évi ülésszakán felhívta az indonéz ellenzéket egy „igazi demokratikus kormány" alakítására. Amikor az indonéz kormány — válaszul arra, hogy Hollandia nem volt hajlandó kiüríteni Nyugat-Iriánt, Indonézia elválaszthatatlan részét — államosította a holland üzemeket, az imperializmus fokozottabb mértékben kezdte támogatni a hazai nagybirtokos és komprádor reakciót. A reakciós Masjumi-párt által támogatott bandák akcióiból Szumátra és Celebesz szigetén felkelés fejlődött ki. Az Egyesült Államok a SEATO-hoz tartozó gyarmattartó hatalmak valamennyi támaszpontját s a megszállt Tajvan szigetét is felhasználta a felkelők hathatós támogatására. Könnyű- és nehézfegyverek, vadászgépek, üzemanyag és hadianyag érkezett külföldről arra a területre, amely egy ideig a felkelők által alakított ellenkormány uralma alatt ált. Amerikai pilóták által vezetett bombázógépek (a pilótákat az amerikai légierő „szabadságolta" erre a célra) több indonéz várost támadtak, és idegen hajókat bombáztak Indonézia felségvizein. Ha az Indonézia közelében fekvő amerikai támaszpontokon nem állt éppen kellő mennyiségű hadianyag rendelkezésre, akkor közvetlenül az Egyesült Államokból szállítottak. Azokat a fegyvereket, amelyeket az indonéz kormány rendelt az Egyesült Államoktól, a felkelőknek adták át.

A felkelők küldöttei Hongkongban és Tajvan szigetén amerikai és angol ügynökökkel tárgyaltak, s 1957 márciusában titokban a SEATO Tanácsának manilai ülésszakán is részt vettek. Itt Dulles a „New York Times" 1958. február 12-i számának egyik jelentése szerint kijelentette, hogy az Egyesült Államok szívesen látna Indonéziában olyan kormányt, amely „megfelelne az alkotmánynak, s a nép igazi érdekeit és kívánságait tükrözné". Bírálta az indonéz „irányított demokráciát" s azt állította, hogy az „ellentétben van az indonéz alkotmánnyal, s nyilvánvalóan nem elégíti ki a nép érdekeit és kívánságait".

Indonézia 1963. május 1-én az előző évi megállapodás értelmében átvette az ENSZ-szervektől Nyugat-Irián volt holland gyarmatot. Ezáltal csökkent a régen tartó feszültség Indonézia és Hollandia között. Hamarosan azonban új veszély keletkezett, amikor 1963 szeptemberében brit védnökség alatt új ál-

lamszövetség alakult: Malaysia. Indonézia nagy bizalmatlansággal tekintett erre a neokolonialista államszövetségre, mégis magas szintű tárgyalásokat javasolt. Ezek a tárgyalások sikertelenül végződtek. Indonézia olyan politikát hirdetett meg, amelynek célja Malaysia megszüntetése. Ily módon kiéleződött viszonya nemcsak Malaysiával, hanem Nagy-Britanniával s a többi SEATO-tagországgal is.

BURMA

Az imperialisták Burmára is nyomást gyakoroltak. Már a SEATO-tanácsának 1957. évi bangkoki ülésszaka megtárgyalta Burma semleges külpolitikáját. Az amerikai diplomácia megpróbálta kihasználni azt a bonyolult fejlődést, amely 1958 és 1960 között ment végbe Burmában, amikor is a kormányt — akárcsak Pakisztánban és Thaiföldön — forradalmi katonai tanács váltotta fel. Burmában azonban a haladó, demokratikus erők jóval jelentősebbek voltak, mint az említett két SEATO-országban, s így az események itt egészen másképpen alakultak. 1962 márciusában Ne Vin tábornok vezetésével egy hazafias érzelmű tisztekből alakult forradalmi tanács került hatalomra. Ez a tanács útját állta a reakciónak, s céltudatosan igyekezett Burmát a nem kapitalista fejlődés útjára vinni és megszilárdítani függetlenségét. Az új kormány az aktív semlegesség és a katonai tömböktől való távolmaradás politikáját folytatja. Ez a demokratikus erők győzelmét és azoknak az amerikai törekvéseknek a vereségét jelentette, hogy az Egyesült Államok újabb országra terjessze ki befolyását.

•

Amikor a reakciós puccsokhoz fűzött remények irreálisnak bizonyultak, a NATO-hatalmak más módszerrel — az imperialista országoktól függő államok kormányainak segítségével — próbáltak hatást gyakorolni a délkelet-ázsiai nemzeti államokra. A Fülöp-szigetek és Malájföld kormánya 1958-ban meg akarta alakítani „a délkelet-ázsiai országok barátsági és gazdasági együttműködési szerződését" (angol rövidítése:

SEAFET). Az e szerződés megvitatására összehívott értekezletre meghívták a délkelet-ázsiai országok többségét. Az erőfeszítések mindenekelőtt arra irányultak, hogy Indonéziát és Burmát bevonják az új tömbbe. A szerződés nemcsak a kulturális és a gazdasági együttműködést, hanem a politikai és a katonai kapcsolatokat is szabályozta volna a tagállamok között. Igazi célja az volt, hogy rábírja a független országokat a gyarmattartó hatalmak csatlósaival való együttműködésre, s ezzel befolyásolja semleges külpolitikájukat.

A meghívott országok közül a legfontosabbak nem vettek részt a konferencián. Így például az indonéz kormány kijelentette, hogy külpolitikájának alapelve továbbra is az afroázsiai együttműködés megszilárdítása, mint azt a bandungi értekezlet rögzítette.

A terv kudarca a megteremtendő szervezet nevének és formális céljainak megváltoztatására késztette a kezdeményezőket. 1961 elején Malájföld és Thaiföld képviselőinek tanácskozásán megszületett a „délkelet-ázsiai államok szövetsége" (ASA) megalakításának terve, amelyet később a Fülöp-szigetek kormánya is támogatott. A három kormány 1961. július 31-én kiadta az úgynevezett bangkoki deklarációt, amelyben bejelentették az ASA, továbbá egy közös munkabizottság és egy állandó titkárság megalakulását.

A három kormány mindenekelőtt azt hangsúlyozta, hogy a paktumnak nincs katonai, sőt még politikai jellege sem. Főbb funkciói — mint mondották — „a baráti tanácskozások, az együttműködés és a kölcsönös segítség gazdasági, szociális, kulturális, tudományos és közigazgatási téren", továbbá „a tanulási lehetőségek biztosítása, a közoktatás, a szabad foglalkozások, a technika, a közigazgatás és a tudományos kutatás területén". A nyilatkozat leszögezi, hogy az ASA-nak nincs kapcsolata semmiféle hatalmi tömbbel és idegen hatalommal, és nem irányul más ország ellen.

Így próbálták megelőzni, hogy az ázsiai országok elvessék ezt az újabb csoportosulást, amely mögött egyértelműen a SEATO imperialista tagállamai álltak. Bebizonyosodott, hogy ezek a fáradozások hiábavalók voltak; az alapító országoknak eddig egyetlen kiszemelt ország érdeklődését sem sikerült felkelteniük.

Az Egyesült Államok arra törekedett, hogy a franciák indokínai háborúját a három volt francia gyarmat — Vietnam, Laosz és Kambodzsa — nemzeti felszabadító mozgalmának katonai szétzúzására használja fel, s megkaparintsa a francia pozíciókat ezekben az országokban. A francia és a brit kormány vonakodott kiterjeszteni az elvesztett háborút, s így került sor a genfi egyezmény megkötésére. Ezzel az egyezménnyel nemcsak hogy véget ért Franciaország évekig tartó indokínai gyarmati háborúja, de az aláíró országok — az Egyesült Államok kivételével — az indokínai országok függetlenségét is garantálták. Az amerikaiak nem írták ugyan alá az egyezményt, de külön nyilatkozatban kötelezték magukat, hogy óvakodni fognak a függetlenség megsértésétől. Ez az amerikai imperialista tervek veresége és a béke erőinek diadala volt.

Dulles külügyminiszter, a genfi konferencián részt vevő amerikai küldöttség vezetője még a konferencia befejezése előtt otthagyta a tanácskozásokat, s igyekezett meggyorsítani a SEATO megalakításának előkészületeit.

VIETNAM

Az első ország, amelynek meg kellett ismernie az amerikai garanciák értékét, Vietnam volt. Ezt az országot a genfi egyezmény a 17. szélességi fok mentén ideiglenesen két részre osztotta. Az egyezmény előírta, hogy a felszabadító néphadsereg egységei az északi, a francia és a kormánycsapatok pedig a déli országrészbe vonuljanak vissza. Az egyezmény előírta, hogy két éven belül szabad választásokat kell tartani, majd újra egyesíteni kell az országot.

Az amerikai imperializmus cselszövései semmivé tették ezeket a terveket. Az amerikaiak a reakciós nagybirtokos körökkel együttműködve fokozatosan kiszorították a franciákat az országból, és korlátozták hazai ügynökeik befolyását. Detronizálták Bao Dai császárt, a franciák bábját, és Ngo Dinh Diemet segítették hatalomra, aki a francia orientáció helyett az amerikaiakkal való együttműködés politikáját folytatta; ezzel

az Egyesült Államok jelentős befolyásra tett szert Dél-Vietnamban. Dél-Vietnam lett a legfontosabb támaszpontja a többi délkelet-ázsiai ország ellen irányuló amerikai imperialista felforgató tevékenységnek.

A Diem-diktatúra megerősítése végett az Egyesült Államok nagy mennyiségű hadianyagot, többek között nehézfegyvereket és páncélosokat küldött Dél-Vietnamba. Tucatjával utazgattak az országban az amerikai missziók; ezek nemcsak a helyi hadsereg kiképzésével foglalkoztak, hanem olyan berendezések kiépítésével is, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy az országot Dél-Ázsia egyik jelentős amerikai támaszpontjává tegyék. Nagy repülőtereket és stratégiai autóutakat építettek, bővítették a kikötők kapacitását. Amerikai segítséggel jól felszerelt fegyveres erőket állítottak fel, amelyek a tartalékosokkal és a rendőrséggel együtt csaknem félmillió főt számlálnak, s állandó katonai kiképzésben részesülnek.

A Diem amerikabarát politikája és a haladó szellemű vietnamiak üldözése miatt támadt elégedetlenség újabb ellenállási mozgalom kibontakozására vezetett. 1961 elején megalakult a Nemzeti Felszabadítási Front. Azokat a harcosokat foglalja magában, akik a legelszántabban küzdenek azért, hogy Dél-Vietnam megszabaduljon az amerikai monopóliumok és hazai csatlósaik diktatúrájától. A Nemzeti Felszabadítási Front partizánegységei 1961 folyamán számos dél-vietnami falut szabadítottak fel, s jelentős mértékben megingatták a Diem-rendszert. Az amerikaiak a szokott módon reagáltak erre a fejlődésre: az üldözött lakosság ellenállását „kommunista beszivárgásnak" minősítették, azt állították, hogy a dél-vietnami partizánegységeket Észak-Vietnamból irányítják, és növelték a Diem-klikknek nyújtott katonai segítséget.

Johnson akkori alelnök 1961 májusi látogatása után az amerikaiak elküldték Dél-Vietnamba az úgynevezett Staley-missziót azzal a feladattal, hogy tervet dolgozzon ki az ország mielőbbi „pacifikálására". Az erről szóló jelentést Staley 1961 augusztusában, Dél-Vietnamból való visszatérése után terjesztette elő.

A Staley-terv megvalósításának keretében Ngo Dinh Diem fegyveres erői amerikai tisztek parancsnoksága alatt egy sereg brutális rendszabályt hajtottak végre a dél-vietnami nem-

zeti felszabadító mozgalom ellen. Mindenekelőtt átdolgozták a partizánok által ellenőrzött terület lakosságának áttelepítésére készített terveket. A megbízhatatlan állampolgárok számára eredetileg létesített, de be nem vált „agrárvárosok" helyett most úgynevezett stratégiai falvakat hoztak létre; ezek fegyveres egységek által őrzött hamisítatlan koncentrációs táborok voltak, vizesárkokkal és szöges-kerítésekkel körülvéve. Úgy tervezték, hogy összesen 11 500 ilyen falut létesítenek, 17 000 község lakosságát telepítik be, majd a kiürített községeket teljesen megsemmisítik. Ezekkel az intézkedésekkel akarták megakadályozni, hogy a lakosság támogassa a partizánegységeket és csatlakozzék hozzájuk. Az áttelepítés során brutális eszközöket alkalmaztak a lakossággal szemben, amelynek túlnyomó többsége megtagadta az engedelmességet Diem hatóságainak. Egész falvakat semmisítettek meg bombatámadásokkal, mezőket és erdőket gyújtottak fel vagy permeteztek be mérgező anyaggal.

A laoszi és a kambodzsai határ mentén, valamint a legnagyobb ellenállási gócpontokban „senki földje"-övezeteket hoztak létre, amelyekben a fegyveres erőknek joguk volt rálőni bármelyik polgári személyre.

Ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtására a Diem-kormány csupán 1961-ben több mint 400 millió dollár segélyt kapott az Egyesült Államoktól. A következő években ez az összeg még növekedett.

Ámde a lakosság ellenállása ebben az időben már olyan méreteket öltött, hogy még az említett szörnyű rendszabályok is hatástalannak bizonyultak. 1962 közepéig a Diem-hatóságoknak sikerült ugyan összesen 1300 „stratégiai falut" létesíteniük, de ezek közül csak 300 maradt érintetlen. A lakosság 500 falut teljesen, további ötszázat részben megsemmisített, majd sokan csatlakoztak a partizánegységekhez. Mi több, egyes „stratégiai falvak" átmenetileg a partizánok támaszpontjaivá váltak.

Egyre erőteljesebben szembeszálltak a Ngo Dinh Diem-rendszerrel a lakosság további rétegei, amelyek között igen aktív szerepet játszottak a diákok. 1963 augusztusában nagy buddhista tüntetésekre került sor; a buddhisták üldöztetése 14 ázsiai és afrikai államot arra indított, hogy felkérjék az ENSZ Köz-

gyűlését a dél-vietnami helyzet haladéktalan megtárgyalására. Fokozódott az ellenállás Diemmel szemben a dél-vietnami amerikabarát körökben is. Végül 1962. november 1-én az Egyesült Államok számára is ballaszttá vált Diemet amerikai beleegyezéssel megdöntötte a tábornokok egy csoportja, amely folytatta a Diem-politika elvi irányvonalát. Az Egyesült Államok által fenntartott dél-vietnami rendszer azonban rendkívül ingatag volt. Egymást követték a puccsok és a hatalomra, a meggazdagodásra vágyó tábornoki klikkek. 1965 közepén már a Ngo Dinh Diem megdöntése utáni nyolcadik kormányt iktatták be. A dél-vietnami nemzeti felszabadító mozgalom állandóan erősödött és mind szélesebb körre terjesztette ki befolyását. 1965 elején Dél-Vietnam területének kétharmadát a népi erők ellenőrizték. A kormánycsapatok ellenőrzése gyakorlatilag a városokra és a fontosabb közlekedési vonalakra szorítkozott. Az Egyesült Államok, látva egyfelől a növekvő forradalmi mozgalmat, a Nemzeti Felszabadítási Front vezette dél-vietnami nép fegyveres harcának kézzel fogható sikereit, másfelől pedig a dél-vietnami rendszer bomlását és korruptságát, a vietnami háború fokozásához és kiszélesítéséhez folyamodott. 1965 februárja óta rendszeresen bombázza a VDK területét, sőt Laosz és Kambodzsa egyes területeit is, Dél-Vietnamba új fegyveres erőket küldött. 1965 végén Dél-Vietnamban 180 ezer amerikai katona állomásozott, s számoltak azzal, hogy ezt a létszámot még jelentős mértékben növelni fogják. Az Egyesült Államok azonban a brutális terror ellenére képtelen a vietnami népet katonailag legyőzni. A délkelet-ázsiai agressziv amerikai politika lényegesen fokozta a nemzetközi feszültséget.

A délkelet-ázsiai és különösen a dél-vietnami amerikai politika távlatainak értékelése szempontjából különösen fontos, hogy az Egyesült Államoknak nem sikerült a SEATO-t az amerikai intervenció eszközeként felhasználnia. Az amerikai politikát csupán az Egyesült Államoktól függő országok támogatták vagy hagyták jóvá, és csupán Ausztrália, Új-Zéland és Dél-Korea küldtek csapatokat Dél-Vietnamba. Ezzel szemben elhatárolta magát az amerikai agressziótól Pakisztán és mindenekelőtt Franciaország, amelynek elnöke, de Gaulle, már 1963-ban felvetette Délkelet-Ázsia semlegesítésének gondolatát, és az

utána következő években hangsúlyozta a vietnami probléma politikai megoldásának fontosságát. Ennek következtében a dél-vietnami kormány 1965 júniusában úgy határozott, hogy megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Franciaországgal, mert kormánya „Vietnam ellenségeit segíti". Nagy-Britannia támogatja ugyan az Egyesült Államokat, de többször kijelentette, hogy nagy jelentőséget tulajdonít a politikai tárgyalásoknak.

A VDK elleni agresszió növelte az ellenállást az amerikai politikával szemben. A szocialista tábor országai, elsősorban a Szovjetunió, segítséget nyújtanak a VDK-nak védelmi képességének erősítéséhez, s többségük azt is felajánlotta, hogy szükség esetén önkénteseket küld a VDK-ba.

A vietnami háború kiszélesítése ellen foglaltak állást egyes el nem kötelezett országok is, amelyeknek 17 küldötte az 1965. április 1-i belgrádi konferencián felhívta az érdekelt államokat a vietnami probléma békés megtárgyalására.

Az amerikai intervencióval szembeni növekvő ellenállás manőverezésre kényszerítette az amerikai uralkodó köröket. Az amerikai államférfiak egyrészt „feltétel nélküli" tárgyalásokról beszéltek, másrészt szüntelenül fokozták a VDK elleni agressziót és emelték a dél-vietnami fegyveres erők létszámát.

A Vietnami Demokratikus Köztársaság és a Nemzeti Felszabadítási Front az amerikai javaslatokat, mint nem őszintéket, elutasította. Értékelésük szerint az Egyesült Államok „békejavaslatainak" az a céljuk, hogy rákényszerítsék az amerikai feltételeket a vietnami népre. Az amerikai kormány nem hajlandó kivonni csapatait Dél-Vietnamból, nem hajlandó elismerni a Nemzeti Felszabadítási Frontot a vietnami nép egyetlen igazi képviselőjének, és nem hajlandó lemondani a vietnami nép belügyeibe való beavatkozásról.

Az amerikai intervenció a vietnami lakosság kiterjedt rétegeit még határozottabb ellenállásra egyesítette. A Nemzeti Felszabadítási Frontot támogatja a legtöbb politikai párt és tömegszervezet, amelyek a parasztok és a munkások legszélesebb rétegeit, továbbá a legszegényebb városi rétegeket, az értelmiséget és a nemzeti burzsoázia egy részét képviselik. Harcolnak a nemzeti felszabadító mozgalom programjáért, az imperialista intervenció megszüntetéséért és az igazi hazafiak

érdekeit képviselő demokratikus koalíciós kormány létrehozásáért, az ország függetlenségéért és semlegességéért, a demokratikus jogokért, az agrárreformért, s az országnak az 1954. évi genfi egyezményekben előírt egyesítéséért.

KAMBODZSA

Az egykori Indokína másik állama Kambodzsa, amelynek kormánya a genfi egyezmény szellemében következetesen folytatja a békés egymás mellett élés, az aktív semlegesség és az agresszív katonai tömböktől való távolmaradás politikáját. Az amerikai imperializmus, hogy felszámolja az ország függetlenségét, és bábrendszert honosítson meg, számos felforgató akciót kezdeményezett Norodom Szihanuk törvényes kormánya ellen. Amikor a fenyegetések, a parlamenti képviselők megvesztegetése és az amerikai ügynökök egyéb mesterkedései nem segítettek, a dél-vietnami rendszert is bevonta játékába. 1958-ban és 1959-ben dél-vietnami területről néhány puccskísérletet tettek a kambodzsai kormány ellen. Ezekkel az akciókkal egyidejűleg az Egyesült Államok és ázsiai csatlósai uszító és rágalomhadjáratot folytattak a kambodzsai kormány és különösen független külpolitikája ellen. 1958-ban dél-vietnami csapatok támadást is intéztek Kambodzsa területe ellen.

Miután ezek az akciók kudarcba fulladtak, az amerikaiak a thaiföldi reakciót mozgósították. A thaiföldi uralkodó körök 1961 őszén kampányt indítottak a Szihanuk-kormány ellen, amely ezért októberben tiltakozása jeléül megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Thaifölddel.

Az amerikai instruktorok által irányított thaiföldi és dél-vietnami fegyveres erők támadásai 1962-ben is folytatódtak. Ezért a Szihanuk-kormány 1962. augusztus 20-án azokhoz az országokhoz fordult, amelyek 1961—1962-ben részt vettek a Laoszról tanácskozó genfi konferencián, s követelte, hogy hívják össze újból a konferenciát, s dolgozzanak ki garanciákat Kambodzsa semlegességére és területi integritására vonatkozóan. A kambodzsai javaslatra való reagálás ismét megmutatta az imperialista SEATO-országok igazi délkelet-ázsiai szándékait: míg a szocialista és egyes semleges országok kormányai

nyomban hozzájárultak a konferencia összehívásához, addig az imperialista országok és szekértolóik elvetették a javaslatot.

Miután a thaiföldi és dél-vietnami amerikabarát rendszerek nem vetettek véget az ellenséges propagandának és a határsértéseknek, a kambodzsai kormány 1963 novemberében visszautasította az amerikai segítséget és tovább fáradozott az ország semlegességét szavatoló nemzetközi konferencia összehívásán. Kiszélesítette kapcsolatait Franciaországgal, a Szovjetunióval, és főként a Kínai Népköztársasággal, amelyek készségesen nyújtottak segítséget Kambodzsának. Kedvezően alakulnak kapcsolatai a VDK-val és a dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Fronttal is. Az Egyesült Államokkal való kapcsolatai tovább romlottak; 1964 decemberében az Egyesült Államok és Kambodzsa képviselői eredménytelen tanácskozást folytattak, s 1965 májusában Szihanuk herceg kormánya megszakította a diplomáciai kapcsolatokat az Egyesült Államokkal. 1965 március elején Phnom-Penhben összeült az indokínai népek konferenciája, amely szolidaritásra hívta fel az indokínai népeket az amerikai agresszióval és intervencióval szemben, és megállapította, melyek a problémák békés megoldásának fő feltételei a volt Indokína államaiban.

A Szihanuk-kormány helyzete szilárd, s a belső reakciós elemek annyira elszigetelődtek, hogy az amerikai imperialistáknak sem kül-, sem belpolitikai téren nem sikerült letéríteniük útjáról a kormányt.

LAOSZ

Nem maradt el az amerikai intervenció a harmadik indokínai országban, Laoszban sem. A genfi konferencia szavatolta többek között ennek a királyságnak a szuverenitását, s tudomásul vette a laoszi kormány nyilatkozatát, amely szerint Laosz csakis területének védelmére fogad el katonai segítséget, s nem engedi meg, hogy területén külföldi katonai támaszpontokat létesítsenek. A kormány és a Patet Lao ellenállási mozgalom közti egyezmények előírták, hogy koalíciós kormány alakuljon, s a Patet Lao képviselői is vegyenek részt benne. Laosz előtt megnyílt a demokratikus fejlődés útja.

Csakhogy ez nem felelt meg az amerikai terveknek, s ezért az Egyesült Államok mindjobban beavatkozott az ország belügyeibe. Jelentős „segélyt" folyósított Laosznak, de megszabta, hogy e „segély" lényeges részét a királyi hadsereg felszerelésére és a reakciós körök támogatására fordítsák. Ezzel az amerikaiak kikényszerítették a genfi szerződésnek eleget tevő Szuvanna Fuma-kormány lemondását. A hatalmat Szananikon reakciós jobboldali kormánya vette át. A Szananikon-kormány (amelyet később a Szomszanit-kormány váltott fel) a reakciós Noszavan tábornok által irányított hadseregre és a növekvő amerikai segítségre támaszkodva számos olyan lépést tett, amely egyértelmű volt a genfi egyezmény megsértésével. Mindenekelőtt tevékenységének beszüntetésére késztette a genfi egyezmény értelmében alakult háromtagú nemzetközi felügyelő és ellenőrző bizottságot. Ismét megindította a katonai akciókat a Patet Lao ellen, és letartóztatta vezetőit, élükön Szufanuvong herceggel. 1960 januárjában Noszavan államcsínnyel hatalmába kerítette a kormányt. 1960 áprilisában csalásokkal lebonyolított választások segítségével csaknem az egész demokratikus ellenzéket eltávolították a parlamentből.

Ám a demokratikus erőket ezek az események nem tudták megfélemlíteni. Szufanuvong herceget már 1960 májusában szabadon bocsátották. Augusztus elején fellázadt a Kong Le kapitány által vezetett ejtőernyős csapatok egyik zászlóalja. Az áruló Szomszanit-kormányt megdöntötték, és a hatalmat átadták Szuvanna Fumának. Ez a kormány felújította a semlegességi politikát, és megegyezett a Hazafias Fronttal — a Patet Lao erőinek politikai pártjával — egy nemzeti egységkormány megteremtésében, amelyben a Hazafias Front is képviselve van.

Az amerikai imperialisták azonban e kudarc után sem mondtak le a Laosz belügyeibe való beavatkozásról. Noszavan tábornok az amerikaiak sugallatára és közvetlen támogatásával megtagadta az engedelmességet a törvényes Szuvanna Fuma-kormánynak, és a thaiföldi határ menti Szavannaket városból harcot indított ellene. A hadjáratban nagyszámú amerikai tiszt és instruktor mellett dél-vietnami, thaiföldi és Fülöp-szigeti egységek, valamint a Burmából kiutasított csangkajsekista hordák maradványai is részt vettek. Szavannaket városban

Bun Um herceggel az élen ellenkormány alakult, amelyet ugyancsak az amerikaiak segítettek.

1960 végén Noszavan seregének sikerült ideiglenesen visszavonulásra kényszerítenie a Kong Le parancsnoksága alatt álló és a Patet Lao erőitől támogatott kormánycsapatokat. Kong Le egységei kénytelenek voltak kiüríteni a fővárost, Vientianét is, amelyet a reakciós erők thaiföldi területről tűz alatt tartottak. Nem sokkal később azonban a kormánycsapatok ellenoffenzívát indítottak, és ismét felszabadították az országnak több mint felét. Noszavan csapatai számbeli és anyagi fölényük ellenére is egyre-másra szenvedték a vereségeket.

A Noszavan-hadsereg átmeneti sikereinek idején az amerikai diplomácia nem volt hajlandó tárgyalni a polgárháború megszüntetéséről. Amikor a harctéri helyzet az amerikai imperialisták csatlósaira nézve rosszabbra fordult, az amerikaiak hisztérikus propaganda-hadjáratba kezdtek azzal a céllal, hogy saját fegyveres erőikkel és a többi SEATO-tagállam egységeivel behatolhassanak Laoszba. A Dél-kínai-tengeren és a környező vidékeken amerikai hadihajókat, légierőket és légideszant-egységeket vontak össze. A Pentagon ismét a háborús szakadék szélére akarta sodorni a világot csak azért, mert ügynökei egy kis országban súlyos vereséget szenvedtek az amerikai monopóliumok diktatúráját visszautasító hazafias erőktől.

De az Egyesült Államok elszigetelődött ezzel a politikájával. Nemcsak a paktum többi imperialista tagállama tagadta meg a laoszi intervencióban való részvételt, de a Szuvanna Fuma-kormány mögött álló világközvélemény határozott fellépése folytán az amerikaiak bábjai is visszarettentek a katonai összetűzésektől. Ezért az amerikaiaknak nem maradt más hátra, mint hozzájárulni a tizennégyhatalmi genfi értekezlet megtartásához. A konferencia 1961 májusában kezdte meg munkáját. Feladata az volt, hogy olyan megoldást találjon, amely véget vet a laoszi polgárháborúnak és helyreállítja a békét ebben az országban.

Az amerikai imperialisták, akik makacsul igyekeztek kiterjeszteni befolyási övezetüket, a balsikerek ellenére sem szüntették be ellenséges akcióikat. Miközben az áruló Bun Um-klikk amerikai támogatással minduntalan megsértette a fegyverszüneti feltételeket, Genfben az amerikai küldöttség

mindent elkövetett, hogy zsákutcába juttassa a konferenciát. Nyilvánvaló volt, hogy az Egyesült Államok a konferenciát és a fegyverszünetet elsősorban örvendetes lélegzetvételi szünetnek tekinti, mely nagyszerűen felhasználható a laoszi bábok erőinek és pozícióinak konszolidálására és fokozott felfegyverzésére; a konferencia egész időtartama alatt folytatódtak a Laoszba irányuló fegyverszállítások.

Ám a Bun Um vezette reakciós szárny gyengesége és a nemzetközi közvélemény nyomása oda vezetett, hogy az Egyesült Államok küldöttsége — miután már felhasználta az obstrukció minden eszközét — elszigetelt helyzetbe került, s végül kénytelen volt megszavazni a konferencia részvevőinek záróközleményét.

1961. december 18-án a konferencia egyhangúlag elfogadta a Laoszra vonatkozó semlegességi nyilatkozatot, valamint a semlegesség valóra váltásáról és a nemzetközi felügyelő bizottságról szóló jegyzőkönyvet. Az okmányok többek között a következő pontokat tartalmazzák:

— a konferencia részvevői kötelezik magukat, hogy sem Laosz területét nem használják fel a szomszédos országok, sem pedig a környező országokét a Laosz ügyeibe való beavatkozásra;

— az okmányok aláírásától számított 75 napon belül kivonják Laoszból a külföldi katonai tanácsadókat és az összes külföldi egységeket; csak Franciaország jogosult bizonyos számú katonai instruktort az országban hagyni, ha ezt a laoszi kormány kívánatosnak tartja;

— tilos külföldi katonai alakulatok partraszállása, fegyver és hadianyag bevitele. Kivételt képeznek az ország védelméhez szükséges fegyverek;

— az előírások megtartásának ellenőrzését egyedül a nemzetközi felügyelő és ellenőrző bizottság (India, a Lengyel Népköztársaság és Kanada) fogja gyakorolni, éspedig mindig a laoszi kormánnyal egyetértésben. A bizottság a konferencia két társelnökének (a Szovjetuniónak és Nagy-Britanniának) tesz jelentést tevékenységéről;

— a konferencia részvevői lényegében megerősítik az 1954. évi genfi szerződés elveit és az akkori laoszi királyi kormány semlegességi nyilatkozatát, s kijelentik, hogy elismerik és

tiszteletben tartják a Laoszi Királyság szuverenitását, függetlenségét, semlegességét, egységét és területi integritását.

Az egyezményt a konferencia részvevői egyhangúlag jóváhagyták, s aláírására a laoszi egységkormány megalakulása után került volna sor. De az Egyesült Államok a konferencián elszenvedett veresége után sem hagyta abba a laoszi kérdés megoldásának szabotálását.

A Bun Um-klikk 1962 tavaszán amerikai nyomásra újabb összetűzést provokált a Patet Lao egységeivel és Szuvanna Fuma kormányával. Ezt a provokációt az amerikai imperialisták azonnal felhasználták egy újabb, az előbbinél nagyobb méretű intervenció előkészítésére. Májusban az amerikaiak 3000 főnyi tengerészgyalogságot vezényeltek a thaiföld—laoszi határra, továbbá Thaiföld közelébe küldték a 7. flotta egy részét, s ugyanitt erős légikötelékeket is összevontak. Ezenkívül felhívták a SEATO-tagállamokat, küldjenek egységeket, „hogy megvédjék Thaiföldet egy esetleges laoszi támadással szemben", anélkül azonban, hogy ezt a thaiföldi kormánnyal megtárgyalták volna. Újból az a veszély fenyegetett, hogy a laoszi válság nagyarányú nemzetközi konfliktussá fejlődik.

Ámde az amerikai tervek meglehetősen hűvös visszhangra találtak a többi imperialista tagállam uralkodó köreiben: ezek a körök csak formálisan közölték, hogy támogatják a thaiföldi kormányt, ha a kormány ezt kéri. A haladó közvélemény világszerte felháborodással és tiltakozással fogadta a tervezett intervencióról szóló hírt; ez fokozta a laoszi hazafias erőknek azt az eltökéltségét, hogy szembeszállnak ezzel az újabb veszéllyel. Az amerikaiak és csatlósaik teljesen elszigetelődtek és kénytelenek voltak sürgősen visszavonulót fújni. Ezután az események gyorsan követték egymást: 1962. június 12-én egyezmény jött létre egy koalíciós kormány megalakításáról. Szuvanna Fuma csoportja, amely a miniszterelnököt adta, nyolc, Fumi Noszavan és Szufanuvong herceg csoportja pedig négy-négy miniszterrel képviseltette magát. A törvényellenes Bun Um-kormány lemondott. A koalíciós kormány küldöttséget menesztett a genfi konferenciára.

A konferencia most már befejezhette munkáját. Július 20-án az összes részvevők aláírták a Laosz semlegességéről szóló deklarációt és a megvalósításához készült jegyzőkönyvet, amely

most már a SEATO által felajánlott „védelem" kifejezett elutasítását tartalmazta. Ezenkívül az egyezményhez tartozik egy laoszi kormánynyilatkozat, amely a következő pontokat foglalja magában:

A laoszi kormány ünnepélyesen kijelenti, hogy

— megtartja a békés egymás mellett élés öt alapelvét;

— nem lép olyan katonai szövetségbe vagy paktumba, amely összeegyeztethetetlen a semlegességgel;

— nem ismeri el semmiféle katonai koalíció vagy szövetség védelmét (ebben az összefüggésben a nyilatkozat konkrétan megemlíti a SEATO-t);

— Laosz nem fogad el olyan külföldi segítséget, amely nincs összhangban függetlenségével és semlegességével;

— Laosz felmondja azokat az egyezményeket, amelyek ellentétben vannak a genfi egyezménnyel; ennek megtartására a kormány ünnepélyesen kötelezi magát;

— a kormány követelni fogja a Laoszban állomásozó idegen egységek kivonását (ennek határidejét 1962. október 7-ben állapították meg).

A konferencia a világ békeszerető erőinek győzelme és az imperializmus veresége volt, elsősorban azoknak az agresszív erőknek a veresége, amelyeket Délkelet-Ázsiában a SEATO testesít meg. Mint Gromiko szovjet külügyminiszter a genfi egyezmény aláírása alkalmával kijelentette, „Délkelet-Ázsiában újabb háborús tűzfészket számoltunk fel, s fontos lépést tettünk a térség békéjének megszilárdítása, valamint a semleges, független és egységes Laosz fejlődése szempontjából".

A koalíciós kormány 1962. augusztus 27-én Laosz egész területe felett átvette az ellenőrzést. Szeptember 14-én elfogadta az ország társadalmi és gazdasági fejlesztéséről szóló 1962—1963. évi tervet.

Jóllehet a genfi megállapodások megvalósítása során nem lehetett leküzdeni minden nehézséget, 1962 végén számos pontban mégis sikerült megegyezésre jutni, és 1963 februárjában a vientianei együttes ülésen a három csoport megállapodott a nemzeti egység megszilárdítását célzó további gazdasági és adminisztratív intézkedésekben. E sokat ígérő fejlődés után azonban 1963 tavaszán újra kiéleződött a helyzet. A semleges irányvonalat vivő és a Hazafias Fronttal való együttműködés

politikáját folytató Kinim Folszena külügyminiszter meggyilkolása jeladás volt a fegyveres összetűzésre, amely fellángolt a Kőedény-síkságon a Patet Lao egységei és a semlegesek jobboldali szárnya között. A semlegesek soraiban bekövetkezett szakadás folytán egyes részeik a Patet Laóhoz, mások Noszavan tábornokhoz csatlakoztak. A külső beavatkozás, s főleg a Noszavan tábornoknak nyújtott jelentős amerikai katonai és gazdasági segítség következtében nem sikerült véget vetni az összecsapásnak, amelyek így egyaránt veszélyeztették mind az ország semlegességét és egységességét, mind pedig további békés fejlődését. A helyzetet a három politikai erő képviselőinek 1964 áprilisi párizsi tanácskozása sem tudta rendezni. Vientianéban jobboldali katonatisztek puccsal megkísérelték Szuvanna Fuma herceg kormányának megdöntését. A felkelők azonban elszigetelődtek, mert az Egyesült Államok sem tartotta helyesnek a kormány ellen irányuló puccs támogatását, minthogy az adott feltételek között egyedül ennek a kormánynak volt esélye a fennmaradásra. A puccs ennek ellenére megerősítette a jobboldal pozícióját, többek közt a jobboldali és a semleges katonai parancsnokság összevonásával. A Hazafias Front ilyen feltételek között visszautasította a kormányban való részvételt. A jobboldali alakulatok ezután újra támadásba lendültek a Patet Lao ellen. Ebben a Kong Le vezette semlegesek egy része is támogatta őket. Ismét segítségükre sietett az Egyesült Államok, nemcsak hadianyagszállítmányokkal, hanem a Patet Lao területe felett végzett felderítő és bombázó repülésekkel is. A Hazafias Front eredménytelenül tiltakozott. A három herceg 1964 szeptemberi párizsi ülésén ismét nem jött létre megállapodás. 1965 februárjában a jobboldali tisztek újabb puccsot kíséreltek meg, de ismét sikertelenül. Két kezdeményezője Thaiföldön kapott menedékjogot. A bonyolult laoszi helyzet és az amerikai beavatkozás további komplikációkkal fenyeget.

A SEATO A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG ELLEN

Jóllehet Franciaország és Anglia ellenezte Tajvannak a SEATO tevékenységi körébe való bevonását, és például az 1958. évi „tajvani válság" idején megtagadták a támogatást az

Egyesült Államoktól — a paktum közvetlenül vagy közvetve mégis támogatta a legtöbb Kína-ellenes amerikai akciót. Elsősorban a gazdasági embargóval igyekezett már fennállásának kezdetétől fogva ártani Kínának. 1958-ban nagy kampányt indítottak a Délkelet-Ázsiába irányuló kínai export ellen. Azzal vádolták a Kínai Népköztársaságot, hogy a fokozott iparcikk-exporttal megpróbálja zavarni az ázsiai országok normális gazdasági kapcsolatait. A tibeti reakciós puccs leverése ellen indított kampány során a SEATO-államok mindent elkövettek, hogy bizalmatlanságot keltsenek az ázsiai országokban a Kínai Népköztársaság iránt, mérgezzék a légkört, elszigeteljék a népi Kínát az ázsiai országoktól, s ezzel lazítsák azt a szolidaritást, amelynek alapját a bandungi konferencia vetette meg. Az utóbbi időben, sajnos, kedvezően hatott az imperialistáknak ezekre a törekvéseire az indiai—kínai határkonfliktus, továbbá az a feszültség, mely egyes országokban a meglehetősen nagy lélekszámú kínai kisebbség és a többi nemzetiség illetve népcsoport között kialakult.

4. Ellentétek a paktumon belül

Az a tény, hogy a SEATO-hatalmak — elsősorban az amerikai imperialisták — beavatkoztak a délkelet-ázsiai politikai eseményekbe, fékezte a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődését. Az igazi, vagyis a gazdasági területen is érvényesülő függetlenség kivívásának folyamata meglassult; a délkelet-ázsiai nemzeti államok gazdaságilag lényegében továbbra is függnek az imperialista hatalmaktól; egyes országok ismét politikailag függő helyzetbe kerültek az imperializmussal szemben, s a népeiknek most újra politikai téren is harcolniuk kell a teljes szabadságért.

De megvan ennek a helyzetképnek a másik oldala is, mégpedig az ellentétek a paktum egésze és délkelet-ázsiai tagállamai között. Forrásai elsősorban az imperialista és az ázsiai tagállamok gazdasági fejlődésében észlelhető különbségek, továbbá az egyes imperialista tagállamoknak Ázsiára vonatkozó

politikai-stratégiai koncepciójában fennálló különbségek, végül pedig az ázsiai tagállamok szuverenitásának korlátozásaiból fakadó problémák.

AZ ÁZSIAI ORSZÁGOK SEATO-TAGSÁGÁNAK KEDVEZŐTLEN KÖVETKEZMÉNYEI

Az ázsiai tagállamok, amelyek elsősorban gazdasági előnyöket kerestek a paktumban, néhány év múltán megállapítják, hogy a paktum-tagság a negatívumokhoz képest váratlanul csekély gazdasági eredményeket hozott. Pakisztán a paktum megalakulása óta jelentős „segélyt" kapott ugyan az Egyesült Államoktól, de ugyanakkor mint tagállamnak, számottevő anyagi áldozatokat kellett vállalnia. Katonai kiadásai az állami költségvetésnek több mint a felét (például 1956-ban 75 százalékát) alkotják. A kiadott összegek többszörösen meghaladták azt az értéket, amelyet Pakisztán az amerikai segély keretében kapott. Akárcsak más olyan országokat, amelyek exportjuk tekintetében az imperialista államok függvényei, Pakisztánt is súlyosan érintette a nyersanyagok világpiaci árának csökkenése. Elsősorban az említett két nehézség volt az oka az 1958-as pakisztáni gazdasági válságnak. A pakisztáni gazdaságról 1959-ben megjelent hivatalos Fehér Könyv szerint az utóbbi években Pakisztánban állandóan csökkent az ipari és a mezőgazdasági termelés, növekedett az infláció, fokozódott az áruhiány és emelkedtek az árak. Mindenütt burjánzott a csempészés és a feketézés. Az a néhány radikális intézkedés, amelyet Ajub Khan kormánya tett a gazdasági életben tapasztalható negatív jelenségek ellen, nem tudták elhárítani a válságot, mert nem érintették legfőbb gyökereit.

Csupán az utóbbi időszakban sikerült a növekvő gazdasági segítség, Ajub Khan kormányának néhány radikális intézkedése és nem utolsósorban a szocialista országokkal (elsősorban a Kínai Népköztársasággal és a Szovjetunióval) való kapcsolatok és együttműködés fejlődése révén bizonyos mértékig leküzdeni a gazdaságban érvényesülő kedvezőtlen tendenciákat, a gazdasági fejlődés azonban még mindig elmarad az ország 100 milliós lakosságának égető szükségletei mögött.

Nem kevésbé súlyos helyzetben van a Fülöp-szigetek, ez a volt amerikai gyarmat, amely 1946-ban az Egyesült Államokkal kötött szerződés alapján nyerte el „függetlenségét". A szerződés aláírása előtt az amerikai Kongresszus elfogadta a Fülöp-szigetekkel való kereskedelemről szóló törvényt, amely továbbra is biztosítja az amerikai monopóliumok gyarmati kiváltságait a Fülöp-szigetek gazdaságában. Ezzel az ország valójában amerikai gyarmat maradt.

Egy másik szerződés értelmében, amelyet 1947-ben kötött a két ország, a Fülöp-szigeteknek 99 évi időtartamra 16 támaszpontot kellett az Egyesült Államok rendelkezésére bocsátania.

A SEATO-ba való belépés további kötelezettségeket rótt a Fülöp-szigetekre. Jóllehet senki sem fenyegette az országot, mégis rákényszerítették, hogy jelentősen növelje fegyveres erőinek létszámát. A katonai kiadások gyors ütemben növekedtek: 1954-ben az állami költségvetés 30 százalékát, 1955-ben már 45, 1956-ban pedig 55 százalékát alkották. Az Egyesült Államok gyakran dicsekszik azzal, milyen tekintélyes segélyt nyújt a Fülöp-szigeteknek. De egyetlen példa is bárkit meggyőzhet ennek a „segélynek" az „előnyeiről": 1956-ban a Fülöp-szigetek 100 millió dollárnyi „segélyt" kapott az Egyesült Államoktól, ebből azonban 85 milliót amerikai hadianyag vásárlására, a többit pedig az országban működő amerikai katonai missziók fenntartására kellett fordítania.

Az Egyesült Államok nagy létszámú légi és haditengerészeti erőket tart fenn a Fülöp-szigeti kormánytól bérbe vett „saját" támaszpontjain, amelyekre nem terjed ki a kormány joghatósága. Háborús konfliktus esetén a Fülöp-szigetek akarata ellenére is belesodródna a hadműveletekbe, mert az országban állomásozó amerikai fegyveres erők a kormány megkérdezése nélkül tevékenykednek a Távol-Keleten.

Amerikai tanácsadók fészkelődtek be csaknem minden iparágba, és az amerikai monopóliumok érdekeinek megfelelően irányítják a termelést. Ennek következményeként a Fülöp-szigetek gazdasági fejlődésének üteme elmarad a legtöbb ázsiai országé mögött, s az ország egyre erősebben függ az amerikai gazdaságtól.

Minthogy a paktumba való belépés nem hozta meg a várt

előnyöket a Fülöp-szigeti uralkodó körök számára, egyre többen helyeslik azokat a hangokat, amelyek 1957 óta bírálják az Egyesült Államokkal 1946-ban kötött szerződést. 1959 elejére ezek az eleinte csak szórványosan hallatszó hangok annyira megerősödtek, hogy nagyszabású kampány kezdődhetett a szerződés felülvizsgálásáért. Így például néhány szenátor 1959-ben határozati javaslatot terjesztett a szenátus elé, s követelte elsősorban a szerződés ama pontjainak érvénytelenítését, amelyek a bennszülöttekével azonos jogokat biztosítanak a Fülöp-szigeteken működő amerikai társaságoknak és az itt lakó amerikai állampolgároknak. Ezek a követelések fokozatosan a SEATO-tagságból fakadó kötelezettségek felülvizsgálására vonatkozó követeléssé terebélyesedtek.

1959 derekán tárgyalásokra került sor az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek között. Ezeken az amerikaiaknak lényegtelen engedményekkel sikerült érvényben tartaniuk az 1946. évi szerződés minden fő pontját. Az Egyesült Államoktól való függés politikája elleni tiltakozások nem csökkentek, s ami igen fontos, nem korlátozódnak a dolgozókra. A tiltakozásokból az uralkodó osztályok egyes képviselői is kiveszik részüket.

Nem maradtak el a paktum-tagság gazdasági következményei a „legmegbízhatóbbnak" látszó ázsiai tagállamban, Thaiföldön sem. Az amerikai gazdasági segítség a hadianyagszállítás mellett elsősorban a thaiföldi gazdaságba eszközölt beruházásokra korlátozódott. A thaiföldi kormány kénytelen volt különleges előnyöket biztosítani az amerikai tőkének, s ennek következtében a thaiföldi gazdaság fokozottabban függött az amerikaitól. Thaiföldnek még azt sem sikerült elérnie a paktum-tagsággal, hogy az Egyesült Államok ne szállítsa fölösleges mezőgazdasági termékeit azokba az országokba, amelyek fontos felvevőpiacai a thaiföldi gabonaexportnak. Vonatkozik ez elsősorban Indiára. A thaiföldi kormány hiába tiltakozott a gabonaszállításról kötött amerikai—indiai szerződés ellen, amely súlyos károkat okozott Thaiföldnek. Végül, a fegyverkezési kiadások gátolják a thaiföldi gazdasági fejlődést, és gazdasági válságok állandó forrásául szolgálnak.

A paktum igen csekély gazdasági hasznot hozott az ázsiai tagállamoknak, főleg várakozásukhoz képest. Ráadásul 1957—1958-ban értékesítési válság tört ki a nyersanyag-kereskedelemben, és a fejlett tőkésországok részéről életbe léptetett vásárlási korlátozások következtében az árak igen alacsonyak lettek. Ez a körülmény — mint a burzsoá sajtó is elismeri — annyira csökkentette a monopolisták bevételeit a fejlődő országokban, hogy a Nyugat megszüntetett minden olyan „segélyt", amelyet a háború végétől kezdve folyósított ezeknek az országoknak. Mindez oda vezetett, hogy a paktumon belül súrlódások keletkeztek az ázsiai és az egyéb tagállamok között, s ezek az 1958. évi IV. ülésszakon nyílt viszállyá fajultak.

A legerélyesebben Pakisztán lépett fel, amelynek küldötte fokozott gazdasági segítséget követelt. Azzal érvelt, hogy a SEATO ázsiai tagállamai körében egyre erősebb az az érzés, hogy a kapott segítség semmiféle vonatkozásban sincs arányban kötelezettségeikkel, sem pedig azzal a segítséggel, amelyet a semleges országok kapnak mindkét tábortól. Az ülésszak előtt a pakisztáni miniszterelnök még azzal is fenyegetőzött, hogy Pakisztán kilép a szövetségből, ha leszállítják a segélyt, mint azt egyes amerikai politikusok kilátásba helyezték. A thaiföldi és a Fülöp-szigeti küldött csatlakozott Pakisztán képviselőjéhez.

A tanács 1959. évi ülésszakán is parázs vita kerekedett a gazdasági segélyről, amelyet valamennyi ázsiai tagállam elégtelennek tartott. A pakisztáni küldött, aki a nyugati sajtó jelentései szerint ismét a legfőbb kezdeményező volt, azzal igyekezett leszerelni az imperialista tagállamoknak a gazdasági segély növelésére vonatkozó követelésekkel szembeni ellenállását, hogy utalt e politika szűklátókörűségére. Kijelentette, hogy amíg a nagyhatalmak nem növelik a gazdasági segélyt, nem várhatják, hogy újabb ázsiai országok csatlakozzanak a paktumhoz, mert ilyen csalétek nélkül egyetlen ország sem szánja rá magát erre a lépésre.

Jóllehet Pakisztán egyike azoknak az országoknak, amelyek a leginkább igénybe veszik az amerikai „segélyt", a pakisztáni uralkodó körök továbbra is elégedetlenek amiatt, hogy a se-

gélyösszeg többszörösét katonai célokra kell fordítaniuk. Ez az elégedetlenség csak fokozódott 1960—1961-ben, amikor az amerikai diplomácia taktikát változtatott a nagyobb semleges országokkal, elsősorban Indiával szemben.

Az amerikai külpolitika számos kudarcot vallott a semleges országokban, az Egyesült Államok egyre inkább elszigetelődött Ázsiában, meghiúsultak az amerikaiaknak azok a kísérletei, hogy politikai és főleg gazdasági diszkrimináció útján befolyást gyakoroljanak a semleges országok magatartására. Mindez bizonyos fordulatot idézett elő az egyes semleges államok, elsősorban India iránti amerikai magatartásban. Miután az Egyesült Államokban éveken át süket fülekre találtak a hitelek folyósítására vonatkozó indiai követelések, 1960—1961-től kezdve India több hitelt és kölcsönt kapott az amerikai tőke által ellenőrzött nemzetközi intézményektől és magától az amerikai kormánytól. 1960 végén amerikai—indiai szerződést írtak alá, amelynek értelmében az Egyesült Államok négy éven át 1,2 milliárd dollár értékben mezőgazdasági termékeket szállít Indiának, s az ellenérték nagyobb részére hosszú lejáratú haladékot nyújt az indiai kormánynak és indiai magáncégeknek. 1961-ben az amerikai kormány kezdeményezésére hat imperialista országból konzorcium alakult, amely 2,25 milliárd dollár hitelt szavazott meg Indiának a harmadik ötéves terv céljaira; ebből az összegből az Egyesült Államok több mint egymilliárd dollárt vállalt. Ilyenformán India az első helyre került az amerikai gazdasági segélyben részesülő országok között. A csaknem egymilliárd dollárt követelő Pakisztán viszont mindössze 320 milliót kapott ettől a konzorciumtól.

Az új koncepcióhoz tartozott az is, hogy az amerikaiak felhagytak a „kasmíri kérdés" bolygatásával.

Ezek a változások igen heves visszhangra találtak Pakisztánban. A sajtó kiszámította, hogy az egy főre jutó amerikai segély a semlegesség és a tömböktől való távolmaradás politikáját folytató Indiában ugyanolyan összegű, mint Pakisztánban, amely két paktumnak is tagja, és ezzel nagyarányú kötelezettségeket vállalt. Ezért Ajub Khan a maga szempontjából teljesen érthetően felvetette a kérdést: tulajdonképpen mire való az egész paktum-tagság? A pakisztáni sajtó pedig nyíltan kezdett írni a kormánynak arról a szándékáról, hogy tekintettel

az említett tényekre, felülvizsgálja az imperialista szövetségi rendszerekhez való tartozását és a szocialista országok iránti magatartását. A pakisztáni elnöknek azonban nem sikerült elérnie, hogy az amerikaiak megváltoztassák koncepciójukat.

A pakisztáni sajtó nyíltan támadta az Egyesült Államokat, s ennek során leleplezte az amerikai „segély" számos rejtett vonását. Így például a „Chronicle" című lap 1960 novemberében megírta, hogy az amerikai segítség legnagyobb része eladhatatlan áruk szállításából állt, beleértve a gabonát is, amelynek 30 százaléka használhatatlan volt; a műszaki segítségre szánt pénzalapot csaknem teljes egészében az országban működő több száz amerikai szakértő javadalmazására kellett fordítani. Az a „szakértői misszió", amely éveken át ásványolaj után kutatott az országban, azzal a megjegyzéssel szüntette be tevékenységét, hogy Pakisztánban nincsenek ásványolajforrások, holott ennek éppen az ellenkezője igazolódott be. Igen élesen reagált a pakisztáni közvélemény Johnsonnak 1961. május 24-én Délkelet-Ázsiából való hazatérése után tett nyilatkozatára, amelyben a jelenlegi elnök (az akkori alelnök) közölte, hogy indiai tartózkodása során felhívta Nehru indiai miniszterelnököt, „terjessze ki vezetését további délkelet-ázsiai országokra, igyekezzék tapasztalatcserék útján szorosabban együttműködni más délkelet-ázsiai kormányokkal és ezzel befolyásolni a térség békeszerető országait is".

Az Egyesült Államok Pakisztán iránti érdeklődésének lanyhulása abban is megnyilvánult, hogy 1961 elején szovjet—pakisztáni egyezményt írtak alá, amelynek értelmében a Szovjetunió segítséget nyújt az országnak az ásványolajkutatásban. Ugyanebben az esztendőben a pakisztáni kormány bejelentette, hogy segítséget szándékozik kérni a Szovjetuniótól elöntött területeinek vízmentesítéséhez. Még a nyugati burzsoá sajtó is megállapította, hogy a pakisztáni kormánynak a Szovjetunióval kapcsolatos magatartásában bekövetkezett változás korántsem csupán Ajub Khan kormányának az amerikai segítséggel való elégedetlenségét fejezi ki, hanem azt az elégedetlenséget is, amely a pakisztáni lakosság széles rétegeit eltölti az országnak az amerikaiak ázsiai terveiben betöltött szerepe miatt.

A pakisztáni—amerikai ellentétek újult erővel nyilvánultak

meg 1962 őszén, amikor az amerikai és a brit kormány az indiai—kínai határkonfliktus miatt fegyvert szállított Indiának.

1962. november 22-én Ajub Khan pakisztáni elnök a többi között kijelentette, hogy „a SEATO és a CENTO sokat vesztett hatékonyságából". Bírálta az Indiába irányuló fegyverszállításokat, és kijelentette, hogy Pakisztán kilép a délkelet-ázsiai szövetségből, ha tagsága ellentétbe kerülne az ország érdekeivel. Ehhez másnap Mohammed Ali külügyminiszter hozzáfűzte, hogy Pakisztán a jövőben „semlegesebb" külpolitikát fog folytatni, és új barátokat, új piacokat, új gazdasági partnereket fog keresni. Az imperialista sajtó úgy vélte, hogy a külügyminiszter elsősorban a népi Kínára gondolt. Ezután a parlamenti ellenzék nyíltan követelte, hogy Pakisztán lépjen ki mindkét szövetségből.

Ez volt eddig pakisztáni államférfiak részéről a legkövetkezetesebb fellépés az agresszív szövetségekhez való tartozás ellen. Az amerikai sajtó sötét kommentárokat fűzött az eseményekhez, ugyanakkor „hivatalos forrásból" azt a hírt közölte (például a „New York Times" 1962. november 26-i száma), hogy a pakisztáni és a kínai kormány közös nyilatkozatról tárgyal, amely elveti a háborút mint a két ország közti viták felszámolásának eszközét, s egyedüli módszerként a vitás kérdések tárgyalások és megegyezés útján való megoldását jelöli meg.

A SEATO ingatag volta az utóbbi években több alkalommal is megnyilvánult. Így például 1958 derekán, az úgynevezett tajvani válság idején Dulles amerikai külügyminiszter tárgyalásokat folytatott Washingtonban a paktum valamennyi tagállamának képviselőivel. Követelte tőlük, hogy országaik nyíltan mutassák ki az Egyesült Államok távol-keleti taktikájával és terveivel való szolidaritásukat. Ennek nyomán nagy nyugtalanság támadt és Amerikát bíráló hangok hallatszottak az egész térségben. Végül is minden tagállam nyíltan elhatárolta magát az amerikai akciótól. Ez volt az egyik oka annak, hogy az Egyesült Államok nem szította tovább a feszültséget a tajvani tengerszorosban.

Az ázsiai tagállamok uralkodó osztályai csak annyiban hajlandók belemenni a Nyugattal való szövetségbe, amennyi-

ben ezt saját érdekeik megkívánják. Ez csendül ki Pote Szaraszannak, a SEATO főtitkárának szavaiból is, aki 1959-ben kijelentette, hogy ha bármely tagállam kormánya ellen pucscsot szerveznének, ezt a többi tagállam az illető ország belügyének tekintené; ha pedig az érintett kormány segítséget kér, akkor a segítségnyújtás a többi országra nézve nem kötelező, hanem az egyes kormányok mérlegelésétől függ.[6]

A nyugati sajtó határozott rosszallással fogadta ezt a fejtegetést.

A NEATO

Az a tény, hogy az amerikai imperialisták több ázsiai nemzeti államot is hasztalan próbáltak megnyerni céljaiknak, továbbá, hogy Anglia egyre kevésbé volt hajlandó segíteni az amerikaiakat távol-keleti pozícióik megszilárdításában, arra késztette az amerikai diplomáciát, hogy olyan újabb paktumot próbáljon összehozni, amely pótolná a SEATO hiányosságait. Ebbe az új csoportosulásba Dél-Koreát, Dél-Vietnamot, a Csang Kaj-sek-klikket és Japánt szeretnék bevonni.

A paktumról folytatott tárgyalások hosszú ideig eredménytelenek voltak, mert az említett államok mindegyikének megvan a maga kétoldalú szerződése az Egyesült Államokkal, s egyik sem látott különösebb okot arra, hogy belépjen egy szélesebb szövetségbe, amelyből csak igen csekély előnye származna, s amelyben csak a másodhegedűs szerepét töltené be. Vonatkozott ez elsősorban Japánra. A komolyabb tárgyalások akkor indultak meg az új paktum megteremtéséről, amikor a dél-vietnami és a dél-koreai uralkodó körök pozíciója súlyos veszélybe került, Japán pedig gazdaságilag és katonailag annyira megerősödött, hogy a japán monopóliumoknak már módjukban lett volna tagságukat a többi tagállamban való behatolás eszközéül felhasználni. 1961 novemberében Japánban tárgyalásra ült össze egy amerikai és egy japán delegáció, amelyek a két ország politikai és gazdasági életének vezető képviselőiből álltak. A tanácskozásokon elsősorban egy sokol-

[6] Lásd „The Times", 1959. augusztus 14.

dalú szerződés megkötésének lehetőségét és várható eredményeit vitatták meg.

A paktum mind ez ideig mégiscsak terv maradt, pedig már el is nevezték NEATO-nak (Északkelet-ázsiai Szerződés Szervezete — North East Asia Treaty Organization).

A SEATO JELENTŐSÉGE

A SEATO megteremtői, mindenekelőtt az Egyesült Államok uralkodó körei nagy reményeket tápláltak a csoportosulás iránt. A paktumot a szocialista országokat, különösen a Szovjetuniót és a Kínai Népköztársaságot körülvevő lánc folytatásának szánták, amely „feltartóztatja a kommunizmust", hatásos eszköz a „felforgató" tevékenység elleni harcban, megakadályozza a délkelet-ázsiai forradalmi nemzeti felszabadító mozgalom kifejlődését, s megszilárdítja a gyarmatosító hatalmak ottani pozícióit. Az Egyesült Államok szempontjából a SEATO-nak legalizálnia kellett volna a közvetlen katonai beavatkozást ezen a területen.

A paktum hatástalansága több tényező érvényesülésének következménye. Az egyes imperialista hatalmak között nem volt meg az összhang a paktum céljait illetően. Mélyültek az ellentétek a szövetség imperialista hatalmai és ázsiai tagjai között. Még élesebbé váltak a nézeteltérések, amikor a délkelet-ázsiai helyzet az Egyesült Államok egyoldalú beavatkozásának következtében válságossá lett.

Az imperialista hatalmak számos délkelet-ázsiai akciójára a paktum keretén kívül, mindenekelőtt kétoldalú megállapodás értelmében került sor. Ez a kétoldalúság jellemzi a SEATO-t és különbözteti meg lényegesen a NATO-tól. Az imperialista hatalmak, különösen az Egyesült Államok a paktum belső ellentmondásainak áthidalása végett hangsúlyozzák az „egyéni kezdeményezést", s ezzel jogot formálnak önmaguknak arra, hogy a tagországokkal szemben önállóan fellépjenek.

Az Egyesült Államok dél-vietnami intervenciója s a Vietnami Demokratikus Köztársaság elleni agresszív akciók kiterjesztése 1965-ben tovább mélyítette a paktumon belüli ellentmondásokat. Franciaország elhatárolta magát az amerikai politikától,

és a vietnami kérdés megoldására önálló javaslatot terjesztett elő. De Gaulle francia elnök 1963-ban Délkelet-Ázsia semlegesítését javasolta. A francia kormány azon fáradozik, hogy e hagyományos francia hatalmi érdekterületen növelje befolyását, s ugyanakkor gyengítse amerikai konkurrensének pozícióját. A francia küldött a SEATO Tanácsának 1964 áprilisi manilai ülésszakán szembefordult a többi részvevőnek a vietnami kérdés megoldásával kapcsolatos nézetével, és ismételten Délkelet-Ázsia semlegesítésének gondolatát hangoztatta. A SEATO Tanácsának Londonban, 1965 májusában tartott 10. jubiláris ülésszakán a francia külügyminiszter nem vett részt. Franciaországot csupán állandó SEATO-küldötte képviselte, mégpedig csupán megfigyelői minőségben. A francia kormánynak ezt a lépését „alapvető nézeteltérésekkel" indokolták. A megfigyelő nem vett részt a közlemény kidolgozásában, s kijelentette, hogy Franciaország nem érzi azt magára nézve kötelezőnek. Franciaország elutasította a SEATO haditengerészeti gyakorlatain való részvételt, s visszahívta a francia tiszteket a SEATO bangkoki vezérkarából.

Hatással volt a SEATO tevékenységére Pakisztánnak, a csoportosulás legjelentősebb ázsiai tagjának álláspontja is. A már ismertetett amerikai—pakisztáni ellentéteken kívül megmutatkoztak az amerikai és a pakisztáni kormány közötti nézeteltérések a vietnami kérdés megoldásának megközelítésében is. A SEATO Tanácsának 1965 májusi londoni ülésén a pakisztáni küldött kifejezte nyugtalanságát a fegyveres konfliktus következményei miatt, és állást foglalt a problémának tárgyalások útján való megoldása mellett. A pakisztáni kormány visszautasította a SEATO májusra tervezett közös tengeri hadgyakorlatain való részvételt.

A SEATO, amely keletkezésének pillanatában sem volt túlságosan összeforrott szervezet, a tagországok közötti ellentétek növekedése következtében fokozatosan veszített jelentőségéből és hatékonyságából, s egyre életképtelenebb szervezetté válik. Fennállása mégis állandó veszélyt jelent az ázsiai békére. Ugyanis az Egyesült Államok a paktum-tagságra mint „legális bázisra" támaszkodva — mert a paktumhoz való tartozás szolgáltatja neki az indokot arra, hogy fegyveres erőket tartson fenn Ázsiában — hidegháborús kudarcai ellenére is igyekszik

megteremteni a feltételeket az ázsiai szocialista országok elleni agresszióhoz és más ázsiai országok belügyeibe való beavatkozáshoz. Az a veszély fenyeget, hogy az agresszív imperialista rendszerhez tartozó három ázsiai ország agresszió tűzfészkévé válik.

OAS

AZ AMERIKAI ÁLLAMOK SZERVEZETE — AZ ÉSZAK-AMERIKAI MONOPÓLIUMOK ESZKÖZE LATIN-AMERIKA LEIGÁZÁSÁRA

1. Az Egyesült Államok latin-amerikai politikája

Latin-Amerika bizonyos mértékben az a hátország, amelyre az amerikai imperializmus világhatalma támaszkodik. Ugyanakkor az a kísérleti terep, amelyen az Egyesült Államok kipróbálja gyarmati politikájának más térségekben alkalmazandó módszereit. Mindez abból is látható, hogy már a második világháború befejezése előtt megvetették az amerikaközi szervezetnek mint katonai-politikai tömbnek az alapjait, s hogy az Amerikai Államok Szervezetének megalakulása megelőzte a többi imperialista katonai szövetség létrejöttét.

LATIN-AMERIKA GAZDASÁGI JELENTŐSÉGE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK SZÁMÁRA

Latin-Amerika az észak-amerikai imperializmus számára olcsó (elsősorban stratégiai) nyersanyagok bő forrása, a legkülönfélébb árucikkek (főleg közszükségleti cikkek) felvevőpiaca, kedvező tőkeexportra (különösen magántőke-kivitelre) alkalmas terület volt és maradt.

Hivatalos amerikai közlés szerint az amerikai iparnak 38-féle ásványi anyagra van szüksége. Ezek közül az Egyesült Államok csak kilencet tud saját forrásaiból elegendő mennyiségben biztosítani. Csaknem az összes többi nyersanyagot, igen gyakran az észak-amerikai ipar szükségletének felét, Latin-Amerika szolgáltatja.

Az Egyesült Államok a legfontosabb kereskedelmi partnere minden latin-amerikai országnak, Kuba kivételével. 1960-ban az Egyesült Államok importjának negyedrésze Latin-Amerikā-

ból származott, míg exportjának kétötöde Latin-Amerikába irányult. Ugyanebben az évben a latin-amerikai országok 3529 millió dollár értékű árut szállítottak az Egyesült Államokba, míg az egész észak-amerikai import értéke 14 654 millió dollár volt. A latin-amerikai országok ugyancsak 1960-ban 3455 millió dollár értékű árut importáltak az Egyesült Államokból. A nem katonai jellegű észak-amerikai export értéke ugyanebben az évben elérte a 19 511 millió dollárt.[1]

Az utóbbi időben Latin-Amerikában csökkent a magánjellegű észak-amerikai befektetések összege, míg az állami hitelek és követelések az 1960. évi 2064 millió dollárról 1961-ben 2695 millióra növekedtek.[2]

A latin-amerikai országok történelmi fejlődése és az imperialista hatalmak — elsősorban az Egyesült Államok — politikája oda vezetett, hogy ez a térség az észak-amerikai monopóliumok termékeinek kedvező felvevő piaca lett. Egész Latin-Amerika exportjának és importjának is körülbelül 50 százaléka az Egyesült Államokra esik, sőt Közép-Amerikában a részesedés megközelíti a 75 százalékot.

Ezenkívül Latin-Amerika a nagyarányú közvetlen észak-amerikai magánbefektetéseknek is területe. 1960 végén az Egyesült Államok külföldi tőkebefektetéseinek összege 54,2 milliárd dollár volt, ebből Latin-Amerikára 12,55 milliárd jutott. A 12,55 milliárdból 8805 millió közvetlen magánbefektetés.

A MONROE-DOKTRÍNA

Már hosszú ideje annak, hogy az Egyesült Államok megkezdte latin-amerikai pozícióinak kiépítését. Ez a politika a Monroe-doktrína meghirdetésével kezdődött 1823-ban. A Monroe-doktrína kimondta, hogy a nyugati félteke területe nem lehet európai állam gyarmata, s a béke és a biztonság fenyegetésének kell tekinteni minden olyan kísérletet, amely arra irányul, hogy egy európai ország a félteke bármely részén gyarmati rendet honosítson meg. A Monroe-doktrína egy ideig

[1] Lásd Current History. New York 1962 augusztus. 77. old.

[2] Lásd *Rodney Arismendi:* Allianz gegen den Fortschritt. Dietz Verlag, Berlin 1963. 87. old.

bizonyos mértékig haladó szerepet töltött be, mert hivatalosan szembehelyezkedett az 1815-ös Szent Szövetség ama próbálkozásaival, hogy a nyugati félteke déli részén útját állja a nemzeti felszabadító forradalomnak. Ám a doktrína progresszív jellege csakhamar megszűnt, s az Egyesült Államok imperialista fejlődése mindinkább előtérbe helyezte az északamerikai politika valódi céljait. Az Egyesült Államok fokozott erőfeszítéseket tett latin-amerikai hegemóniájának megteremtésére, gazdasági és politikai terjeszkedésének biztosítására.

A Monroe-doktrína csak az európai nagyhatalmakat fosztotta meg az intervenció jogától, az Egyesült Államokat nem. Így az amerikai burzsoázia közvetve fenntartotta magának ezt a „jogot". Azóta a katonai és a gazdasági intervenció az Egyesült Államok egyik leggyakoribb eszköze arra, hogy behatoljon Latin-Amerikába és ott megvesse a lábát.

A múltban a Monroe-doktrína legkülönbözőbb változatai segítették az észak-amerikai monopóliumokat latin-amerikai pozícióik kiépítésében. Ma a Monroe-doktrína — merőben más nemzetközi viszonyok között — e pozíciók fenntartásának neokolonialista eszköze. Az a feladata, hogy a latin-amerikai népek szabadságharcának új formájával ellenkező irányban hasson, hogy alkalmazkodjon a kubai népi forradalommal bevezetett új harci szakaszhoz. Alkalmazásának lehetőségei azonban egyenes arányban vannak az Egyesült Államok gazdasági, politikai és katonai erejével, valamint nemzetközi pozícióival. Az utóbbi időben nyilvánvalóvá vált, hogy az észak-amerikai befolyás ebben a térségben is rohamosan csökken.

A PÁNAMERIKANIZMUS

A Monroe-doktrína alapgondolata („Amerika az amerikaiaké") elválaszthatatlan része lett az Egyesült Államok átfogóbb pánamerikai politikájának és a pánamerikanizmus ideológiájának. Ugyanezt az irányvonalat képviselik a latin-amerikai országokban azok az uralkodó körök, amelyek élet-halálra szövetkeztek az amerikai imperializmussal.

Az az álláspont, amelyre több latin-amerikai állam a kubai kérdésben és az észak-amerikaiak 1961. évi dominikai inter-

venciójával kapcsolatban helyezkedett, továbbá az a követelés, hogy az egyenjogúság alapján tárgyaljanak az Egyesült Államokkal, azt mutatja, hogy a nemzeti burzsoázia igyekszik más tartalmat adni a pánamerikanizmusnak. Ennek során gyakran hivatkozik Simón Bolívarra, aki annak idején egész Latin-Amerika összefogásáért küzdött.

A pánamerikanizmus ma elsősorban az Egyesült Államok imperialista politikája a nyugati féltekén. Ezzel a jelszóval próbálják az észak-amerikaiak fenntartani, megszilárdítani és bővíteni latin-amerikai pozícióikat. 1889 óta minden pánamerikai értekezlet, továbbá a Pánamerikai Uniónak, valamint az Amerikai Államok Szervezetének és szerveinek tevékenysége azt mutatja, hogy az Egyesült Államok imperialistái kizárólag saját profitérdekeiket tartják szem előtt; a pánamerikanizmussal, illetve annak nevében igyekeznek szabaddá tenni az utat monopóliumaik számára a hasznot hajtó kizsákmányolási lehetőségek kiaknázásához, háttérbe szorítani az imperialista versenytársakat, elsősorban Angliát, fejleszteni a nyugati félteke katonai tömbjét — az OAS-t (Organization of American States), vagyis az Amerikai Államok Szervezetét — és igazolni latin-amerikai intervencióikat.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK IMPERIALISTA TERJESZKEDÉSE

Az észak-amerikai burzsoázia a XIX. század elejétől kezdve brutális hatalmi politikát folytatott a latin-amerikai országokkal szemben. Az Egyesült Államok rablóháborúkban elfoglalta Mexikó akkori területének több mint felét. A Mexikó ellen elképzelhetetlen kegyetlenséggel viselt 1846—1848-as háború során rabolta el az Egyesült Államok a mai Texas, Kalifornia, New-Mexico és Arizona államokat. Ugyanakkor ez a háború — amelynek hatását Mexikó még ma is érzi — lett egyik alapja annak a gyűlöletnek, amelyet a latin-amerikai népek az észak-amerikai uralkodó osztályok iránt táplálnak. Az Egyesült Államok az amerikai polgárok és az úgynevezett államérdekek védelme ürügyén több ízben is fegyveresen avatkozott be déli, elsősorban közép-amerikai szomszédainak ügyeibe.

Az imperializmus korszakának beköszöntésével fokozódott

az Egyesült Államok latin-amerikai behatolása. Az imperialista korszak első háborúja az 1898. évi amerikai—spanyol háború volt, amelynek nyomán amerikai kézre került Kuba, Puerto Rico és a Fülöp-szigetek. Ezt követően az Egyesült Államok a „furkósbot" és a „dollárdiplomácia" politikáját folytatta a latin-amerikai országokkal szemben. Eszköze az amerikaközi rendszer volt, amelyet az észak-amerikai imperializmus saját érdekeinek érvényesítése végett ácsolt össze.

A „Pánamerikai Unió" az Egyesült Államok kezdeményezésére 1889-ben kezdte meg működését Washingtonban mint „kereskedelmi iroda" (Commercial Bureau of American States). 1910-ben a szervezetet Buenos Airesban újjászervezték. Így jött létre a Pánamerikai Unió, amely 1948-ig, az OAS megteremtéséig a legfontosabb pánamerikai intézmény volt.

A Monroe-doktrínára épülő észak-amerikai intervenciós politika és a Pánamerikai Unió tevékenysége az idők folyamán nemcsak a latin-amerikai népek előtt, hanem a latin-amerikai burzsoázia jelentős része előtt is lejáratta magát. Az 1929—1932. évi gazdasági válság idején lényegesen meggyengültek az Egyesült Államok pozíciói. Dél-Amerikában új, igen erős versenytárs jelent meg: a fasiszta Németország. Ezért az Egyesült Államok, hogy megvalósíthassa terveit ezen a féltekén, kénytelen volt rugalmasabb politikához folyamodni. Mindenekelőtt megpróbált újabb polgári köröket maga mellé állítani, hogy erősebb támasza legyen. Ennek eszközéül a harmincas években a Roosevelt-féle „jószomszédság"-politikája szolgált. Ez nem volt egyéb, mint az észak-amerikai imperializmus politikájának kényszerű módosítása, amelynek nyomán a liberális cégér mögött mit sem változott az Egyesült Államok latin-amerikai uralmának lényege, sőt ez az uralom még csak erősödött. Az új, meglehetősen körmönfont módszer szerint az észak-amerikaiak látszatra felkarolták a latin-amerikai népek függetlenségi és önállósági törekvéseit.

A latin-amerikai országok az Egyesült Államoktól való politikai és gazdasági függés csökkentéséért folytatott harcuk során a be nem avatkozás elvének tiszteletben tartását is követelték. A harmincas évektől kezdve számos amerikaközi konferencia megtárgyalta ezt az elvet (1934-ben hatályon kívül helyezték a Platt-féle módosítást, amely a kubai alkotmányban

biztosította az Egyesült Államoknak a beavatkozás jogát), mely később az OAS több okmányába is bekerült. Az említett, immár halaszthatatlanná vált engedmények ellenére a „jószomszédság" politikájának időszaka gazdasági és politikai téren egyaránt elég példát szolgáltatott arra, hogy az Egyesült Államok továbbra is beavatkozik a latin-amerikai országok belügyeibe.

HOGYAN HASZNÁLTA KI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT?

A második világháború Latin-Amerikában az imperialisták erőviszonyait ismét az Egyesült Államok javára változtatta meg. Az Egyesült Államok kihasználta azt a körülményt, hogy konkurrensei — Anglia, Németország, Olaszország és Franciaország — kénytelenek voltak egymás után feladni pozícióikat ebben a térségben. Az észak-amerikai monopóliumok a latin-amerikai országok gazdasági nehézségeit is kihasználták. Mindenekelőtt hatalmukba kerítették déli szomszédaik szabaddá vált piacait. Ezt az eljárást az Egyesült Államok azzal magyarázta ugyan, hogy mozgósítani kell az amerikai kontinens országait a fasiszta Németország és a militarista Japán elleni harcra, valójában azonban főképpen saját imperialista érdekeit tartotta szem előtt. A háborús években az Egyesült Államok megerősítette latin-amerikai gazdasági, politikai és katonai pozícióit. Az észak-amerikai monopóliumok politikai puccsok szervezésére is felhasználták befolyásukat, hogy megteremtsék vagy megszilárdítsák helyi híveik hatalmát. A monopóliumok minden országban a legreakciósabb elemek pártfogói lettek.

Az Egyesült Államok katonai-stratégiai expanziója — amely igen alkalmas eszköz a katonai megerősödésre, de főleg a gazdasági pozíciók biztosítására — a háború éveiben különféle irányokban fejlődött. A kontinensen megszerzett pozíciók lehetővé tették az észak-amerikaiak számára, hogy harcukat a pánamerikanizmusról, a világbékéért való kollektív felelősségről és a nyugati félteke országainak egységes eljárásáról szóló frázisokkal álcázzák.

A „tengelyhatalmak" agresszív politikája lehetővé tette,

hogy az Egyesült Államok kihasználja az 1938-ban Limában tartott VIII. amerikaközi konferencia határozatait, amelyek szerint a tagállamok kijelentik, hogy közösen lépnek fel és „hatékonyan érvényesítik szolidaritásukat", ha valamely amerikai köztársaságot veszély fenyegetné.

Az Egyesült Államok a háború alatt és után is a pánamerikanizmussal indokolta Latin-Amerika militarizálását. Már a háború első éveiben a pánamerikai szervek útját befolyásolta a latin-amerikai országok politikája. Ezért már 1942-ben megalakult az *Amerikaközi Védelmi Tanács,* amelynek Truman szerint az volt a célja, hogy „átfogó intézkedéseket dolgozzon ki a félteke védelmére", illetve megkönnyítse az összes amerikai országok együttműködését a háború alatt.

A tanács a háború folyamán a belső nézeteltérések miatt igen csekély szerepet töltött be, viszont gyülekezőhelye volt a monopóliumokat kiszolgáló reakciós, jenkibarát tiszteknek.

Az amerikai katonai terjeszkedés kifejeződött a katonai támaszpontok hálózatának megteremtésében is. Az Egyesült Államok megerősítette panamai, kubai és Puerto Ricó-i támaszpontjait. 1940-ben ötven régi torpedórombolóért nyolc támaszpontot kapott Angliától a nyugati féltekén: Newfoundlandben, a Bahama-szigeteken, a Bermudákon, Jamaicában, Antiguában, Saint Lucia szigetén, Trinidadben és Brit Guyanában. Ily módon az Egyesült Államok Floridától Venezuela keleti partjáig összefüggő támaszpontrendszert épített ki, s ezzel hatalmába kerítette az egész karibi térséget, amelynek amerikai szemszögből elsőrendű stratégiai jelentősége van.

Az Egyesült Államok Mexikóban, Brazíliában, Peruban, Ecuadorban, Chilében, Paraguayban és Uruguayban is kapott támaszpontokat, illetve szerzett jogot repülőterek és kikötők használatához. Már a háború alatt különösen nagy jelentőséget tulajdonított Brazíliának, amelynek északkeleti része viszonylag közel fekszik Afrikához.

Minthogy a latin-amerikai szubkontinensen kevés a vasútvonal, nagy katonai jelentőségük van a légi útvonalaknak. A háború előtt Dél- és Közép-Amerika csaknem valamennyi légi útvonala német és olasz közlekedési vállalatok ellenőrzése alatt állt. A háború alatt a német és az olasz társaságokat felszámolták, és nyomban a háború után két észak-amerikai repülőtár-

saság kaparintotta meg a latin-amerikai légiközlekedési utakat.

A háború alatt az Egyesült Államok hiteleket nyújtott utak, kikötők, repülőterek építéséhez (például Brazíliának 100 millió dollárt), fokozott ütemben épült az amerikaközi autópálya, amely az összes latin-amerikai fővárosokat érinti, s az úthálózatok összekötésére hivatott.

Az Egyesült Államok latin-amerikai katonai expanziójának másik része katonai missziók küldése volt. Ezek a missziók látták el a katonai egységek kiképzését, a katonai iskolák vezetését, pótolták a német és az olasz instruktorokat, szervezték a katonai objektumok építését és így tovább. Ezeknek az intézkedéseknek a célja az volt, hogy biztosítsák az Egyesült Államok vezető pozícióját az illető országok hadügyi politikájában.

1942-ben tizenöt latin-amerikai köztársaság vállalta szerződésben, hogy támaszpontokat ad bérbe vagy bocsát másképpen rendelkezésére az Egyesült Államoknak, amely e szerződések alapján már a háború alatt 450 millió dollár értékű árut szállított Latin-Amerikába. A latin-amerikai diktátoroknak szállított fegyverek a diktatúrák fenntartására és a néptömegek elégedetlenségének elfojtására szolgáltak.

A második világháború folyamán az észak-amerikai monopóliumoknak sikerült jelentős mértékben ellenőrzésük alá vonni a latin-amerikai nyersanyagforrásokat.

Az Egyesült Államok a háború alatt folytatta a harcot latin-amerikai uralmáért. A legcsekélyebb mértékben sem változtatott azon a politikán, melyet a háború előtt ebben a térségben követett. A háború alatt teremtette meg az előfeltételeket ahhoz, hogy később monopóliumainak uralma alá hajtsa Latin-Amerikát.

2. A katonai és politikai tömb kialakulása (1945—1948)

A második világháború végére már kirajzolódtak az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapelvei. Ugyanakkor az amerikai monopóliumok előtt felvetődött a kérdés: mi legyen a páname-

rikai rendszer további sorsa? Az ENSZ alapokmányának készülő tervezete megadta a Biztonsági Tanácsnak azt a jogot, hogy a világ bármely pontján közbelépjen, ahol veszély fenyegeti a világbékét. Az Egyesült Államok azonban folytatni akarta addigi pánamerikai politikáját, s igyekezett eleve megakadályozni, hogy a leendő ENSZ bármiképpen beavatkozhasson a nyugati félteke fejlődésébe. Attól féltek, hogy a háború utáni európai forradalmi helyzet befolyást gyakorol a nyugati féltekére. Ennélfogva nemcsak hogy meg akarták tartani a háború alatt szerzett pozícióikat, hanem igyekeztek annyira meg is szilárdítani őket, hogy a jövőben is döntő szavuk legyen a világrendszerben. Ezért az Egyesült Államok eltökélte, hogy a létrejövő ENSZ mellett a pánamerikai rendszert is fenntartja és kiépíti.

A CHAPULTEPECI KONFERENCIA

Az első gyakorlati lépés ahhoz, hogy Latin-Amerika a háború után politikailag, gazdaságilag és katonailag az Egyesült Államok uralma alá kerüljön, az amerikai államok külügyminisztereinek IV. konferenciája volt, amely 1945. február 21-től március 8-ig tanácskozott Chapultepec várában, Mexikó fővárosa mellett.

Az amerikai kormány elsősorban arra törekedett, hogy a konferencia járuljon hozzá a második világháború alatt Latin-Amerikában szerzett pozícióinak megszilárdításához. Ezért kiharcolta, hogy a Pánamerikai Uniót az ENSZ egyik „regionális szervezetévé" alakítsák át. Ezzel az volt a célja, hogy kikapcsolja a nyugati féltekén az ENSZ esetleges hatékony befolyását, s hogy a maga számára használja fel a latin-amerikai országok ENSZ-szavazatait, nehogy a világszervezet bármit is tehessen, ami esetleg szemben állna az amerikai imperializmus érdekeivel.

A konferencia legfontosabb határozata a hivatalos okmányok szerint a nyugati félteke „biztonságáról" szólt, amelyet „a jövőben az amerikai államok kollektív akcióinak kell szavatolniuk". A részt vevő kormányok kötelezték magukat, hogy közös akciókat indítanak, ha bármely amerikai köztársaságot „bármilyen természetű cselekmények" fenyegetnék. A konferencia

legfontosabb okmányában, a chapultepeci deklarációban a kormányok kijelentik:

„Minden olyan támadás, amelyet valamely ország bármely amerikai állam területi integritása, szuverenitása vagy nemzeti függetlensége ellen intéz, jelen deklaráció III. része értelmében a deklarációt aláíró többi állam elleni támadásnak tekintendő."

Az amerikaközi konferencia azt ajánlotta minden amerikai államnak, hogy a háború befejezése után kössenek sokoldalú egyezményt olyan intézkedések életbeléptetéséről, amelyek elhárítanák „az agresszió vagy támadó akciók veszélyét".

A konferencia elhatározta továbbá, hogy az összes amerikai köztársaságok vezérkarának képviselőiből megalakítják a tagállamok állandó amerikaközi vezérkarát. Ezzel erősödött a latin-amerikai hadseregek fölötti észak-amerikai ellenőrzés (azelőtt a Pánamerikai Unió katonai szerve az Amerikaközi Védelmi Tanács volt, amely 1942-ben alakult az amerikai államok katonai és műszaki képviselőiből).

Chapultepecben ezenkívül leszögezték, hogy minden negyedik évben összeül az amerikaközi konferencia, mint olyan hivatalos amerikaközi szerv, amely felelős az egész pánamerikai politikáért, és meghatározza az amerikaközi rendszer többi szervének funkcióit.

Mindezek a határozatok — több más határozattal együtt — olyan körülmények között alakították ki az amerikaközi politikai és katonai szövetség mechanizmusát, amikor éppoly kevéssé fenyegette valamely harmadik hatalom az amerikai kontinenst, mint később. A Pánamerikai Unió laza szövetségből olyan politikai szövetséggé alakult át, amely magán viseli a militarizmus bélyegét.

Igaz, hogy még további három év telt el, amíg a pánamerikai katonai és politikai szövetség véglegesen létrejött, de az alapkoncepciót és a mechanizmust már a háború befejeződése előtt kialakították, a célokat már akkor kitűzték.

Ám az amerikai uralkodó körök nem tudták olyan gyorsan leigázni a latin-amerikai országokat, mint ahogy elképzelték. Bizonysága ennek az úgynevezett Truman-terv sorsa.

1946. május 6-án Truman a Kongresszus elé terjesztette „az amerikai köztársaságok katonai együttműködéséről" szóló tervét. Ennek alapján az Egyesült Államok nemcsak gazdasági és politikai, hanem katonai téren is szorosan magához akarta láncolni a latin-amerikai országokat. A Truman-terv az alábbi főbb követeléseket foglalta magában: a szárazföldi és a tengeri haderők együttműködése az amerikai államok egységes hadseregének megteremtése útján, az összes fegyveres erők egységes kiképzési rendszerének bevezetése, mind a 20 köztársaság egységes katonai felszerelése észak-amerikai mintára (a felszerelést az észak-amerikai hadfelszerelési konszernek szállították volna), egységes hadkötelezettség, a latin-amerikai országok embertartalékainak felhasználása katonai építkezésekre és az Egyesült Államok stratégiai céljainak elérésére.

A felszerelés szabványosításának terve, amelyet az amerikai elnök a Kongresszus elé terjesztett, arra irányult, hogy az egész kontinens gazdaságát katonai célok szem előtt tartásával szervezzék át, hogy a latin-amerikai államok fegyverellátás szempontjából az Egyesült Államok függvényeivé váljanak és elszigetelődjenek a világ többi részétől. Ugyanakkor a terv arra volt hivatva, hogy a „kommunista veszélyről" és a „forradalom exportjáról" szóló propagandával együtt mesterségesen háborús hisztériát és háborús pszichózist teremtsen. Így próbálták az imperialisták szilárd szervezeti és „jogi" alapon katonai tömböt létesíteni.

Ez olyan időben történt, amikor a kontinensen a reakció még nem heverte ki a második világháború következményeit. A kontinens forradalmi mozgalma fellendült. Az észak-, a közép- és a dél-amerikai demokratikus közvélemény szembeszállt Truman téziseivel, és leleplezte háborút előkészítő jellegüket. A latin-amerikai kormányok többsége a kommunista pártok és a Latin-amerikai Dolgozók Szövetsége által vezetett néptömegek nyomására az Egyesült Államok javaslata ellen foglalt állást.

Ezért az Egyesült Államok óvatosabb és mérsékeltebb politikához folyamodott. A rugalmasabb változat abból az irányvonalból indult ki, amely a háború alatt már bevált: a kontinens közös védelmének megszervezését szorgalmazta. „A nyugati félteke közös védelme egy kontinensen kívülről fenyegető veszéllyel szemben" — ezzel a jelszóval igyekezett az Egyesült Államok bevonni a latin-amerikai országokat külpolitikai terveibe, jóllehet ilyen veszély egyáltalán nem állt fenn. Az amerikai kormány azon volt, hogy kihasználja a latin-amerikai burzsoáziának a forradalmi mozgalomtól való félelmét és fokozatosan rászorítsa ezt a burzsoáziát, hogy akkor is vállaljon politikai és katonai kötelezettségeket, ha ez az Egyesült Államoktól való függés fokozódására vezet. Az Egyesült Államok kormánya kidolgozta a kölcsönös segélynyújtási szerződés tervezetét, hivatkozva a chapultepeci határozatokra, amelyek előírták, hogy a tagállamok rendkívüli amerikaközi konferencián tárgyaljanak a nyugati félteke védelmére vonatkozó szerződés megkötéséről.

A szerződéstervezet megtárgyalására hivatott konferencia előkészületeinek szerves részeként egész Latin-Amerikában kommunistaellenes kampány indult meg „kommunista összeesküvések leleplezése" jelszóval, „a nemzetközi kommunizmus aktivizálódása", „idegen hatalmak beavatkozása" ellen.

Ezek után 1947. augusztus 15-én Rio de Janeiróban összeült a külügyminiszterek V. amerikaközi konferenciája. A tanácskozás szeptember 2-ig tartott. Hivatalosan a találkozót az amerikai kontinens békéjének és biztonságának szavatolására összehívott konferenciának nyilvánították. Tanácskozásain részt vett Trygve Lie, az ENSZ akkori főtitkára is. Ez elsősorban az Egyesült Államok érdeke volt, mert az ENSZ-főtitkár jelenlétével akarták elhitetni, hogy ez az agresszív katonai paktum regionális védelmi szervezet, amely megfelel az ENSZ elveinek. Egyes latin-amerikai országok küldöttségei megpróbáltak gazdasági kérdéseket napirendre tűzetni. Az Egyesült Államok minden erejét latba vetette, hogy kitérjen ezelől. Ugyanis félt, hogy e kérdések megvitatása előtérbe helyezi Észak- és Dél-Amerika érdekellentéteit. Ebben az időben az

Egyesült Államok elsősorban Európára összpontosította figyelmét, tárgyalásokat folytatott a Marshall-tervről, amelynek az volt a feladata, hogy megteremtse a szocialista országok elleni felvonulási bázis kiépítésének előfeltételeit. Figyelmének központjában volt a Távol-Kelet is, ahol tevékenyen részt vett a kínai forradalom elleni harcban. Az Egyesült Államok nem akart déli szomszédaival égető gazdasági kérdésekről tárgyalni, inkább az összes amerikai államok „szolidaritását" igyekezett demonstrálni. Latin-Amerikában legfőbb törekvése az volt, hogy egy sokoldalú katonai szerződés megkötésével lezárja az előkészítés szakaszát, és megteremtse katonai hegemóniáját a nyugati féltekén. Latin-Amerika gazdasági problémáinak megvitatása számára nem volt hely az észak-amerikai tervben. Amikor már lehetetlen volt állandóan kitérni e követelés elől, az észak-amerikai delegáció megígérte, hogy külön konferencián hamarosan napirendre tűzik ezeket a kérdéseket. Csak ezzel a feltétellel járultak hozzá a latin-amerikai küldöttségek, hogy a konferencián katonai kérdéseket vitassanak meg, vagyis megtárgyalják az „amerikaközi kölcsönös segélynyújtási szerződésről" szóló észak-amerikai javaslatot.

Az Egyesült Államok és 18 latin-amerikai állam 1947. szeptember 2-án aláírta a szerződést. Két másik állam később csatlakozott hozzá: Nicaragua 1948 októberében és Ecuador 1950 októberében. Bár az Egyesült Államok és a hivatalos pánamerikai propaganda igyekezett úgy feltüntetni a szerződést, hogy az Amerika két részének egységes politikai törekvéseit fejezi ki, mégis hét év telt bele, mire az összes szerződő országok ratifikálták.

A „NYUGATI FÉLTEKE VÉDELMÉRŐL" SZÓLÓ SZERZŐDÉS

Első cikkelyében a szerződés az ENSZ alapokmányának elveire hivatkozik, de az egyes pontok nemzetközi-jogi elemzése és gyakorlati alkalmazása egyaránt azt mutatja, hogy korántsem az ENSZ-alapokmány 52. cikkének megfelelő regionális egyezményről van szó. A szerződés főként azért ellentétes az alapokmány szellemével, mert a szerződő felek a második cikkelyben kötelezik magukat, hogy az egymás között támadó viszályokat az amerikaközi rendszeren belül igyekeznek ren-

dezni, mielőtt az ENSZ Közgyűlése vagy Biztonsági Tanácsa elé terjesztenék. Ebben a cikkelyben kifejeződik az Egyesült Államoknak az a törekvése, hogy magának tartsa fenn a döntőbíró szerepét, és kikapcsolja a kontinensen keletkező konfliktusok megoldásából a nemzetközi szervezeteket, főképpen olyan esetekben, amikor saját maga vagy valamelyik általa mozgatott állam érdekelt a konfliktusban.

A 3. cikkely kimondja: „A szerződő felek megegyeznek abban, hogy bármely amerikai államot érő fegyveres támadást az összes amerikai államok elleni támadásnak tekintenek."[3] Itt az a fontos, hogy adott esetben a szerződő felek közül egyedül az Egyesült Államok dönti el, vajon támadásról van-e szó vagy sem.

Lényeges része a szerződésnek a 6. cikkely is, amely ellenintézkedésekre kötelezi az aláíró államokat arra az esetre, „ha valamely amerikai állam területi sérthetetlenségét, szuverenitását vagy politikai függetlenségét egy nem fegyveres támadás, egy kontinensen kívüli vagy interkontinentális konfliktus, *avagy valamilyen* — Amerika békéjét fenyegető — *egyéb tény vagy szituáció* veszélyezteti. (A mi kiemelésünk. — *A szerzők.*) Ez esetben össze kell hívni a konzultatív szervet olyan intézkedések megtárgyalására, ... amelyek a közös védelem, valamint a kontinens békéjének és biztonságának fenntartása végett szükségesek." Vajon ki ellen? Az idézett cikkely meglehetősen homályos, különféleképpen értelmezhető fogalmazása szolgál igazolásul az Egyesült Államoknak forradalmi, antiimperialista felszabadító mozgalom elleni harcához. Erre a cikkelyre hivatkoznak az amerikai imperialisták például Kubával kapcsolatban is, amelynek felszabadítását közvetett szovjet agressziónak minősítik. Az Egyesült Államok bízott abban, hogy ezzel a cikkellyel megrémítheti a többi szerződő államot, vagy legalábbis megkaphatja a tanácskozó szervben a szankciók alkalmazásához szükséges szavazatmennyiséget.

A szerződés aláírása után egyes latin-amerikai államok arra akarták felhasználni az újonnan megállapított „biztonsági övezetet", hogy érvényesítsék az európai hatalmak kezén levő területekre támasztott igényeiket. Argentína a Falkland-szige-

[3] United Nations, Treaty Series. New York. 21. köt. 77. old.

tekre és a Déli-Georgia-szigetekre vonatkozó igényét igyekezett elismertetni, Chile az Antarktisz chilei szektorához, Guatemala és Mexikó Brit-Hondurashoz való jogát követelte. Minthogy túlnyomórészt brit fennhatóság alatt álló területekről volt szó, a brit kormány szembeszállt ezekkel a törekvésekkel; Dánia is tiltakozott azellen, hogy Grönlandot bevonták a „biztonsági övezetbe". Az Egyesült Államok sietett közzétenni nyilatkozatát, amely szerint a „biztonsági övezetbe" való bevonás nem befolyásolja az illető terület szuverenitását. Ez a nyilatkozat nem elégítette ki a latin-amerikai országokat. Az ellentét még máig sem szűnt meg és időről időre államközi megbeszélések tárgya.

Az 1947. szeptember 2-i szerződés sem létesített saját szerveket, de alapjává vált az OAS-szervek későbbi tevékenységének.

A nyugati félteke védelméről kötött szerződés — vagy ahogyan elnevezték: a Rio-paktum — 1948. december 3-án lépett hatályba, miután a 15. tagállam, Costa Rica is ratifikálta.

Az amerikaközi katonai tömb az amerikai politika kísérlete volt, s mintául szolgált a NATO megteremtéséhez. Mind a NATO, mind a Rio-paktum megalakításának alapja a gazdasági és a politikai nyomás volt. A két paktum mechanizmusa is hasonló. Mindkettőt kölcsönös védelmi szerződésnek igyekeztek feltüntetni. A két szerződés azonos tartalmú pontokat foglal magában. Ezeket a pontokat első ízben a Pánamerikai Unió külügyminisztereinek 1940. évi havannai II. értekezletén hozott határozat tartalmazta, amely szerint bármely ország elleni fegyveres támadás az összes tagállamok elleni támadásnak minősül.

Hasonló a tartalma a Rio-paktum említett 6. cikkelyének, mely közös akciókra kötelezi a tagállamokat egy „nem fegyveres támadás" esetére, és az Észak-atlanti Szerződés 4. cikkelyének, mely arra kötelezi a szerződő feleket, hogy „tanácskozzanak egymással, ha valamelyikük nézete szerint valamely szerződő fél területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti"[4].

Az idézett cikkelyek azt mutatják, hogy mindkét paktum a tagállamok haladó erői ellen irányul. Ezt igen szembetűnően

[4] Ugyanott, 34. köt. 245. old.

mutatja az OAS 1954-es tevékenysége (Guatemala), és méginkább 1961 és 1964 közötti tevékenysége (Kuba). Azonosak a két paktum céljai is. Mindkettő a szocialista államok ellen, az egész világ és főleg a hatáskörükbe tartozó terület nemzeti felszabadító mozgalma, haladó és demokratikus erői ellen irányul, és az a feladatuk, hogy biztosítsák az Egyesült Államok vezető pozícióját.

AZ AMERIKAI ÁLLAMOK SZERVEZETÉNEK (OAS) MEGALAKULÁSA

Az Egyesült Államok a nyugati félteke védelméről szóló szerződés megkötésével elérte, hogy a pánamerikai rendszer legbonyolultabb kérdéseit — a katonai kérdéseket — már napirendre tűzték és Rio de Janeiróban szerződés útján megoldották. Az amerikai diplomácia nyomban kampányt indított az amerikaközi rendszer újjászervezésének befejezéséért. A kezdeményezést látszólag átengedte a Pánamerikai Unió intéző bizottságának; ez a szerv dolgozta ki az OAS alapokmányának tervezetét és hívta össze a konferenciát a tervezet megvitatására.

Az így összehívott IX. pánamerikai konferencia 1948. március 30-tól május 2-ig tanácskozott Bogotában, s május 2-án elfogadta az Amerikai Államok Szervezetének alapokmányát.

A nyugati félteke védelméről szóló szerződés utolsó cikkelyében a szerződő államok kötelezték magukat, hogy „jelen szerződés alaptételeit és fő előírásait beiktatják az amerikaközi rendszer szerves paktumába"[5], vagyis az OAS alapokmányába. Ez meg is történt, s ezzel a szervezet az Egyesült Államok eszközévé vált. Az alapokmány kidolgozásához a pánamerikai értekezlet néhány egyéb dokumentumát használták fel.

A pánamerikai rendszer újjászervezésével az Egyesült Államok tökéletesebb, az új világhelyzetnek megfelelő eszközt akart teremteni magának Latin-Amerika leigázására. Igyekezett gátat emelni a nemzeti felszabadító mozgalom elé, amely

[5] Documents on American Foreign Relations. New York 1948. X. köt. 484. old.

ebben az időben Ázsia alapjait rengette. Az új szervezetnek az volt a rendeltetése, hogy megszilárdítsa az észak-amerikai monopóliumok uralkodó helyzetét Latin-Amerikában. A Pánamerikai Unióból egy túlnyomórészt katonai-politikai jellegű tömb lett.

3. Az OAS struktúrája és tevékenységének első időszaka (1948—1958)

Az Amerikai Államok Szervezetét számos szerv és speciális szervezet, valamint száznál jóval több politikai, katonai, gazdasági és kulturális jellegű intézmény átfogó rendszerévé építették ki. Az Egyesült Államok az OAS-t fennállása óta a latin-amerikai gazdasági, stratégiai és ideológiai expanzió eszközének használja fel. E szervezet segítségével avatkozik be déli szomszédainak belügyeibe. Az észak-amerikai imperialisták arra használják fel az amerikaközi szervezetet és szerveit, hogy különféle kötelezettségeket hárítsanak a latin-amerikai országokra, s megakadályozzák olyan — főleg gazdasági — kérdések megvitatását, amelyek mindennél jobban érdeklik ezeket az országokat (nyersanyag- és élelmiszerárak, a nem egyenértékű árucsere, az észak-amerikai dömping, az iparosítás stb.).

A szervezet létrehozásakor az Egyesült Államokat az a cél vezette, hogy megszilárdítsa tekintélyét, s hogy a nyugati féltekén kivívott pozícióját látszólagos összhangba hozza az érvényes nemzetközi jogszabályokkal. Tekintettel arra, hogy az ENSZ a háború után a latin-amerikai burzsoá körökben is népszerűvé vált, az imperialisták a pánamerikai rendszert látszólag az ENSZ alapokmányának teljesen megfelelő regionális szövetség elvei alapján szervezték át.

AZ OAS ALAPOKMÁNYÁNAK FŐ RENDELKEZÉSEI

Az alapokmány bevezetőjét követő első három fejezet a szervezet lényegét és céljait, a tagállamok alapvető jogait és kötelességeit tartalmazza. A továbbiakban (IV—VIII. fejezet)

az alapokmány a konfliktusok békés rendezéséről és a kollektív biztonságról, majd a gazdasági, szociális és kulturális alapelvekről szól. Az OAS szerveit a IX—XV. fejezet tárgyalja, míg a három utolsó fejezet a zárótételeket foglalja magában. A chapultepeci konferencia határozatai értelmében az alapokmány fő politikai jellegű tételeit a nyugati félteke védelméről kötött szerződésből vették át. Az alapokmány 43. cikkelye (amely a védelmi övezetről szól) közvetlenül hivatkozik is a szerződésre.

Alapokmánya szerint az OAS az ENSZ-alapokmány 52. cikkének megfelelő regionális szervezet. Csakhogy az OAS alapokmányának szerves része a Rio de Janeiróban kötött szerződés is, amely a szerződő felekre a tömbön kívüli államokkal szemben is kötelezettségeket ró, s nem írja elő az akcióknak a Biztonsági Tanáccsal való előzetes megbeszélését, mint azt az ENSZ-alapokmány 53. cikke megköveteli. Így az OAS mégis csak ellentétben van az ENSZ-alapokmánnyal. Az OAS működésének tapasztalatai azt mutatják, hogy a tömb vezető hatalma, az Egyesült Államok, a szervezetet a tagállamok kül- és belpolitikájába való beavatkozásra használja fel, mégpedig korántsem önvédelmi céllal, amit az ENSZ-alapokmány 51. cikke még lehetővé tenne.

Az a tény, hogy a kubai forradalmi kormányt kizárták az amerikaközi rendszerből, a gyakorlatban bizonyította be, hogy az OAS nem az ENSZ-alapokmány szellemének megfelelő regionális szervezet.

Az OAS alapokmányának 118 cikkelye közül a legfontosabbakat közvetlenül az Egyesült Államok befolyása alatt fogalmazták. Ezek leplezetlenül agresszív jellegűek. Vonatkozik ez mindenekelőtt az 1947-es riói szerződésből átvett tételekre. Más cikkelyek valamivel leplezettebb formában követnek hasonló célokat. Ugyanakkor az alapokmány — talán a haladó erők nyomására, talán propagandacéllal — a demokratikus nemzetközi jog több pozitív alapelvét is magában foglalja. Ezek közé tartoznak a III. fejezet egyes pontjai (az államok alapvető jogai és kötelességei) továbbá a VIII. fejezetnek a kulturális elvekre vonatkozó pontjai. Gyakorlati tevékenységében azonban az OAS nem tartja magát ezekhez a pontokhoz, amelyek így inkább azokhoz hasonlítanak, amelyek elkendőzni

hivatottak a szervezet céljait, s kifejezetten demagóg vagy deklaratív jellegűek.

Igen fontos rész a gazdasági elveknek szentelt VI. fejezet is. A 26. cikkely így szól: „A tagállamok megegyeznek abban, hogy eszközeikhez mérten és törvényeik keretei közt a jószomszédság szellemében együttműködnek gazdasági struktúrájuk megszilárdítása, mezőgazdaságuk, bányászatuk, iparuk és kereskedelmük fejlesztése végett." Ennek megfelelően a 63. cikkely az amerikaközi gazdasági és szociális tanács fő feladatait határozza meg, s az amerikai népek gazdasági és szociális jólétéről tett üres ígéretek után természeti kincseik jobb kiaknázásáról, a mezőgazdaság és az ipar fejlesztéséről szól. Végül — bizonyos fokig a „teljesség" kedvéért — a lakosság életszínvonalának emeléséről is történik említés. Így törvényesítette az Egyesült Államok szerződésben Latin-Amerika természeti kincseinek elrablását.

Az OAS gazdasági szerveinek struktúrája az Egyesült Államoktól való teljes függésről tanúskodik, s megmutatja, hogyan biztosítják az észak-amerikai monopóliumok érdekeik tiszteletben tartását.

Példaként említsük meg az Amerikaközi Kávéforgalmi Bizottságot, amely megállapítja a kávéexport kvótáit, és az exporttal kapcsolatos számos más kérdést szabályoz. Ebben a bizottságban az Egyesült Államoknak 12 szavazata van, míg olyan nagy kávétermelő országok, mint Brazília és Kolumbia, csak kilenc, illetve három szavazattal rendelkeznek. A bizottság többi 12 tagállamának mindössze 1—1 szavazata van. Ez azt jelenti, hogy a kávékereskedelmet az Egyesült Államok tartja kézben Brazília és Kolumbia részleges közreműködésével. Hasonló arányban osztják fel a bizottság költségeit is. A bizottság székhelye Washington, elnöke az Egyesült Államok egyik küldötte. Pedig Brazília exportálja az egész latin-amerikai kávéexport 60, Kolumbia a 30 százalékát. Salvadorban az ország egész exportjának 90 százaléka a kávéexport, míg az Egyesült Államok nem is exportál kávét.

Az észak-amerikai imperializmus és a latin-amerikai komprádor-burzsoázia céljainak elérésére az OAS egyes intézményeket átvett a régi pánamerikai rendszertől vagy új intézményeket létesített. Fő szervei a következők:

1. *Az Amerikaközi Konferencia,* az OAS legfelsőbb szerve, ötévenként ül össze. Meghatározza a szervezet általános tevékenységét és politikáját, megállapítja szerveinek struktúráját és funkcióit, s joga van megvitatni az amerikai államok kapcsolatait érintő bármely kérdést.

2. *A külügyminiszterek értekezlete,* „sürgős problémák" megvitatására ül össze szükség szerint, különösen, ha fegyveres támadásra kerül sor valamelyik amerikai állam területén vagy érvényes szerződés (riói egyezmény — *A szerzők.*) által megállapított biztonsági övezeten belül. A külügyminisztereket a vezérkari főnökökből álló Konzultatív Védelmi Bizottság segíti, mint tanácsadó szerv a katonai együttműködés kérdéseiben. Megalakítása az amerikaközi katonai rendszer továbbfejlesztését jelentette.

3. Az OAS *Tanácsa,* a tagállamok egy-egy nagyköveti rangban levő képviselőjéből áll. Székhelye Washington.

4. A *Pánamerikai Unió* az OAS állandó központi szerve. Főtitkársága Washingtonban székel. A titkárság élén a titkár áll, akit a Tanács választ tíz évre. A Pánamerikai Uniónak számos műszaki és kisegítő szerv áll rendelkezésére.

5. *Speciális értekezletek* speciális kérdések megtárgyalására (szerződések megkötése stb.).

6. *A szakszervek* nincsenek alárendelve a titkárnak. A legfontosabbak: az Amerikaközi Gazdasági és Szociális Tanács, az Amerikaközi Jogásztanács és az Amerikaközi Kulturális Tanács.

Az Amerikaközi Védelmi Tanács — bár az alapokmányban nincs szó róla — sajátos helyet foglal el ebben a struktúrában. A 44. cikkely alapján hozták létre a Konzultatív Védelmi Bizottságot, hogy a „katonai együttműködés kérdéseiben" segítse a külügyminiszterek értekezletét. Az Amerikaközi Védelmi Tanácsot azonban, amelyet még 1942-ben a külügyminiszterek Rio de Janeiró-i értekezletén alakítottak, nem oszlatták fel. Tevékenységét eredetileg a háború időtartamára állapították

meg. Feladata a latin-amerikai országok és az Egyesült Államok katonai tevékenységének egybehangolása és irányítása volt. A háború óta viszont a nyugati félteke „védelmével" összefüggő kérdéseket kell megoldania. A háború után ezt a pánamerikai intézményt még megerősítették, hogy segítségével az Egyesült Államok könnyebben hatalmába keríthesse a latin-amerikai országok fegyveres erőit. Az Egyesült Államok már 1948-ban Bogotában megpróbálta belevétetni az OAS alapokmányába a Pentagonban székelő Amerikaközi Védelmi Tanácsot, de Argentína és más országok ellenállása miatt cselhez kellett folyamodnia. Az alapokmány 44. cikkelye értelmében új szerv alakult (a Konzultatív Védelmi Bizottság), s a bogotái értekezlet 34. számú határozata alapján meghosszabbították az Amerikaközi Védelmi Tanács működését. A két intézményt közös titkárság alá rendelték. Az OAS költségvetése a Védelmi Tanács kiadásait is magában foglalja, s így az ilyen tekintetben is bekerült az OAS rendszerébe. E manőver folytán még erősebb ellenőrzést gyakorolhattak az észak-amerikai militaristák a latin-amerikai országok katonai potenciálja felett.

Az Amerikaközi Védelmi Tanácsnak joga van értekezni a kormányokkal és a paktum konzultatív szervével a katonai együttműködés kérdéseiről. Joga van az Amerikaközi Konferencia vagy a konzultatív szerv megbízásából, és saját kezdeményezésére is műszaki jellegű vizsgálatokat tartania, jelentéseket és javaslatokat előterjeszteni, terveket kidolgozni az amerikai államok katonai együttműködésére, továbbá közös intézkedéseket javasolni a fegyveres erők kiképzésének és felszerelésének finanszírozására, valamint a haditechnika fejlesztésére és koordinálására.

A bogotái konferencia szavazattöbbséggel elvetette azt a javaslatot, hogy észak-amerikai vezetéssel megteremtsék az egész kontinens egységes vezérkarát.

A latin-amerikai országok katonai potenciálja általában meglehetősen csekély. A különféle fegyvernemek műszaki felszerelése igen alacsony színvonalú (kivétel a chilei hadsereg). Az észak-amerikai militaristák és a latin-amerikai országok „katonai együttműködésének" célja az egyes államok stratégiai helyzetének, emberi és anyagi erőforrásaiknak kihasználása.

Az amerikai imperialisták által kirobbantott koreai háború a nemzetközi feszültség fokozódását idézte elő. Az észak-amerikai katonai klikk ezt kihasználta. A katonai költségvetés növelésére és a gazdaság további militarizálására törekedett, s igyekezett újabb katonai támaszpontokat és új csapatkontingenseket szerezni a koreai háború céljaira. Az amerikai hadiipar szükségletének a stratégiai nyersanyagtartalékok megteremtésére készített program megvalósítása szempontjából volt meghatározó jelentősége.

Az észak-amerikai uralkodó körök nagy jelentőséget tulajdonítottak az OAS-nak, olyan eszközt láttak benne, amely elősegítheti, hogy Latin-Amerika fokozottabb mértékben támogassa őket, több stratégiai nyersanyagot szállítson nekik. Az OAS segítségével és az egyes kormányoknak a „kommunizmus veszélye és a kommunista agresszió" elleni intézkedéseivel igyekeztek szétzúzni a haladó és a demokratikus erőket az egész kontinensen.

Ezeket a célokat szolgálta az az amerikaközi külügyminiszteri értekezlet, amely 1951. március 26. és április 7. között tanácskozott Washingtonban. Az egész megbeszélést az az észak-amerikai törekvés jellemezte, hogy Latin-Amerika nagyobb részt vállaljon a hidegháborúból és főleg a koreai háborúból. A latin-amerikai burzsoázia nem is helyezkedett különösebben szembe az észak-amerikai politikai célokkal, hiszen a hadianyagszállításokból maga is hasznot húzott, s a nyersanyagok iránti fokozott kereslet gazdasági konjunktúrát idézett elő Latin-Amerikában. A latin-amerikai delegátusok közül sokan személyesen is gazdasági kapcsolatban voltak észak-amerikai monopóliumokkal.

Az „amerikaközi katonai együttműködésről" szóló határozat követelte a latin-amerikai államoktól katonai kiadásaik emelését és fegyveres erőik növelését, úgy hogy azokat nyomban felhasználhassák a kontinens „védelmére". A „katonai kérdésekben való együttműködés" lehetővé tétele végett a határozat előírta „a kontinens fegyveres erőinek megteremtését".

Latin-Amerika fokozódó ellenállást tanúsított azzal a gondolattal szemben, hogy az Egyesült Államok által követelt mértékben részt vegyen a koreai háborúban. Ebből az északamerikai militaristák azt a következtetést vonták le, hogy még „nem elég szorosak" azok a bilincsek, amelyeket az addigi szerződésekkel déli szomszédaikra raktak, hogy a latin-amerikai országoknak még maradt bizonyos önállóságuk. Ezek az országok a koreai háború idején támogatták ugyan az Egyesült Államokat az ENSZ-ben, de közvetlenül nem voltak hajlandók részt venni a háborúban.

Tekintettel a koreai háborúval és a benne való részvétellel szemben kibontakozó nagyarányú népmozgalomra, az Egyesült Államoknak meg kellett elégednie ezer kolumbiai és néhány száz Puerto Ricó-i katonával. Ezenkívül az uruguayi kormány titokban néhány ezer takarót, az ecuadori kormány pedig mintegy ezer tonna rizst szállított a „koreai ENSZ-katonáknak". Erre korlátozódott Latin-Amerika részvétele az északamerikai militaristák által követelt 140 000 főnyi haderő helyett.

Az Egyesült Államok, hogy megszilárdítsa a sokoldalú szerződések rendszerét és megváltoztassa a latin-amerikai államoknak a koreai háborúval kapcsolatos magatartását, 1951 végén tárgyalásokat kezdeményezett kölcsönös védelemről és segítségnyújtásról szóló kétoldalú katonai egyezmények megkötésére.

Olyan kétoldalú katonai szerződésekről volt szó, amelyek összhangban vannak a már hatályban levő amerikaközi okmányokkal, tehát az amerikaközi kölcsönös segélynyújtási szerződéssel (a Rio-paktummal), továbbá az amerikaközi katonai együttműködésről szóló határozattal, melyet az 1951 áprilisi washingtoni külügyminiszteri értekezlet fogadott el, valamint az Amerikaközi Védelmi Tanács készülő terveivel.

A kétoldalú szerződésekkel az Egyesült államoknak az volt a célja, hogy ellensúlyozza a „belső agressziónak" nevezett latin-amerikai nemzeti felszabadító mozgalom nyomását, s hogy harmadik világháború esetén kézben tarthassa Latin-Amerikát.

1952 és 1955 között az Egyesült Államoknak sikerült ilyen

szerződést kötnie Chilével, Kubával, Kolumbiával, Ecuadorral, Brazíliával, a Dominikai Köztársasággal, Uruguayjal, Nicaraguával, Hondurasszal, Haitival és Guatemalával. Azóta az észak-amerikaiak hasztalan próbálják növelni a szerződő országok számát.

Valamennyi szerződés azonos tartalmú. Mindegyik előírja, hogy ha „valamelyik szerződő felet agresszív támadás éri", a másik fél segítségére siet, és lehetőséget kap arra, hogy partnere területén katonai objektumokat használjon, támaszpontokat létesítsen és a katonai berendezésekhez munkaerőt kérjen. A kétoldalú egyezmények arra kötelezik a latin-amerikai országokat, hogy fokozotlan fegyverkezzenek, hogy stratégiai nyersanyagokat szállítsanak az Egyesült Államoknak, s hogy „szabályozzák" kereskedelmüket azokkal az államokkal, amelyek a Pentagon nézete szerint „veszélyeztetik a nyugati félteke biztonságát", vagyis — a szocialista államokkal.

Azokat az országokat, amelyek a kétoldalú katonai egyezményeket aláírták, az Egyesült Államok támogatja hadseregük fejlesztésében (1950-től 1960-ig 492,8 millió dollárt fordított erre a célra, az 1960—1961-es költségvetési évre pedig 67 millió dollár katonai segélyt irányzott elő).

Az egyezmények egyik feltétele az, hogy az Egyesült Államoknak joga van visszakövetelni a szállított hadianyagot és felszerelési tárgyakat, ha az amerikai Kongresszus megítélése szerint az illető ország „nem elég hatékonyan működik együtt az Egyesült Államokkal".

A kétoldalú egyezmények újabb eszközül szolgálnak arra, hogy biztosítsák az Egyesült Államok abszolút uralmát és a katonai-politikai tömb zökkenőmentes működését a nyugati féltekén. Polgári demokrata politikusok jelentették ki Latin-Amerikában, hogy ennek a térségnek nem páncélosokra, torpedórombolókra, géppuskákra és ágyúkra, hanem traktorokra, gazdasági és kulturális segítségre van szüksége. A munkásmozgalom igen intenzív harcot folytatott a kétoldalú egyezmények ellen. Kuba példája (ez az ország már 1959-ben felmondta a kétoldalú egyezményt és a Rio-paktumot), s bizonyos értelemben más országok (Panama, Dominikai Köztársaság stb.) politikája is megmutatta, hogy a mai latin-amerikai helyzetben a legkörmönfontabb egyezmény sem garantálja az

Egyesült Államoknak az abszolút és örök uralmat a nyugati féltekén. Ezért igyekeznek az észak-amerikai imperialisták mindenáron elnyomni a latin-amerikai államoknak még a legcsekélyebb önálló mozdulatát is. Így például az 1964 eleji reakciós brazíliai puccs a belföldi reakciót támogató Washington műve volt.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK HARCA GUATEMALA ELLEN

Míg általában Latin-Amerikában az észak-amerikai imperializmus uralkodó helyzetben van, addig Közép-Amerikában szinte már felségjogokkal rendelkezik. Bár a közép-amerikai kormányok nagymértékben függenek az Egyesült Államok kormányától, egyes tagjaik pedig azoktól az észak-amerikai monopóliumoktól, amelyeknek döntő gazdasági befolyásuk van ezekben az országokban, éppen itt különösen erős az észak-amerikai imperializmus nyomása ellen irányuló nemzeti felszabadító mozgalom. Az ötvenes évek elején forradalmi hullám csapott magasra, az egyik közép-amerikai országban, Guatemalában. Az 1950-es választásokon a demokratikus erők jutottak hatalomra, és nemzeti felszabadítási frontot alakítottak. A felszabadítási front jelöltje, Arbenz lett az államelnök. A kormány a demokratikus erők nyomására egy sereg demokratikus rendszabályt léptetett életbe: biztosította a sztrájkjogot, földreformot hajtott végre, kisajátította a United Fruit Company 160 000 hektárnyi földjét.

Az Arbenz-kormány nem volt hajlandó elfogadni a Truman-doktrína IV. pontja alapján felkínált gazdasági segélyt az Egyesült Államoktól, és nem írt alá kétoldalú katonai egyezményt.

Az Egyesült Államok először megpróbálta megváltoztatni az Arbenz-kormány politikai irányvonalát, s a nyomás legkülönbözőbb eszközeivel igyekezett gátat vetni az ország demokratikus fejlődésének.

Elsőnek a Közép-amerikai Államok Szervezete (OCAS) — amely 1951. október 14-én alakult meg észak-amerikai gyámság alatt Guatemala, Honduras, Costa Rica, Nicaragua és Salvador részvételével — vette fel a harcot Guatemala ellen.

Az Egyesült Államokat a közép-amerikai — mindenekelőtt

a guatemalai — felszabadító mozgalom növekedése késztette ennek a szervezetnek a megteremtésére, jóllehet a United Fruit Company ezt addig ellenezte, mert félt, hogy a tagállamok egységesen lépnek majd fel kizsákmányoló politikája ellen.

Formailag az OCAS-t „a közép-amerikai országok szoros gazdasági, szociális és kulturális együttműködése" végett alapították. Ám a térség politikai színpadán az Egyesült Államok mozgatja a bábukat. 1953-ban az OCAS „felülről" jövő nyomásra elítélte a guatemalai kormány demokratikus reformjait, amelyeknek célja az ország szuverenitásának helyreállítása volt. Az akkori guatemalai kormány ki is lépett a szervezetből.

Az Egyesült Államok, minthogy az OCAS segítségével, fenyegetésekkel és szankciókkal nem sikerült elnyomnia a guatemalai forradalmi mozgalmat, „közvetlen akcióba" kezdett.

Az amerikai imperialisták „kommunista államnak" nyilvánították Guatemalát, és előkészítették megtámadását. A szomszédos országok területén ágyúkkal és harci repülőgépekkel felszerelt bandákat állítottak fel. Az ellenforradalmárok fő erőit összegyűjtötték, és Nicaragua, valamint Honduras területén kiképezték. A bandák élén Castillo Armas, a United Fruit Company ügynöke, a guatemalai hadsereg volt tisztje állt. Armas havi 150 000 dollárt kapott katonák toborzására és fegyvervásárlásra, s napi tíz dollár zsoldot fizetett. Az agresszió előkészületeit az Egyesült Államok külügyminisztériuma irányította.

Az intervenció igazolására az OAS-t helyezték előtérbe, főképpen az 1954. március 1-től 28-ig Caracasban ülésező pánamerikai értekezlet után. Az OAS alapokmánya értelmében az értekezletet már 1953-ban meg kellett volna tartani. Az Egyesült Államok azonban 1953-ig még nem készítette elő eléggé a talajt arra, hogy pánamerikai viszonylatban felvesse Guatemala megtámadásának kérdését, s ezért elhalasztotta az értekezlet összehívását. Mint a pánamerikai értekezletek általában, ez az értekezlet is egy sereg határozatot fogadott el, szám szerint 117-et, köztük 23 politikai jellegűt.

A konferenciának az az antikommunista határozat adta meg a jellegét, amelynek hivatalos címe: „A demokrácia védelméről és biztosításáról." De nemcsak erre a konferenciára volt jellemző ez a határozat, hanem általában a szervezet szándé-

kaira. Nem kevésbé figyelemre méltó, hogy két nagy állam, Mexikó és Argentína a guatemalai forradalom elítélésének kérdésében tartózkodott a szavazástól, s nem volt hajlandó aláírni a szégyenletes okmányt.

Az 1954. március 13-i deklarációnak már a címe is jellemző: „Az amerikai államok politikai integritásának a nemzetközi kommunizmus beavatkozásával szembeni megőrzését célzó szolidaritás kihirdetése." A deklaráció célja: rákényszeríteni az amerikai kontinens államait, hogy elítéljék és agresszív jellegűnek minősítsék a nemzetközi kommunista mozgalmat. Ez a mozgalom a deklaráció szerint „rendkívüli mértékben és közvetlenül veszélyezteti minden egyes amerikai államnak azt a jogát, hogy kulturális, politikai és gazdasági téren szabadon és spontánul fejlődjön, anélkül, hogy más állam beavatkozna a belügyeibe". Ezért a X. pánamerikai konferencia úgy határozott, hogy „elítéli a nemzetközi kommunista mozgalom tevékenységét mint az amerikai ügyekbe való beavatkozást, és kijelenti, hogy az amerikai államoknak eltökélt szándékuk megtenni a szükséges intézkedéseket, amelyekkel megvédhetik politikai függetlenségüket a nemzetközi kommunista mozgalom intervenciójával szemben", vagyis szétzúzhatják a guatemalai polgári demokratikus forradalmat.

A konferencia egyidejűleg határozatot hozott a gazdasági fejlődést célzó magántőke-befektetésekről is. Ez az okmány olyan intézkedéseket javasol a latin-amerikai országoknak, amelyek mentesítik a külföldi monopóliumokat a „diszkrimináló és a nehézségeket okozó" adófizetés alól.

Három hónappal a konferencia után megdöntötték az Arbenz-kormányt.

A NEMZETI FELSZABADÍTÓ MOZGALOM FELLENDÜLÉSE

A guatemalai intervenció eredményei olyan reményeket keltettek az amerikai imperialistákban, hogy egész Latin-Amerikában sikerült hosszú időre megbénítaniuk a nemzeti felszabadító mozgalmat. Abban bíztak, hogy számos latin-amerikai államban amerikabarát burzsoá klikkek voltak hatalmon. Az amerikai propaganda olyan „elméletet" kezdett hirdetni, amely

szerint a nyugati féltekén kilátástalan mindenfajta népfelkelés.

Ámde semmi sem tudja megszüntetni azt a mozgalmat, amely korunk objektív törvényszerűségeit fejezi ki. Igen hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzeti felszabadító mozgalom a latin-amerikai nemzetközi kapcsolatok legfontosabb tényezője lett. A sztrájkmozgalmak változatlanul gyakoriak voltak, terebélyesedett a forradalmi parasztmozgalom, s a nemzeti burzsoázia is hatékonyabb szerepet töltött be.

Az ötvenes évek második felében a guatemalai forradalom vereségének politikai következményeit újabb tények igen hamar háttérbe szorították. Fokozott hatást gyakorolt a nyugati féltekén is egyfelől a nemzeti burzsoázia növekvő ereje és az európai imperialista hatalmak konkurrenciájának nyomása az Egyesült Államok gazdasági egyeduralmára, másfelől az államok és a népek együttműködésének új lehetőségeit feltáró szocialista világrendszer gazdasági eredményeinek befolyása. Ebben a helyzetben a latin-amerikai burzsoázia kezdett egyenjogúságra törekedni az északi szomszéddal való — többé-kevésbé rákényszerített — együttműködés keretében.

A már említett 1954. évi caracasi amerikaközi konferencia után az Egyesült Államok külügyminisztériuma azt hirdette, hogy „a kölcsönös megértés új korszaka" köszöntött be az Egyesült Államok és a latin-amerikai országok kapcsolatában. Hivatalos személyek hangoztatták, hogy az Egyesült Államoknak inkább érdeke Latin-Amerika gazdasági fejlődése, mint valaha.

A latin-amerikai nemzeti burzsoázia erőfeszítései arra irányultak, hogy kedvezőbb pozíciókat teremtsen magának, s nagyobb mértékben részesedjen saját dolgozóinak kizsákmányolásából és nyersanyagforrásainak kiaknázásából. A nemzeti burzsoázia, a kispolgárság, a parasztság és a munkásosztály közösen törekedtek (ha más-más meggondolásból is) a külföldi tőke és a nagybirtokosok nyomásának megszüntetésére. Ez kedvező talajt teremtett ahhoz, hogy minden országban létrejöjjön az egységes nemzeti front, amely a demokratikus átalakulásért és az önálló külpolitikáért küzd.

A latin-amerikai nemzeti burzsoáziának az a törekvése, hogy kiszabaduljon az Egyesült Államok béklyóiból, megnyilvánult

azon az amerikaközi gazdasági értekezleten is, amelyet az Amerikaközi Gazdasági és Szociális Tanács 1957 augusztusában hívott össze Buenos Airesba. Előzőleg 15 éve hasztalan igyekeztek elérni a latin-amerikai országok ennek a konferenciának az összehívását. Erről tanúskodnak minden fontosabb amerikaközi értekezlet okmányai 1942-től kezdve. De az Egyesült Államok „rendkívüli helyzet" ürügyén mindig húztahalasztotta az egybehívást.

A latin-amerikai delegációk legnagyobb reményeiket ahhoz a javasolt általános gazdasági megállapodáshoz fűzték, amely szabályozta volna az Egyesült Államokkal való kereskedelmi kapcsolatokat, és stabilizálta volna a latin-amerikai nyersanyagok árait. Ezenkívül napirenden szerepeltek még a gazdasági fejlődés, a kereskedelem és a műszaki együttműködés, valamint a közlekedés kérdései is.

Ámde Buenos Airesban is ugyanazok az ellentétek kerültek felszínre, mint bármely előző, háború utáni amerikaközi gazdasági értekezleten. A konferencia legfontosabb okmánya röviden csak annyit állapított meg, hogy „a célok egységétől eltekintve nem jött létre megegyezés egy általános gazdasági egyezmény megkötéséről".

A gazdasági nyilatkozat, amelyet ez a konferencia szeptember 2-án fogadott el, s amelynek tíz pontja hasonlít a jelenleg érvényes gazdasági egyezményhez, olyan záradékkal végződik, amely az egész okmányt semmire sem kötelező papírronggyá süllyeszti. A záró mondat így szól: „Minden állam abban a mértékben teljesíti jelen nyilatkozat feltételeit, ahogyan azt eszközei, követelései, törvényei és nemzetközi kötelezettségei lehetővé teszik."[6]

A konferencián a latin-amerikai nemzeti burzsoázia tanújelét adta az önálló kezdeményezésre való törekvésének; javaslatot tett arra, hogy az Egyesült Államok nélkül létesítsenek közös piacot, s megismételte a latin-amerikai gazdaságfejlesztési bank megteremtésére vonatkozó indítványát. Az Egyesült Államok delegációja nem fogadta el ezeket a javaslatokat.

Ezen az értekezleten a latin-amerikai küldöttségek újólag meggyőződhettek arról, hogy az OAS segítségével aligha kü-

[6] Documents on American Foreign Relations, 1957. 394. old.

szöbölhetők ki országaik gazdasági nehézségei. Ezért megerősödött a latin-amerikai államoknak az a tendenciája, hogy e szervezeten kívül, az Egyesült Államok közvetlen ellenőrzése nélkül létesítsenek kapcsolatokat egymással. Számos ilyenfajta egyezményt írtak alá. Ezenfelül a latin-amerikai burzsoázia igyekszik intenzívebb kereskedelmi kapcsolatokat teremteni Nyugat-Európával, sőt az utóbbi időkben a szocialista országokkal is.

Az egyre erősebbé váló nemzeti felszabadító mozgalom és a dolgozó tömegek nagyobb politikai tapasztalata már hosszabb idő óta befolyásolja a latin-amerikai országoknak az OAS-ban tanúsított politikai magatartását. Ezért az Egyesült Államok csak egyre nagyobb nehézségek közepette tudja érvényesíteni akaratát a szervezetben. Latin-Amerikában egyre többen tiltakoznak azellen, hogy az OAS kizárólag az északamerikai érdekeket szolgálja, egyre többen követelik az észak-amerikai uralom korlátozását, a katonai egyezmények felmondását és az egyenjogú amerikaközi kapcsolatok helyreállítását.

Ez a helyzet tükröződött abban az ellenállásban is, amelyet Latin-Amerika az úgynevezett Prado—Dulles-doktrínával, vagyis az OAS és a NATO összekapcsolásának javaslatával szemben kifejtett.

A két tömb összekapcsolásának gondolatát első ízben Manuel Prado perui miniszterelnök fejtette ki 1957 augusztusában. 1958. július 16-án a párizsi „Figaro"-nak adott interjújában részletesebben is ismertette javaslatát. Főbb pontjai a következők voltak: egy latin közösségnek (LATINIDAD), vagyis Latin-Amerika és az európai latin országok (Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Portugália) bizonyos fokú kapcsolatának megteremtése, a nyugati „közösség" országainak kölcsönös támogatása a szocialista országok és az arab Kelet ellen, az OAS csatlakozása a NATO-hoz.

Ennek a csatlakozásnak az Egyesült Államok által sugalmazott gondolata az imperialista tömbpolitikából fakad, és szorosan összefügg a „szabad világ kölcsönös függésének" tézisével, amely szerves része a háború utáni amerikai politikának.

Bizonyos fokig hasonlít ehhez a tervhez az OAS és a NATO összekapcsolásának 1961-es terve is. Ám a terv ellen Latin-

Amerikában olyan méretű kampány indult meg, hogy az OAS Tanácsa akkoriban még csak napirendre sem tudta tűzni a Prado által 1957-ben kifejtett Dulles-féle javaslatot. A mai helyzetben pedig a tervnek még kevesebb kilátása van a sikerre.

Az ötvenes évek második felében megváltozott Latin-Amerika politikai légköre és az egész pánamerikai problematika. A változást előidéző körülmények: a sztrájkmozgalom fellendülése, a parasztok földfoglalása és az elfoglalt földterületek fegyveres védelme, a külföldi monopóliumok kiváltságai elleni küzdelem, valamint a diktatúrák elleni harc, amelyben a nemzeti burzsoázia is részt vett. 1955-ben az argentínai Perón-diktatúrát, 1956-ban a perui Odría-diktatúrát, 1957-ben a kolumbiai Rojas Pinilla-féle reakciós rezsimet döntötték meg. 1958-ban a venezuelai általános sztrájk fegyveres felkeléssé fejlődött, amely megdöntötte Pérez Jiménez amerikabarát diktatúráját. A múltban a latin-amerikai politikai fordulatok többnyire úgynevezett palotaforradalmak vagy katonai puccsok formájában mentek végbe, az ötvenes évek második felében viszont túlnyomórészt a néptömegek és a radikális nemzeti burzsoázia részvételével.

Az amerikabarát diktatúrák megdöntése hozzájárult egész Latin-Amerika nemzeti felszabadító mozgalmának fellendüléséhez. Batista uralmának megdöntése Kubában a fejlődés minőségileg új szakaszát vezette be.

4. A kubai forradalom és az OAS

1959. január 1-én Kubában megdöntötték Batista diktatúráját. Ezzel Latin-Amerika egyik legrothadtabb, legkorruptabb diktatúrája semmisült meg. A kubai forradalom nemcsak az ország lakosságának életében idézett elő változást, hanem kezdettől fogva egész Latin-Amerikára is igen nagy hatással volt, mert következetesen megoldja azokat a fő problémákat, amelyek az összes latin-amerikai országokban gondot okoznak (földreform, munkanélküliség, iparosítás, monokultúra, függetlenség az Egyesült Államoktól).

Az amerikai imperialisták tökéletesen tisztában voltak a kubai forradalom erejével és hatásával. Az észak-amerikai monopóliumok megpróbálták fenyegetésekkel és ígéretekkel „elfogadható irányba terelni" a forradalmi mozgalmat, vagyis a kapitalizmus keretén belüli reformokra korlátozni hatékonyságát. Amikor ezek a fáradozások nem jártak sikerrel, az Egyesült Államok előkészületeket tett, hogy blokád és intervenció segítségével megfojtsa a forradalmat. Egyebek között az OAS segítségével el akarta szigetelni Kubát a többi latin-amerikai országtól. Az észak-amerikai imperialisták minduntalan megpróbáltak az OAS-ban kedvező feltételeket teremteni ahhoz, hogy kollektív akció cégére alatt agressziót hajtsanak végre Kuba ellen. Az OAS-nak kellett volna fedeznie a régi kubai viszonyok helyreállítását és biztosítania, hogy minden latin-amerikai ország részt vegyen abban az akcióban, amely visszaállítja Kubának az Egyesült Államoktól való függését.

Az, hogy az utóbbi években sorra megbuktak a latin-amerikai diktatúrák, világosan mutatta, hogy ellenállásba ütközik a latin-amerikai kormányok engedelmes politikája, amelynek alapján az észak-amerikai monopóliumok kiaknázhatják Latin-Amerika természeti kincseit. A kubai forradalom — a latin-amerikai nemzeti felszabadító mozgalom eddigi csúcspontja — a latin-amerikai politikájában követett módszerek megváltoztatására kényszerítette az Egyesült Államokat. Az észak-amerikai imperialisták azonban kínos gonddal ügyelnek arra, hogy minden engedményük pozícióik megszilárdulását és az illető országra gyakorolt befolyásuk növekedését szolgálja.

1959-ben az amerikai imperialisták nem vállalkoztak közvetlen intervencióra Kuba ellen. Első beavatkozási kísérleteik során láthatták, hogy Guatemala példájának megismétlődése igen kedvezőtlen következményekkel járna rájuk nézve. Emellett szerepe volt a megváltozott nemzetközi helyzetnek, a megváltozott latin-amerikai helyzetnek, s a két ország különböző belső és földrajzi helyzetének.

Az OAS Tanácsának 1959. április 27-i és június 2-i rendkívüli ülését az Egyesült Államok kormánya igyekezett a maga céljaira kihasználni. Olyan határozatot akart kikényszeríteni a Tanácsban, amelyben a latin-amerikai országok elítélik Kubát, s amely ürügyül szolgálhatna az Egyesült Államok szá-

mára egy pánamerikai intervencióhoz. De a határozattervezeteket nem fogadták el, s az OAS tagállamainak többsége arra sem volt hajlandó, hogy részt vegyen az amerikaközi biztonsági haderő felállításában, amely a Kuba elleni észak-amerikai intervenció alternatívája lett volna.

Az Egyesült Államoknak az 1959 augusztusi, Santiago de Chilében megtartott külügyminiszteri értekezleten sem sikerült kedvezőbb légkört teremtenie a kubai forradalom elítéléséhez. Itt már egészen világos volt, hogy a Rio-paktum és a kétoldalú katonai egyezmények rendszere rendkívül gyenge lábon áll. Az Egyesült Államok által teremtett amerikaközi katonai rendszer a kubai kérdésben minden kétséget kizáróan csődöt mondott.

Az Egyesült Államok kénytelen volt saját erejére támaszkodni, s a földreform meghirdetése után megkezdte az intervencióra és az alattomos agresszióra irányuló politikáját. Először gazdaságilag próbálta megfojtani Kubát. Nem szállított ásványolajat a legfontosabb iparágak részére, az észak-amerikai olajtársaságok pedig beszüntették kubai tevékenységüket. Egy évvel később az Egyesült Államok megtagadta a kubai cukor átvételét, noha Kuba évtizedeken át szállította a cukrot az amerikai piacra.

Az imperialistáknak az volt a szándékuk, hogy először kipellengérezik, majd példásan megbüntetik azt a népet, amely fel merte emelni szavát a nagyhatalmú észak-amerikai elnyomó és kizsákmányoló ellen. 1960. augusztus 16-ra összehívták az OAS külügyminisztereinek VI. értekezletét. Venezuela kérésére az értekezlet napirendre tűzte a Dominikai Köztársaság venezuelai beavatkozását és Trujillo dominikai diktátornak a Betancourt venezuelai elnök elleni merénylet előkészítésében való részvételét. A dominikai diktatúrát elítélő határozatot minden ország — az Egyesült Államok is — megszavazta. Valamenyi küldöttség kötelezte magát, hogy országai megszakítják a diplomáciai kapcsolatokat — sőt részben a gazdasági kapcsolatokat is — a Dominikai Köztársasággal. Amikor azonban a határozat az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé került (az ENSZ alapokmányának 33. cikke értelmében regionális szervezet nem hozhat kényszerítő rendszabályt a Biztonsági Tanács hozzájárulása nélkül), annak legtöbb tagja az Egyesült Államok

sugallatára beérte olyan határozattal, amely mindössze „tudomásul vette" az OAS szervének döntését.

Az Egyesült Államok nem hajtotta végre a külügyminiszterek értekezletének határozatát. Nem léptetett életbe semmiféle szankciót Dominika ellen, sőt még nagyobb mennyiségben vásárolt cukrot ettől a köztársaságtól, míg a kubai cukrot nem volt hajlandó átvenni. Az Egyesült Államok magatartása folytán az OAS Venezuela javaslata ellenére sem tárgyalt többé behatóbban Dominika-ellenes gazdasági szankciókról. A külügyminiszteri értekezleten az Egyesült Államok csak azért szavazta meg a Dominikai Köztársaság elítélését, hogy ezzel precedenst teremtsen a kubai forradalom elítélésére.

Az Egyesült Államok keresztülvitte az OAS Tanácsában, hogy a külügyminiszterek San Joséban összeülő VII. értekezlete ne tűzze napirendre azt a panaszt, amelyet a kubai kormány az észak-amerikai agresszió miatt benyújtott. Ellenben megtárgyalta az értekezlet „kontinensen kívüli hatalmaknak a nyugati félteke ügyeibe való beavatkozását". Az erre vonatkozo nyilatkozat elfogadását azonban az Egyesült Államok csak azzal a fenyegetéssel tudta elérni, hogy mindazokat az államokat, amelyek Kubának bármiféle segítséget nyújtanak, kizárja az „új segélytervből". Ezt a tervet 1960 júliusában hirdették meg mint a „kölcsönös gazdasági segítség tervét", amelyet Kuba kivételével valamennyi latin-amerikai köztársaság életszínvonalának emelésére dolgoztak ki.

A nyilatkozatot nemcsak a kubai delegáció nem írta alá — a kubaiak el is hagyták az üléstermet —, hanem a venezuelai és a perui külügyminiszter sem. A perui külügyminiszter később be is nyújtotta lemondását, nehogy ilyen szégyenletes dokumentumot alá kelljen írnia.

A nyilatkozat elítélte azt a segítséget, amelyet a szocialista országok — nevezetesen a Szovjetunió és Csehszlovákia — nyújtottak Kubának. Az Egyesült Államok megpróbálta az OAS révén saját törvényeit alkalmazni arra a helyzetre, amelyet a kubai forradalom a nyugati féltekén teremtett.

Az 1960. évi San José-i értekezlet után az Egyesült Államok meghirdette az első kereskedelmi embargót Kuba ellen. A gazdasági agresszióval egyidejűleg előkészítették a fegyveres agressziót is. A San-José-i nyilatkozatban foglalt fenyegetésre

Kuba általános népgyűléssel válaszolt, amelyen több mint egymillió kubai állampolgár elfogadta az 1960. szeptember 2-i I. havannai deklarációt. A gyűlés elítélte a San José-i nyilatkozatot és nyílt agressziónak minősítette, „amelyet az északamerikai imperializmus már több mint száz esztendeje folytat Latin-Amerika minden népe ellen...". Kijelentette, hogy Kuba köszönettel elfogadja az amerikai agresszió ellen nyújtott szovjet gazdasági és katonai segítséget.

A San José-i tanácskozásokat a „huszonegyek" (a gazdasági miniszterek) bogotái értekezlete követte. 1960. szeptember 5-től 13-ig tanácskoztak az OAS- tagállamok delegátusai az Egyesült Államoknak Latin-Amerika gazdasági segélyezésére kidolgozott „új tervéről". Az értekezlet célja a kubai példa hatástalanítása volt, különösképpen a lakosság szociális helyzetének javulását illetően. 1960 augusztusában az amerikai kongresszus olyan törvényt hozott, amely felhatalmazta a kormányt, hogy 500 millió dolláros alapot teremtsen Latin-Amerika segélyezésére. Ezt az összeget szeptember 8-án hagyták végleg jóvá. Az Egyesült Államok abban a reményben ajánlott fel „segélyt" a latin-amerikai országoknak, hogy így biztosíthatja magának ezeknek az országoknak a támogatását a Kuba ellen tervezett fegyveres agresszióhoz. Eisenhower „új segélytervét" az 1960. szeptember 12-i bogotái deklaráció (Act of Bogotá) foglalta össze. A kubai küldöttség nem volt hajlandó aláírni ezt a deklarációt. Az aláíró államok látványos módon kötelezték magukat földreform végrehajtására, mezőgazdasági hitelek folyósítására, lakbércsökkentésre, népművelési és egészségvédelmi intézkedésekre. Kormányaik beleegyeztek abba, hogy részt vesznek az említett reformok finanszírozásában; ennek feltételeit „hatékonyabb és igazságosabb adórendszerrel" vélték megteremteni.

Jóllehet Kubát az Egyesült Államok kihagyta a tervből, a kubai küldöttség mégis felhasználta az értekezletet arra, hogy rámutasson a terv gyengéire és hiányosságaira, főképpen, ami az egész térség legfőbb problémáinak megoldását illeti (a latin-amerikai termékek árának és keresletének csökkenése, a mezőgazdaság egyoldalúsága a monokultúra következtében, az iparosítás, a munkanélküliség, az írástudatlanság). Hasonló fenntartásai voltak más küldöttségeknek is. Kijelen-

tették, hogy a megígért 500 millió dollárnyi segélyösszeg nem elegendő. A kubai delegáció nyomatékosan rámutatott arra, hogy az észak-amerikai imperializmus továbbra is gazdasági rabságban akarja tartani Latin-Amerikát, s javaslatainak célja a mindjobban erősödő latin-amerikai nemzeti felszabadító mozgalom elfojtása.

Az Egyesült Államok kormánya minden alkalmat megragadott arra, hogy fokozza a feszültséget a karibi térségben. 1960 novemberében Eisenhower elnök parancsot adott egy amerikai flottaegységnek a Kuba és a közép-amerikai szárazföld közti vizek őrzésére. Az egység feladata állítólag az volt, hogy megakadályozza kubai önkéntesek Guatemalába és Nicaraguába küldését. Ugyanis ebben a két országban nem sokkal előbb felkelési kísérletek történtek Fuentes, illetve Somoza jobboldali kormánya ellen. Mindkét kormány azzal vádolta Fidel Castrót, hogy támogatja a felkelőket. Valójában a kormányellenes megmozdulásokat a parasztság kizsákmányolása, a rendőrterror, a polgári szabadságjogok korlátozása és a gazdasági reformok végrehajtásának megakadályozása idézte elő.

Nem sokkal később az Egyesült Államok kormánya memorandumot nyújtott át az OAS tagállamainak. Ebben Kubát a nyugati félteke békéjének és biztonságának veszélyeztetésével rágalmazta, és követelte, hogy az OAS tűzze napirendre ezt a panaszt. Ezzel az észak-amerikai imperialisták elő akarták készíteni a talajt további Kuba-ellenes akciókhoz. A Kuba elszigetelését célzó mesterkedésekhez tartozott az is, hogy Washington nyomást gyakorolt az OAS tagállamaira a Kubával való diplomáciai kapcsolatok megszakítása végett. Ennek a követelésnek Guatemala, Nicaragua, Paraguay, Haiti, Salvador, Peru, Honduras és a Dominikai Köztársaság népellenes kormánya 1960-ban engedelmeskedett. Az Egyesült Államok 1961. január 3-án tette meg ezt a lépést. Az, hogy olyan nagy államok, mint Argentína, Brazília és Chile, csak erős észak-amerikai nyomásra követték ezt a példát, azt mutatja, hogy az észak-amerikai imperializmus már nem tudja korlátlanul rákényszeríteni akaratát a latin-amerikai népekre az OAS segítségével.

Az 1961 januárjában alakult új amerikai kormány mit sem változtatott a Kuba elleni agresszív politikán. Kennedy folytatta a nemzeti felszabadító mozgalom és a kubai forradalom elfojtására irányuló próbálkozásokat, és csatlakozott az Eisenhower-tervhez, amelynek célja, hogy az Egyesült Államok a bogotái deklarációban ígért gazdasági segítség révén urává legyen a latin-amerikai helyzetnek. 1961. március 13-án Kennedy elnök nyilatkozatot tett a latin-amerikai országok diplomatái előtt, s ismertette velük az amerikai kormány újabb tervét, amelynek a „Szövetség a Haladásért" nevet adta.

Eredetileg a program szerint az amerikai kormány 500 millió dollárnyi hitelt irányzott elő a latin-amerikai kormányoknak „a társadalom fejlesztésének" céljaira. Nem sokkal később az Egyesült Államok a latin-amerikai kormányok nyomására egymilliárd dollár hitelt helyezett kilátásba.

Az új programnak mind a tíz pontja az Egyesült Államok érdekeit szolgálja. Vonatkozik ez például a 6. pontra is, amely az „Élelmiszerrel a békéért" elnevezésű programról szól. Ez a program tulajdonképpen az élelmiszerdömping hivatalos és legalizált formája; lehetővé teszi, hogy az Egyesült Államok azokban az országokban is elhelyezze fölös mezőgazdasági termékeit, amelyek maguk is termelnek ilyen termékeket.

A 10. pont katonai kérdéseket érint. 1961. március 13-i nyilatkozatában Kennedy kifejtette, hogy „mihelyt megnő a bizalom az OAS kollektív biztonsági rendszere iránt, lehetségessé válik a katonai célokra fordított összegek jelentős részének konstruktívabb felhasználása". Egy nappal később a Kongresszusban ismertette ezt a pontot, és javasolta, hogy a nemzeti hadseregeket egységes amerikaközi hadsereg váltsa fel, amely az Amerikai Államok Szervezetének lenne alárendelve.

A terv céljai azonosak az Egyesült Államok előző latin-amerikai politikájának céljaival. A terv legfontosabb feladata az, hogy biztosítsa az Egyesült Államoknak a reakciós latin-amerikai kormányok támogatását a kubai forradalom elleni harcban. További feladata: kedvező feltételeket és lehetőségeket teremteni az észak-amerikai magántőke befektetéséhez és rentabilitásának fokozásához. A latin-amerikai „szövetségért"

indított észak-amerikai kampány fontos része volt az egy hónappal később bekövetkezett Kuba-ellenes intervenció előkészítésének.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK 1961 ÁPRILISI INTERVENCIÓJA KUBA ELLEN

Az Egyesült Államok folytatta támadásait a forradalmi Kuba ellen. Bár a San José-i deklaráció ellenállásba ütközött Latin-Amerikában, s bár az ellenforradalmi diverzáns csoportok nem jártak sikerrel Kuba területén, az Egyesült Államok mégiscsak megkísérelte a „guatemalai akció" megismétlését. Ezúttal a CIA és a külügyminisztérium helyett a tengerészgyalogosokon volt a sor.

1961. április 15-én több légitámadást intéztek kubai városok és fontos katonai objektumok ellen. Az április 16-ról 17-re virradó éjjel 2000 ellenforradalmárt szállítottak partra a sziget különféle pontjain. A zsoldosok, akiket Floridán és Puerto Ricón kívül Guatemalában, Nicaraguában és a Dominikai Köztársaságban képeztek ki, ezekből az országokból kiindulva hajtották végre az ellenforradalmi támadást.

Az Egyesült Államok csak akkor ment volna át támadásba, amikor az ellenforradalmár bandák az illegális reakciós szervezetekkel karöltve már biztosan kezükben tartják Kuba területének bizonyos részét. Egy sikeres puccs után az Egyesült Államok kormánya és egyes latin-amerikai országok bábkormányai ideiglenes kormánynak ismerték volna el az ellenforradalmár „Kubai Nemzeti Forradalmi Tanácsot". Ám a hős kubai nép keresztülhúzta ezt a ravasz és amellett gyáva koncepciót.

A zsoldosokat rövid idő alatt mindenütt szétzúzták, ahol csak partra szálltak. Az ellenforradalmárok mindenütt a forradalmi kubai hadsereg és milícia elszánt, áldozatkész ellenállásába ütköztek. Egész Kuba fegyvert fogott.

Az Egyesült Államok alig néhány közép-amerikai bábrendszert tudott rávenni mesterkedéseinek támogatására. A többi állam elutasító magatartását a népek invázióellenes tömegmozgalma eredményezte. A leghatékonyabb támogatást Kuba

a szocialista országoktól, mindenekelőtt a Szovjetuniótól kapta. A szovjet kormány felszólította az imperialistákat az invázió azonnali beszüntetésére, feltárta a támadás veszélyeit az ENSZ Közgyűlésén, s félreérthetetlenül kijelentette, hogy minden segítséget — katonait is — megad a kubai népnek, ha az imperialisták nem szüntetik meg a Kuba belügyeibe való beavatkozást. Ugyanakkor a kubai kormány közölte, hogy szükség esetén folyamodni fog ezért a segítségért.

Az inváziót 72 óra alatt szétszúzták. A kubai forradalom újabb jelentős győzelmet aratott, és bebizonyította, hogy jelenleg minden latin-amerikai ország el tudja hárítani az északamerikai imperializmus támadását, hogy ma, amikor a nemzetközi erőviszonyokban a szocialista világrendszerre nézve kedvező változások történtek, lehetőség van az ellenforradalom exportjának megakadályozására.

A szocialista világrendszer világos és félreérthetetlen magatartásától kijózanodott amerikai imperialisták nem merték közvetlenül és nyíltan segíteni a zsoldosokat. A „kis háború" nagy fiaskóval végződött az Egyesült Államok számára. Az amerikai imperialistáknak nem sikerült korlátozott háborúval új háborús tűzfészket teremteniük, s nem sikerült Fidel Castro forradalmi kormányának megdöntése sem. A siker a haladó erők oldalán volt, mert világviszonylatban megerősítették a forradalom ügyét.

TOVÁBBI AGRESSZÍV AKCIÓK ELŐKÉSZÍTÉSE

Az 1961 áprilisi invázió kudarca után az Egyesült Államok továbbra is makacsul próbálkozott azzal, hogy elszigetelje Kubát az OAS-on és az egész nyugati féltekén belül.

Az Egyesült Államok egész kubai politikája a közvetlen agresszió előkészítésére irányult. Tekintettel a nyugati féltekén fennálló helyzetre, az Egyesült Államok nem mert ilyen akciót a latin-amerikai kormányok és az OAS nélkül végrehajtani. Eljárásához 1962 folyamán több tényezőt használt ki. Minthogy a kubai népi forradalom szocialista forradalommá fejlődött, a latin-amerikai burzsoázia kezdett elfordulni tőle. Félt a forradalom hatásától, s ezért kezdeti rokonszenve fokoza-

tosan ellenséges magatartássá alakult át. Az Egyesült Államok nyomására most már a legtöbb latin-amerikai kormány megszakította a diplomáciai kapcsolatot Kubával. Ebben jelentős szerepük volt azoknak a hiteleknek is, amelyeket az Egyesült Államok a „Szövetség a Haladásért" program keretében folyósított vagy kilátásba helyezett. Hatással volt a latin-amerikai politikai légkörre az intenzív észak-amerikai propaganda által előidézett antikommunista hullám is.

1961 októberében az előtérbe tolt perui kormány kérte az OAS Tanácsát, hogy hívja össze a tagállamok külügyminisztereinek értekezletét. Peru kollektív rendszabályokat követelt Kuba ellen. A perui javaslatból kiindulva az Egyesült Államok 1961 novemberében azzal vádolta a Castro-kormányt, hogy az amerikai kontinens törvényes kormányainak megdöntésére törekszik. November 9-én Kolumbia is követelte az OAS-államok külügyminisztereinek összehívását, hogy megtárgyalják azt az esetleges veszélyt, amelyet „kontinensen kívüli erők intervenciója idézne elő". Az OAS segítségével céltudatos kampány indult meg Kuba elszigetelésére. Az OAS Tanácsa december 4-én elhatározta, hogy a nyugati félteke védelméről 1947-ben kötött szerződés 6. cikkelye alapján 1962 januárjára összehívja a külügyminisztereket, akik majd megvizsgálják „a nyugati félteke békéjét fenyegető veszély" kérdését, és tekintettel „az amerikai köztársaságok gazdasági és politikai függetlenségét közvetlenül fenyegető veszélyre" megtárgyalják a kollektív intézkedéseket.[7] A határozat nem nevezte ugyan nevén Kubát, de az egész polgári sajtó hangja és a külügyminiszterek tanácskozása is arról tanúskodott, hogy a „békét fenyegető veszélyen" a kubai forradalmat, valamint Kuba és a szocialista országok baráti együttműködését értették. Az OAS Tanácsának 1961 decemberi ülésszakán képviselt 14 kormány a nyugati félteke közös védelmének sürgősségére hivatkozva támogatta a kolumbiai javaslatot. Ily módon ezek a kormányok az amerikai imperializmus agresszív, ellenforradalmi céljainak kiszolgálóivá váltak.

A konferencia előkészületeihez tartozott az Egyesült Államok részéről Kennedy elnök venezuelai és kolumbiai útja, valamint

[7] „The New York Times", 1961. december 5.

egy nagyarányú diplomáciai tevékenység, amely elsősorban Argentína megnyerésére irányult. Az Egyesült Államok más latin-amerikai kormányokra is nyomást gyakorolt, hogy megszakíttassa velük a diplomáciai kapcsolatokat Kubával.

Az Egyesült Államok 1961 decemberében és 1962 januárjában intenzív tárgyalásokat folytatott a kulisszák mögött, hogy megszerezze a kétharmados többséget az előkészített Kuba-ellenes agresszió végrehajtására tett javaslatához. Minden eszközt igénybe vett ehhez, az erőfitogtatástól kezdve a politikai nyomáson és a megvesztegetéseken át az ígérgetésekig. Az OAS-államok külügyminisztereinek VIII. értekezletén, amely 1962. január 22-én nyílt meg Punta del Estében, már mindenki tisztában volt az Egyesült Államok céljával: olyan határozatot elfogadtatni, amelyben a részvevők kollektíven elítélik Kubát, s amely erkölcsileg igazolja a kubai nép és forradalma ellen előkészített fegyveres intervenciót.

Az Egyesült Államok azonban kénytelen volt változtatni tervén és beérni egy kompromisszummal. A konferencián ugyanis számos ország (Brazília, Argentína, Mexikó, Chile, Ecuador, Bolívia) a be nem avatkozás alapelvére hivatkozva — vagyis félve attól, hogy precedenst teremtenének az amerikai imperializmus számára — szembehelyezkedett a Kuba elleni szankciókat és főleg a fegyveres intervenciót szentesítő határozati javaslattal. Egy időre Haiti is csatlakozott ezekhez az országokhoz, hangsúlyozva, hogy az amerikai kontinensen a békés egymás mellett élés elvének kell érvényesülnie.

Nyilvánvaló volt, hogy a konferencia nem fogad el olyan antikommunista határozatot, amilyent az Egyesült Államok Guatemalával szemben kényszerített ki 1954-ben Caracasban. Az amerikai imperialisták kénytelenek voltak elfogadni egy kompromisszumos megoldást, s elálltak attól, hogy a kontinens minden országa határozatban kötelezze magát a Kubával való diplomáciai, kereskedelmi és egyéb kapcsolatok megszakítására. Végül azonban az Egyesült Államok kormányának sikerült megszereznie a kívánt 14 szavazatos kétharmados többséget ahhoz a határozathoz, amely követeli Kubának az OAS-ból való kizárását a következő indokolással: „Az a körülmény, hogy az Amerikai Államok Szervezetének valamely tagállama a marxizmus—leninizmust vallja elméletének, ösz-

szeegyeztethetetlen a pánamerikai rendszerrel s az illető kormánynak a kommunista tömbbel való kapcsolata aláássa a kontinens egységét és szolidaritását."[8]

Az imperialistáknak ez a részleges sikere azonban egyszersmind felfedte a „Szövetség a Haladásért" program igazi arcát; Rusk külügyminiszter azzal fenyegette meg azokat az országokat, amelyek nem voltak hajlandók az Egyesült Államok kívánságának megfelelően szavazni, hogy nem fognak részesülni abból a „gazdasági segítségből", amelyet az Egyesült Államok nyújt vagy szervez Latin-Amerikának. Az amerikai imperialistáknak még sohasem kellett olyan durván fenyegetőzniük, olyan erőszakosan ígérgetniük, nyomást gyakorolniuk és korrumpálniuk, mint Punta del Estében. Végül Argentína, Brazília, Mexikó, Bolívia és Ecuador — tehát azok az országok, amelyek Latin-Amerika lakosságának kétharmadát és területének még nagyobb hányadát ölelik fel — mégis Kuba kizárása ellen szavaztak, még az Uruguay által előterjesztett mérsékeltebb határozati javaslat alapján is. Az észak-amerikai álláspontot elsősorban a közép-amerikai diktatúrák támogatták, amelyeknek az Egyesült Államoktól való szolgai függése közismert.

Ennek ellenére az amerikai imperializmus elért bizonyos részeredményt, mégpedig egyrészt az értekezletnek azzal a határozatával, amely fokozta a nyomást Kuba elszigetelését illetően, másrészt pedig azzal a határozattal, amely szerint a pánamerikai rendszer keretében megalakítják a Konzultatív Biztonsági Különbizottságot.[9] Ez az új szerv lenne az az eszköz, amellyel az Egyesült Államok megakadályozná, hogy újabb „Kuba" jöjjön létre a kontinensen. A különbizottságnak kell szembeszállnia a szükségszerűen tovább növekvő latinamerikai nemzeti felszabadító harccal és egybehangolnia a harc elfojtására irányuló akciókat.

A Punta del Este-i értekezlet világosan megmutatta, hogy az amerikai imperializmus újabb fegyveres agresszióra készül Kuba ellen. Az Egyesült Államok kormánya nemcsak ehhez az agresszióhoz igyekezett és igyekszik feltételeket teremteni,

[8] The Department of State Bulletin. 1182. sz. 1962. február 19. 281. old.
[9] Lásd ugyanott, 279. old.

hanem általában a latin-amerikai népek felszabadító mozgalma elleni agresszióhoz is. Az amerikai imperialisták megszüntettek mindenfajta kereskedelmet a két ország között. Kennedy elnök megtiltotta a kubai dohány, gyümölcs és más termékek importját, pedig Punta del Estében nem született határozat a Kubával való kapcsolatok megszakítására. Végül 1962 februárjában az Egyesült Államok kérte NATO-szövetségeseit, hogy ők is szakítsák meg kereskedelmi kapcsolataikat Kubával. Mindezek az akciók részét alkotják a fegyveres intervenciót célzó amerikai terveknek.

1962. február 14-én Kuba kilépett az OAS-ból, mielőtt még annak Tanácsa az 1962. január 31-i Punta del Este-i alapokmány értelmében kizárási határozatot hozhatott volna. Tehát Kuba az Egyesült Államokkal kötött kétoldalú katonai egyezmény, valamint a nyugati félteke védelméről 1947-ben kötött amerikaközi szerződés felmondása után a legfontosabb amerikaközi szervezetben viselt tagságát is felmondta.

Az észak-amerikai imperializmus igyekezett megteremteni a feltételeket ahhoz, hogy újabb csapást mérjen a forradalmi Kubára. A latin-amerikai helyzetet arra használta fel, hogy megerősítse befolyását az OAS-ban, s hogy ezt az intézményt politikai síkon a kubai forradalom és általában a latin-amerikai nemzeti felszabadító mozgalom elleni harc eszközeként működtesse.

AZ OAS ÉS A KARIBI VÁLSÁG

Az Egyesült Államok 1962 őszén akarta a döntő csapást mérni a kubai forradalomra. A szenátus szeptember 20-án, a képviselőház pedig 26-án elfogadta azt a határozatot, amely kifejtette: „Az Egyesült Államoknak *a)* minden szükséges eszközzel, még fegyverrel is meg kell akadályoznia, hogy a kubai marxista—leninista uralom erőszakkal való fenyegetőzés és erőszak alkalmazása útján féltekénk más részeire is kiterjessze agresszív, felforgató tevékenységét..." A továbbiakban a határozat arról szól, hogy „együtt kell működnünk az Amerikai Államok Szervezetével és a békeszerető kubaiakkal (értsd: a kubai ellenforradalmárokkal. — *A szerzők.*), és

segítenünk kell a kubai népnek az önrendelkezés megszerzésében."[10]

Ezzel az amerikai imperialisták hivatalosan és kategorikusan tudtul adták azt a szándékukat, hogy beavatkoznak Kuba belügyeibe, megsértik a be nem avatkozás és az önrendelkezés elvét, tehát a világbékét közvetlenül veszélyeztető lépéseket tesznek. Ismét felhasználták az OAS-on belüli vezető pozíciójukat arra, hogy ezt a szervezetet a kubai forradalom elleni agresszióban való részvételre ösztökéljék. Ehhez nagy erőfeszítésekkel készítették elő a talajt. Október 3-án és 4-én az OAS-tagállamok külügyminiszterei értekezletet tartottak, amely megfelelt az amerikai Kongresszus két házában elfogadott határozat szellemének. Ezen az értekezleten az Egyesült Államok minden eszközzel igyekezett rávenni a latin-amerikai államokat agresszív szándékainak támogatására.

A Szovjetunió, miután gondosan mérlegelte az amerikai terveket, valamint a nyugati féltekén — különösen a karibi térségben — fennálló politikai és katonai helyzetet, a kubai kormánnyal folytatott tanácskozásai után arra a következtetésre jutott, hogy ebben a világbékét veszélyeztető helyzetben szükségessé vált az agresszor megfékezése.

A tények és a további fejlődés megmutatták, hogy hamis az a spekuláció, amely szerint az Egyesült Államokat az indította támadó akciókra Kuba ellen, hogy annak területén közepes hatósugarú rakéták voltak, s ez „bizonyítékul" szolgált Kubának az Egyesült Államok elleni „agresszív szándékaira". Csakhogy a kubai nép védelmét segítő szovjet rakéták elhelyezése nem oka, hanem következménye volt az imperialisták állandó agresszív akcióinak. Ennek az intézkedésnek egyedüli célja Kuba védelme és szükség esetén a készülő támadás elhárítása volt. Ha az imperialisták nem folytatták volna azt az állandó kampányt, amely fegyveres támadással fenyegette a szigetországot, s ha az észak-amerikai kormány ehelyett biztosítékot nyújtott volna, hogy nem támadja meg Kubát és szövetségeseit is visszatartja ilyen támadástól, akkor nem lett volna szükség arra, hogy szovjet rakétákat helyezzenek el kubai területen. Az amerikai kormány agresszív akciói folytán

[10] „The New York Times", 1962. szeptember 19.

a karibi térségben súlyos nemzetközi politikai válság keletkezett, amely igen hamar túlnőtt a térség keretein.

A karibi válság kirobbantásával az Egyesült Államok közvetlen taktikai és egyszersmind távolabbi stratégiai célokat is követett. A válság és következményei hosszú ideig éreztették hatásukat, hiszen itt a háború óta talán a legjelentősebb erőpróbára került sor a szocializmus és az imperializmus között. Az amerikai imperializmus közvetlen célja a kubai forradalom eredményeinek, Kuba függetlenségének és szuverenitásának megsemmisítése, a latin-amerikai szocialista forradalom fellegvárának lerombolása volt. A tengeri blokád és a tervezett fegyveres támadás arra volt hivatva, hogy szétzúzza a kubai forradalmat, és ellenforradalmi rendszert segítsen nyeregbe Kubában.

Az amerikai imperialistákat ebben a háborús provokációban még távolabbi stratégiai célok is vezérelték: a történelmi fejlődés feltartóztatása és az imperializmus korlátlan világuralmának visszaállítása. A kubai agresszió lett volna az az eszköz, amelynek segítségével a legreakciósabb imperialista csoportosulások a háborús szakadék szélére sodorják a világot, és ismét számukra kedvező nemzetközi erőviszonyokat teremtenek.

Az amerikai imperialisták mérhetetlenül túlbecsülték erejüket. Abból a hamis feltevésből indultak ki, hogy a nemzetközi erőviszonyok nekik kedveznek, s hogy már itt az ideje és a lehetősége e helyzet megszilárdításának. A Pentagon „veszettei" és mind a Demokrata, mind a Republikánus Párt ultrái — Nixon, Goldwater és a velük egyívásúak — puhasággal vádolták Kennedy elnököt, és szemére vetették, hogy az ő kormányzása idején került közel a kommunizmus az amerikai partokhoz. Ez a Fehér Házra gyakorolt nyomás vitte az amerikai uralkodó köröket arra az útra, amely termonukleáris háborúhoz is vezethetett volna.

Az Egyesült Államok militarista erői a legnagyobb sebességre kapcsolták politikai és hadigépezetüket. Október 8-án Stevenson egy sajtóértekezleten — amelyet válasznak szánt Dorticos kubai elnök beszédére — kijelentette: „Nem tárgyalhatunk a kommunizmusnak az amerikai kontinensen való fenntartásáról." A továbbiakban kifejtette, milyen feltételek mellett lenne

hajlandó az Egyesült Államok megszüntetni a Kuba elleni, sokoldalú agresszív tevékenységét: „Ha a kubai kormány őszintén kíván tárgyalni, s ha gondjait megfelelő fórum — például az Amerikai Államok Szervezete — elé akarja terjeszteni, akkor azt javasolnám, hogy a kubai kormány első lépésként tegyen olyan intézkedéseket, amelyek bizalmat ébresztenek az amerikaközi rendszerben. Nyilvánvaló, hogy a legkedvezőbb kezdet a szovjet tömbbel való sokoldalú kapcsolat megszakítása volna."[11]

Ezzel az amerikai imperializmus olyan követelést támasztott, amely nem egyeztethető össze a nemzetközi joggal. Ennek az ultimátumnak az elfogadása az első lépést jelentené azoknak az eredményeknek a megsemmisítése felé, amelyeket a kubai nép a nyugati féltekén a szocializmus építése során elért. Kuba és a szocialista országok baráti kapcsolata nem veszélyezteti az Egyesült Államok biztonságát, de a forradalmi Kuba léte megváltoztatja a nyugati félteke politikai légkörét, és arra kényszeríti az észak-amerikai imperialistákat, hogy az eddiginél sokkal nagyobb mértékben tartsák tiszteletben a többi latin-amerikai ország álláspontját, reményeit és szükségleteit.

Az Egyesült Államok állítólag azzal a céllal léptette életbe 1962. október 23-án a légi és a tengeri blokádot Kuba ellen, hogy megakadályozza a támadó célzatúnak minősített szovjet fegyverek további szállítását. Valójában olyan helyzetet akart teremteni, amelyben nyílt intervenciót hajthat végre, megsemmisítheti a kubai forradalmat és visszaállíthatja a régi rendet.

Valamennyi latin-amerikai kormány azonosította magát az észak-amerikai álláspontal, és — részben önként, részben nyomásra — helyeselte az eljárást. Az OAS Tanácsa októberben ideiglenes konzultatív szervvé alakult át, vagyis helyettesítette a külügyminiszterek értekezletét, amelynek nagyobb jogköre van az OAS-ban. (Minthogy a Tanács állandó küldöttekből áll és Washingtonban székel, mindig összeülhetett, amikor csak az Egyesült Államok szükségesnek tartotta.)

Az OAS Tanácsa magáévá tette az Egyesült Államok álláspontját és követeléseit; egyes államok megígérték, hogy fegy-

[11] USIS, 1962. október 9.

veres erővel támogatják a blokádot, s katonai berendezéseiket az Egyesült Államok rendelkezésére bocsátották. Argentína és Kolumbia uralkodó körei haditengerészeti és légi egységeikkel tüntetően részt vettek a blokádban. Október 23-án U Thant, az ENSZ főtitkára a semleges országok kívánságára átvette az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Kuba közötti közvetítő szerepét.

Október 24-én a „szigorú vesztegzárral", vagyis a tengeri és légi blokáddal kezdte meg az amerikai flotta és légierő Kuba elleni agresszív cselekményeit. Az OAS-tagállamoknak körülbelül a fele azonnali anyagi támogatást ajánlott fel az Egyesült Államoknak; ez a támogatás flottaegységekből, valamint kikötő- és repülőtér-használatból állt. A többi állam néhány kivétellel (például Brazília) később csatlakozott. Hírek érkeztek arról, hogy újabb latin-amerikai országokban létesítenek amerikai katonai támaszpontokat. Ezek a hírek arról tanúskodnak, hogy az Egyesült Államok kihasználja a helyzetet a nemzeti felszabadító mozgalom elleni harc céljait szolgáló támaszpont-hálózatának kibővítésére.

Lényegében Brazília magatartása volt az egyetlen kivétel. Brazília arra használta fel a helyzetet, hogy megszilárdítsa semlegességét a nyugati féltekén, s igyekezett közvetítő szerepet betölteni. Goulart akkori brazil elnök elküldte Kubába katonai irodájának főnökét, hogy többek között arról tárgyaljon a kubai kormánnyal, milyen feltételek és lehetőségek mellett léphetne Kuba vissza az OAS-ba. Az ENSZ-ben Brazília egy latin-amerikai atomfegyvermentes övezet megteremtését javasolta. Ehhez az indítványhoz később Bolívia, Chile és Ecuador is csatlakozott. Minthogy a javaslat eredeti formája elsősorban Kuba védelmi intézkedései ellen irányult, a szocialista országok fenntartásokkal éltek. A javaslatnak vannak ugyan hiányosságai, de valóra váltása megingatná a Panama-csatorna övezetében és az egész karibi térségben levő észak-amerikai pozíciókat, beleértve a guantánamói támaszpontot is. Az ENSZ-ben folytatott tanácskozások azonban azt mutatták, hogy az Egyesült Államok ellenállása miatt beláthatatlan időn belül nincs kilátás a brazil javaslat realizálására.

A karibi válság során a latin-amerikai kormányok megpróbálták csökkenteni Kubának mint latin-amerikai forradalmi

központnak befolyását, látván, hogy példája serkentőleg hat minden latin-amerikai ország nemzeti felszabadító mozgalmára. Mindazonáltal a kormányok többsége nem kívánta Kuba megsemmisítését. Ezért felkarolták azokat a javaslatokat, amelyek a szigetország semlegesítését indítványozták. Ennek alapján követelte Brazília is, hogy az Egyesült Államok a népek önrendelkezési jogának és a be nem avatkozás elvének megfelelően garantálja Kuba sérthetetlenségét, Kuba viszont mondjon le arról, hogy területén rakétákat és atomfegyvereket tartson, és szüntesse be propagandáját a dél-amerikai kontinensen.

Az Egyesült Államok kezdeményezésére 1962. október 24-én Washingtonban elhatározták, hogy különbizottságot alakítanak „a Castro-rezsim latin-amerikai felforgató tevékenységének kivizsgálására". Mi volt ez a „felforgató tevékenység"? Kuba állítólag pénzösszegeket utalt át az amerikai köztársaságokba „felforgató célokra", ezenkívül „felforgató propagandát" folytatott ezekben az országokban, továbbá „támaszpontul szolgál felforgató elemek kiképzésére". Ezt kellett a különbizottságnak záros határidőn belül kivizsgálnia. Tizenöt delegáció szavazta meg ezt az észak-amerikai javaslatot, míg Brazília, Mexikó, Chile, Uruguay és Ecuador tartózkodott a szavazástól.

A Kuba elleni amerikai agresszió elhárítása végett a Szovjetunió és a többi szocialista ország erélyes politikai és katonai akciókba kezdett. Ugyanakkor intenzív diplomáciai tárgyalások folytak; első helyen kell megemlíteni a Szovjetunió, az Egyesült Államok és U Thant közti levélváltást. A tárgyalások során a szovjet kormány belement egy kölcsönösen elfogadható kompromisszumos megoldásba. Beleegyezett abba, hogy kivonja a közepes hatósugarú rakétákat és az IL-28-as hosszú távú bombázókat Kuba területéről, miután az amerikai elnök ország-világ előtt ünnepélyesen kötelezte magát, hogy az Egyesült Államok tartózkodik Kuba megtámadásától, s ettől a nyugati félteke többi országát is visszatartja. Az amerikai elnök 1962. november 20-án feloldotta a Kubai Köztársaság elleni blokádot.

November 21-én az OAS Tanácsa úgy döntött, hogy felülvizsgálja a latin-amerikai „felforgató tevékenység" leküzdésének útjait és eszközeit. Ezzel az Egyesült Államok további lépést

tett abban az irányban, hogy az OAS segítségével elfojtsa a nemzeti felszabadító mozgalmat, amelyet az Egyesült Államok monopóliumai és jelentős latin-amerikai uralkodó körök felforgató tevékenységnek minősítenek.

Ebben a kampányban a közép-amerikai köztársaságok burzsoá körei és diktatúrái jártak elöl. Nyilván ők érzik leginkább veszélyeztetettnek magukat a kubai forradalomtól és a nemzeti felszabadító mozgalom növekedésétől. Jelentős szerepe van annak is, hogy ezek az országok közvetlen függvényei az Egyesült Államoknak, amely fontos katonai pozíciót épített ki magának ebben a térségben. Ezért törekednek az Egyesült Államok uralkodó körei az utóbbi időben arra, hogy a közép-amerikai államokat az OAS-hoz tartozás mellett politikailag, katonailag és gazdaságilag is külön szervezetbe, a Közép-amerikai Államok Szervezetébe tömörítse. Az OAS-ban ugyanis az Egyesült Államok kénytelen tekintetbe venni olyan latin-amerikai országok magatartását, mint Chile, Mexikó stb. A közép-amerikai bábok sokkal engedelmesebb eszközei az észak-amerikai agresszív céloknak.

1962. október 28-a után, vagyis miután az Egyesült Államok kötelezte magát, hogy tartózkodik Kuba megtámadásától, sajátos helyzet állt elő az OAS-ban. A latin-amerikai küldöttségek egy része — elsősorban a közép-amerikai államoké — az OAS Tanácsának ülésein szembeszállt ezzel a garanciával, amely véleményük szerint arra vezethet, hogy „fokozódik a nemzetközi kommunizmusnak a kubai támaszpontról kiinduló felforgató kampánya" a nyugati félteke többi országa ellen. A közép-amerikai delegációk követelték, hogy az Egyesült Államok ne vállalja ezt a kötelezettségét, mert különben az egész karibi térséget „kiszolgáltatná a kommunizmusnak". Kijelentették, hogy továbbra is szükség van az invázióval való fenyegetőzésre, valamint egy egybehangolt, hatékony akcióra a latin-amerikai országokban folyó „felforgató tevékenység" ellen, és a régi kubai „alkotmányos" rend helyreállítása érdekében.

A közép-amerikai delegációk ezenkívül azt is állították, hogy a kubai rakéta-támaszpontok leszerelése nem csökkenti azt a veszélyt, amelyet Kuba jelent az amerikai kontinens többi országára nézve. Nicaragua küldötte kijelentette, hogy nem

elég, ha csak a kubai szovjet rakétákat szerelik le; „a kubai kormányt is le kell szerelni"[12].

Az Egyesült Államok monopolistái úgy vélik, hogy a Közép-amerikai Államok Szervezetét jobban fel tudják használni Kuba-ellenes céljaikra. 1962. december 10-én nyílt meg Panamában az augusztus 30-án újjászervezett Közép-amerikai Államok Szervezetéhez[13] tartozó országok konferenciája. Ez kifejezője volt annak az észak-amerikai törekvésnek, hogy Közép-Amerikában külön katonai paktumot alakítsanak. G. Solis panamai külügyminiszter a közép-amerikai fővárosokban tett körútja során — amely a konferencia előkészítését szolgálta — Kuba megtámadására és a kubai ellenforradalmárok sokoldalú támogatására hívta fel a közép-amerikai államokat.

Ugyanebben a szellemben folyt le az a megbeszélés is, amelyre a közép-amerikai köztársasági elnökök és Kennedy elnök között került sor 1963. március 18-án és 19-én San Joséban. A megbeszélés Kuba-ellenes és ellenforradalmi jellege főképpen Kennedy elnök beszédében és a reakciós második San José-i deklarációban fejeződött ki.[14]

Az amerikai imperializmusnak a nemzetközi erőviszonyok következtében nincs módjában megfojtani a kubai forradalmat. Az amerikai uralkodó körök agresszív rétegei kénytelenek voltak visszavonulni a szovjet kormánynak a világ összes békeszerető erői által támogatott hatékony intézkedései nyomán.

A kubai forradalomnak és vívmányainak sikeres megvédése keresztülhúzta az amerikai imperialistáknak azt a számítását, hogy majd „gyakorlatban bebizonyítják", milyen akadálytalanul játszhatják a nemzetközi csendőr szerepét. A karibi válság világszerte megerősítette a néptömegekben azt a meggyőződést, hogy az amerikai imperializmus már nem tudja csorbítani a népeknek a forradalomhoz és a társadalmi haladáshoz való jogát.

---

[12] „The New York Times", 1962. november 2.

[13] 1962. augusztus 30-án Panamában összeült Guatemala, Honduras, Nicaragua, Salvador, Costa Rica és Panama külügyminisztere, hogy megtárgyalják a Közép-amerikai Államok Szervezetének újjászervezésére tett javaslatot. A javaslat lényege, hogy a szervezetnek annyi titkára legyen, ahány tagállama. Ezek a titkárok kétévenként váltanák egymást a szervezet titkári funkciójában. — „Tiempo", 1962. augusztus 27.

[14] Lásd „The New York Times", 1963. március 19. és 20.

Az Egyesült Államoknak nem sikerült aláásnia a Szovjetunió és a többi szocialista ország nemzetközi tekintélyét. A válság nem tudta bebizonyítani, hogy a két társadalmi rendszer békés egymás mellett élése „lehetetlen", hanem ellenkezőleg, annak szükségességét igazolta.

Ám az észak-amerikai monopóliumok és a latin-amerikai uralkodó körök üzelmei azt bizonyítják, hogy a tartós béke ebben a térségben sincs biztosítva. Amíg a kubai forradalom veszélyben van, nem lehet megszüntetni a védelmi intézkedéseket. A veszély fennállását mutatja többek közt az az OAS-államok külügyminisztereinek 1964. július 9-i értekezletén elfogadott, a nemzetközi joggal homlokegyenest ellenkező határozat, mely azt kívánja az összes latin-amerikai államoktól, hogy szakítsák meg diplomáciai és konzuli, valamint közvetlen és közvetett kereskedelmi kapcsolataikat Kubával, s tagadják meg tőle a tengeri szállítást is.

A határozat második része felhívja a kubai népet a Castro-kormány megdöntésére, s ez esetre kilátásba helyezték a szankciók megszüntetését. Tehát az amerikai imperializmusnak nyilvánvalóan továbbra is az a célja, hogy megdöntse Kubában a népi hatalmat és visszaállítsa a monopóliumok uralmát.

A JOHNSON—MANN-DOKTRÍNA

Latin-amerikai politikájában Kennedy programba vette a „képviseleti demokrácia" rendszerének támogatását és a nemzeti burzsoázia köreire szándékozott támaszkodni, amelyek, miután hatalomra jutottak, demokratikus irányvonalat hirdettek meg, ha utána csak részben vagy egyáltalán nem tartották is magukat hozzá. Ez a politika az Egyesült Államokban a nagyburzsoá körök egy részének ellenállásába ütközött. Álláspontjuk Johnson elnök új kormányának politikájában túlsúlyba került.

Az úgynevezett Johnson—Mann-doktrína kialakításában a fő szerepet Thomas C. Mann, „az Egyesült Államok új latin-amerikai politikájának építésze" töltötte be. Mann azt állítja, hogy az Egyesült Államok latin-amerikai politikájának feladata elősegíteni a latin-amerikai országok gazdasági növekedését,

védelmezni az amerikai beruházásokat, nem beavatkozni a nyugati félteke köztársaságainak belügyeibe, harcolni a kommunizmus ellen. Az Egyesült Államoknak „le kell mondania a diktatorikus és a demokratikus kormányok közötti megkülönböztetésről" s a kormánypuccsokat „az Egyesült Államok nemzeti érdekei szerint" kell értékelnie. Az Egyesült Államok érdekei szempontjából szerinte nem az a döntő, hogy ki áll valamely latin-amerikai kormány élén, hanem az, hogy milyen szilárdan tartja kezében a gyeplőt. Az Egyesült Államok a jövőben abból fog kiindulni, hogy a demokráciát hirdetni kell, de nem szabad ráerőszakolni Latin-Amerikára.

Johnson és Mann valamennyi eddigi kijelentéséből világosan kitűnik, hogy Washington keresi a leghatásosabb módszereket a latin-amerikai nemzeti felszabadító mozgalom fejlődésének megakadályozására, az észak-amerikai monopóliumok ottani pozícióinak megerősítésére és olyan kormányok hatalomra juttatására vagy a hatalomban való megtartására, amelyek fenntartás nélkül követik az amerikabarát irányvonalat, támogatják a Kuba-ellenes szankciókat és a kommunistaellenes hadjáratokat. A Johnson—Mann-doktrína mindennél jobban képviseli a „furkósbot" hagyományos politikáját.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK FEGYVERES BEAVATKOZÁSA A DOMINIKAI KÖZTÁRSASÁG BELÜGYEIBE

Az Egyesült Államok kormánya új latin-amerikai irányvonalának egyik legjelentősebb megnyilvánulása volt a Dominikai Köztársaság belső fejlődésébe való fegyveres beavatkozás.

A helyzet megértéséhez elengedhetetlenül szükséges némi tájékoztatás.

Trujillo diktátor 1961. május 30-i megdöntése után a dominikai demokratikus erőknek a népi tömegek támogatásával sikerült néhány jelentős eredményt elérniük. 1962 decemberében általános választásokat tartottak. Dominika elnöke Juan Bosch liberális politikus lett, aki Trujillo diktatúrája alatt emigrációban élt.

Juan Bosch kormánya hozzáfogott néhány olyan demokratikus reform megvalósításához, amelyek hátrányosan érintették

mind a hazai jobboldali körök, mind pedig bizonyos amerikai társaságok érdekeit. Például felbontotta azt az egyenlőtlen szerződést, amelyet az előző kormány a Standard Oil of New Jersey amerikai konszernnel kötött egy dominikai olajfinomító építésére és használatára. 1963 áprilisában jóváhagyták az alkotmányt, az egyik legdemokratikusabb latin-amerikai alkotmányt, amely minden politikai pártnak biztosította a legális működési jogot, betiltotta a latifundiumokat és a föld külföldieknek való eladását. A Bosch-kormány közvetlenül sohasem támadta a kubai forradalmat.

A Dominikai Köztársaságban bekövetkezett fejlődés nemcsak a dominikai reakciós köröknek, hanem az amerikai uralkodó körök egy részének is kényelmetlen volt. 1963 szeptemberében a Bosch-kormányt egy Trujillo-párti katonai junta megdöntötte, de általános volt az a vélemény, hogy a Pentagon és a CIA részt vett ebben az akcióban.

A reakciós katonai junta azonban csupán terrorista módszerek alkalmazásával tudott hatalmon maradni. A tömegek körében egyre fokozódott vele szemben az ellenállás, míg végül 1965. április 25-én a hazafias tisztek egy csoportja Francisco Caamaño vezetésével katonai államcsínyt hajtott végre, hogy visszaállítsa az alkotmányt és ismét Boscht ültesse az elnöki székbe. Caamaño ezredes a fegyvereket a népre bízta és ellenállt az Egyesült Államok által támogatott reakciós katonai juntának.

Az amerikai kormány nagy aggodalommal tekintett a dominikai helyzet fejlődésére. Nyilvánvaló volt, hogy az amerikai fegyveres erők aktív segítsége nélkül a jobboldali katonai juntát szétzúzzák, és a Dominikai Köztársaságban a demokratizálódási folyamat további kiterjedésére és elmélyülésére kerül sor. Ezt a fejlődést igyekeztek csírájában elfojtani. 1965. április 28-án amerikai tengerészgyalogságot és ejtőernyős alakulatokat küldtek a Dominikai Köztársaságba az Amerikai Államok Szervezetének minden előzetes figyelmeztetése nélkül. 1933 óta ez volt az első ilyenfajta akció.

A dominikai intervenció rámutatott az Egyesült Államok politikájának igazi jellegére. Kezdetben az amerikai kormány ahhoz a banális kifogáshoz folyamodott, hogy védelmeznie kell az Egyesült Államok néhány állampolgárát, akiket senki

sem veszélyeztetett; később azonban nyíltan kijelentette, hogy a valóságban a „második Kuba" megakadályozásáról volt szó.

A Dominikai Köztársaság példája megmutatta, hogy az Egyesült Államok intervenciója a korábbiakhoz, a „furkósbot" klasszikus korszakához képest minőségileg új jelleget öltött. Az amerikai imperializmus ma nyílt agresszióhoz folyamodik, hogy elnyomja az imperialistaellenes népi mozgalmat és csírájában elfojtsa a forradalmat. Célja nemcsak biztosítani az Egyesült Államok híres „befolyási övezetét", hanem az is, hogy sem Latin-Amerikában sem a világ bármely más részén ne hagyja, hogy változás következzék be a status quóban. Az Egyesült Államok intervenciója a Dominikai Köztársaság ellen beteljesülése annak a reakciós politikának, amely szerint, Thomas Mann doktrínájának megfelelően, „kemény" kormányokat kell hatalomra juttatni minden latin-amerikai országban.

Az amerikai politikának ezt a kemény irányvonalát 1965. május 2-án Johnson amerikai elnök hivatalosan jóváhagyta. Kijelentette, hogy az amerikai országok nem engedhetik meg és nem is fogják megengedni egy újabb kommunista kormány megalakulását a nyugati féltekén.[15]

Az Egyesült Államoknak a Dominikai Köztársaságban nem sikerült maradéktalanul megvalósítania céljait. A világközvélemény nyomására, amelyben a latin-amerikai országok közvéleménye is fontos szerepet játszott, az Egyesült Államok kompromisszumra kényszerült. Beleegyezett Godoy elnök ideiglenes kormányának megalakításába. Bosch volt elnök 1965 szeptemberében visszatért hazájába. A Dominikai Köztársaságban azonban korántsem stabilizálódott a helyzet. A hazai reakció az amerikai pártfogókkal együtt több változatot készített arra, hogy az új helyzetben miként lehet hatalomra jutni és elnyomni az ország haladó erőit.

A Dominikai Köztársaságban 1965-ben bekövetkezett fejlemények megmutatták, hogy az Egyesült Államok, bár elhatározta politikai céljainak erőszak útján való elérését, már nem tudja úgy ellenőrizni a latin-amerikai fejlődést, mint a kubai forradalom győzelme előtt.

---

[15] Lásd „The New York Times", 1962. május 3.

Az Egyesült Államok dominikai intervenciója megzavarta az amerikai kormánynak az OAS reformjával kapcsolatos eredeti terveit. 1965. május 20-án ült volna össze a rendkívüli amerikaközi konferencia az OAS alapokmányának felülvizsgálására. Az intervenció után az Egyesült Államok úgy határozott, hogy csupán a külügyminiszterek tanácskozó konferenciáját hívja össze, amely megtárgyalja „az amerikaközi fegyveres erők" megszervezésére vonatkozó amerikai javaslatot. Az Egyesült Államoknak csak részben sikerült megvalósítania a Dominikai Köztársaságba küldendő „amerikaközi alakulatok" létrehozásának tervét. A nagy latin-amerikai országok közül az intervencióban csak Brazília vett részt, ezzel szemben Mexikó, Chile, Peru, Uruguay és Ecuador ellene foglaltak állást, Venezuela pedig tartózkodott a szavazástól.

Az Egyesült Államok kormányának „az amerikaközi fegyveres erők" létrehozására irányuló erőfeszítései megmutatkoznak az OAS keretein belül és kívül egyaránt.

1965 június elején a Közép-amerikai Védelmi Tanács úgy határozott, hogy körülbelül 2000 főnyi közös közép-amerikai fegyveres erőt szervez guatemalai, hondurasi, nicaraguai és salvadori alakulatokból. (Panama és Costa Rica csak megfigyelőként vett részt a tanácskozáson.) Ez a döntés további lépés volt a Pentagon védnöksége alatt álló „amerikaközi fegyveres erők" fokozatos létrehozása irányában. 1965 szeptemberében közös akciókról szóló katonai szerződést kötött Argentína és Brazília. A távolabbi cél az volt, hogy kialakuljon a Washington—Buenos Aires—Rio de Janeiro antikommunista katonai tengely, amelyhez a későbbiekben a dél-amerikai országok többsége is csatlakozna.

Közben az Egyesült Államok mindent elkövetett, hogy mielőbb összeüljön az OAS amerikaközi konferenciája és egyik fő napirendi pontjaként megtárgyalja „az amerikaközi fegyveres erők" létrehozására vonatkozó tervet. Az ülést kétszer is el kellett halasztani, mert a latin-amerikai országok nem értettek egyet az észak-amerikai szoldateszka dominikai agressziójával.

Végül 1965 novemberben mégiscsak összeült Rio de Janeiróban az OAS-tagállamok külügyminisztereinek rendkívüli konferenciája, de „az amerikaközi fegyveres erők" megszervezését a latin-amerikai államok többségének tiltakozása ezúttal is meghiúsította.

Sem a „Szövetség a Haladásért" következményei, sem pedig Mann vagy Johnson kemény politikája nem tudták megakadályozni az OAS-ban a széthúzó tendenciák erősödését. A latin-amerikai országok továbbra is keresik a módját, hogyan tudnának megszabadulni az Egyesült Államok megalázó gyámkodásától, hogyan tudnának valamelyest függetlenebb külpolitikát folytatni, s ezzel kedvezőbb feltételeket teremteni a gazdasági fejlődéshez. Az Amerikai Államok Szervezete az eltérő észak-amerikai és latin-amerikai érdekek összeütközésének területe lett, s ily módon a szervezetben két csoport alakult ki. Az első magában foglalja a legjobboldalibb erőket, amelyek a latin-amerikai országok többségében hatalmon vannak, továbbá a csoport hegemónját, az Egyesült Államokat. A második csoportot azon országok küldöttei képezik, amelyek a nemzeti érdekeknek, helyesebben a hatalmon levő nemzeti burzsoázia érdekeinek megfelelő független politikát igyekeznek folytatni. A csoporthoz való tartozás azonban eléggé változó jellegű, az egyes országok belpolitikai fejlődésétől, illetve külpolitikai érdekeitől függ. De már a csoport puszta léte is új vonást jelent az OAS tevékenységében, és a washingtoni hegemóniával szemben tanúsított ellenállása, bármilyen korlátozott és következetlen is, nem tetszik az észak-amerikai uralkodó köröknek.

E két ellentétes tendenciából keletkeztek az OAS-nak és szerveinek átszervezésére vonatkozó különböző javaslatok. Az észak-amerikai javaslatok szerzői olyan átszervezésen fáradoznak, amelynek révén az OAS operatívabb eszközzé válna az észak-amerikai érdekek érvényesítésére, vagyis kedvező légkör kialakítását segítené elő az észak-amerikai magántőkeberuházásokhoz és mindenfajta népi demokratikus vagy forradalmi mozgalom elnyomásához. Az OAS átszervezését arra szándékoznak felhasználni, hogy Latin-Amerika továbbra is az Egyesült Államok nagyhatalmi érdekszférája maradjon.

Az OAS tevékenységében eszközlendő tartalmi változtatá-

sokra vonatkozólag a latin-amerikai elképzelések különböznek egymástól. Egyformán tükrözik azonban a szorongatott nemzeti burzsoázia politikai és gazdasági érdekeit és a nemzeti felszabadító mozgalomnak azt az erőfeszítését, amelynek célja az Egyesült Államoktól való nagyobb függetlenség kivívása, valamint az önrendelkezési jog és a be nem avatkozás szóban meghirdetett elvének érvényre juttatása a nyugati féltekén folytatott gyakorlati politikában.

A változtatások jellegére vonatkozólag a chilei álláspont azt a követelést tartalmazza, hogy az OAS legyen a nyugati félteke különböző társadalmi rendszerű országainak szervezete. Mexikó és Uruguay azon fáradoznak, hogy kivívják az önrendelkezés és a be nem avatkozás elvének tiszteletben tartását elsősorban az Egyesült Államok gyakorlati politikájában, Argentína és Venezuela arra törekednek, hogy az OAS olyan intézmény legyen, amely segítséget tud nyújtani a latin-amerikai országoknak gazdasági problémáik megoldásához.

*

A kubai forradalom befolyásának eredményeként az Amerikai Államok Szervezete már nem mindenre felhasználható eszköze az Egyesült Államok külpolitikájának. A kubai forradalom, az elszigetelésére irányuló minden erőfeszítés ellenére megingatta az oly régen felépített pánamerikai rendszer alapjait. A kubai forradalom fejlődése megmutatta az összes latin-amerikai országoknak, hogy legfőbb problémáik megoldását — a földreformot, az írástudatlanság felszámolását, az iparosítást és az igazi függetlenséget — nem az Amerikai Államok Szervezete révén, hanem a Kuba által mutatott úton érhetik el.

A kubai forradalom célja, eddigi tevékenysége és a latin-amerikai fejlődésre gyakorolt hatása azt mutatja, hogy ennek a szubkontinensnek a jövőjét nem holmi pánamerikai paktum, de még csak nem is az az ingadozó burzsoázia határozza meg, amely már kompromittálta magát a feudális oligarchiával, a katonai klikkel és az észak-amerikai imperializmussal való együttműködés által. Latin-Amerika jövőjét a munkások, a parasztok és a forradalmi értelmiség milliós tömegei határozzák meg, amelyek már mozgásban vannak, s fokozatosan megteremtik az egész földrész jobb jövőjének feltételeit.

FÜGGELÉK

A NATO polgári és katonai szervezete

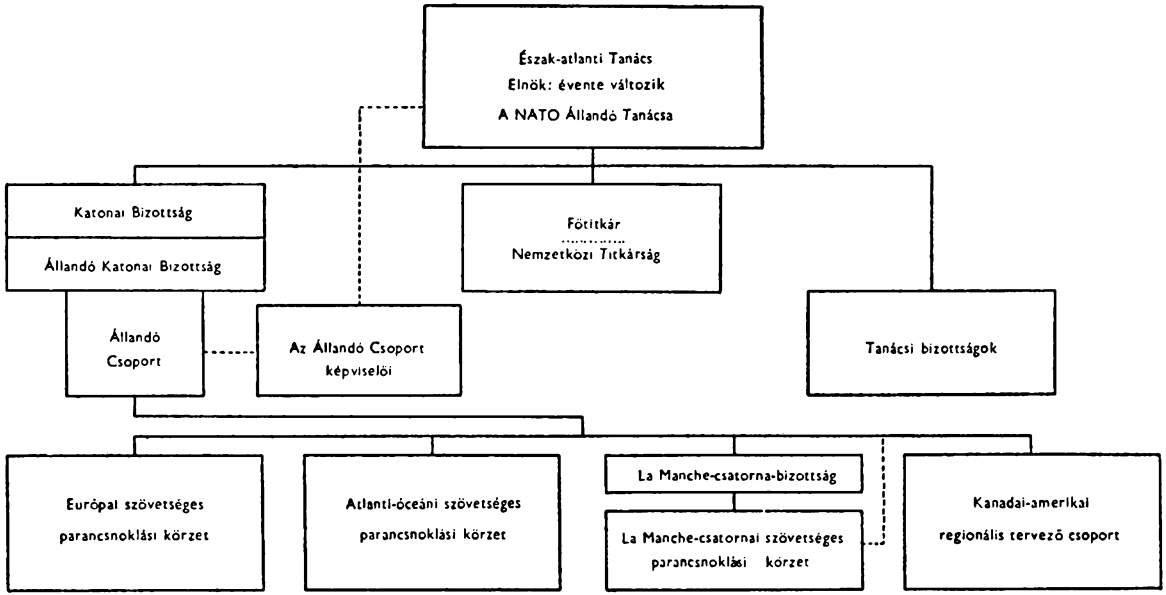

..... bizonyos operatív kérdésekben

A NATO Nemzetközi Titkársága

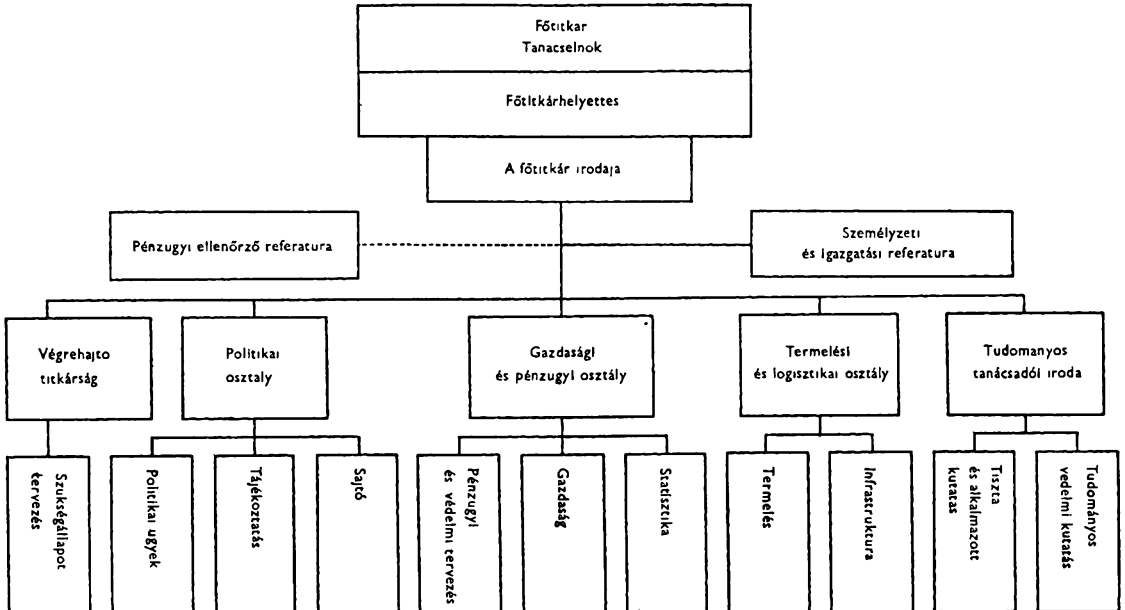

A NATO katonai szervezete

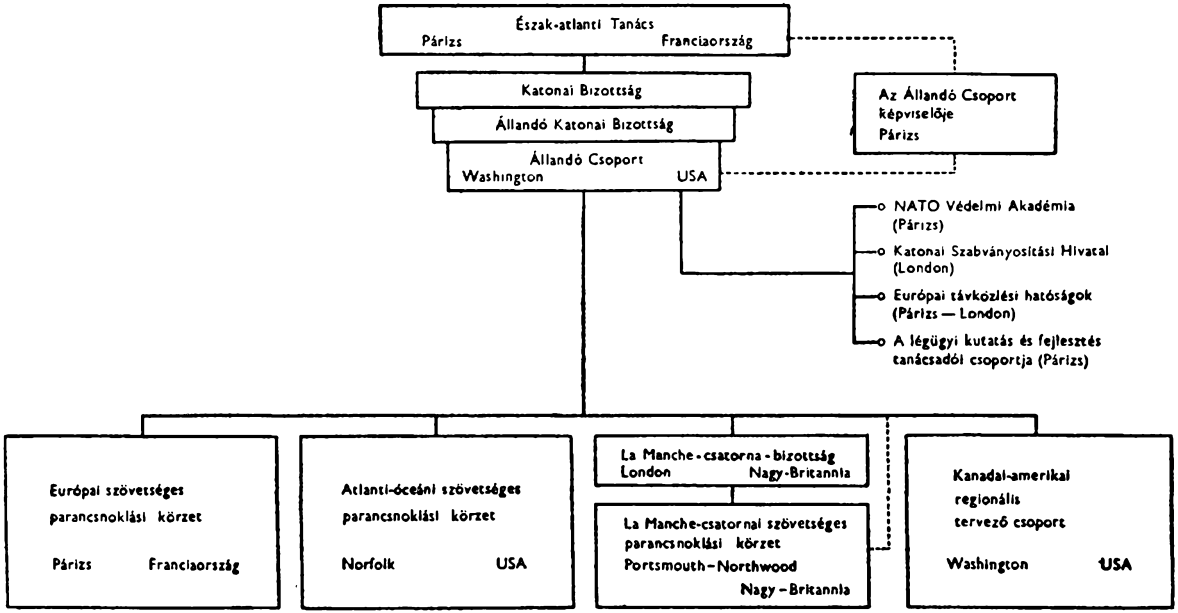

Európai Szövetséges Főparancsnokság

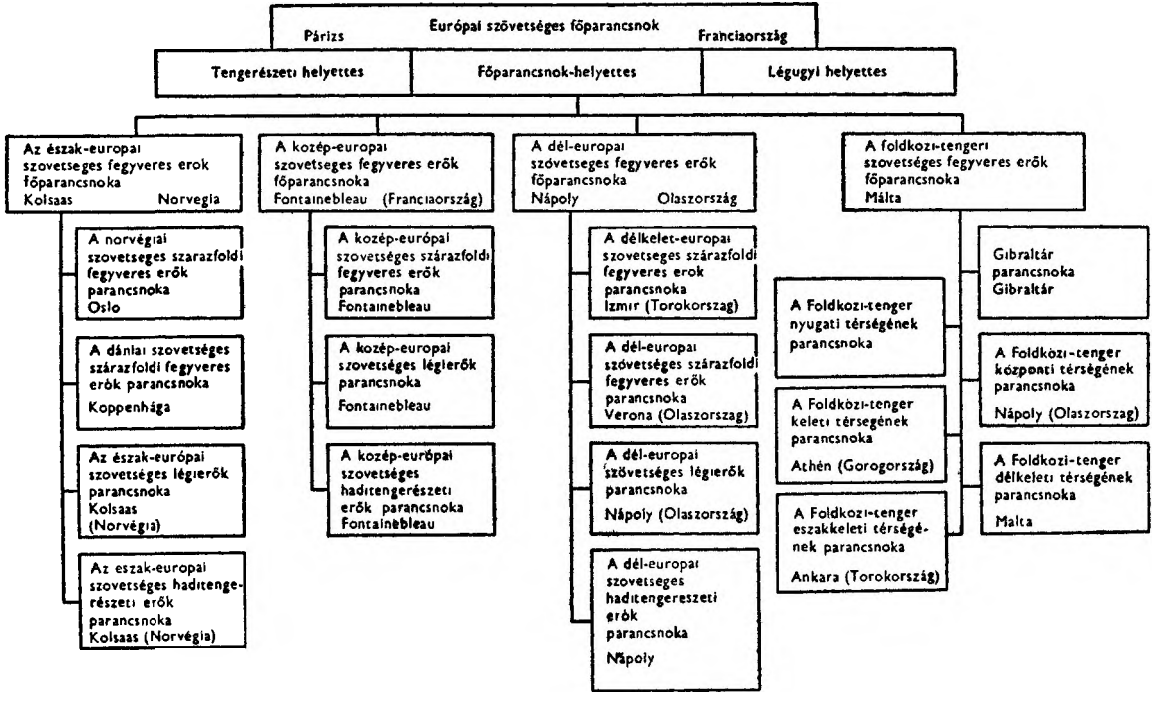

Atlanti-óceáni Szövetséges Főparancsnokság

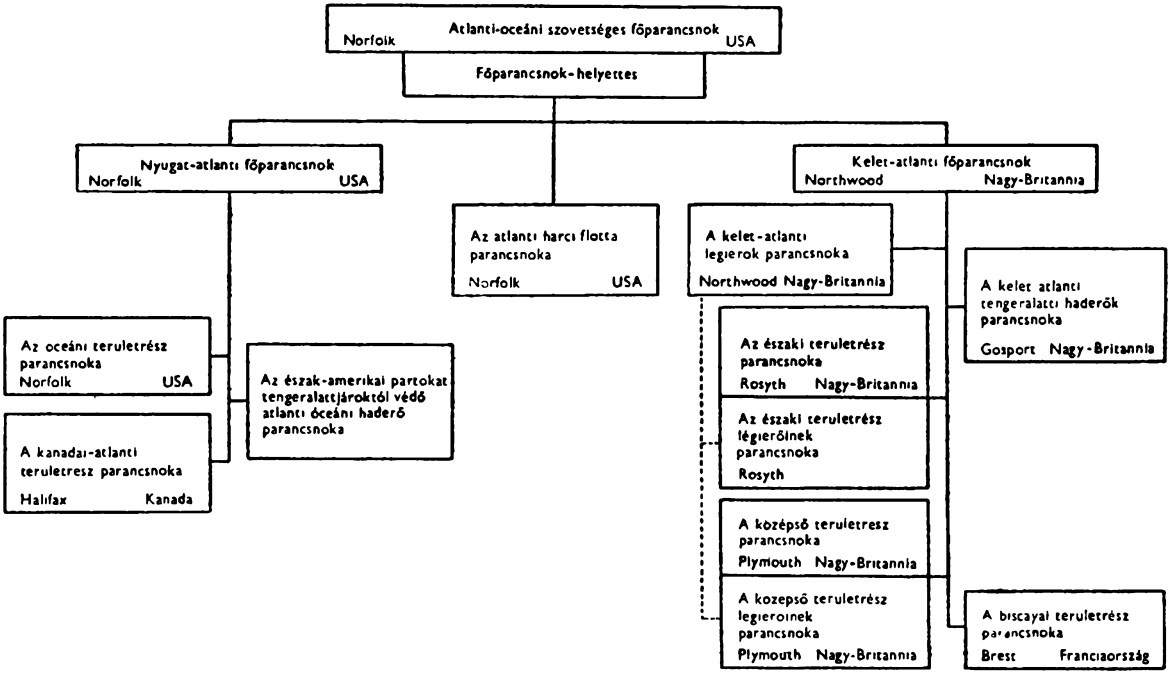

La Manche-csatornai Szövetséges Főparancsnokság

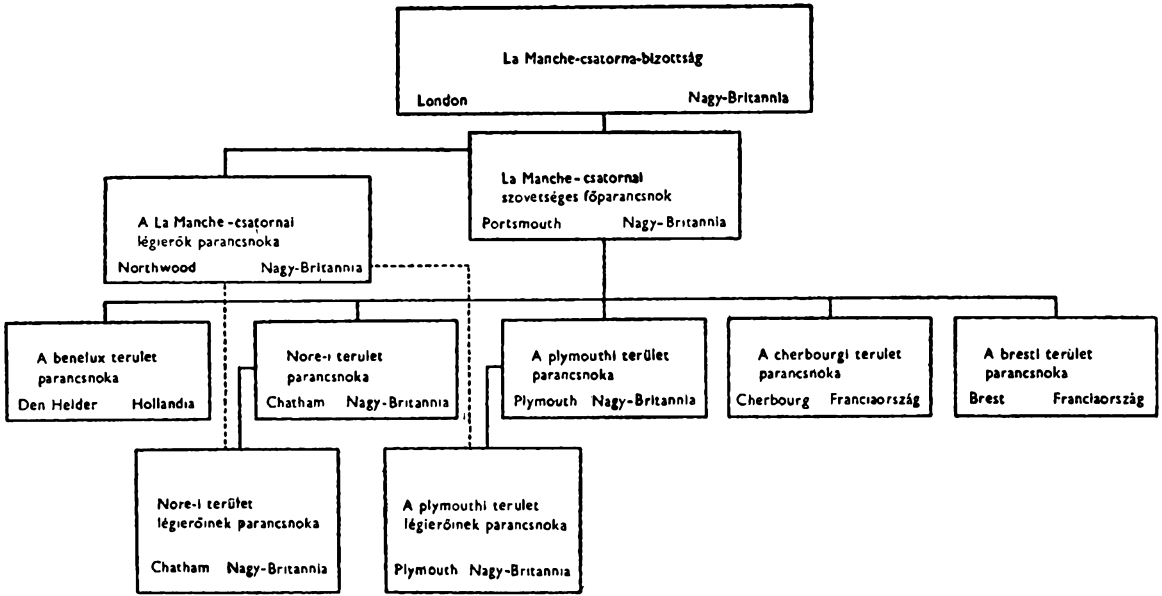

Ország	A fegyveres erők létszáma 1962 végén (ezer fő)	Katonai kiadások 1963-ban (millió dollár)	A közös katonai kiadások viselésének részaránya (százalék)
Egyesült Államok	2 815	55 000	72,85
Franciaország	705	4 430	5,86
Nagy-Britannia	415	5 334	7,08
Portugália	80	210	0,29
NSZK	533	4 950	6,55
Görögország	160	184	0,23
Kanada	140	1 945	2,58
Hollandia	141	630	0,83
Norvégia	34	210	0,29
Olaszország	470	1 550	2,05
Törökország	455	366	0,49
Belgium	111	450	0,59
Dánia	47	230	0,30
Luxemburg	5	7	0,01
Összesen	5 931	75 496	100,00

Forrás: „Mezsdunarodnaja Zsizny" (Moszkva), 1964. évi 3. sz.

Ország	Valuta millióban	1949	1950	1951	1952	1953
Belgium	belga frank	7 653	8 256	13 387	19 985	19 815
Kanada	kanadai dollár	372	495	1 220	1 875	1 970
Dánia	dán korona	360	359	475	676	889
Franciaország	francia frank (új)	4 787	5 591	8 611	12 531	13 865
NSZK	nyugatnémet márka	—	—	—	—	6 195
Görögország	drachma	1 630	1 971	2 815	2 655	2 767
Olaszország	milliárd líra	301	353	457	521	480
Luxemburg	luxemburgi frank	112	170	264	438	488
Hollandia	gulden	680	901	1 060	1 253	1 330
Norvégia	norvég korona	370	357	572	831	1 067
Portugália	escudo	1 419	1 516	1 553	1 691	1 975
Törökország	török font	556	599	652	725	827
Nagy-Britannia	font sterling	779	849	1 149	1 561	1 681
Egyesült Államok	dollár	13 580	14 559	33 398	47 852	49 621
Európa összesen	dollár	4 825	5 445	7 627	10 231	12 403
Észak-Amerika összesen	dollár	13 952	15 054	34 618	49 727	51 591
NATO összesen	dollár	18 777	20 499	42 245	59 958	63 994

[1] **Forrás:** „Commonwelth Survey", 1961. január 17. 7. köt. 2. sz. 67. old. (1949-től 1959-ig) és „Keesing's Contemporary Archives", 18506. (1960-as adatok és 1961-re vonatkozó becslések).

[2] **Forrás:** A NATO az agresszió eszköze, Moszkva 1964. 48. old.

Megjegyzés: Ezek az adatok, amelyeket a NATO titkársága tett közzé, tartalmazzák az egyes tagállamoknak azokat a katonai kiadásait is, amelyek megfelelnek az úgynevezett fegyverkezési költségek definíciójába foglalt ismérveknek. Az adatok felölelik a már eszközölt vagy a naptári év folyamán sorra kerülő tényleges kiadásokat. A NATO-titkárság adatainak nem kell feltétlenül egyezniük az egyes NATO-tagállamok adataival vagy költségvetési számaival, mert az ismérvekben és az időszakban eltérés lehet.

fegyverkezési kiadásai[1]

1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962[2]
19 925	17 087	17 085	18 356	18 312	18 686	19 161	19 755	20 821
1 771	1 819	1 888	1 829	1 740	1 642	1 654	1 703	1 780
885	920	936	1 012	988	986	1 113	1 280	1 537
11 710	14 020	14 690	15 600	16 589	17 926	18 940	19 800	21 920
6 287	7 383	7 211	8 962	6 853	11 087	12 115	12 784	16 378
3 428	3 688	4 939	4 477	4 469	4 735	5 110	5 093	5 055
543	551	584	611	647	667	710	736	844
566	614	395	439	429	402	283	341	365
1 583	1 699	1 854	1 845	1 656	1 505	1 728	1 938	2 158
1 141	953	967	1 049	1 024	1 072	1 058	1 887	1 364
2 100	2 224	2 297	2 391	2 485	2 820	3 023	5 041	6 155
936	1 077	1 159	1 266	1 470	2 166	2 410	2 579	2 868
1 571	1 567	1 615	1 574	1 591	1 593	1 652	1 701	1 786
42 900	40 518	41 773	44 548	45 503	46 614	48 545	51 093	54 452
11 748	11 828	13 137	13 814	12 925	13 394	14 208	15 096	
44 671	42 337	43 661	46 377	47 243	48 256	48 199	52 796	
56 417	54 165	56 798	60 191	60 168	61 650	62 407	67 892	73 152

Az Egyesült Államok és Kanada fegyverkezési kiadásairól szóló adatok a katonai segélyre fordított kiadásokat foglalják magukban. Ezzel szemben az európai tagállamok fegyverkezési költségeiről szóló adatok nem tartalmazzák az Egyesült Államoktól és Kanadától kapott katonai segély összegét.

A táblázat nem adja meg a Német Szövetségi Köztársaság 1949 és 1952 közötti fegyverkezési kiadásait, jóllehet az NSZK részt vett a NATO fegyverkezésében mindenekelőtt azzal, hogy vállalta a területén állomásozó idegen csapatok költségeit. Ezenkívül az NSZK olyan költségeket is fedezett, amelyek a NATO meghatározása szerint úgynevezett fegyverkezési költségeknek számítanak. Ilyen tekintetben a táblázat hiányos, s ezért az 1949 és 1952 közti időszak összesített adatait nem lehet megbízható módon összehasonlítani a későbbi időszak adataival.

CENTO

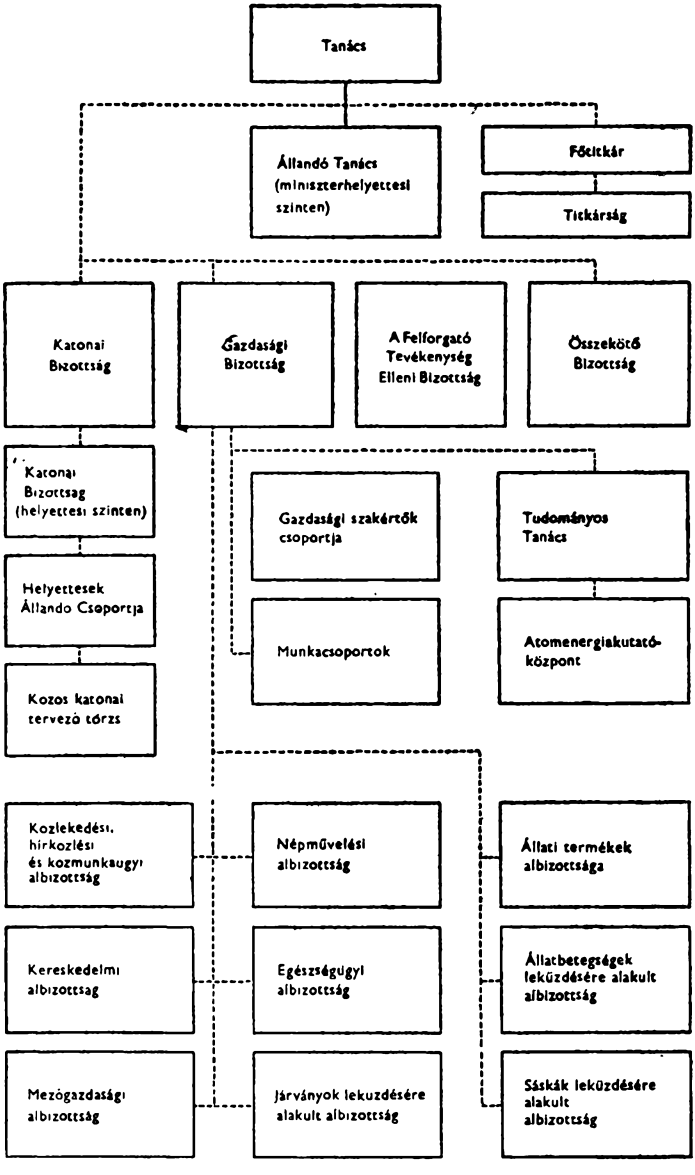
Tanács
Állandó Tanács (miniszterhelyettesi szinten)
Főtitkár
Titkárság
Katonai Bizottság
Gazdasági Bizottság
A Felforgató Tevékenység Elleni Bizottság
Összekötő Bizottság
Katonai Bizottság (helyettesi szinten)
Helyettesek Állandó Csoportja
Közös katonai tervező törzs
Gazdasági szakértők csoportja
Munkacsoportok
Tudományos Tanács
Atomenergiakutató-központ
Közlekedési, hírközlési és közmunkaügyi albizottság
Kereskedelmi albizottság
Mezőgazdasági albizottság
Népművelési albizottság
Egészségügyi albizottság
Járványok leküzdésére alakult albizottság
Állati termékek albizottsága
Állatbetegségek leküzdésére alakult albizottság
Sáskák leküzdésére alakult albizottság

SEATO

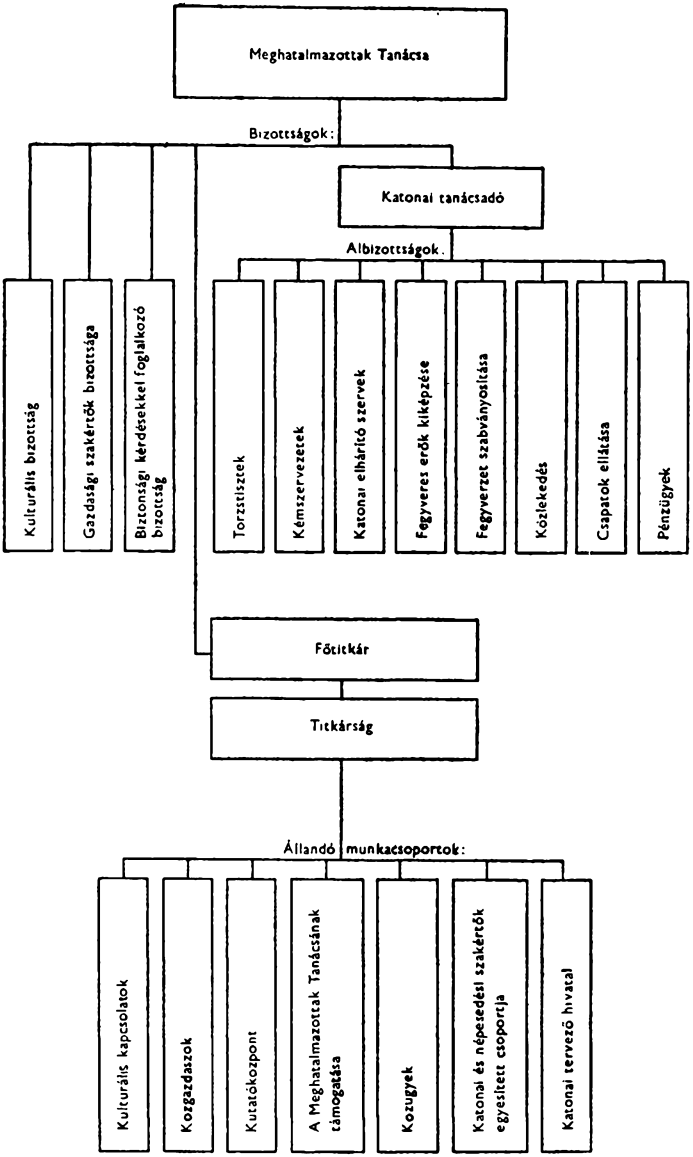
Meghatalmazottak Tanácsa
Bizottságok:
Katonai tanácsadó
Albizottságok.
Kulturális bizottság
Gazdasági szakértők bizottsága
Biztonsági kérdésekkel foglalkozó bizottság
Törzstisztek
Kémszervezetek
Katonai elhárító szervek
Fegyveres erők kiképzése
Fegyverzet szabványosítása
Közlekedés
Csapatok ellátása
Pénzügyek
Főtitkár
Titkárság
Állandó munkacsoportok:
Kulturális kapcsolatok
Korgazdaszok
Kutatóközpont
A Meghatalmazottak Tanácsának támogatása
Kozugyek
Katonai és népesedési szakértők egyesített csoportja
Katonai tervező hivatal

Az Amerikai Államok Szervezetének struktúrája

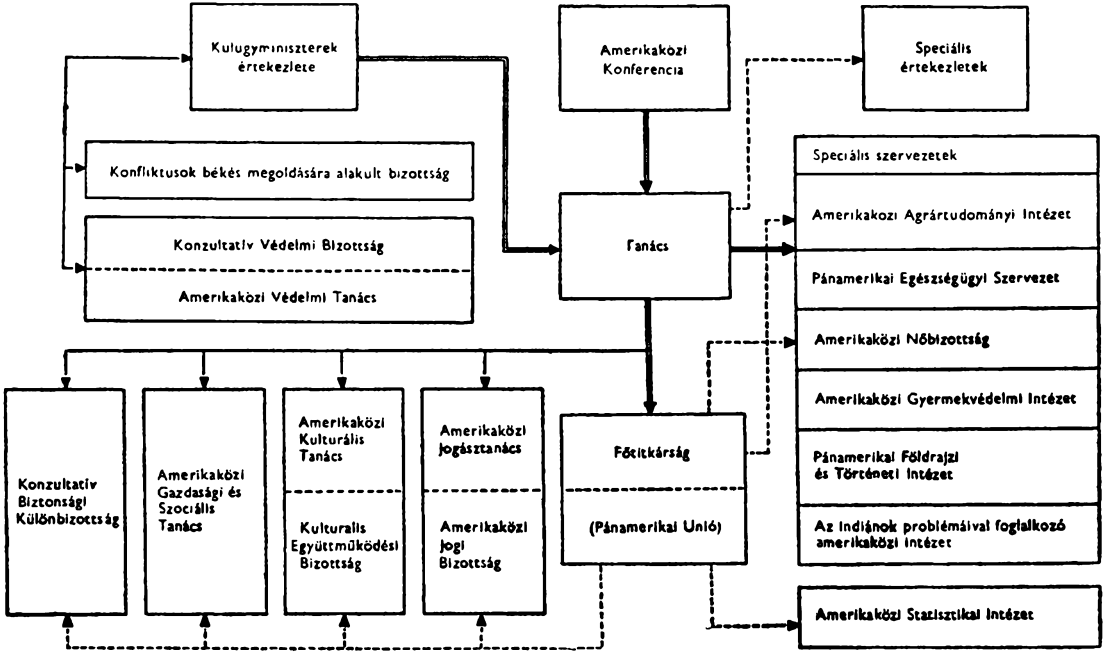

TARTALOM

NATO

AZ AMERIKAI URALKODÓ KÖRÖK EURÓPAI TERVEI 9

1. Az atlanti szövetség létrejöttének előzményei 9
A Marshall-terv 9
A Marshall-terv céljai 11
A brüsszeli paktum 12

2. A NATO és vezető szerveinek struktúrája 15
A NATO ellentétben az ENSZ alapokmányával 16
A Szovjetunió magatartása 20
A NATO vezető szerveinek megteremtése 20
A NATO regionális parancsnokságai 22
Ellentétek a parancsnoki posztok betöltésében 22
A NATO polgári szerveinek megteremtése 24

3. A NATO a nemzetközi feszültség fokozódásának éveiben . . . 26
A „kölcsönös védelmi segítségről" szóló törvény 26
A „biztonság kölcsönös szavatolásának" törvénye 28
Gazdasági blokád a szocialista országok ellen 28
Kétoldalú szerződések amerikai támaszpontokról 29
A „felszabadítás doktrínája" 30
A NATO stratégiája 31
Az integrált fegyveres erők 33
A NATO Tanácsának 1952 februári lisszaboni ülésszaka . . . 34
Az infrastruktúra programja 36
A militarizmus gazdasági következményei 37

4. A NATO és a Nyugat-Európa „integrációjára" vonatkozó tervek . . 38
A Schuman-terv 40
Nyugat-Németország remilitarizálásának tervei 40
A Pleven-terv 42
Az Európai Védelmi Közösség 44

5. A Német Szövetségi Köztársaság bevonása a NATO-ba. 47
A párizsi szerződések 48
Az úgynevezett biztosítékok tartalma 50
A NATO atomfelfegyverzése 52
A szocialista országok politikája 55
Az európai biztonság 55
A Varsói Szerződés 58

6. Az atlanti szövetség problémái 59
A kis tagállamok helyzete a NATO-ban 59
A nagy és a kis NATO-államok közti viszályok 60
Dánia, Norvégia és Izland helyzete a NATO-ban 61
A brit hadügyi politika 62
Kereskedelmi embargó a szocialista országok ellen 64

7. Kísérletek egy új NATO-stratégia kidolgozására 66
A NATO Tanácsának 1957 decemberi tanácskozásai 68
Az MC—70-terv és az úgynevezett Norstad-terv 69
Terv a „negyedik atomhatalomról" 72

8. Az ellentétek a NATO-ban 74
A NATO és a nemzeti felszabadító mozgalom 77
Az amerikai katonai politika következményei a NATO-ban . . 79
Az NSZK bevonása a NATO-ba 81
Brit javaslatok a „feszültség enyhítésére" 81
Franciaország politikája a NATO-ban 83

9. A NATO-probléma 1961 és 1965 között 84
Az amerikai stratégiai doktrína felülvizsgálása 84
A „rugalmas reagálás" stratégiai doktrínája 85
A „rugalmas reagálás" stratégiájának belső ellentmondásai . . 91
Terv a NATO sokoldalú nukleáris erejének megteremtésére . . 95
A francia koncepciók kibontakozása 102
A gazdasági ellentétek a NATO-ban 106

10. A Német Szövetségi Köztársaság befolyása a NATO-ra 113
A Bundeswehr felépítése 115
A Bundeswehr tábornokainak emlékirata 118
A Német Szövetségi Köztársaság erőfeszítései a párizsi szerződések határozatainak felülvizsgálására 119
Nyugatnémet katonai támaszpontok Nyugat-Európában . . . 122
A nyugatnémet stratégiai tervek 123
A DECO II-terv 124
A Német Szövetségi Köztársaság és Franciaország kapcsolatai . 125
A NATO és a német kérdés 127
Az NDK kormánya 1961. augusztus 13-i intézkedéseinek jelentősége 130

AZ IMPERIALISTA HATALMAK KATONAI TERVEI A KÖZEL- ÉS A KÖZÉP-KELETEN 137

1. Imperialista tervek katonai tömbök létesítésére 137
Az Egyesült Közép-keleti Parancsnokság 138
Az Egyesült Államok kezdeményezése 140
Nagy-Britannia állásfoglalása 141

2. A bagdadi paktum struktúrája és tevékenysége 142
A bagdadi paktum létrejötte 142
Az arab országok magatartása 143
A bagdadi paktum és a szuezi válság 144
Az Egyesült Államok csatlakozása a Katonai Bizottsághoz . . . 146
Ellentétek a bagdadi paktumban 146
A paktum katonai tevékenysége 148
Törökország 148
Irán 150
Pakisztán 151
A paktum gazdasági tevékenysége 152
Tervek a paktum megszilárdítására 153

3. Az Eisenhower-doktrína 154
Az Eisenhower-doktrína lényege 154
A doktrína szerinti gazdasági „segély" 156
A Richardson-misszió 157
Az Eisenhower-doktrína mérlege 159
Az Egyesült Államok és a szíriai válság 160
A szovjet békejavaslatok 161
A Rockefeller-doktrína 163
Amerikai és angol intervenció Libanonban 163
A bagdadi paktum válsága az iraki forradalom után 164

4. A CENTO agresszív jellege és veszélyes politikája 168
Kétoldalú egyezmények az Egyesült Államokkal 169
Az iráni helyzet 171
A törökországi fordulat 173
A pakisztáni fejlődés 177
A CENTO és a felszabadító mozgalom 177
A jemeni forradalom 180
A CENTO és a rakétafegyverek 182
Az U—2 repülőgép provokációja 183
A CENTO titkos okmányai 184

SEATO

A SEATO — A „KOLLEKTÍV VÉDELEMRŐL SZÓLÓ SZERZŐDÉS" DÉL-KELET-ÁZSIÁBAN 193

1. A SEATO létrejöttének körülményei 193
Tárgyalások a szövetség megalakításáról 196
Nagy-Britannia belépésének okai 197
A francia imperializmus céljai 198
Erőfeszítések az ázsiai országok megnyerésére 199
Az antikommunista paktum 201

2. A paktum agresszív jellege és struktúrája 202
A szövetség vezető szervei 204
A gyarmattartók fegyvere 206
Ázsia a paktum ellen 208

3. A paktum tevékenysége 209
Törekvések India bevonására 209
SEATO-intervenció Indonéziában 212
Burma 214
Az Egyesült Államok és Indokína országai 216
Vietnam 216
Kambodzsa 221
Laosz 222
A SEATO a Kínai Népköztársaság ellen 228

4. Ellentétek a paktumon belül 229
Az ázsiai országok SEATO-tagságának kedvezőtlen következményei 230
Az ázsiai tagállamok elégedetlensége 233
A NEATO 237
A SEATO jelentősége 238

OAS

AZ AMERIKAI ÁLLAMOK SZERVEZETE — AZ ÉSZAK-AMERIKAI MONOPÓLIUMOK ESZKÖZE LATIN-AMERIKA LEIGÁZÁSÁRA . . . 243

1. Az Egyesült Államok latin-amerikai politikája 243

Latin-Amerika gazdasági jelentősége az Egyesült Államok számára 243
A Monroe-doktrína 244
A pánamerikanizmus 245

Az Egyesült Államok imperialista terjeszkedése 246
Hogyan használta ki az Egyesült Államok a második világháborút? 248

2. A katonai és politikai tömb kialakulása (1945—1948) 250
A chapultepeci konferencia 251
A Truman-terv 253
Előkészületek a katonai tömb megteremtésére 254
A „nyugati félteke védelméről" szóló szerződés 255
Az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) megalakulása . . . 258

3. Az OAS struktúrája és tevékenységének első időszaka (1948—1958) 259
Az OAS alapokmányának fő rendelkezései 259
Az OAS fő szervei 262
Az OAS és a koreai háború 264
A kétoldalú katonai szerződések 265
Az Egyesült Államok harca Guatemala ellen 267
A nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése 269

4. A kubai forradalom és az OAS 273
A „Szövetség a Haladásért" 279
Az Egyesült Államok 1961 áprilisi intervenciója Kuba ellen . . 280
További agresszív akciók előkészítése 281
Az OAS és a karibi válság 285
A Johnson—Mann-doktrína 293

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója. Szerkesztette: Dr. Rózsa István. A borító és kötésterv Marics Zoltán munkája. Műszaki vezető: Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő: Szinovszki Sándor. A szedést 1966. II. 15-én kezdték meg. Megjelent 1966. november 21-én, 5300 példányban. Terjedelme 20 (A/5) ív. Nyomta a Pravda, az SZLKP KB kiadóvállalatának nyomdája, Bratislava.

27,— Fs

L. A. Bezimenszkij:

NÉMET TÁBORNOKOK HITLERREL ÉS HITLER NÉLKÜL

Kik azok, akik ma Nyugat-Németországban vezető szerepet töltenek be az új agresszív tervek kidolgozásában, akik az új imperialista német hadsereg, a Bundeswehr élén, vagy a hivatalos katonai vezetés hátterében — bajtársi összejöveteleken, újságcikkekben, könyvekben stb. — a legjobban ágálnak az új világégés mellett? Természetesen a német tábornoki kar, azok az emberek, akik a második világháború előtt és alatt tábornoki stráffal a nadrágjukon, de legalábbis tiszti sarzsival a gallérjukon odaadóan szolgálták Hitlert. Akik annak idején a fasiszták minden agresszív lépésének, tettének értelmi szerzői vagy végrehajtói voltak.

Vagy nem? Talán a tábornokoknak és védelmezőiknek van igazuk, amikor — hogy tisztára mossák magukat az egyszerű nyugatnémet állampolgárok előtt — azt állítják, hogy nekik semmiben sem volt részük, minden Hitler agyában született, mindenért Hitler a felelős? Elhihető-e, hogy a német tábornoki kar szemben állt Hitlerrel, és tulajdonképpen ellenzett minden embertelenséget, vagy legalábbis távol állt ilyesmitől?

Nos, e nagyszerű könyv leleplezi az „ártatlan" német tábornokokat. Ennek kapcsán érdekes, eddig nemigen ismert tényeket tudhat meg az olvasó Bezimenszkij leírásából.

A könyv foglalkozik a háború utáni időszakkal is, azzal a szereppel, amelyet a német tábornokok — részben a Bundeswehr egyenruhájában, részben mint nyugállományosok a háttérből — az NSZK revanspolitikájában betöltenek.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ